

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

**“Bİ(R)YERLİ” OLMAK:
ANLATILAR VE İMGELER ÜZERİNDEN ANTAKYALILIK**

Doktora Tezi

Alim Koray CENGİZ

Ankara-2016

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

**“Bİ(R)YERLİ” OLMAK:
ANLATILAR VE İMGELER ÜZERİNDEN ANTAKYALILIK**

Doktora Tezi

Alim Koray CENGİZ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Aslı YAZICI YAKIN

Ankara-2016

TEZ ONAY SAYFASI

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL ANTROPOLOJİ BİLİM DALI**

**“Bİ(R)YERLİ” OLMAK:
ANLATILAR VE İMGELER ÜZERİNDEN ANTAKYALILIK**

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Aslı YAZICI YAKIN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Aslı YAZICI YAKIN

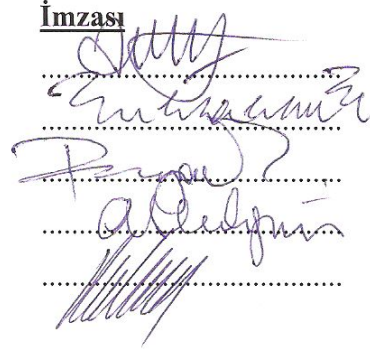
Prof. Dr. Muhtar KUTLU

Prof. Dr. E. Feryal TURAN

Doç. Dr. Aslıhan BOYACIOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Rahşan BALAMİR BEKTAŞ

İmzası

Tez Sınavı Tarihi : 11.03.2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(23.03/2016).

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Alim Koraç CENGİZ

İmzası

Koraç CENGİZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

Fotoğraflar Dizini.....	iv
Tablo Dizini.....	v
Kısaltmalar.....	vi
Önsöz.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi.....	11
1.2. Yöntem ve Alan Deneyimi.....	11
1.3. Alan: Antakya.....	15
2. HAFIZANIN İÇERİKLERİ VE RİTÜELLEŞTİRME.....	17
3. ANLATILAR KENTİ ANTAKYA.....	35
3.1. Roma İmparatorluğu Dönemine Ait Anlatılar.....	40
3.2. Hıristiyanlık Dönemine Ait Anlatılar.....	41
3.3. Alevilikle İlgili Anlatılar.....	43
3.4. Fransızlarla İlgili Anlatılar.....	45
3.5. Hatay Devleti Dönemi Anlatıları.....	47
3.6. Yedi Millet, Yedi Deprem, Yedi Yıldız Kümesi.....	50
4. “BURASI EVLİYALAR ŞEHİRİ, İNANÇ ŞEHİRİ”.....	53
5. KOLEKTİF HAFIZANIN YERLEŞİK İMGELERİ: KLİŞELER.....	57
6. KOMŞULUK İLİŞKİLERİ.....	64
7. GELENEKLERİNE BAĞLIKALMAYA ÇALIŞAN KENT: ANTAKYA.....	74

7.1. Dedikodu ve Lakaplar.....	83
7.2. “Milletinden Almayan İletinden Ölür”.....	89
7.3. Baba Mesleği.....	94
8. AİDİYETİN OLUŞTUĞU ALAN: KENT.....	99
8.1. Kent, İmar ve Bellek Üçgeninde Bir Yerli Olma İzleği.....	102
8.2. Dünyanın En Eski Kentlerinden Birinde Yaşamak.....	112
8.3. Anıların ve Düşlerin Biriktirildiği Yer: Eski Antakya Evleri.....	123
8.4. "Yetmiş İki Buçuk Millet Bir Arada Yaşarız Bu Antakya’da".....	128
8.5. Ticaret ve Kente Aidiyet İlişkisine Bakmak.....	139
8.6. Sakin ve Rahat Şehir Antakya.....	156
8.7. Havasını da Severiz Suyunu da.....	160
9. MEŞ’UM KAVRAM HOŞGÖRÜ VE KAVRAMIN ANTAKYA’DA ARKA BAHÇESİ.....	165
9.1. Dil Kullanımı ve Antakyalılık.....	185
10. BİR YERLİ OLMAYI BEDEN, MUTFAK VE YEMEK ÜZERİNDEN İMLEMEK.....	203
11. "BİZİM DÜĞÜNLERİMİZDE ARAPÇA ÇALINIR".....	231
12. GÜVENLİ KENT ANTAKYA.....	239
13. SONUÇ.....	242
KAYNAKÇA.....	250
ÖZET.....	269
ABSTRACT.....	270

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Sayfa No:

Fotoğraf 1:	Antakya Belediyesi 2011 Yılı Sınırları.....	17
Fotoğraf 2:	Kapı Üstü Yazıları.....	23
Fotoğraf 3:	Kapı Girişine Asılan Defne Yapağı.....	23
Fotoğraf 4:	Buhurdanlık ve Tütsü	23
Fotoğraf 5:	Alevi Arap Şeyhleri ve Kıyafetleri.....	26
Fotoğraf 6:	Hırise (Aşur) Yapılan Kazan.....	27
Fotoğraf 7:	Aşur Dağıtılan Kaplar.....	27
Fotoğraf 8:	St. Pier Kilisesi.....	28
Fotoğraf 9:	İskenderun Yabancılar Mezarlığı.....	47
Fotoğraf 10:	Vites Kolu Üzerine Asılan Tülbent.....	55
Fotoğraf 11:	Şehir İçindeki Surlar.....	61
Fotoğraf 12:	Yer altı Tüneli.....	61
Fotoğraf 13:	Müze - Otel İnşaatı.....	61
Fotoğraf 14:	Yerel Gazetede Paskalyayla İlgili Haber.....	68
Fotoğraf 15:	Yerel Gazetelerin Barış ve Kardeşlik Mesajları.....	71
Fotoğraf 16:	Yerel Gazetelerin Barış ve Kardeşlik Mesajları.....	71
Fotoğraf 17:	Yerel Gazetelerin Barış ve Kardeşlik Mesajları.....	72
Fotoğraf 18:	Antakya Kent Meydanında Roma Döneminden Kalan ve 1972'de Yıkılan Köprü.....	106
Fotoğraf 19:	Hürriyet Caddesi Üzerinde Bulunan Su Kemerleri.....	108
Fotoğraf 20:	Seyyah W.H. Bartlett'in Antakya Yapılarını Gösteren Gravürü.....	125
Fotoğraf 21:	İşyerinde Kahve İçmek İçin Gerekli Malzemeler.....	159
Fotoğraf 22:	Kudüs Kentindeki Farklı Dinsel Bölgeleri Gösteren Harita	180

Fotoğraf 23: Hatay'la İlgili Bir Facebook grubunda Arapça Öğrenmeye Teşvik Bir İfade.....	197
Fotoğraf 24: Yemek Kültürüyle İlgili Restoranların Yoğunlaştığı Yerleşim Yerleri.....	208
Fotoğraf 25: Antakya Uzun Çarşı'da Bir Kasap-Restoran.....	229

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa No:

Tablo 1: Hatay Gazetelerinden Birlikte ve Hoşgörüyle İlgili 2012 Yılına Ait Bazı Haberler.....	168
--	-----

TEZDE GEÇEN KISALTMALAR

Sayfa No:

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi.....138

ÖNSÖZ

İlk olarak 2000 yılında tanıştığım Sosyal Antropoloji disiplinde çalışmak beni her zaman heyecanlandırmıştır. Farklı kültürler hakkında yeni bilgiler edinmenin dünyayı anlamada beni daha da güçlendirdiğini düşünüyorum. Yüksek Lisans çalışmam Dil Antropolojisi alanında olmuştu. *"Bi(r)Yerli Olmak": Anlatılar ve İmgeler Üzerinden Antakyalılık* adlı doktora tez çalışmamda ise Sosyal Antropolojinin temel argümanları hakkında daha detaylı bilgiler edindiğimi düşünüyorum; ayrıca, bu çalışma esnasında gerçekleştirdiğim saha çalışmalarının yirmi yıldan fazla yaşadığım ve çalıştığım kent olan Antakya'ya farklı bir gözle bakmama sebep olduğunu, kentin farklı kültürleri ve birlikte yaşama kültürü hakkında daha fazla bilgi edinmemi sağladığını da eklemeliyim.

Doktora tez çalışmamı, Antropoloji disiplininin Türkiye'deki en köklü ve yerleşik kurumlarından birisi olan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesindeki Sosyal Antropoloji bölümünde gerçekleştiriyor olmak ise benim için apayrı bir heyecan ve gurur kaynağı. Her tez çalışması mutlaka kendi başına bir macera ve yolculuk içerir. Bu macerada her zaman yolumu bulmama yardım eden, verdiği ve önerdiği okumalarla çözemediğim sorunları kısa sürede aşmama yardımcı olan, görüşleri ve samimiyetiyle her zaman destek olan danışman hocam Prof. Dr. Aslı Yazıcı Yakın'a özel olarak teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, Tez İzleme Komitesi Üyesi Prof. Dr. Muhtar Kutlu'ya da çalışmam esnasında önerilerinden dolayı teşekkür ederim.

Saati ve zamanı olmayan akademik çalışmalar ailenize ayırdığınız zamanı da daraltabiliyor. Bu çalışma esnasında büyüme aşamasında olan ve kimi zaman

yeterince vakit ayıramadığım kızım Ada'nın büyüdüğünde beni anlayışla karşılayacağını umut ediyorum. Çalışmalarım boyunca büyük sabır gösteren ve her zaman hayatımı kolaylaştıran eşim Feza Can Cengiz'e de teşekkür etmek istiyorum.

1.GİRİŞ

Giuseppe Tornatore'nin 1988 yapımı ünlü 'Cennet Sineması' filminde Salvatore Di Vita büyüüp bir film yönetmeni olmuştur. Bir gece yarısı yatarken telefonu çalar. Çocukken köyün sinemasında yanında çalıştığı ustası ve aynı zamanda sinemanın da sahibi olan Alfredo'nun ölüm haberini almıştır. Bunun üzerine Sicilya'daki köyüne gitmeye karar verir. Salvatore, çocukluğunun ve gençlik yıllarının geçtiği köyünü düşünürken bizler de seyirciler olarak geçmişin sayfalarında yol alırız. Salvatore'nin aslında zihninde köyünden hiç ayrılmadığını ve doğup büyüdüğü yerin hep belleğinin bir köşesinde kaldığını da anlarız. Salvatore anılarıyla dolu olan bu köyü hala tutkuyla sevmektedir.

Tommaso Campanella'nın "Güneş Ülkesi"nde Cenova'lı Kaptan Güneş Kentlileri anlatır (2009: 23):

"Yalnız şunu söyleyeyim ki, Güneş Kentliler yurtlarına inanılmayacak kadar büyük bir sevgi ile bağlıdırlar".

Cenova'lı Kaptan'ın "Güneş Ülkesi"nde her şey boldur. Kentin yemekleri de oldukça iyidir, aşçıları çok beceriklidir ve yemeklerinde baharatları da severler (2009: 64).

Francis Bacon'ın (2011: 41) Yeni Atlantis'inde vali, gemicilere kendi kendine yeten verimli topraklardan bahseder. Çevresi 5600 mil olan bu verimli topraklar dışarıdan destek almadan kendi kendine yetebilecek kapasiteye sahiptir.

Yukarıdaki üç örnekte de bir yere ait olmayı, bir yeri tutkuyla sevmenin izlerini görürüz. Cenova'lı Kaptan'ın anlattığı "Güneş Ülkesi" ya da Bacon'ın "Yeni Atlantis"inde valinin gemicilere anlattığı düş ülke belki de Antakya'dır. Antakyalılar kentlerine yeni gelenlere veya gittikleri başka şehirlerde Antakya'yı överler.

"Antakya çok şahane bir yerdir, dünyanın en güzel yerlerinden birisidir, dünyada arasanız onun gibisini bulamazsınız". Antakya'da halk arasında kentin gelişmişliği, medeniliği, modernliği, zenginliği, kadimliği ve medeniyetlerin beşiği olması gibi çok sayıda kavramlar üzerinden çok miktarda anlatı bulunmaktadır.

Bu tez çalışmasının temel amaçlarından birisi Antakya özelinde "bir yere ait olmayı, bir yerli olmayı" nelerin belirlediğini anlatılar üzerinden ortaya koymaktır. Bir yerli olmak beraberinde yer dediğimiz uzamın nasıl anlamlandırıldığına dair yanıtlanması güç bir dizi soruyu akla getirirken, Auge (1997: 97) ortaya bir de "üst modernlik" olarak adlandırdığı, dönemin bir ölçüsü olarak nitelediği "yer-olmayan" kavramını atar. Burada kast ettiği taşıt araçları gibi devingen, mekânlar, otel zincirleri, gar ve istasyonlar gibi alanlardır. Yer-olmayan'ın karşısına da kaydedilmiş, simgeleştirilmiş mekân bağlamında yer kavramını getirir. Yer, yani kullanılan mekân, kullananın zihninde anlam ve değer yüklü olmalıdır. İşte bu noktada fail, zaman geçirip eylediği, anlamlar ve değerler yüklediği bu mekân ya da mekânları söylemine de aktarır. Dolayısıyla da hafıza, eylem ve dil burada birleşir. Bir yerli olmak, bir yere ait olmak gündelik hayatı dil de dahil olmak üzere bir dizi pratikler aracılığı ile kurar ve anlatılar da burada ağırlıklı yer tutar. Anlatı, bir ya da iç içe geçmiş daha fazla olay örgüsü, karakterler, eylemler barındıran bir sestir. Ancak burada bir yazılı bir metin üzerinden yapılan örneğin yapısalcı, biçimbilimsel çözümlemelerde olduğu şekli ile kimin, neyi ne zaman nerede ve nasıl söylediği, olay örgüsünün nasıl kurulduğu, kişi zamirlerinin kullanım biçimleri ve birbirlerinin yerini almaları gibi salt dil, gramer oyunlarına işaret eden bir bağlamda çözümlenecek bir nesne olarak ele alınmıyor. Zira hem Antakya'da yaşayan Antakyalıların sözlü anlatıları üzerinden iz sürülüyor hem de sözlü anlatıların zaman

içinde dönüşerek dolaşıma sokulma gibi bir özellikleri var. Sara C. VanderHaagen (2013: 183), anlatının dönüşerek değişimini ifade etmek için bireyi de bu değişim ve dönüşümün içine alan “failsel sarmal” (agential spiral) kavramını ortaya atar. VanderHaagen’a göre sarmal imgesi döngüsellliği gösterirken diğer yandan farklı temsiliyetlerin geçmişi yeniden söylemsel olarak kurduğunu belirtir. Sarmal kavramını ileri sürmesinin nedenini ise anlatının dönüşümünün dairesel, yani her seferinde aynı yönde ve değişmeden değil her seferinde her temsiliyetle birlikte farklı bir yolda seyretmesi olarak gösterir. Bu çalışmada da elimizde çok sayıda anlatıcı, kolektif hafıza ve zamanla dönüşen bir hikâyelendirme söz konusu.

Öte yandan pratikler, her zaman için bir yaşam biçiminin diğerlerinden farklılaşma yollarını, görünür oldukları için daha açık ve doğrudan sunuyor gibi gelirler. Geertz (1973: 138), bu bağlamda Milton Singer'in 1955 yılında Madras Brahmanları üzerine çalışırken ifade ettiği bir konuya değinir. Brahmanlar ne zaman Hinduizmin bir niteliğini göstermek isteseler Singer'dan bir tapınak festivali ya da töreni izlemesini istemişlerdir. Pratik genelde yalnızca görünürlüğü olan eylemler gibi kavramsallaştırılır. Ancak, Austin (2009) söz-eylem kavramsallaştırmasıyla konuşmanın düz söz (locutionary), edimsöz (illocutionary) ve etki söz (perlocutionary) bağlamlarıyla bir eylem olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda ‘söz’ ve ‘konuşma’, etkiler, yönlendirir, kurar ve kurulur. Bu çalışmada da bir yerli olma kavramsallaştırması, bir eylem, bir pratik olarak söz ve anlatı üzerinden ele alınmıştır. Çünkü insanlarla ilgili bir anlatı bir zaman aralığı içerisinde hem çok çeşitli insanlar tarafından gerçekleştirilen çoklu eylemleri birleştiren bağları hem de bir dizi farklı çoklu görüş açılarını bir araya getiren ve bu eylemlerin değerlendirmelerinin yapıldığı bağlantıları barındırır ve yeniden üreterek dolaşıma

sokar. Anlatı, bir yandan da bireyin kimlik duygusunu inşa eden bir işlev üstlenir; kişi anlatılan ve kendisinin de yeniden anlatarak dolaşımda tuttuğu hikâyeden yola çıkarak kendi kimliğini kurar. Ricoeur, bu bağlamda anlatı içinde iki tür zaman kavramının yer aldığından söz eder. Anlatıda öncelikli olarak geçmişte yaşanan bir dizi olayın ya da olayların aslında şu anda hatırlandığı ve şimdiye taşındığı bir kozmik zaman vardır. İkinci olarak da içinde yaşanılan zaman olarak bir “şimdi” vardır. İnsanlar bu iki zaman kavramını zihinlerinde birleştirerek anlatıları yineler, kurar ve dolaşıma sokarlar. Ricoeur, takvim, saat ve benzeri zaman ölçme aletleri ile insanların yaşantılarını kayıt altına almayı kolaylaştırdıklarını ve kozmik zamanı nasıl günümüze taşıdıkları üzerinde durur. Yazar, eylemin gerçekleştiği tarihsel zamanın şu andaki anının, Reinhart Koselleck'in (2002: 111) "deneyim evreni" ve "beklenti ufku" diye tanımladığı kesişimde durduğunu söyler. Buna göre, deneyim evreni, bireyin gelecekteki davranışlarına da yön verecektir. Deneyim evreni ve beklenti ufku karşılıklı olarak birbirini etkiler. Şimdiyi ve geleceği oluşturacak olan, dahası geleceğin kararlarının alınmasında etkin rol oynayacak olan geçmişteki deneyimlerin kendisidir. İşte bu nedenle de Ricoeur (2011: 38), Augustinus'un ruhumuzun içinde üç zaman kipi bulunduğuna atıf yapar: "geçmiş, şimdi ve gelecek aslında şimdide yaşanır". Tarihsel zamanı ve eylemi kapsayan düşünme, bireyin düşünme dünyasını ve kimlik kavramını da belirgin hale getirir. Birey, tarihsel zaman içinde eylem dizilerini, olayları ve bu olayların insani bağlamlarını bir araya getiren bir söylem kullanma ihtiyacı hisseder. Ricoeur, söylemin bu türünün anlatıyı yaptığını belirtir. Tarihsel zaman, bu haliyle "insana ait bir zaman"a dönüşür ve anlatı insan varlığının maddi formuna dönüşerek gerekliliğini su yüzüne çıkarır.

Anlatılar, eyleme gücü olan bireyin geçmişteki deneyimlerini çağırır ve geride bırakmış oldukları izleri zaman içinde saklı tutarlar.

Antakya söz konusu olduğunda anlatılan, anlatisallaştırılan Antakya kozmik zamanın bir parçası gibi durur. Çünkü değişmeyen bir Antakya'dan söz edilir. Bu kozmik zamanın Antakya'sı için en çok dillendirilen hoşgörü kavramıdır. Antakya'nın hoşgörü kenti olduğu her fırsatta dile getirilir. Öte yandan, herkesin bir arada hoşgörü içinde yaşadığı bir Antakya'dan söz edilirken hoşgörü kavramının bir diğerine katlanma ve hiyerarşi içeren bağlamı parantez içine alınmıştır. Kent yaşayanları kelimenin bu yanını düşünmez görünürler. Yukarıda belirtildiği gibi anlatı, eyleme gücüne sahip olan bireyin geçmişten gelen, şimdide yaşanan ve geleceğe doğru evrilen düşüncelerinin yön bulması anlamında önemlidir. İşte bu yüzden, bireyin yaşadığı evrende yer alan ve geleceğinin şekillenmesinde yer tutan anlatılar, Antakya kenti üzerinden bir yerli olmanın temalarının belirlenmesi açısından bu çalışma için önemlidir.

Anlatıları kuran ve aynı zamanda anlatılarla birlikte kurulan imgeler ve anılar hafızanın içerikleri olarak bu çalışmanın ikinci eksenini oluşturmaktadır. Hafızanın içerikleri söz konusu olduğunda Ricoeur felsefe tarihine başvurulması ve buradan da iki temel çıkış noktasına dönülmesi gerektiğine işaret eder. Namevcudun mevcudiyeti bağlamında yani Platoncu manada imgeler ve Aristotelesçi bağlamda konusu geçmiş olan şey bağlamında anı kavramı. Bu ikisi üzerinden geliştirdiği tartışmada özellikle imge kavramı için birbirinin yerine kısmen geçebilecek bir dizi kavramdan söz eder. Buna göre hatırlama, olmayanın tekrar geri çağırılmasıyla gerçekleşen şeydir. Theaitetos ve Sokrates arasında geçen konuşmada Sokrates, anıların, hatırlanmak istenenin saklanması mum üzerine vurulan mühür gibi

görmektedir (Ricoeur; 2012: 27). Mührün altında kalanlar kayıt altına alınmıştır ve istendiği zaman tekrar açılıp bakılabilir. Sokrates'in iz kavramı üzerinden hatırlamayı anlatan Ricoeur "hatırlamanın geçmişin bir imgesine sahip olmak" anlamına geldiğini ifade eder ve imge'nin olayların bıraktığı bir iz olduğunu ve zihnimizde sabit olarak kaldığını belirtir. Italo Calvino'nun "Görünmez Kentleri"nde Marco Polo, geçmişin nesnelerini anlatmanın kolay, olayları, ilişkileri ve yaşanmışlıkları anlatmanın ise zorluğuna işaret eder bir bakıma:

"Yüksek burçlarıyla Zaira'yı boşuna anlatmaya çalışacağım sana gönlüyüce Kubilay. Merdivenli yolların kaç basamaktan oluştuğundan, kemer kavislerinin aç derinliğinden, çatıların hangi kurşun levhalarla kaplandığından söz edebilirim sana; ama şimdiden biliyorum, hiçbir şey söylememiş olacağım sonunda. Zira bir kenti kent yapan şey bunlar değil, kapladığı alanın ölçüleri ile geçmişinde olup bitenler arasındaki ilişkidir....."
(Calvino; 2012: 62)

Her ne kadar Ricoeur'ün de işaret ettiği biçimi ile tanımlanmasında karşılaşılan güçlükler ve bunun dışında tanımların her zaman için tarihsel olarak anlamların dönüşüm gücü karşısında yenilme ihtimalleri nedeniyle bu çalışmada da tanımlamalardan uzak durulmuştur. Ancak yine de istenirse eğer anı ve imge kavramları analitik olarak ayrı ayrı ele alınabilir. Öte yandan, bu iki kavram öylesine birbirinin içindedir ki her ikisi de anlatıyı bir olay örgüsü üzerinden kurmaları yüzünden pratikte ayrılmaları mümkün değildir. Anlatı bir bütünlük arzettiğinden dolayı bu iki kavramı ayrı ayrı ele almak mümkün değildir. Antakya'da da kentin geçmişte birçok yeniliklere ve ilklere ev sahipliği yapmasıyla ilgili imgeler ve farklı kültürlerin yine geçmişten bu yana barış ve kardeşlik ortamı içerisinde bir arada yaşaması üzerinden kurulan anılar öylesine birbirinin içine geçmiştir ki bu imgeleri ve anıları ayrı ayrı ele alarak değerlendirmek anlatısallığın bütününe zarar verir.

En iyi, en güzel, en huzurlu, en barışçıl ilkleri barındıran en... Oysa yaşanan zaman kozmik zamanın Antakyasına karşı örneklerle kurulur doğal olarak. Bu kozmik zamanın hoşgörölü Antakyası dilde bir tür ritüelleştirmeye işaret eder. Bu bağlamda anlatı kavramının yanı sıra ritüelleştirme kavramı bir üçüncü eksen olarak bu tez çalışmasını ilgilendirmektedir. Ritüelin genellikle inanç ve din bağlamında bir kavram olarak ele alınmakla birlikte mikro ve makro bağlamda iktidar ilişkilerini de içinde barındıran ve iktidarı aynı zamanda kuran bir pratik olduğu düşünöldüğünden bu çalışmada ritüel yerine Bell'in (2009) önerdiği ritüelleşme kavramı tercih edilmiştir. Bell'in ritüelden çok ritüelleştirme stratejileri üzerinde durması ritüelin bir deneyim kategorisi olması ile bağlantılıdır. Bir çok mit ve ritüel teorisyeni ritüele, dini tarif etmek amacıyla bakmıştır. Fonksiyonalistler ritüeli toplumu analiz için, simgesel antropoloji ise ritüeli kültürün dinamiklerini anlamak açısından temel kavram olarak kullanmıştır. Oysa ritüelin kendisi bir araştırma nesnesi ve aynı zamanda bir çözümleme yoludur. Ritüel, birey için bir deneyimdir. Ritüel, genelde "eylem" olarak görülür. Bu yolla da otomatik olarak dinin, mit, inanç ve sembollerinden ayrıymış gibi addedilir, düşüncesiz, rutine bağanmış, obsesif ya da taklit üzerine kurulu eylem gibi görülür. Sanki bunların kendileri bir faaliyet değil ama faaliyete yol açan kavramsal şablonlar gibi düşünölür. Ritüel ve inanç, düşünce ve eylem ayrımı gibi çok yerleşik biçimde (ikili kavramsal hizalamalar üzerinden) ayrıştırılarak teorileştirilir. Bu ritüel kavramını teorik olarak tartışırken yapılan en temel ayrımdır. Bunun dışında ritüeli tartışırken karşımıza ikinci bir yapısal örüntü daha çıkar. Ritüelin kendisini düşünce ve eylem ikiliğini birleştiren fonksiyonel ya da yapısal bir mekanizma olarak görmek. Ritüel kavramının teorileştirilmesindeki sıkıntılara değinirken Bell, kavramın eyleme ve inancı ayıran sonra birleştiren

bütünleştirici bir biçimde ele alınmasını eleştirir. Ritüel kavramı sosyal antropolojide ağırlıklı olarak işlevselci bağlamda ve dikotomiler üzerinden ve nihai olarak da kurulan, yöneten, yetkilendirilmiş topluluğu birleştirici bütünleştirici özelliği üzerinden kurularak teorileştirilmiştir. Oysa ritüelleştirmeye burada Antakya kentini anlatsal kılmak, bir kentin hoşgörü alanı, ilklerin kenti, modernlik ve medeniyet alanı şeklindeki klişeler üzerinden kurulan anlatıları da dahil edebiliriz. İnsan etkinliği yani pratik, Bell'in ve Barth'ın (1969) da belirttiği gibi durumsaldır: Bağlamından soyutlandığında bir etkinlik, aynı etkinlik değildir, hiçbir söz, davranış ya da deneyim içinde geliştiği özel bağlam dışında kavranamaz. Diğer durumlardan türeyen etkilerle biçimlenebilir ama salt bu etkilerin bir ifadesi de değildir. Frederic Barth'ın durumsallık kavramı da bu bağlama oturur. Barth, etnik grupları sosyal bir organizasyon olarak tanımlarken etnik grubun kimliğini sürdürmesinin de kendi sınırlarını çizmesine bağlı olduğunu ekler. Burada söz konusu edilen sınırlar coğrafi sınırlardan çok sosyal sınırlardır ve sınırı çizen kültürel özellikler de zaman içinde değişim gösterebilir; kısacası kültürel yapı dinamik bir özelliğe sahiptir ve bu dinamik yapıda zamanla değişimler olabilir. Yazar, etnik sınırların sosyal ilişkileri de yönlendirdiğini ve karmaşık ve sosyal ilişkiler ağının oluşumunu sağladığını ileri sürer. Ekolojik ve demografik perspektifler olarak belirlediği kategorilerle de birlikte yaşayan farklı grupların özelliklerini tanımlamaya çalışmıştır. Barth, sınırların grupların birbirleriyle ticari, sosyal ve tarihsel ilişkileri doğrultusunda çizildiğini ve belirlendiğini söyler. Bu bağlamda bir kentte aynen tekrarlanarak ya da dönüşümleriyle birlikte dolaşıma sokulan anlatıların da sosyal sınırları belirlemede yerlerini aldığını söylememiz mümkündür. Ancak yine Barth'ın etnisite ve sınırlar üzerine akıl yürütmesinden yola çıkarak diyebiliriz ki gruplar arasındaki nesnel

farklılıkları aramanın, köken arayışına gitmenin bir anlamı yoktur. Çünkü bir arada yaşayan insanlar kararlar alarak, karşılıklı olarak strateji ve taktikler geliştirerek, kimliklerini inşa ederler ve bu bağlama anlatıların kurulması ve dolaşıma sokulması da dahildir. Anlatılar bağlamında önemli olan farklı grupların kültürel karakteristikleri değil insanların neye inandığı, neyi düşündüğü ve neyi anlatısal kılarak aktarmayı tercih ettiği; ‘biz’ ve ‘onlar’ biçiminde oluşan kolektiviteler arasında kurulan, var olduğu düşünülen ilişkilerdir. Çünkü pratik, içsel olarak stratejiktir; amaca uygun ve manipülatiftir; araçsal mantığı stratejik ve ekonomiktir ve zamana yayılarak biçimlenen gerçek bir etkinliktir. Bell ve Bourdieu’nun da vurguladığı gibi içinde bulunulan duruma göre etkili olan, etkili olduğu düşünülen şemaların, taktik ve stratejiler silsilesinin aralıksız bir oyunu ve uyarlamalarıdır. Öte yandan Bell (2009), pratiğin bir diğer özelliğinden daha söz eder. İnsanların eylemlerde bulunmaları, bu eylemlere yol açan dinamikler zaten o bağlam içindedir. Dolayısı ile insanların neden bir şeyler yaptıkları sorusu akla gelir ya da buna gönderme yapılmış olur. Bell bu noktada Kenelm Burridge’in ‘kurtarıcı (redemptive) süreçler’ ve Gramsci’nin ‘hegemonya’ kavramlarını bir araya getirir. Anlamlar ve eylemler baskı ve boyun eğme süreçleri içinde bunlarla birlikte oluşur ve bunları kurarlar. Kısacası yine stratejiler – taktikler ve süreçlere işaret edilir; geleneksel iktidar ve sosyal süreçler anlayışına ya da ideolojinin belirli sınıfların çıkarlarını ifade eden yanlış anlamlar sistemi olduğu düşüncesine değil. Bir kentte dolaşımda olan anlatılar da bu bağlamda stratejiler taktikler gibi uyarlanma bağlamındaki pratikler olarak düşünülebilir.

Öte yandan hangi hikâyenin, hangi zaman diliminde kimler tarafından, nasıl dolaşıma sokulduğu üzerinden bir çeşit iz sürebilmeyi de isterdim. Ancak bu tür bir

aba bir kentte o zamana dek devam eden gündelik hayatın akışını az ya da çok dönüştüren olaylara da tanıklık etmeyi gerektiriyordu. Bu tür bir sıra dışı olay bu çalışmanın son zamanlarında gerçekleşti ve Suriyeli mülteci akını ile birlikte örneğin zaten sorunlu olan ama bu sorunun pek de farkında olunmadan kullanılan hoşgörü kavramı gerçek anlamını açığa çıkardı. Kente akın eden çok sayıdaki mültecinin gündelik yaşamıyla ilgili detaylar da söyleme karıştı. Kimileri göçmenlerin ucuz işlerde çalışarak işsizliği körüklediğini, kent yaşamına, trafik, kirlilik ve benzeri sebeplerle zarar verdiğinden şikâyet edip bir an önce ülkelerine dönmeleri gerektiğini belirtirken kimileri de onlara acıyarak bakıyorlardı. Antakyalılarca her daim kolaylıkla sarfedilen hoşgörü kavramı burada bir paradoks olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla anlatıların zaman içinde dolaşıma girerek kendini bulması ve kolektif hafızadaki yerini alması da yine bir zaman gerektirecektir.

Bu çalışmanın konusunu da Antakya söz konusu olduğunda akademik temsillerde, medyada ve Antakya'da yaşayanlarca  ne çıkarılan "ok kültürlü" ve "kadim kent gibi nitelemelerin kentte yaşayanlarca nasıl anlamlandırıldığı ve bir yerli olmaya dair tahayyülleri bağlamında nasıl yer aldığı oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın başlangıcında ve araştırma sürecinde gelişen, çalışmayı yönlendiren sorular şunlar oldu: Kadim kent olmak ne demektir, nasıl anlatılır, çok kültürlü olmak Antakya'da yaşayanlarca nasıl anlamlandırılmaktadır? Antakya'da yaşayanların anlatılarında, kadim bir kentte yaşamak hangi imgeler ve anılarla kurulmaktadır? Bu imgeler ve anılar nasıl ve hangi yollarla dolaşımda tutulmaktadır? G r n rl kleri en çok hangi alandadır? Bir yerli olmayı nasıl kurarlar?

1.1. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi:

Antakya, bu tez çalışmasında kente dair anlatılar üzerinden ele alınmıştır ve kadim ve çok kültürlü olma bu anlatılar içinde baş sırada yer alan motiflerdir. Öte yandan Antakya üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu da Antakya'nın çok kültürlü ve çok etnisiteli bir kent oluşunu, farklı kültürlerin bir arada hoşgörü içinde yaşadığı bir kent olduğu düşüncesine vurgu yapar, kentte yaşayan farklı etnisitelerin dini ritüellerini konu edinirler. Kentte yaşayanların bu temsillerde öne çıkarılan özellikleri ne denli içselleştirdiklerini, kendilerini anlatmakta ve anlamlandırmakta kullandıklarını söylemek pek mümkün değil. Sosyal antropolojik bağlamda anlamlı olan ve bir yerli olmaya ilişkin temsilleri, yani imgeleriyle ve anılarıyla birlikte kurulan anlatılar akademik çalışmalarda üzerinde durulmamış bir konudur. Bu bağlamda bu tez çalışmasının Antakya üzerine akademik temsilleri değil, içeriden kurulan ve dolaşıma sokulan temsilleri ele alması bakımından anlamlı olabileceğini düşünüyorum. Antakya'ya dair akademik temsillerde yer verilmeyen ancak Antakya'da yaşayanların kullanımda ve dolaşımda tuttukları tarih anlatıları, bu tez çalışması kapsamında bir yerli olma kavramını nasıl ve ne şekillerde etkilediğinin ortaya koyulması bakımından önemlidir.

1.2. Yöntem ve Alan Deneyimi

Tez çalışmamda Antakya'da yirmi yıldır yaşıyor olmamın avantajlarını ve dezavantajlarını yaşadım. Antakya'ya 1994 yılında yerleşmiştim ve kente Antakya'dan daha büyük bir başka kentten gelmiştim. Antakyalılar kentlerini övmekten ve kent hakkında, kent tarihi hakkında konuşmaktan büyük keyif alıyorlardı. Kentlerinin başkaları tarafından övülmesinden büyük zevk alırken kentle ilgili olumsuz sözler duymaya ise tahammülleri daha azdı. Tanıştığım insanlar

konuşmalarında kent tarihi ile ilgili uzak geçmişteki ve yakın geçmişteki olayları bunların canlı tanığıymış gibi birbirlerine anlatıyorlardı. Bu olayları dinleyenler de burada anlatılanların birçoğunu zaten biliyordu. Kentte tanıştığım kişiler Antakyalıların çalışkanlık, becerikli olma, zeki olma gibi özelliklerinden de bahsediyorlardı. Örneğin “Antakyalı nereye gitse başarılı olur” deniyordu. Kentteki ilk yıllarımda, geldiğim büyük şehirde göremediğim farklı durumlarla da karşılaştım. Arkadaşlarımla ve onların arkadaşları aracılığıyla kimi zaman bir Hristiyan ailenin cenaze töreninde kimi zaman Alevi Arap bir ailenin bayramında yer alıyordum. Kimi zaman ekmek almak için dışarı çıktığımda tüm dükkânların sebebini ve adını bilmediğim bir bayram nedeniyle kapalı olduğunu fark ediyordum. Kimi zaman da herkesin Türkçe konuşurken bir anda Arapça konuşmaya başlamasıyla konuşulanların tarafıma tercüme edilmesini bekliyordum. Bir büyük şehirde görmeye alışkın olduğum pek çok olanak bu kentte olmamasına rağmen Antakyalılar kentin modern ve gelişmiş bir yer olduğundan söz ediyorlardı. Bu kenttekiler için gelişmiş ve modern olan neydi ya da Antakyalı olmak onlar için neden bu kadar farklı ve önemliydi? Bu çalışmayı da bu kapsamda, Hatay ili Antakya kentinde farklı semtlerde ikamet eden farklı etnisitelerden, dinlerden ve mezheplerden insanlarla görüşmelerle gerçekleştirdim. Tez çalışması süresince Müslümanlık, Hristiyanlık, Yahudilik olmak üzere Sünni Arap, Alevi Arap, Sünni Türk ve Roman topluluklarından doksan farklı kişiyle yarı yapılandırılmış sorularla başlayan karşılıklı görüşmeler yaptım. Barth (1969: 16), kültürel bir grubu tanıyabilmek için onun karşıtı grubun olması gerektiğini söylerken aslında bu tanımlamaları yapmada gruplara ait kültürel farklılıkların karşıtlıklar üzerinden daha açık bir şekilde gözlenebileceğine vurgu yapmaktadır. Kültür, gündelik yaşamın üzerinde bir

yerlerde değil tam da onun merkezinde yer alır, dahası kendisidir. Çalışma, ilk elde genel olarak bir yerli olma bağlamında Antakyalılığın ne olduğunu anlamaya çalışarak ortak bir fikri elde etme çabasını yansıtır görünür. Öte yandan, her bir kültür ve din mensubunun kendi dini ve kültürel argümanını öne sürmesi kültürler arasındaki sosyal çizgileri belirginleştirirken bu çizgiler çalışma içerisinde söyleme de yansıyacaktı; dolayısıyla çalışmanın soruları farklı kültürlerle ait farklı bakış açılarına sahip olmamı da sağlayacaktı. Bu görüşmeler, yaklaşık olarak yirmi yıldır orada yaşarken dikkatimi çeken ve benim de içine dahil olduğum soruları görüştüğüm insanlara yöneltmemle başladı. Bu kente olan sevgilerini ya da kentin ayrıcalıklı buldukları özelliklerini sıklıkla dillendirmelerinin özel bir manası var mıydı? Antakya'yı başka yerlerden ayıran neydi veya nelerdi, bu kentte neler yapmayı seviyorlardı, Antakya gerçekten de sıklıkla söylendiği gibi bir hoşgörü kenti miydi? Görüşmelerimi katılımcıların evlerinde, kimi zaman da evlerinin bahçelerinde komşularının da katılım gösterdiği gruplarla gerçekleştirdim. Bazen de önceden planlanmış görüşmelerimi kişilerin işyerlerinde onların belirlediği uygun saatlerde gerçekleştiriyordum. Konuşmalarda Antakya ile ilgili konular ağırlıkla kentin tarihine, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasına ve kültürel çeşitliliğine dayanıyordu. Katılımcılara bu kenti neden sevdikleri, Antakya'yı diğer kentlerden ayıran özelliklerin neler olduğu ve bu kentte neleri yapmayı sevdikleri gibi sorular sordum. Antakyalılara kentin geçmişi ile ilgili bilgilerini sorduğumda bana geçmişte yaşamış medeniyetleri, Romalıları, Hristiyanları, Osmanlı Devletini ve Fransızları anlatıyorlardı. Kimi zaman anlattıklarını kutsal kitaplardaki ayetler ve dini kişilerin görüşleri ile örnekliyorlardı. Kentte neleri yapmayı sevdiklerini sorduğumda ise kentin yemeklerinin güzelliği ve dillere destan oluşunu, istedikleri zaman eşsiz bir

kumsala sahip olan deniz kıyısına gidebilme özgürlüğüne sahip olduklarını, dağlarını, iklimini ve kentteki ilişkileri anlatıyorlardı. Yemekle ilgili bir soru birden kentin tarihiyle ilgili bir anlatıya, kentin müziğiyle ilgili bir başka anlatı Osmanlı Devleti veya Fransızların kentte kaldığı dönemle ilgili bir anlatıya karışabiliyordu. Kentteki hoşgörünün varlığı ile ilgili soruda ise insanlar komşularıyla, arkadaşlarıyla, okul arkadaşlarıyla ilgili çocukluk ve okul anılarıyla konuşmaya başlayıp bununla ilgili geçmişteki deneyimlerini anlatarak devam ediyorlardı. Görüşmelerin akışını bozmamak amacıyla görüşülen kişinin ifadelerini kesmedim ve böylelikle de görüşülen kişilerin önem verdikleri yeni konuların ya da ifadelerin ortaya çıkmasını sağlamaya çalıştım. Saha çalışmalarımın başlarında yukarıda saydığım tüm anlatılanlar birbirinin içinde görünüyordu. Görüşmelerimin artmasıyla birlikte ise ortak temalar belirdi. Bu ortak ve benzer ifadeler doğrultusunda tezin ana konusu kapsamında kategoriler belirdi. Kategoriler daha önceden belirlenmedi ve bu kategoriler, aidiyet, kimlik ve bir yerli olmak üzerine yapılan önceki literatür çalışmaları ile ortaya çıkmadılar. Görüşülen kişilerin sıklıkla kullandığı ve işaret ettiği noktalar birleştirildiğinde ve kavramsal olarak ele alındığında bazılarının daha çok ön plana çıktığı görüldü. Alanda görüşülen kişilerin verdikleri bilgiler doğrudan kentte yaşayan insanların görüşünü ve kenti anlamlandırmalarını ve oralı, bir yerli olma ile ilgili fikirleri içermektedir. Dolayısıyla görüşmelerden elde edilen veri, tezin dört ana sütunu bellek, imge, bir yerli olmak ve yerin inşası ile ilgili bilginin yanı sıra kategorilerin oluşumunu da sağladı. Antakya üzerine dolaşıma sokulan anlatılar üzerinden bir kenti ve bir yerli olmaya ait anlamlandırmaların peşine düşerken bir yandan da söz konusu kent ile ilgili önceki çalışmaları taradım. Literatür çalışmasında Antakya kenti ve periferisi ile ilgili çok sayıda çalışma vardı. Tez

konusunun kapsamında yer alan ve katılımcıların görüşmeler sırasında anlattıkları yerlerin fotoğraflarını çektim. Ayrıca, yerelde faaliyet gösteren üç temel gazete olan "Atayurt", "Hatay" ve "Antakya" gazetelerinin 2012 yılına ait tüm sayıları Antakya Cemil Meriç İl Halk Kütüphanesindeki arşiv kayıtlarından inceleyerek katılımcıların aktardıkları ile ilgili olanları da fotoğrafladım. Ayrıca Milli Kütüphaneden Antakya ile ilgili Osmanlı İmparatorluğu zamanında tutulan Arapça belgeler de incelenmiş ve ilgisi olduğu düşünülen belgeler tercüme edilmesi yoluyla çalışmaya eklenmiştir.

Çalışmalarım esnasında edindiğim bir başka tecrübe de “Araştırmanın Sorunsalı ve Tez Konusu” bölümünde belirttiğim gibi Suriye’de yaşanan sorunlardan dolayı çok sayıda Suriyeli mültecinin kente gelmesi ve yerleşmesi olmuştur. Suriyeli mülteciler ve kente yerleşen göçmenlerle ilgili kent sakinlerinin söylemlerine de tanıklık ettim. Diğer yandan, ilk bölümde ele alındığı gibi bu konuyla ilgili anlatıların gündelik yaşam pratikleri içerisinde kullanıma girmesi ve zaman içinde dönüşerek yer alması için ise bu çalışmanın kapsamından daha uzun bir zaman dilimine gerek vardır.

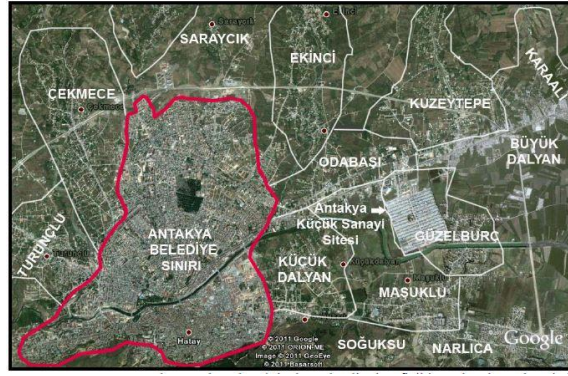
1.3. Alan: Antakya

Antakya ve Hatay her zaman bölgeyi bilmeyenler tarafından karıştırılagelmiştir. Antakya, Hatay ilinin merkez ilçesidir. Öte yandan Antakya kent isminin tarihteki yeri Hatay isminden çok daha gerilere gitmektedir. Downey (1961), "A History of Antioch in Syria" adlı çalışmasında kent tarihiyle ilgili bilgiler verir. Daha önceki metinlere ve çalışmalara bakıldığında Antakya'nın yerleşim bakımından Doğu'da sırtını Habib-i Neccar (Silpius) dağına, Batı'da ise Asi nehrine yasladığı görülmektedir. Çelebi (1982: 164), on dokuzuncu yüzyıldan sonra Asi nehrinin Batı yakasında Selâmet adlı yeni bir mahallenin kurulduğundan bahsetmektedir. Ataman

Demir (1996: 92), on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar surlar dışında bir yerleşim yeri olmadığını belirtmektedir. Osmanlı-Rus Savaşından sonra Çerkez göçmenleri için Asi nehrinin Batı yakasında 'Muhacirin Osmaniye' adıyla bir mahalle kurulduğunu belirtmektedir. A. Faik Türkmen (1937: 96) de Mufassal Hatay adlı çalışmasında, Osmanlı devrinin son günlerinde yapılan bazı binalarla Fransız işgalinden sonraki inşaat çalışmaları nedeniyle kentin ovaya doğru genişlediğinden bahsetmektedir. Türkmen, Fransız işgalinden sonra kentin daha da genişlediğini ifade eder.

"Hatay'da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı" çalışmasında Çetin (2012a: 234) Hatay ilinde nüfusun 70 yıllık süreçte nüfusunu yaklaşık altı kat, kentli nüfusun ise 22,5 kat büyüdüğünü belirtmektedir. Bu büyümeden haliyle Antakya da etkilenecektir. Kent nüfusları çok hızlı bir artış göstermektedir. Burada kent nüfusu olarak kastedilen, nüfusu 10.000'in üzerinde olan İskenderun, Kırıkhan ve Reyhanlı gibi yerleşim merkezleridir. Çetin'in (2012a: 236) bir başka saptaması ise Antakya'nın zaman içerisinde şehir dışından değil Hatay ili kırsalından göç almasıdır. Çetin, 1975'ten bu yana banliyöleşmenin başladığını ve Antakya çevresinde bulunan kırsal yerleşmelerin kentsel nitelik kazandığını söylemektedir.

Bu açıklamalardan sonra gelmek istenilen nokta Antakya'nın periferisi ve artalanının da kentin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınması gerektiğidir. Çetin'in (2012b: 273) 2011 tarihli görseli (Fotoğraf - 1) Antakya belediyesi sınırlarını göstermektedir.

Fotoğraf - 1: Antakya Belediyesi 2011 Yılı Sınırları

Antakya civarında bulunan bazı belde, belediye ve köyler de kentsel özellik göstermektedir. Çetin (2012b: 273), Odabaşı, Çekmece, Narlıca, Turunçlu, Güzelburç ve Serinyol gibi yerleşim yerlerinin sanayi, turizm, eğitim ve sağlık gibi kentsel fonksiyon alanları nedenleriyle Antakya kent merkezine yakınlığını, nüfusun bu bölgelerde yoğunlaştığını belirtmektedir. Antakya kent nüfusu 2000 yılı verilerine göre 213.581 olarak görülürken Antakya periferisindeki banliyölerin toplam nüfusu 174.585'tir (Çetin; 2012b: 276). Antakya, banliyösüyle birleşerek bir kent haline gelmiştir. Dolayısıyla da tez çalışmasında yer alan ve görüşülen kişiler Antakya'nın halen içinde ikamet eden yaşayan kişiler olmakla birlikte Antakya civarındaki belediye, belde ve köylerde yaşayanlar da yer almaktadır. Kesin ve katı sınırlarla Antakya sınırlarını çizmek mümkün değildir.

2. HAFIZANIN İÇERİKLERİ VE RİTÜELLEŞTİRME

Proust, yapıtının son cildinde bir madeleine çöreğini tattığında onu etkileyen deneyime geri döndüğünde, balkonda görünen yılları, Combray'da geçirdiği yılların kız kardeşi olarak hayal eder (Benjamin; 2012: 144).

'Madeleine' çöreğinin tadı ve kokusu kişiyi geçmişte o deneyimi yaşadığı mekâna ve anılara bağlamaktadır. Benjamin "Son Bakışta Aşk"ta nesnelerin, şeylerin zihinsel belleğimizde izler bıraktığını Proust üzerinden imler. Kimi zaman burun deliklerimizden girerek zihnimizi işgal eden bir koku, yediğimiz bir çöreğin tadı, duyduğumuz bir ezgi bizi yıllar öncesinde yaşadığımız başka olayların içine

gönderip orada kalmamızı sağlayabilir. Ricoeur (1966: 4-8), insanın doğasında bulunan istençli (voluntary) eylemi ve istenç dışı (involuntary) yani yönelimsel olmayan arasındaki çizgiyi ifade ederken kimileyin yönelimsel olmayan davranışlarımız karşısında zaman içindeki yolculuğumuzu Proust'un betimlemesi üzerinden göstermek istemiştir. Nesneler, günlük yaşamımıza sadece maddi bir unsur olarak girmekle kalmazlar; günlük yaşamın içerisindeki yaşantıların da taşıyıcısı, aktarıcısı olma işlevini de üstlenirler. Bir toplumun kültürel repertuarı içerisinde yer alan nesneler ortak kullanım alanına dahil oldukları anda tüm toplumun bireyleri tarafından az ya çok birbirine benzer anlamları kazanırlar. Nesneler bu haliyle sosyal yaşamın bir parçası haline gelir ve ortak anlamların ve anlamaların oluşmasına ve inşasına yardım ederler. Bu nesneler, kavramların ve işaretlerin inşasına katkıda bulunur. Bu kavramlar ve işaretler toplumun iletişimine, sosyal organizasyonuna da dolaylı olarak katkı sağlamış olurlar. İmgelerin, gündelik kent yaşamının ayrılmaz parçası olduğunu düşünen Kevin Lynch (2010: 132) de kenti tanımlarken imgelere başvurur ve kenti dolduran “sembolik ayrıntı”ların aynı zamanda “hem müthiş hem de korkutucu” olduğunu belirtir.

Kenti imgeler üzerinden tanımlamayı seçen Calvino da göstergeleri okumanın aslında kenti okumak olduğunu ifade eder. Henry Lefebvre (2013: 51) kent yaşamında ve kent olgusunda tek bir tane değil, çok sayıda ve farklı düzeylerde işaret ve anlam sistemleri olduğunu belirtir. Lefebvre'ye göre her kentin kendine özgü sembolleri, işaretleri ve bütünsel olarak kültürel yapısı vardır. Kentin, sokakları, duvarları, işyerleri, filmleri, film afişleri, tiyatrosu, ev toplantıları, ev toplantılarındaki konuşmaların satır araları imgelerle doludur. Kent sakinleri bu imgeleri okurlar. İmgeler, kent yaşamını imler ve kent yaşayanlarının zihinsel

belleğini de doldurur ve kenti daha anlamlı bir hale getirirler. Alan çalışmasında Antakya’da görüştüğüm insanlar Antakya’yı anlatmak istediklerinde evlerinden, birbirleri ile olan ilişkilerinden, kentin eskiliğinden söz ediyorlardı.

Bell (2009: 90), ritüelleştirmenin herhangi belli bir kültür içerisinde ritüelin kendisini diğer eyleme yollarından farklılaştırma stratejisi olduğunu söyler; temel seviyede ritüelleştirmenin bu farklılaştırmanın ürünü olduğunu ve daha karmaşık bir seviyede ise ayrıcalıklı bir zıtlık tesis eden, kendisini daha önemli veya güçlü olarak farklılaştırmayı eyleme yolu olduğunu söyler. Yazar, ritüelleştirme yoluyla eyleme dökülen ve ritüel olma özelliği taşıyan hareketin dünyevi olandan yani gündelik hayatın sıradanlığı içerisindeki eylemden ayrılmasını vurgular. Kısacası, kutsal olanın, kutsal olma özelliği taşıyanın sıradan olandan insan zihnindeki bilinçli ayrışmasından bahseder. Bell (2009: 98), ritüelleri resmiyet içeren yapısı ve tekrar içermesi bakımından iletişimin yoğun bir biçimi olarak tanımlar ve ritüelleşmiş bir bireyin de ritüel algısıyla donatıldığını belirtir. Burada en çarpıcı olan Bell’in ritüelleştirmenin, yapılanmış ve yapılanan çevreyle bireyin etkileşimi aracılığıyla ritüelleşmiş bireyi ürettiğini ileri sürmesidir. Yazar, insanoğlunun ritüelleştirme özelliğinden bahsetmektedir; yani birey düşüncelerini ve gündelik hayatı içerisinde yer alan nesneleri ve şeyleri kutsallaştırarak ritüelleştirme vasfına sahiptir. Bunları yaparken kendisi de bu sarmalın içinde ritüelleşmiş birey haline dönüşür. O da bu ritüelleşen evrenin bir parçasıdır. Öyle olsun ya da olmasın yaşayanları için Antakya çok güzel bir yerdir, hoşgörü kentidir, farklı grupların bir arada yaşadığı kadim bir kenttir. Kentli içinde yaşadığı bu kenti ve kente ait olanları kendi algı dünyası içinden okuyacaktır. Antakya’da bireyler de hem ait oldukları din ya da cemaat üzerinden hem diğer toplulukların hem de kendi varlıklarının ayırdına varabilirler;

özellikle de ritüelleştirilmiş etkinlikler aracılığıyla. Alan çalışmam sırasında görüşülen bireylerin birçoğu kentin çok kültürlü, çok dinli bir yer olduğunu söylüyorlar, gündelik yaşam pratikleri içerisindeki ritüelleri anlatarak Antakya’da yaşamayı ayrıcalıklı gören bir söylem üzerinden gündelik yaşamlarını ritüelleştiriyorlardı. Böylelikle belki de Bell’in az önce yukarıda sözünü ettiğimiz ritüelleşmiş bireylerini akla getiriyorlardı. Çünkü kent, bireylerinin söylemleri aracılığıyla ritüelleşmiş bir evrendir ve ritüelleştirme sarmalının içerisinde. Kent insanı, söylemleri aracılığıyla yaşadığı kenti her gün yeniden kurmaya devam eder. Kentteki farklı grupların ritüelleri değil, bu çok katmanlılığın ve bir aradalığın anlatım biçimi, anlatsal kılınması üzerinden Antakya her gün yeniden kurulur.

Her dinin, her mezhebin kendisine ait kullanım nesneleri ve hatta her inanç sisteminin kendisi bir ritüelleştirmedir. Antakya’da bu bağlamda farklı inanç pratiklerinin uygulanmasıyla ilgili ya da inançları temsilen çok sayıda nesneye rastlayabilirsiniz. Tek dinin hakim olduğu bir başka taşra kentinde böylesi imgesel çeşitliliğe rastlamak olası değilken Antakya bu anlamda zengin bir portföy sunar. Kentte, Müslümanlar, az sayıda da olsa Yahudiler, Müslümanlar yaşar. Müslümanlar ve Hristiyanlar da kendi içlerinde farklı mezheplere ayrılmıştır: Aleviler ve Sünniler, Ortodokslar, Katolikler, Protestanlar. Tüm bu dinlerin ve mezheplerin kendisine ait imgeleri, kente zengin bir imgesel çeşitliliği armağan ettiği söylemi de ritüelleştirmenin bir başka biçimde ifadesi olarak karşımıza çıkar. Antakya’ya ilişkin akademik temsil de, kentte yaşayanlar da bu ritüelleştirmeye katkı sağlar ve bundan beslenirler.

Nesneler kullanıma girdikleri andan itibaren yeni anlamlar yüklenirler; dini inançların uygulanmasında ve dini ritüellerde kullanılarak ve yer alarak yeni

anlamlar kazanırlar ya da sahip oldukları anlamları güçlendirirler. Kaypak (2010: 123), her kentte o kenti simgeleyen bir sembol olduğunu belirtir ve Antakya için bunun da Bereket Tanrıçasını simgeleyen 'Antakya Tike'si ya da mozaïği olduğunu söyler. Hâlbuki kentte farklı kültürlere ve dinlere ait kenti simgeleyecek çok sayıda nesne vardır. Barthes (2011: 138), nesnenin üstdoğanın en iyi habercisi olduğunu söyler:

".....Hem bir kusursuzluk, hem de bir köken yokluğu, hem bir kapalılık, hem de bir ışıklılık, yaşamın özdeğe dönüşmesi (özdek yaşamdan çok daha büyüldür), kısacası masal dünyasının malı olan bir sessizlik kolaylıkla bir araya gelir nesnede."

Barthes, kentin nesnelerini masal perdesinin arkasında gösterir. Antakya'daki dini motifler, nesneler de günlük yaşamda o kadar çoktur ki tüm bu nesneler kenti kutsallaştırma konusunda rahatlıkla aracı olurlar. Kapı üstü yazıları (Fotoğraf - 2), evin kapısının girişinde duvara tutturulan kurumuş defne ağacı yaprağı (Fotoğraf - 3), bahçedeki tütsü ya da buhurdanlık (Fotoğraf - 4). Kentin muhtelif yerlerindeki bu nesneler sadece dini pratikleri ve ritüelleri hatırlatmakla kalmayıp aynı zamanda bu pratikler ve ritüeller içerisinde ve civarında yer alan kişileri ve geçmişte yaşanmış olayları da hatırlatma görevi üstlenirler. Somut bir örnekle ele almak gerekirse kapı üzerine asılan bir defne yaprağı, onu asan kişiyi, asıldığı tarihi, ne amaçla asıldığını, asıldığı andaki konuşmaları kozmik zamanın Antakya'sından şu ana, günümüze taşıma görevini de üstlenir. Tüm bu nesneler kentlinin ait olduğu yerdeki bilincini ve kimliğini her gün kurma işini üstlenir. Nesneler, Antakyalılığı her gün yeniden inşa ederler. Jung (2003: 133), bu pratiklerden yola çıkarak her gün anlatılan ve gerçekte saçmaymış gibi görünmesine rağmen neden hala kullanımda olduklarını tüm bunların bir amaca hizmet etmesiyle açıklanabileceğini vurgular. Anlatının ritüelleşmesi ya da Antakya'nın kadim bir hoşgörü kenti olması belki de bu tür bir semantik

doygunlukla devam eder. Jung'un belirttiği kadarıyla mitos, anlatı veya efsane günlük yaşamın doğal bir parçası olmuş ve içerisinde yaşadığı toplumun bir parçası olmuş ve yaşayanlarca içselleştirilmiştir. Öte yandan, geçmişte belirsiz bir tarihte başlayan ritüellerin bugün dönüşüme ve değişime uğramış olduklarını da düşünebiliriz. Sennett (2011: 73), bütün kent ritüelleri gibi Thesmophoria ve Adonia ritüellerinin de çok yavaş bir şekilde, yüzyıllar içinde evrimleştiğini, eski anlamların yavaş yavaş eriyerek yenilerine dönüştüğünü belirtir. Belirli bir nedene dayanarak ortaya çıkan ritüeller zaman içinde değişime uğramış ve yeni formlara bürünmüş olabilirler. Lefebvre (2010: 56) de gündelik hayattaki küçük batıl inançların ortadan kalkmadığını, ancak “üstbelirlendiğini”; yerlerini, akılcılığın arka yüzü olan büyük ideolojik kurguların aldığını belirtir. Buna örnek olarak da yıldız falları ve dinin yeniden canlanmasını örnek verir. Geçmişteki ritüeller savaşlar, doğal afetler, farklı kültürlerin birbirleri ile etkileşimleri neticesinde değişime uğrayabilmekte fakat bütünüyle ortadan kaybolmamaktadırlar. Riceour (2011: 148) son olarak da yapıtı tamamlayan kişi okur olur derken ritüeller ve pratiklerle ilgili kurgusallığın son safhasının insan beyninde tamamlandığını ve anlatının yeni bir şekil kazanarak yoluna devam ettiğini anlatır. Birey, ritüelleri uygular, pratikleri gerçekleştirir, bunlara ve diğer olayların anlatılarını biriktirir. Bunları kendi çerçevesinden değerlendirir ve tüm yukarıda sayılanların anlatısını da kendi değerlendirdiği çerçeveden eylemeye ve aktarmaya devam eder. Dolaşıma giren anlatılar şekil değiştirerek yoluna devam eder.

Fotoğraf - 2: Kapı Üstü Yazıları

Fotoğraf - 3: Kapı Girişine Asılan Defne Yaprığı

Fotoğraf - 4: Buhurdanlık ve Tütsü

M.K., "bizim en büyük bayramımız Gadir bayramında çıkıp ziyaret edilir" derken M.K. "Habibin Neccar, marangozların duayeni" olarak anlatır. V.A. ise "Namaz kılınca bu kadar kazan kaynarsa bu şehre bir şey olmaz. Fransa'dan kalma bayram çok. Bizde bayram yaratırlar. Namazını kılmıştır" der.

O.S.: "6,4 deprem oldu, bir kişi öldü. Demirel dedi: Kazanlar kaynıyor orada. Ondan bir şey olmaz orada."

Alevi Araplar olmasını istedikleri ya da gerçekleşen bir dilekleri için adak adar ve bunu her yıl tekrarlamaya çalışırlar. Adak ya da bayram dedikleri bu dini

ritüellerini gerçekleştirirken bir danayı kurban eder ve dananın etini de büyük kazanlarda bulgurla birlikte kaynatırlar. Bu adakta ya da bayramda yapılan yemeğe 'aşur' adı verilir. Büyükbaş hayvan kesmek için ekonomik gücü yeten her ailenin bir adağı vardır. Eski politikacı ve devlet adamı Süleyman Demirel'in Antakya kenti ile ilgili söylediği rivayet edilen sözler Aleviler tarafından memnuniyetle anlatılmaktadır. Bu hikâye, Alevilere ait dini bir pratiğin Sünni bir politikacı tarafından dile getiriliyor olması yüzünden dolaşımdadır. Bu dini pratiğin dile getiriliyor oluşu Aleviliği ve dini pratiğini görünür kılmasının yanı sıra Sünni bir lider tarafından kabul gördüğü anlamına da gelir. Süleyman Demirel tarafından yapıldığı söylenen bu açıklama da Aleviler tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır.

L.A.: "Bayramlarda uzun süredir göremediğim insanı görüyorum. Bir asırdır konuşmayan insanlar konuşuyor. 25 senedir dedemle konuşmayan adam geliyor. Dersin ki bunlar düşman değil. İçkisini içiyor, şerefe kadeh kaldırıyor. Ama sonra konuşmuyor."

V.A.: "Şıh Yusuf el Hekim'in türbesine gidilir."

M.K.: "Bizim kandillerimizde bütün evliyaların ismi tek tek zikredilir."

Antakya'yı diğer şehirlerden farklı yapan özelliklerden birisi de Alevi Arap toplumunun kültürel özellikleridir. Kentteki ve periferisindeki çok sayıda türbe, bu türbelere yapılan ziyaretler ve bayram adı verilen dini törenlerde alkollü içecek tüketilmesi diğer mezheplerle karşılaştırıldığında sıradışıdır.

E.Y. "Çok bayramları vardır. Bir dünya bayramları var. Dün niye gelmedin diyorum? Dün bayramdı diyor. Ne bayramı diyorsun. Bugün bayram çalışılır mı, diyor. Başımıza iş gelir diyor. Araba takla atar diyor. Bunların (Alevilerin) Gadir hum bayramı var."

N.D.: "Bu bayramı yapamadığın için kötülük geliyor başıma diye düşünüyorlar."

Görüşmelerde farklı etnik grupların Arap Alevilere bakış açısını da yakalamak mümkündür.

E.Y.: "Alevilerde şıh gelmeden cenaze kalkmaz, evlenecekleri zaman düğünlerde olmazsa olmaz. Şıhları kendileri destekler. En kötüsü Mercedes'e biner"

N.D.: "Eskiden insanlar mahsulden gelen parayla şölen yaparlardı. Bayrama zengin adamı davet ediyorsun. Gadir bayramında trilyonlarca liralık hayvan kesilir. Yemekler çöpe dökülür."

Alevi Arapların dini ritüelleri diğer gruplara gizemli geldiği gibi bölgede Şeyhlerin, Aleviler için önemli olduğu bilinmektedir. "En kötüsü Mercedes'e biner", ifadesiyle Şeyhlerin iyi marka araçlara sahip olduğu ima edilir. Evlilik, ölüm ve benzeri dini törenlere ve ritüellere katılan dini Şeyhlere etkinliğe ev sahipliği yapanlar tarafından para verilmektedir. Bu nedenle de Şeyhlerin katıldıkları etkinliklerde dualar okuyarak ve dini ritüellerin usulüne uygun olarak gerçekleşmesini sağlamaktan dolayı iyi para kazandıkları vurgulanmaktadır. Görüşülen bir başka kişi de dini ritüellere gereğinden fazla önem verildiğini ve ihtiyaç fazlası yapılan yiyeceklerin israf edildiğini ve çöpe atıldığını vurgulamaktadır; buna rağmen Antakya kadim bir hoşgörü kenti olarak anlatılır. Burada Şeyhlerin giysilerine de ayrı bir yer vermek gerekir. Şeyhlerin giysileri Sünni ve Hristiyan din adamlarının kıyafetlerinden farklıdır. Genellikle koyu renkli bir takım elbise, ceket ve pantolon, ceketin içinde yine çoğunlukla aynı renkte bir cepken yer alır. Şeyhlerin hepsinin karnının ortasına kadar gelen uzun sakalları vardır. Başlarında ise fötr bir şapka vardır. Şapkalar mevsime göre değişir; yaz geldiğinde açık renkli, kış geldiğinde ise koyu renkli fötr şapkalar kullanılır. Din adamlarının devlet görevlisi imajı veren resmi kıyafetleri ve onu tamamlayan fötr

şapka ve uzun sakalları da başlı başına bir imgeler bütünüdür. Din adamı olan şeyhler bu kıyafetleri ile bakışları ve ilgiyi üzerinde toplar (Fotoğraf- 5).

Fotoğraf - 5: Alevi Arap Şeyhleri ve Kıyafetleri (Kaynak: Sabah Gazetesi, 01.03.2016)

Sennett (2011: 328), Roland Barthes'ın insanların yabancılarla karşılaştıkları zaman bir imge repertuarına başvurdıklarını söyleyerek bu bağlantıya ilk dikkat çeken kişi olduğunu belirtir. Alevi olmayanlar için Alevi Arap toplumunun farklı bayramları ilgi çekicidir. Sembolleri okumasını bilenler için Alevi Arap toplumuna ait çok sayıda nesne kimliğin ifşası için önem taşır. Evlerin kapısına asılan defne ağacı yaprağı genellikle Aleviler tarafından kullanılır ve kötülükleri evden uzak tutacağı düşünülür. Yerel ağızla "bahur", "bohur" ya da "pohur" adı verilen buhur ya da tütsü evde yaşayanların etnik kimliğini gösterir. Dini bayramlarda yemek pişirilen büyük kazanlar (Fotoğraf - 6) ve "Hırise" ya da "Aşur" adı verilen yemeğin dağıtıldığı "beyaz kaplar" da (Fotoğraf - 7) aynı şekilde dini göndermeleri olan nesnelerdir. Barthes, görsel nesneleri bir nevi kutsar.

".....hiç kuşkusuz, resim yazıdan daha buyurucudur, anlamı birdenbire, çözümlemeyen, dağıtmadan sunar. Anlamı olduğu anda, resim yazı olur: yazı gibi bir sözce ister." (Barthes; 2011:180)

Barthes'a göre görsel nesne yazıya dönüşür ve yazının buyurucu özelliğini kullanır. Antakya'daki görsel nesneler bu anlamda bir söz olma özelliği taşırlar.

Fotoğraf - 6: Hırise (Aşur) Yapılan Kazan **Fotoğraf - 7:** Aşur Dağıtılan Kaplar

Sadece Arap Alevilerinde değil Hıristiyanların da birçok bayramı ve kutlaması vardır. Hıristiyanlığın bilinmesi ve bölgede yayılmasında Antakya oldukça önemli bir yer tutar ve dünyanın ilk mağara kilisesi olduğu ileri sürülen St. Pier kilisesi, hac turizmi anlamında her yıl birçok Hıristiyan tarafından ziyaret edilmektedir. Bu mağara kilisede kayalardan sızan su mağaranın bir köşesinde bulunan küçük bir havuzda biriktirilir. Hacı olmak için Antakya'ya gelen Hıristiyanlar da bu sudan içer ve vaftiz olurlar. Mağaranın zemini mozaiklerle kaplıdır ve koruma altında değildir. (Fotoğraf - 8)

Sunak masasının sol tarafında, Silpiyus Dağının arka tarafına kadar uzanan ve yaklaşık 30-40 metre uzunluğunda olan bir tünel bulunmaktadır. Bu tünelin ibadet edenlerce herhangi bir tehlikeye karşı; güvenli ve gizli çıkış yolu olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Bu kiliseden 300 metre uzaklıkta Günahkârlar Hamamı denilen yerdeki kayalar üzerinde, tılsımlı olduğu söylenen kabartmalar vardır. Bunların en ilginç 3,5 m büyüklüğündeki kadın başıdır (Usluoğlu; 2012: 94).

Anlaşıldığı kadarıyla tünel, mağaranın derinliklerinden gelen gizemli su ve bu suyun kutsallığı mağaraya başlı başına mistik bir hava kazandırmaktadır. Antakyalılar için mağara kilisenin ayrı bir öneme sahip olduğu izlenimini ediniriz.

H.V.: "Meselâ ben her hafta kiliseye çıkardım. Bana enteresan geliyor. Orada heykel var. Huzur veriyor bana orada oturmak."

Fotoğraf - 8: St. Pier Kilisesi

Antakya'da Noel'den sonraki ikinci Pazar 'Epifani', kutsal masumları anma ve Üç münecimin İsa'yı ziyareti bayramları kutlanır (Usluoğlu; 2012: 136). Usluoğlu (2012: 137) ayrıca Ortodoks kilisesi tarafından Mesih İsa'nın Vaftiz Bayramının (Kıddes) kutlandığını belirtir. Bundan başka Işık Nur Bayramı, Paskalya bayramı, Aziz Piyer ve Pol bayramının kutlandığını belirtir. 29 Haziran tarihinde kutlanan bu bayramda farklı ülkelerden de katılım gösteren Hristiyanlar St. Pier kilisesine gelir ve hacı olurlar (Usluoğlu; 2012: 146). Bu ritüel Hristiyan olmayanlara da açıktır. Usluoğlu (2012: 153) bundan başka Şanini (Çiçek, Dallar) bayramından da bahseder. Kentte Hristiyanlara ait pek çok bayram bulunmaktadır.

M.C.M.: "Pazar sabahı ben dershanedeyim. Çan çalıyor çan çan çan. Pencereyi kapatıp derse devam ediyoruz."

Hristiyanlarda bayramların yanı sıra gelenekler de önemli bir yer tutmaktadır. Usluoğlu (2012:184), düğün ertesinde akrabalara ve yakın dostlara ikramlarda bulunulduğunu düğün ertesinde 'sbahıy' denilen kutlamada bu etkinliklerin gerçekleştirildiğini belirtir. Yine söz konusu çalışmada ölü ailesiyle birlikte üç gün yemek, yedinci ve kırkıncı günde dua etmek, baş sağlığı dilemek ve mezarlığa gitmek ritüellerinin bulunduğu ve bu ritüellerin bölgenin kültürel ortak yapı özelliği olduğu belirtilmektedir (2012: 190).

C.Ç.: "Fransızların 1789 Fransız devrimi burada adak olarak kutlanır. Hz. İsa'nın Noel'i bizde adak olarak kutlanır. Hristiyanlara saygıdan. Tüm peygamberler kutsaldır. Dört kitaba hürmet."

Yukarıdaki açıklama bize Alevi Arapların dini ritüelleriyle Hristiyanların ritüellerinin kimi zaman iç içe geçtiğini de gösterir. Her iki kültürden ve dinden olan Alevi Araplar ve Hristiyanlar da bunun bilincindedir fakat bu ritüelin her iki grup tarafından da sürdürülmesi için bir engel değildir.

Antakya ile ilgili şiirleri bulunan kentin ünlü şairi Sabahattin Yalkın'ın şiirlerinde dini imgelere çokça rastlarız. 'Gam Şiirleri' kitabında bulunan 'Antakya Gamı Şiiri' bunların içerisinde imgelere belki de en çok başvurandır.

"Do: Habib Neccar dağı, Re: Dağ Kilisesi, Mi: Şeyh Muhammed Camii, Fa: Asi'nin Gizi, Sol: Titus Tüneli, La Çapuklu Ziyaret, Si: Kabaltı Sokağı."

Şiirinde, Habibneccar dağı, Dağ kilisesi, Şeyh Muhammed camii, Asi'nin gizi, Titus tüneli, Musa dağı, Şeyh Hıdır denizi, çaputlu ziyaret gibi imgelere başvurur Yalkın. Antakya denilince akla gelen tüm imgeler Yalkın'ın şiirinde vardır. Müziğin kulağa hoş gelen notalarının her birini kenti simgeleyen nesnelerle birleştirir. Kentin kültürel varlıklarını müzik notalarıyla bir anlamda özdeşleştirmektedir. 'Çok Dualı Kent' (2012) adlı şiir kitabı yine Antakya'yı

anlatmaktadır. anlar, kutsal kitaplar, Hz. İsa'nın annesi Meryem, Davud'dan Mezmurlar, Asi nehri, haçlı seferlerini ve geçmişte acılar çeken kenti anlatan dizeleriyle şair Antakya'ya ait imgeleri yineler. Kent insanının iyi bildiği ve halk arasında Memikli köprü denilen ve kent içinde sıkışıp kalan tarihi köprü ve halkın hasta çocuklarını getirip öksürüğü geçsin diye içinden geçirdiği öksürük deliği gibi imgeler tamamen Antakya'ya ve Antakyalılara zgdr.

Habib-in Neccar, St. Pier kilisesi, Ortodoks kilisesi ve Hristiyan kadınlara ait isimler Yalkın'ın bu şiir kitabında boy göstermektedir. Kullandığı isimlerle bir anlamda kenti Antakya'yı kozmopolit şehir İstanbul'a ykndrmektedir. Melih Cevdet Anday'ın Emilia, Orhan Veli Kanık'ın Dora Güney'in kız kardeşi Bella için yazdığı şiirler ve Edith Almeria adlı şiiri, Atilla İlhan'ın varlığı şüpheli Pia'sı İstanbul'un 1930-1950 yılları arasındaki kozmopolit ve çok kültürlü yapısına da dikkat çeker. Yalkın'ın şiirlerindeki yabancı kadın isimleri Antakya'yı da bu kulvara çekmeye çalışır gibidir. Antakya'yı anlatmak için yazmış olduğu şiirlerde Kudüs, Ağlama Duvarı, Ramallah, şatilla ve Bağdat gibi uluslararası ne sahip kentleri ve yer adlarını kullanır. Böyle yaparak Yalkın bir anlamda kenti Antakya'yı da yüceltmekte ve bu uluslararası ne sahip kentlerle birlikte anılmasını istemektedir. Zeytin Dağı, Kudüs'n doğusunda yer alır ve Kudüs için önemli bir yerdir. Yalkın, bir anlamda burada da Kudüs'teki Zeytin Dağı ile Antakya'nın sırtını yasladığı Silpius dağını karşılaştırır.

Edip Kızıldağlı'nın derlediği "Hatay Masalları"nda da kentin mitoslara, efsanelere ve anlatılara yatkınlığı göze çarpar. Bir masalda, Hacı Mail Efendi namaz kılarken şeyh Sait ondan gözünü açıp kapatmasını ister. Kapatıp aınca kendisini Kbe'de bulur (Kızıldağlı; 1994: 24). Hatay'da Hıdır İlyas efsaneleri (Kızıldağlı;

1994: 34) adlı anlatıda ise bölgede birçok anlatıya konu olan Hızır Aleyhisselam'a burada da şahit oluruz. Hızır, bu bölgede özellikle Alevi Araplar tarafından "Hızır" adıyla bilinmektedir. Kentte Hızır'a ait olduğu düşünülen pek çok türbe ve bunun yanı sıra anlatı da vardır.

Antakya ve çevresindeki Sünni Arapların, Alevi Arapların, Hristiyanların, az sayıda da olsa Yahudilerin, Sünni Türklerin farklı dini ritüelleri ve bunlara ait nesnelerin oluşturduğu imgeler, kenti Calvino'nun Kubilay Han'a anlattığı renkli kentlere çevirir. Sahada görüşülen M.K.'nin ifadesi güçlü bir Antakya imgesinin varlığını özetler gibidir: "Burası evliyalar şehri. İnanç şehri."

Antakya'da anlatı çeşitliliğini görmek mümkün. Tarihin her sayfasından her nevi anlatıyla karşılaşabilirsiniz. Saha görüşmelerinde görüştüğüm kişilerin anlattığı bu çeşitlilik karşısında ve anlatıların hala kullanımda olduğunu göz önüne alınca anlatılanların bugün de geçerli olup olmadığı sorusu akıllara gelir.

S.A.: "Biz kuyumcuyuz ya bize devamlı bir şeyler getiriyorlar. Bir kraliçenin tacı mıydı neydi. Sonra adam kayboldu."

Y.Ç.: "Antakya köprüsü. Köprü yıkılınca binlerce insan sikke ve altın topladı. Birebir ben topladım. Çocuktum o zaman. Müzeye götürdüm. (Adam) Öğleden sonra gel dedi. Altını aldı, tokat vurdu, s.k.t.r git dedi. Hayal ediyorum parasıyla Tommiks filan alacağım."

Anlatılanların bir kısmının tarihsel gerçeklere dayandığı görülür. Anlatılardaki bazı kişiler ve olaylar kutsal kitaplarda da yer almaktadır. Claude Levi-Strauss da (2013: 45) mitolojik hikâyelerin nedensiz, anlamsız ve absürt olduklarını veya öyleymiş gibi göründüklerini, ancak buna rağmen dünyanın her yerinde yeniden boy gösterdiklerini söyler. Bu anlamda Çobanoğlu'nun (2003: 46) "Kaybolan otostopçu hayalet kız efsanesi" ilginç bir örnektir. Hikâye, sınır ve coğrafya tanımadan ve farklı versiyonlarıyla başka yerlerde yeniden boy göstermektedir.

Makale, Amerika Birleşik Devletleri, Kore ve Türkiye gibi farklı ülkelerde şoförlere görünen, kimi zaman onları kazadan kurtaran ama biraz araştırıldığında aslında hayatta olmayan gizemli bir kızı anlatır. Anlatı, mantıksız veya absürt görünebilir. Geçmiş zamanlardan bugüne aktarılan söylen ya da anlatı pek tabii ki abartılı bir söyleme sahip olacaktır. Bu nedenle de söylen ya da anlatının doğru olmaktan çok mantığa uygun olması beklenir. Günün koşullarına ve şartlarına göre anlatılan hikâyenin de uygun olması gerekir. Bu nedenle de anlatı zaman içinde günün şartları ve koşulları doğrultusunda evrilir, dönüşür ve değişir bu yüzden de tamamıyla ortadan kalkması mümkün değildir. Levi-Strauss (2013: 72), bir unsurun dönüştüğünde, diğer unsurların da buna göre yeniden düzenlenmesi gerekir, der. Bunu da tarihin karakterine bağlar. Mitik hücrelerin tekrar tekrar düzenlenebilmesine göre sayısız yolla güvence altına alındığını ifade eder (2013: 73) . Buna göre tarihin dinamik yapısı içerisinde mitler de dönüşüm geçirecektir. Burada Levi-Strauss konuyu mitler üzerinden ele almaktadır. Bu bağlamda ele alındığında Antakya'da da çelişkili anlatımlar ve buna zemin sağlayan örnekler bulunmaktadır. Hazreti Musa'nın اساسını yere değdirmesiyle yerden çıktığı iddia edilen Hıdırbey köyünde bulunan ağaç örneğinde olduğu gibi. Gövdesi haddinden fazla büyük olan ağaç, "Musa ağacı" olarak bilinmektedir. Kişi olarak Musa gerçektir ve yaşamış bir kişidir ama ağacın efsanesi gerçek değildir. Ergun (2012: 128), asa'nın Hristiyanlarca kutsal sayıldığından bahseder. Ergun'a göre kutsal yolculukta kullanılan değnek bilgi ağacını ve kozmik ağacı temsil etmektedir. Hem asa'nın hem de ağacın devasa gelişimi buradan da ele alınabilir.

Calvino (2012: 13) kentlerin takas yerleri olduğunu, tıpkı bütün ekonomi tarihi kitaplarında anlatıldığı gibi, ama bu değiş tokuşların yalnızca ticari takaslar

değil kelime arzu ve anı değış tokuşları olduğunu ifade eder 'Kent ve Takas' adlı öyküsünde. Gerçekten de farklı dinlerden, farklı mezheplerden, inanışlardan ve kültürlerden insanların hikâyeleri, öyküleri, anlatıları iç içe geçmiştir. Anlatılar devamlı bilinç değıştirir. Kent sadece mal ve emtia alınıp satılarak ticaret yoluyla değışime katılan bir yer değildir. Kentte anılar da el değıştirir. Kent insanı, anlatı ve söylenlerin içerisinde doğup büyüdüğü için söylenlerin ortasında yer aldığıının farkında değildir. Antakya'da gündelik yaşamda tarih anlatıları o kadar çoktur ki "Antakyalı" yukarıda da belirtildiği gibi bu anlatıların içine doğar ve gündelik yaşam pratiği ile anlatıları yeniden üretir.

Walter J. Ong (2012: 24) günümüzde hemen her kültürde yazı kavramı olduğunu ve bir yazı deneyimi olduğunu, yazı deneyimi bulunduğu için de gerçek anlamda birincil sözlü kültürün pek kalmadığını belirtirken ileri teknolojiden yararlanan pek çok kültürde ve altkültürde, derece derece, halâ birincil sözlü kültürden kalma düşünce biçimlerine rastlamanın mümkün olduğunu ileri sürer. Ong (2012: 41) Arap ve Yunan gibi diğer Akdeniz kültürlerini de içine alarak pek çok modern kültürün de yazı yazmayı bilmelerine rağmen kalıplaşmış düşünme ve anlatım biçimine hâlâ sıkı sıkıya bağlı olduklarını ifade eder. Ong, yazının icadını teknolojik bir yenilik olarak ele alır ve yazının düşünme kalıplarını değıştirdiğini iddia eder. Sözlü kültürün başat olduğu toplumlarda ise söz hala güce sahiptir ve 'söz, anlatı ya da söylen', eylemin gücüne de sahiptir. Antakya salt sözlü kültüre dayalı bir toplum değildir. Fakat geleneksel toplum olmanın özelliklerini henüz üzerinden atamamıştır. Antakya, çevresiyle karşılaştırıldığında daha kentlileşmiş bir yerleşim yeridir. Öte yandan, gelenekçi yapısını korumaktadır. Yeme içme alışkanlıkları, aile ilişkileri, gündelik yaşamın içindeki sosyal davranış örüntüleri

bakımından geleneksel özelliklerini korumaktadır. Bu gelenekçi yapı nedeniyle de geçmişten gelen geleneklerin aktarımı sürmektedir. Geçmişte sözlü gelenek içerisinde yer alan arkaik yapılar, bu yapıların uzantıları kültürel davranış örüntüleri içerisinde aktarılmaya devam etmektedir. Sözlü gelenek, anlatıları da beraberinde aktarmaya devam eder. Sözlü gelenek, kendi içerisinde kahramanlarını da barındırır.

"Soluk kişilikler zihnin belleğinde tutunamaz. Kahramanın anısının yer etmesi için, hemen bütün kahramanlar birer tip oluşturur: bilge nestor, kızgın Akhilleus, akıllı Odysseus, her şeye kadir Mwindo gibi." (Ong; 2012: 88)

Kahramanlar ve kahramanlara ait abartılı hikâyeler kültürün devamına ve sürekliliğine de katkıda bulunurlar. Abartılı hikâyeler, anlatılar, bireyin sıradan dünyasına renk ve heyecan da getirirler çünkü. Farklı oldukları için de hatırlanmayı hak ederler tabii ki. Kahramanların abartılı özellikleri hatırlamaya yardımcı olur. Dolayısıyla da anlatılar ağızdan ağıza değişerek ve dönüşerek yollarına devam ederler. Anlatılar, bünyelerinde sadece eylemin gücünü barındırmakla kalmazlar; aynı zamanda sosyal yapının içinde önemli bir unsurdurlar da. İşte, tam da bu yüzden Habibin Neccar'ın başının kesildiği ve dağın başından aşağı yuvarlanmasıyla ilgili anlatılar, Hz. Musa'nın ve Hızır'ın buluşması ve bu buluşmanın meyvesi devasa ve ulu çınar ağacı, Cemil Hayek'in unutulmaması gayet doğaldır. Michel de Certeau (2008: 224) da sözlü anlatıların önemli bir işlevi olduğundan bahseder. Certeau'ya göre anlatının temel bir görevi vardır. Ona göre anlatı betimleme görevini üstlenir. Her betimlemenin anlatılandan daha fazlası olduğu için bunun aynı zamanda kültürel olarak yaratıcı bir edim olduğunu belirtir. Certeau, anlatının uzam kurucu görevinden bahseder. Ong, anlatının eylemi içinde barındırdığını belirtirken Certeau da anlatıyı uzamın kurucusu olarak atar. Anlatı, anıların, geçmişin, yaşanmışlıkların, hayal

edilenin günümüzde yeniden üretilmiş halidir. Zamanın bir nevi fotoğrafını çekerek içerisinde yer alan kişileri, nesneleri, şeyleri şimdiki zamana aktarmaktadır anlatı.

Anlatı içerdiği sosyal ve kültürel unsurlar bakımından geçmişle bağlantının kopmamasını sağlar hatta güçlendirir de. Geçmişin acıları, mutlulukları, güzel yanları, arzulanımlar, tutkular, ütopyalar anlatının içindedir. Bu tekrarlar içinde yer alan unsurlar Antakya'yı bir Antakyalı için daha anlamlı hale getirir. Anlatılarda yer alan esen rüzgâr, Asi'nin tersine akan suyu, Habibin Neccar camii, Ortodoks kilisesi, eski Antakya evleri ve onların yapıldığı taşlar, bin bir meşakkatle yapılan yemekler, hepsi ama daha fazlası kentli için olduklarından fazla anlamlara sahiptir. Çünkü tüm bu nesneler, eşyalar, binalar, anlatanların yakınları - annesi, babası, halası, teyzesi, dedesi ya da daha geçmişteki akrabaları tarafından kullanılmıştır. Anlatılar, kentlinin geçmişle olan bağının kopmamasını sağladığı için kullanımda kalmaya devam eder. Nihayetinde hafızanın içerikleri, pratiklerle birlikte kişinin anlam dünyasını yani Antakyalılığı her gün yeniden kurmaya aracı olurlar.

3. ANLATILAR KENTİ ANTAKYA

Ricoeur (1984: 52), özellikle bir anlatı tarafından imlendiğinde zamanın, insan aklının idrak edebileceği ya da yorumlayabileceği bir biçime dönüştüğünü yani insani özellikler kazandığını vurgular; böylece, insanlar tarafından anlatılanlar yardımıyla zaman kavramı da belirmiş olacaktır. Anlatısal düşünme biçimleri içerisinde, bir olayda olay örgüsü, olayın geçtiği zaman, diziliş ve olayın failleri yer alırlar. Anlatısal olaylar, bölümler ve bu bölümlerin de ardışık bir sıra içerisinde birbirini takip etmesiyle oluşurlar. Anlatıyı izleyen kişi dinlediklerini veya metin üzerinde okuduklarını sebep sonuç ilişkisi içerisinde takip etmeye ve bunları mantıksal bir sıra içerisinde anlamlandırmaya çalışır. Ricoeur, anlatının iki zamansal

özelliğe sahip olduğunu vurgular. Buna göre anlatı, hem geçmişte yaşanan olayları hem de anlatılan zaman içinde yaşananları ifade eder. Anlatı zamansal bir deneyimi aktarır. Anlatılar, anlatıda işaret edilen zaman ve anlatılan zaman arasında bir kurgusallık kurarak anlatının deneyimine yöneltir; böylelikle de dinleyen ya da okuyan, anlatılan olayın deneyimini düşünmeye sevk edilmiş olur. Sara VanderHaagen (2013: 187), söylem ve kamusal hafıza ilişkisini ele alırken şu sıralamayı koyar: Birey ilk elde anıları kurar, daha sonra anılar bireyin temsiliyeti etrafında döner ve nihayetinde de dolaşıma giren anlatılar ilişkileri şekillendirir. Daha önce Marc Auge'nin "yer" olan ve "yer olmayanlar" kavramını ele almıştık. Eyleyen, Auge'nin belirttiği gibi "yer" olanlarla anlatıları birlikte düşünür. Yer, anlatılanlarla daha değerli bir uzama doğru yol alır ve "bir yerli olma"yı anlatılarla birlikte görebiliriz. Anlatıları dinleyen kişi söylemle kurduğu zamansallık ilişkisiyle söylemin kendisini kendisine açmasını sağlamış olur. Dinleyen kişi artık kapalı olan söylem içindekileri, devinimini ve geçmişin deneyimlerini artık yeni dinleyenlerine aktarmıştır. Zamanın kurgusal deneyimi dinleyenin düşünsel dünyası ile bir araya gelir ve kişi üzerinde dönüştürücü etki yapar. Ricoeur, edindiği yeni öğrenme deneyimleri aracılığıyla bireyin kendini yeniden tanımlama yoluna gittiğini ileri sürer; anlatılar bireyin dönüşümüne ve düşüncelerinin inşasına etki eder.

Söz konusu Antakya, Antakya'nın tarihi ve geçmişi olduğunda neredeyse hemen herkesin anlatacak bir hikâyesi vardır. Kentte tarih anlatısı çokluğu açıkça göze çarpar ve bu anlatılarda tarihi ve mitik olayların yer aldığı farklı dönemlere ait hikâyeler, efsaneler ve anılar görülür. Antakya'nın kuruluşu, Roma ve Hıristiyanlık dönemi, Fransız işgali yılları ve Hatay Devletinin kuruluşu ile ilgili hikâyeler burada en sık sözü edilenlerdir. Alan çalışmasında görüşmeler sırasında tarih anlatıları,

efsaneleri, inanışları, yerelde muhterem olduğu düşünölen biri ve kimi zaman da dini kitaplardan pasajları aktarılıyor, kimi zaman yaşamış olanlarla kitaplarda yer alanların değeri arasında bir karşılaştırma da yapılarak geçmişte yaşadığına inanılan ve kutsallık atfedilmiş kişilerle yerler arasında kurula bağlantılarla anlatıya dramatik bir canlılık kazandırılıyor.

S.Y. : "Tarih anlatacaksak kitap yazmaz. Behmani manastırları Hz. Ali döneminde, Cebel-i Akra dağının orada. Orası Hz. Ali ve çocuklarına sığınak gibi bir yer. Hz. Yahya'nın türbesi. Hakiki Şemun Assafa türbesi orada. Hıdır beyin Hazreti Musa'nın çınar ağacı."

Kentte geçmişinde yaşanan doğal afetlere dair hikayeler birbirini tutmamakla birlikte her birinde depremlerden, kentin sönmüş bir volkanın eteklerinde olduğundan, bir zamanlar deniz seviyesinin altında olduğundan söz ediliyordu:

Ş.A.: "En büyük zelzele 300 sene önce oldu. Kar yağıyordu. Zelzelede ölmeyenler kardan soğuktan öldü."

E.B. Eski Antakya'nın bir zamanlar deniz olduğunu belirtirken Ş.A. Antakya'nın karşısındaki dağda 300 seneden beri sönmüş olan bir volkan olduğunu; S.Z. de Antakya'nın diğer şehirlerden 40 sene önce battığını yani yerle bir olduğunu belirtmişti. Kimi zaman Eski Antakya evleri de anlatıların içerisinde yerlerini bulur. Evlerin, eski malzemesinin ise yüz yıllara dayanacak kadar sağlam olduğu bilgisi uzman kişilerin gelip incelediği ile dramatize edilir ve bir daha onaylanır:

L.B.: "...Yaklaşık bu ev nereden bakarsanız 500 yıllık. Buranın ahşapları, dolapları, kurt işlemiş değil, bir bakın. Geçin içeri...İngiltere'den, Amerikalardan gelip karakalem çalışması yapıldı." (Cengiz; 2014: 123)

Bu anlatıların rüzgârına sadece Antakyalıların değil yabancıların da katıldığını görüyoruz. On dokuzuncu yüzyıl seyyahlarından William Henry Bartlett

de anlatı girdabına kapılmıştır. Kızıldağı'nın 1961 yılında çevirisini yaptığı Bartlett'in "Asi Kenarlarında" adlı eserindeki anlatı şöyledir:

"Mezar ziyaretçileri arasında İstanbul Ermenilerinden zarif dul bir bayan gördüm: 1830 Yunan ihtilalinde kocasını gözünün önünde öldürmüşler kendisini de evinden çıkarıp akrabalarının yanına göndermişler. Kederli, üzüntülü ve zarif çehreli olan bu kadın kardeşlerinin yanına gitmeği reddetmiş. Bazı geceler, evini, yad eder ağlarmış. Aşırı teessürden onda şöyle cazip bir intiba uyanır. Bir gece mezar havalanarak Antakya kapılarındaki kabristanlığa taşınır. Ve bu kabristandan da bir hocanın mezarı İstanbul'a uçar. Rüyasında Peygamber'i görerek eski dinini bırakır, müslüman olur. Elinde demir asa ayağında demirçarık, çok sağlam ve dayanıklı bir şark kadını gibi İstanbul'dan yola çıkar. Yürüye yürüye Antakya mezarlığına gelir ve kocasının işaretli mezarını bulur. Bu hadise muazzam bir sır olarak halk arasında dolaşmakta ve halk kadına çok hürmet etmektedir." (Bartlett; 1961:44)

Coğrafya, anlatıların ve bir yerli olmanın bir başka anlamlı işaretidir. Frederic Barth (1975: 18), yerlerin geçmişteki hikayelerinin, anıları yeniden hatırlamada önemli bir işlevi olduğunu belirtir. Lynch (2010: 51), kent imgesinin içeriğini coğrafi tanımlamalarla ortaya koyar ve insanların da bulundukları çevreyi yollar, sınırlar, bölgeler, odak noktaları ve işaret öğeleriyle tanımladığını belirtir. Kentin merkezinde yer alan Asi nehri de bu işaretleme alanlarından birisidir. Eski adı Orontes olan Asi nehrinin başlangıç öyküsü vardır:

"Canavar acı içinde can havliyle çırpınarak, yerleri parçalayarak ordan uzaklaşmış. Bir süre sonra Lübnan dağlarına hızla çarpmış. Çarpışmanın şiddetiyle açılan delikten sular fişkırmış ve su, canavarın çırpınarak gelirken açtığı kanaldan akmaya başlamış. Nihayet su aka aka Samandağ'a ulaşmış, oradan Akdeniz'e kavuşmuş. Halk bu suyun âb-ı hayat olduğuna ve ilk defa Hızır A.S. ın içtiğine inanmış." (Tekin; 1992:2)

Antakya sakinleri Asi nehrinin ters aktığını ileri sürerler. Kente her gelen başını uzatıp nehrin nasıl tersine doğru aktığını anlamaya çalışır.

R.D.: "Asi'nin de bir hikâyesi var. Peygamberin biri gelmiş. Su içmek istemiş. Su vermeyince ters akmaya başlamış. Nehir suyunu vermek istememiş."

Nehrin tersine akması efsanesi ise coğrafik bir durumdur. Lübnan'da doğan Asi nehri Suriye üzerinden Türkiye topraklarına girmekte ve oradan da Akdeniz'e dökülmektedir. Kuzey yarıküredeki nehirlerin kuzeyden güneye doğru akması geleneğini bozduğu için ters akan nehir payesine sahiptir. Asi bir zamanlar daha coşkun akan bir nehirdir. Ev sahipliği yaptığı her medeniyete can vermiştir. Şimdi ise eskisinden azade bir halde suyu azalmış, debisi kışın bile oldukça düşmüştür:

Ş.A.: "Bu Asi öyle bir akardı ki. Belki 30-40 aile buradan geçinirdi. Olta ile balık tutarlardı yani."

Bekir Coşkun (2007: 29) Güneyde Kültür dergisindeki bir yazısında benzer ifadeleri kullanmaktadır.

"Gençler pek bilmez ama orta yaşlılar iyi bilirler. Eskiden ortadaki yaya köprü civarı (ada) diye anılırdı. Burada sular ikiye bölünmüş, ortada küçük bir ada oluşmuştu. Sular nehir doluluğunca berrak ve cıvıl cıvıl akardı. O dönemlerde Asi nehrinde yüzmeyen genç yok dersem abartmış sayılmam. ...Ulu Cami köşesinde kitapçının yanında fırın vardı. Orada 10 kuruşa tandır ekmeği satılırdı. Birer ekmeğe alıp köprüde kaldırım boyunca dizilen insanlar martılara ekmeğe atardı. Hepimiz çok zevk alırdık bundan. Sabırsız martılar elimizden kaparlardı ekmeği çok zaman. "

Şimdi ne martılar vardır ne de o bereketli balıklar, keza yüzenleri de görmek mümkün değil.

Ş.A.: Dokuz yaşından beri yaz kış Asi'de yüzeriz. Hala birbirimizi gördük mü sarılırız, hatır sorarız.

Yaşı 80 civarında olan Ş.A.'nın bahsettiği yıllar Bekir Coşkun'un belirttiği yıllara yakındır. Asi nehri ve ilgili anlatılar kentlinin belleğinde Antakya'ya dair önemli bir yer tutar.

3.1. Roma İmparatorluğu Dönemine Ait Anlatılar

Kentin Roma İmparatorluğunun bir parçası olduğu dönemlere ait de birçok ifade yer almaktadır. Görüşülen kişilerden M.R., Habibin Neccar dağının eteklerinde kurulu olan ve yerel halk tarafından "Dağ Mahallesi" adı verilen bölgede Romalıların yaşadığını söyler ve Antakya'yı eski uygarlıkların yeri diye tanımlar.

M.K.: Bizim evin temeli atılırken 1,5 mt'den fazla izin vermediler. 2 sütun çıktı, birini götürmüşler. Ev ahşaptı. Ev yetmez oldu, yıktık mecburen.

Habib-in Neccar dağı ya da Silpius dağı olarak bilinen bölge ile Asi nehri arasında kalan bölge Antakya'nın en eski yerleşim alanıdır. Downey'nin Antakya kent yerleşim planları da anlatıları doğrular niteliktedir.

M.K.: "Suriye kralı Selevkos sarayını 4 temel sütun üzerine kuruyor. Onun için buranın adı Dört Ayak."

P.C.: "Benim bildiğim Roma. Burada bilinen bir şeydir. Mesela benim doğduğum yer Dört Ayak. Dört sütunun üzerinde durmasından kaynaklı. Şehrin yapısı bu. Orası Antakya'nın ilk merkezlerinden. Şimdiki adı Orhanlı. Halk ağzında Dört Ayak diye bilinir. Şükrü Güçlü döneminde konuşma yapıyor. 'Sayın dört ayaklı hemşerilerim' diyor. Kimileri de ismin Arapça'da "Dırdiyak" olduğunu söylüyor. Daha sonra dört ayağa çevrilmiş."

Hem M.K. hem de P.C. halk arasında "dört ayak" diye bilinen mahallenin eski bir Roma yerleşim alanı olduğunu ileri sürmektedirler. M.K.'nin daha önce yukarıda da ifade ettiği gibi evlerin yapımında ortaya çıkan tarihi eserler kentin Roma dönemine yapılan vurguları güçlendirmektedir. Ev yapımı için alanın kazımında rastlanılan tarihi eserler bölgenin tarihi bir yerleşim alanı olduğunu ikamet edenlere hatırlatmaktadır. Bu anlatılanlar ve geçmişten bugüne aktarılanlar vasıtasıyla Romalıların kentteki varlığı güncelliğini korumaktadır.

Ş.A.: "Sezar'ın sağ kolu Antioç. Antioç esas bu şehrin adı. Bu adam ordusuyla buraya geldi.

Bunun uykusu az, az uyur. Bir ağacın altında uyuyakaldı. Bu şehir dünyanın belki de en eski şehri. St. Pier kilisesi, pencereler var orada. Hristiyanlığı kabul edenler yukarıya kaçardı. Burası Roma İmparatorluğu o zaman. Buranın nüfusu az olduğu bir zaman 2 milyon."

M.O. da köylerinin yakınındaki köprünün Romalılar tarafından yapıldığını belirtir. Antakya'da ve civarındaki birçok yapının Romalılar tarafından inşa edildiği düşünülür. Görüştüğüm kişiler Antakya'nın eski bir Roma İmparatorluğu kenti olmasından memnuniyetle bahsediyorlardı; ne de olsa kent bir zamanlar büyük bir İmparatorluğun önemli bir parçası olma özelliğine sahipti.

3.2. Hristiyanlık Dönemine Ait Anlatılar

Antakya'nın tarihi ve geçmişi ile ilgili konuşmalarda Hristiyanlıkla ilgili anlatılanlar da göze çarpar. Serinyol bölgesinde insanlarla yapılan görüşmelerde insanlar buranın geçmişte büyük bir yerleşim yeri olduğunu dolayısıyla da iki adet Patriğin bölgede görev yaptığını belirtirler:

S.Y.: "Patrikeyn burada konaklamış."

G.U.: Buranın eski adı Patrikeyn.

Antakya'da Affan kahvesinde görüşülen ve yaşı 80'in üzerinde olan Ş.A. da Serinyol'un eski adını "Peterkeyn" olarak niteler ve "o kadar büyüktü ki ancak iki patrik idare edebiliyordu" diye de ekler.

N.D.: "12 Havarinin geldiği yer."

Z.Z.: "Burası dünyanın ilk yerleşim yerlerinden birisi. Dünyada hacı olmak için Kudüs'ten sonra buraya geliyorlar."

Kentin geçmişte Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı bir yer olması, kentle ilgili anlatılarda dikkati çekmektedir. On iki havarinin bu kentten geçtiği söylenir.

Hacı olmak isteyen Hıristiyanlar da Antakya'ya gelebilirler. Hıristiyanlıkla ilgili konular geçtiğinde Habibin Neccar'ın öyküsü mutlaka dile getirilir. Kent halkı, Habibin Neccar'ın kente insanları hak yoluna davet etmek için gelen iki elçiye yardım ederken kentin yaslandığı dağda kafasının kesilerek öldürüldüğüne inanır; hatta bazı anlatılara göre Habibin Neccar kopan başını kolunun altına almış ve Kuran'dan ayetler okuyarak şu anki türbesinin bulunduğu yere gelmiştir (Kahlıoğulları; 2012:28). Usluoğlu (2012:59), İncil'de Antakya ile ilgili ifadelerin olduğunu belirtir:

"Rabbim her şeyi yüceliğinle ve anlayışınla yaptın, Ruhum Rabbi kutsasın. Günün birinde; Stefanos'a çektirilen acı sonunda darmadağın olanlar, Finike, Kıbrıs ve Antakya'ya kadar gittiler. Tanrı sözünü Yahudilerden başka hiç kimseye bildirmiyorlardı. Ama onlardan Kıbrıslı ve Kirineli bazı kişiler Antakya'ya gelip Yunanlılara da Rab İsa'nın sevindirici haberini bildirdiler."

Birçok kişi Habibin Neccar'ın Hıristiyanlığı yaymak için Antakya'da çaba gösterdiğini ve havariler Yuhanna ve Pavlos'a yardım ettiğini belirtirler.

M.K.: "Habibin neccar odunu testeresiz kesmiş, askerini taştan yapmış. Asıl adı Yusuf. Meryem'in nişanlısı. Meryem'e diyor ben sana dokunmadım. O zaman sen misyoner olacaksın (diyorlar). Misyoner olarak geziyor. Düşmanları kafasını kesiyor."

Öte yandan, Habibin Neccar'la ilgili farklı bilgiler de vardır. Evinde görüştüğüm E.B. ise Habibin Neccar'ın Müslümanlığı yaymaya çalıştığını belirtmiştir.

E.B.: Habibin Neccar'ın başı orada kesilmiş. Antakya'da dini yaymaya çalışan ilk adam. Antakya doğru yoldan sapmaya kalkınca gönderilmiş. Normalde dağda yaşarmış. Müslümanlığı yaymak için geliyor. Kafasını koparıyorlar. Bu adamın arkasından gelenler o camiye yapıyorlar.

3.3. Alevilikle İlgili Anlatılar

Nusayriler ya da bilinen adıyla Alevi Araplar Hatay ilinde yoğunlukla Antakya, İskenderun, Samandağ, Harbiye ve Serinyol bölgelerinde yaşarlar. Dini inanış pratikleri ve ritüeller Sünnilik mezhebindekinden farklıdır. Alevilere ait çok sayıda türbe bulunmaktadır. Türk (2009b: 44), Hatay'da saptanabilen 327 türbenin 299 adedinin Alevilere ait olduğunu belirtir. Bu türbelere ait de çok sayıda anlatı bulunmaktadır.

Ş.A.: "Hıdır aleyhisselam burada göründü. Enişte Almanya'da. Bir harita var. Dünya haritası. Hıdır Aleyhisselam nerede bulunduysa orayı işaretlemişler."

S.K.: "Aleviler, Habibin Neccarın mezarına Sultan derler. İşte burada mezarı, pencereden bakınca görünüyor. Şih Ali burada yaşamış ve ulu bir adammış. Sofular camisinde 3-4 tane mezar var."

M.K.: "Nur düşmüş buraya, koyulan lambalar patlamış, kandil koyduk. Sokak kapısında bulduk, ampuller koyduk, kandil ta sokağın başında."

Türk (2009b: 64), Alevi Nusayri türbelerinin yapılma nedenleri arasında rüyada görme ve nur yağmasını da sayar ve nur yağmasının genel olarak bütün Alevi Nusayri türbelerinde gerçekleştiğine inanılan bir olay olduğunu belirtir. Nusayri kimliğinin oluşumunu semboller üzerinden ele alan Özbek de benzer bir hikâyeyi sergiler:

"Kızımın dudağında et parçası çıkmıştı. Bu durum kızımı oldukça üzdü. Ben de bir gün kızımı alıp türbeye götürdüm. Önce türbeyi ziyaret ettim ve duamı okudum. Sonra orada bulunan zeytinyağını alıp, kızımın dudağına sürdüm. Bunu yaparken Allah'a yalvardım, kızımın dudağındaki et parçasını gidermesi için." (Özbek; 2006: 113)

Anlatılanlar, yatırlardan, türbelerden dilek dileyenler, adak adayanlarla ilgili olduğu gibi kimi zaman gelip geçen gizemli bir yaşlıyı anlatır. Bu gizemli, kimi

zaman üstü başı eski püskü kıyafetlerden oluşan yaşlı adamın, dedenin Hızır olma ihtimali oldukça yüksektir. Bilindiği gibi Hz. Hızır birilerinin karşısına bir anda çıkar, nereden geldiği pek belli olmaz ve göz açıp kapayıncaya kadar da ortadan kaybolur. Dolayısıyla bu kişinin Hz. Hızır olduğu düşünülür. Aşağıdaki ifadede yer alan yaşlı dede Hz. Hızır'ın tarifine uygun bir kişidir aslında:

M.K: "Kız kardeşim oturuyor, bir dede geliyor. Dede ne istiyorsun diyor. Dede, sus işareti yapıp, el sallayıp gidiyor."

F.Z.: "Hızır Ali'nin kardeşi. Musa Hızır'a seninle birlikte gezelim diyor. Hızır, sabırlı olman lazım diyor. Hızır gemiyi bıçaklıyor. Hızır çocuğu öldürüyor. Musa kızıyor. Hızır, bir daha sorarsan benimle arkadaşlık etme diyor... Karye köyünün (Harbiye) insanları hala misafirperver değil.....Padişah Melik altınları gasp ediyor."

Hristiyan olan Y.A. da geçmişte Hristiyanların, Alevilere zor durumlarında yardım ettiğini ifade eder:

Y.A.: "Burada Alevi katliamı oldu ya bize sığınan çok olmuş. Onun için benim dedemi asmışlar. Yanlarında çalışan marabalar var. Evlat gibi, onları saklamış. Yakalamışlar Mina'da (Dağında). Daha Kapısuyu (köyü) Sünni. Çeteler. Sene 200 seneden önce. Ben yan evdeki taş evde doğmuşum. Bizim her nesilde Yusuf vardır. Büyük dedemden ötürü. Hz. Yusuf'u kuyuya atıyorlar ya."

Antakya'da yerel yazar Karasu'nun (2010: 49) da bu anlatı çokluğuna oldukça ciddi ifadelerle yaklaştığı görülür. Kitapta yazılanlar anlatılanların gerçekliğini vurgular gibidir:

"Antakya'da bu olaya benzer ilginç bir olay daha yaşanmıştır. Aynı yılın 5 Ağustos Pazartesi günü insanlar, gökyüzünde bir nur topunun aniden görünüp kaybolduğunu görmüşler. Herkes bu olay hakkında konuşmaya başlamıştı."

"Bu büyük mağara hakkında daha bir sürü rivayet ve hikâyeler dolaşıyor. Hatta Hızır aleyhisselamin "Kufu Zulumat" dedikleri mağara burası imiş. Hızır bu mağarada ejderhayı öldürerek kralın kızını kurtarmış." (s.98)

Özbek'in çalışması da Alevilerle ilgili farklı anlatılara sahiptir::

"12 Eylül 1980 darbesi öncesinde diğer bölgelerde kardeş kardeşi öldürüyordu. Ama burada böyle bir olay yaşanmadı. Bir gün, benim de arkadaşım olan Sünni biri o dönemde Arap Alevilerini yok etmeyi düşündüklerini bana sonradan söyledi. Sizi katletmeye geliyorduk ama, yolun kenarında yeşil bayraklı ve yeşil giyimli biri ve onun yanında da çok sayıda asker vardı. Bunun üzerine geri döndük. Allah'ın bir lütfü. Bizim ordumuz yok, ama Allah'a olan inancımız tamdır. Allah bizi korudu." (Özbek; 2006: 113)

3.4. Fransızlarla İlgili Anlatılar

Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransızların Hatay bölgesini işgal edişi ve bir müddet burada kalması bölgede Fransızlarla ilgili tarih anlatılarının sayısını da artırmaktadır. Tarih anlatıları içerisinde çok sayıda Fransızlarla ilgili hikâye, anı ve benzeri anlatılar bulunmaktadır. Bu anlatılar, dönemin canlı tanıkları tarafından çocuklarına ve torunlarına aktarılır ve tanıklıklar yine tanıklıklar aracılığıyla yayılırlar.

M.O.: "Çok eski bir şehir olduğunu nereden anlayabiliriz. Meselâ bizim köyde bir mağara var. İçinde ilk insanlardan kalma resim var.....Fransızlar mimariye çok önem verirmiş. Onlar da yapmış olabilir."

M.O.: "Bizim evin orada merdiven var. Fransızlar yapmış. Hani bu Yayladağında tünel gibi bir yer var ya onu da Fransızlar yapmış."

C.N.: "Biz küçükken küçük küçük mağaralar vardı. Bu yol Fransızlardan kalma derlerdi. Batıayazla Yaylıca arasında. Annemlere sorardık bu yolu Fransızlar yaptı derlerdi."

Anlatılarda Fransızlara inşa görevi yüklenmiştir. Yapılan yollar, binalar, köprüler anlatılanlara göre Fransızlar tarafından yapılmıştır.

T.S.: "Eniştemin babası büyük depremi hatırlar. Osmanlılar sonra Fransızlar. Sonra Türkiye'ye geçişini hatırlar. O zamanlar 30-35 yaşlarında bir adamdı."

H.V.: "Burası Fransızlardandı ya. Habibin Neccarın kafası dağdan aşağı yuvarlanmış. Kafasını kesmişler, aşağı yuvarlanmış. Hz. İsa sanırım. O küçük mağaralara girmiş. Allah onu yılan yapmış, oradan kaçmış."

H.V.: "Bu dağlarda Fransızlar kaçarken altınları gömmüşler."

Evinde yapılan görüşme esnasında H.G. babasının anlattıklarını hâlâ canlı olarak hatırlamaktadır. Antakya parkının yanında bulunan Sağlık Müdürlüğü binasının Fransızlardan kalma olduğunu söyler. Eskiden de halkeviymiş. Fransızlar gittikten sonra Türkler kullanmış ve Fransızların gidişini de halk kanto yaparak kutlamış.

H.G.: "Fransızlar giderken kapıları, çerçeveleri kırmışlar. Kadınların adağı varmış. Süpürgesini alan gelmiş. Kışlayı temizlemiş."

Zafer Sarı'nın (2000: 27), 'Hatay'ın Kurtuluş Albümü' çalışması da benzer bir anıyı içerir. Fransız askeri birliğinin Hatay'dan çekilmesi kentte yaşayanlar için tarihi bir olaydır ve bu tarihi olayın ayrıntıları da dilden dile aktarılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Fransız askeri birliği halen Kurtuluş Caddesi üzerinde bulunan ve şu anda Türk ordusu tarafından kullanılan binayı terk ettiğinde yerelde yaşayan Türkler için bugün bir bayram günü gibi kutlanmıştır. Binada Fransızlara ait herhangi bir iz kalmaması için çaba sarfedilmiştir:

"Kışlada bulunan son Fransız birliği de çıkıp gittikten sonra, Kışla önünde bulunan ve ellerinde süpürge, temizlik bezi, kova bulunan zengin fakir tüm kadınlar Kışlaya girerek her tarafı yıkayıp sildiler ve Fransızların sinen kokularının gitmesi için de baştan aşağı kolonya ve koku serptiler."

H.A.: "Hatta bazı yeşil gözlülerin Fransızlardan kalma olduğu söylenir."

H.G.: "Fransız artığı derler."

Görüşmelerden elde edilen bilgiye göre Fransızlarla yerelde yaşayan halk arasında birlikteliklerin yaşandığı da iddia edilir. Bu nedenle de göz rengi yeşil olanların Fransız kanı taşıdığına hükmedilmektedir. "Fransız artığı" tabiri Fransızlarla yakın ilişkiler içerisinde olmanın halk arasında hoş karşılanmadığını da gösterir. Dönemin yapısı içerisinde düşünüldüğünde Müslüman bir kadının Hristiyan bir erkekle birlikte olması hoş karşılanmayacaktır.

H.G.: "Afrika'dan gelen kiralık askerler: Fatma Mona bize öpücük ver derlermiş. Buranın Müslüman ülke olduğunu bilmezlermiş."

Fransız birliği bünyesinde Afrikalı lejyoner veya sömürgelerinden askerler de barındırmaktadır. Anlaşılan Arapça bilen bu askerler kentte gördükleri kadınlara yine Arapça sözlü tacizlerde bulunurken kentte Arapça bilen kadınlar onları anlarlar. Halen İskenderun'daki yabancılar mezarlığında Afrikalı askerlere ait toplu mezarlardaki yazılar anlatılanları doğrular vaziyettedir. İşgal boyunca hayatını kaybeden askerlerin buraya gömüldüğü anlaşılmaktadır (Fotoğraf - 9).

Fotoğraf - 9: İskenderun Yabancılar Mezarlığı

3.5. Hatay Devleti Dönemi Anlatıları:

Hatay bir zamanlar devlet olmanın ayrıcalığını yaşamış bir kenttir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Halep Sancağı ve İskenderun Sancağı içerisinde yer alan

bölgelerin bir kısmı Hatay ilini oluşturur. Antakya, Halep Sancağı bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bugünkü Hatay ili 1936-1938 yılları arasında bir devlet olarak hüküm sürmüştür. Hatay Devletinin, Suriye ve Türkiye arasındaki rekabeti de çekişmelere sahne olurken belleklerde derin izler bırakmıştır. Yakın tarihteki bu olaylar silsilesi de arkasında birçok anlatıyı bırakmıştır.

H.G.: "Katır Hakkı diye bir adamın çok faydası olmuş. Ben alkoliğim demiş. Beş santime kadar bıçak taşıyamazmış kimse. Fransızlar yakalamış. Katır Hakkı kabul etmiş. Ben alkoliğim zaten demiş. Bir adamı öldürüp Fransızların üstüne atmak istemişler. Böylece halk Fransızlara karşı ayaklansın."

H.G., referandum amacıyla çevre ilçelerden insanların oy kullanmak için Antakya'ya geldiklerini ve Antakya'dakilerin de bu gelenleri evlerinde misafir ettiklerini babasından dinlediğini belirtmiştir. Y.Y. de İskenderun'da bulunan demir çelik fabrikasının bulunduğu yerin Türkiye sınırı olduğunu ve insanların geçiş yapmak için pasaport kullandığını belirtmiştir.

Y.Y.: "Atatürk hasta. Demiş ki 'Hatay benim için çok önemli'. İsmet İnönü'ye demiş ki 'bu işi bitir'. Şimdiki PTT binasının önünde Hatay'ın Meclisi de orada. Meclisin önünde Fransız'a karşı yürüyüş yapacaklar. Bizim Türkler dönüp geliyormuş. Celal Bayar gelmiş. Herkes diyor ki referandum sınırlı, süresi 2023'te bitecek diyorlar."

M.O.: "Bizim köyde Fransızlar yaşıyormuş. Kisecik köyü. Fransızlar Türk halka baskı yapmaya başlamış. Atatürk'ün haberi olmuş. Savaşa giderken sarı çizmelerini giyermiş. Fransızlar için bana sarı çizmelerimi giydirmeyin demiş. Nenemin annesi anlatmıştı. Ta çocukluğumda anlatmıştı, hâlâ hatırlarım."

Mustafa Kemal'in Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla ilgili büyük gayretler gösterdiği bilinmektedir. Yaklaşan ikinci Dünya Savaşı Fransızların Hatay'ın Türkiye'ye katılımı konusunda ciddi bir politika izlemesine engel olmuştur.

Hatay Devletinde Türkler, Türkiye Cumhuriyetindeki gelişmelere ayak uydurmaya çalışıyor ve takip ediyordu. 7 Eylül 1938 günü Meclis binasına, Türkiye bayrağının benzeri olarak belirlenen, yani sadece beyaz çizgi ile çizilmiş içi kırmızı yıldız olarak tespit edilmiş olan bağımsız Hatay bayrağının çekildiği kayıtlarda yer alır (Sofuoğlu ve ark.; 2008: 9). Buna benzer bir başka konu ise bölgede faaliyet gösteren Yenigün gazetesinin 1939 yılında üç sayfasının Türkçe basılmasıdır (Çelenk; 1997: 47). Türkler arasında Türkçe'ye olan ilgi yeni değildir. Payaslı (2011: 169), Antakya'nın Halep Sancağında yer aldığı dönemde de Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak Türklerin yeni alfabeye geçişi takip ettiklerini belirtir:

"Sancak'ın ileri gelenleri ve halk, yeni alfabeyi öğrenmek için can atmışlardı. Milli hudutların dışında kalan Sancak'taki Türkler, hiçbir teşvik ve tesir olmadan yeni yazıyı ellerindeki alfabe ile öğrenmeye çalışmışlardı. Özellikle Türkiye'den gelen Sarı Ziya adındaki kişi bir misyoner gibi dükkân dükkân dolaşarak, esnaf ve halka gece kursları vererek, yeni harfleri Sancak'ta öğretmeye başlamıştı. Türkiye'de gerçekleştirilen Harf İnkılâbı, Sancak Türkleri arasında bire bir yankı bulmuş ve inkılâplar toplumsal bir simge haline gelmişti." (Payaslı; 2011: 169)

Payaslı (2011: 170) , Abdurrahman Faik'in yeni harflerle yazdığı "Türk Yazısı" adlı makalesinde, yeni Türk harflerinin, bütün Türk muhitlerinde olduğu gibi, Antakya ve havalisinde de büyük bir heyecanla ve gayretle öğrenildiğini ifade ettiğini belirtmektedir. Türkiye'deki harf inkılâbı gizli bir devrimle Antakya ve civarında da kutlanmaktadır. Can ve ark. (2013: 37) Hatay Devleti zamanında faaliyet gösteren 'Yenigün' gazetesini incelemişlerdir. Bu çalışmada gazete kayıtları Hatay Devletinin sağlık alanında da Türkiye'yi takip ettiğini göstermektedir.

Antakya'nın da içerisinde yer aldığı Hatay ilinin Türkiye'ye katılan son il olması ve bu tarihin günümüze daha yakın olması anıları da canlı tutmaktadır.

Konuyla ilgili birçok kitap, belge ve döküman da bulunmaktadır. Ada (2005: 213) Hatay Meclisinin, Anlaşma daha yürürlüğe girmeden, 29 Haziran 1939'da Hatay meclisinin oybirliğiyle Türkiye'ye katılma kararı verdiğini ve bu kararın 30 Haziran'da onaylanmasıyla, Hatay'ın, Türkiye Cumhuriyeti'nin 63. vilayeti olduğunu belirtir. 23 Temmuz'da Antakya kışlasında yapılan bir törenle de, Türk ve Fransız birlikleri arasında devir-teslim gerçekleştirildiğini anlatmaktadır. Ada (2005: 223) devir teslimle birlikte de çok sayıda göç olduğundan bahseder.

"Anlaşma ile belirlenen uyruklu göç süresi 13 Ocak 1940'da doldu. Bu tarih itibarıyla, Hatay'dan göç edenlerin sayısının yaklaşık 48.000'i bulunduğu ve bunun içinde 26.500 kişi ile Ermenilerin başı çektiği, onları 11.500 kişi ile Ortodoksların, 6.000 kişi ile Arapların, 3.000 kişi ile de Alevilerin izlediği açıklandı.

Hatay'ın Türkiye'ye ilhak edilmesinden sonra hem Suriye'den hem de Türkiye'den her iki tarafa da karşılıklı göçler gerçekleşmiştir. Göç edenler arasında çok sayıda Ermeni'nin olması dikkat çekicidir. Ermeniler daha rahat edeceklerini düşündükleri Suriye topraklarına göç etmişlerdir. Akyol (2010: 109), "Sınırdaki Kimlikler - İlhak Sürecinde Hatay" çalışmasında Arap Alevilerin Cumhuriyete ve eşit haklara sahip olma inançlarından dolayı Türkiye'de kaldıklarını belirtir.

3.6. Yedi Millet, Yedi Deprem, Yedi Yıldız Kümesi

Campanella'nın "Güneş Ülkesinde" de yedi rakamının özel bir yeri vardır. Cenovalı kaptan Güneş Ülkesini anlatır:

"Örneğin, bir kuyruklu yıldız, ya da Ay tutulmasının kötü etkisinde olan bir kimseyi, duvarları beyaz taşlarla örülü güzel kokulu bir eve kaparlar. Evin etrafında güzel kokulu yedi kandil yakar, neşeli türküler söyler, çalgılar çalar, gülüşe oynaşa konuşur ve böylece gökyüzünden gelen uğursuzluk gazlarını dağıtırlar." (2009: 88)

Güneş Ülkesinde Ospitalario da bize yedi sayısını kozmoloji bağlamında anlatır:

"Ospitalario: Tanrı dünyayı yedi günde yaratmadı mı? O'nun şanını yüceltmek için yedi boru öttüren meleklerin sayısı yedi değil mi? Yedi gök gürültüsü, yedi şamdan, yedi çanak.. Yok mu? Ayrıca, ermiş Augustinus, ermiş Hilarius, Origenus sayıların değeri, özellikle, altı ve yedi sayıları üzerinde uzun uzun durmamışlar mı?" (2009: 89)

Campanella, yedi rakamını bilinçli bir şekilde metnin her yerinde okuyucunun gözüne sokar. Gılgamış Destanının kurgusal hikâyesini anlatan Çığ (2012: 77) da yedi sayısına atıf yapar; yedi kutsal bilgeyi anlatır:

"Sümerlilerin inanışına göre. Tufan'dan önce yedi bilge kişi denizden çıkıp, şehirlere dağılmış ve oralarda uygarlığı öğretmişler insanlara. Tutan kahramanı, onları gemisine alarak kurtarmış ve tekrar şehirlere uygarlık öğretmişler."

Hikâyede, Çığ aşıllacak yedi dağdan bahseder, yedi yıllık kıtlık vardır, yedi oğlu olan biri Tanrıya yakınlığından bahseder. Utnapiştî'nin yapıp bitirdiği gemi tam tamına yedi gün sürmüştür. Çığ'ın Sümer tabletlerinin hikâyesini yazdığı Gılgamış'ta hikâyenin herhangi bir safhasında yedi sayısına rastlamamak imkânsızdır.

Antakya anlatıları içinde de yedi sayısının kullanıldığı birçok ifadeye rastlanmıştır. Yedi sayısının en çok kullanıldığı durum depremlere ait olandır.

M.Z.: "Burası daha önce Nobel ödülü aldı. Yedi farklı medeniyet burada yaşadığı için."

M.Z.: "Yedi deprem olmuş, yerle bir olmuş. Romalılar zamanında başkent Antioç."

M.A.: "...Burası dünyanın üçüncü büyük metropolüymüş. Her zaman tarihte önemli bir yer tutmuş. Yedi kere deprem olmuş."

R.Y.: "Kimse tarihin farkında değil. Dünyada 3 büyük şehir varmış. Roma, İskenderiye ve Antioç. 600 bin insan yaşıyormuş. Nasıl yaşıyormuş diye soracaksın ama yaşıyormuş. Antakya altı kere yıkılmış, yedi kere yapılmış. Kurtuluş Caddesi dünyanın ilk ışıklandırılan caddesi. Uydudan çekilen fotoğraflardan da anlaşılıyor bu zaten."

N.D. kentin yedi kat yıkıldığını anlatırken M.S. de kentin yedi kere battığını, yani depremle yerle bir olduğunu ifade etmektedir. M.S.'ye göre kentin altı, yedi kere

yıkılmadan dolayı boştur. Kentin altı boş olduğu için de geçmişte bu kadar çok deprem olmaktadır. M.D.'nin açıklaması da buna benzerdir. Kentin yedi kere yıkıldığını duyduğunu söyler ve kentin altını kazdığınızda hep antik yerlerin çıktığını eklemiştir. .

Y.A: Yedi defa deprem geçirdi. Antakya'nın bir özelliği var. Deniz ticaretinde en önemli yerdir. Milattan önceki nüfusu bir milyona dayanır. Dünyanın sayılı kültür merkezlerinden birisi. Dünyada ilk ışıklandırılan cadde. Türkiye değil bak, dünyada. Antakya her yönüyle güzel. Memurlar burayı sürgün yeri gibi görürler sonra gitmezler.

R.D.: "Dünyada ilk ışıklandırılan cadde oymuş. Artı söylentilere göre yedi kere batmış, yedi kere kurulduğunu söylüyorlar."

Yedi sayısı ile en çok kullanılan ifade kentin yedi kere yıkıldığıdır. Anlatıldığı kadarıyla kent yedi kere yıkılmış fakat her seferinde yeniden inşa edilmiştir de.

A.Z.: "Antakya'yı okuyan bilir. İzmir'e iki gün dayanırım. Arkadaşlarımızı, dostlarımızı özleriz. (Başka yerde) Komşusu ölür haberi olmaz. Yedi gün yemek pişmez. Komşular gönderir."

D.S.: "Antakya'da 77 çeşit millet yaşıyor. Ermeni'si, Yahudi'si, Kürdü, Çerkez'i. En basiti Afganistan'dan kaçanlara toprak verdiler. Türkiye'nin başka yerinde var mı?"

Çoruhlu (2012: 227) yedi sayısının İslami inanışlarda yaygın olarak karşılaşıldığını belirtir.

"Allah göğü yedi katlı olarak yaratmıştır. Bakara Suresi 29. ve Mü'minûn Suresi 17. ayette Allah'ın göğü yedi kat yarattığı belirtilir. Hac'da Kabe yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi şart uygulanır, yedi gidiş dönüş yapılır ve yedişer taşla üç kez şeytan taşlanır. Tasavvufta bedenin ruhsal güçlerin toplandığı yedi noktasından söz edilir. Ayrıca dünyayı çevreleyen dokuz felekten yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Tasavvufta yedi çeşit nefsten

söz edilmiştir. Kuzey yarım küredeki Süreyya (Ülker ya da Pervin) yıldız kümesi yedi yıldızdan meydana gelmiştir."

Çoruhlu (2012: 227), yedi sayısının peygamberin miraç hadisesiyle ilgili olarak da kullanıldığını belirtir. Aynı zamanda yedi sayısının Bektaşî giyiminde de simgesel olarak kullanıldığını ekler. Kaya (2011: 38) da Türk mitolojisinde yedi sayısını ele almaktadır. Buna göre Ülgen'e ulaşmak isteyen bir Şamanın, yedi veya dokuz engeli aşması gerekir. Ülgen'in yedi oğlu, dokuz kızı vardır; bunlar ondan kopmuş ama ona eşit olmayan ruhlardır. Alptekin (2013: 32) de Hatay'a yakın bir coğrafya olan Kıbrıs halk anlatılarında yedi sayısının varlığından bahseder. Buna göre anlatılarda yer alan yedi atının halk arasında Hazreti Ömer'in öncü güçleri olarak kabul gördüğünden bahseder.

Geçmişten bugüne birçok farklı kültürün hüküm sürdüğü Antakya ve çevresinde yedi sayısının çokça kullanılmasını tek bir din ya da kültür üzerinden açıklamak yetersiz kalabilir. Bu yüzden anlatılarda farklı kültürlerin etkisinin varlığı yedi sayısının çokça kullanılmasının sebebi olabilir.

4. "BURASI EVLİYALAR ŞEHİRİ, İNANÇ ŞEHİRİ"

M.K.: "Burası evliyalar şehri. İnanç şehri."

Sahadaki görüşmelerimde insanlar Antakya'yı anlatmak istedikleri zaman bunu çoğu zaman dini pratikler ve bu dini pratiklere ait ritüeller üzerinden tanımlamayı tercih etmişlerdi. Farklı dinler ve bu dinlere ait pratikler Antakya'yı anlatmanın olmazsa olmazlarından birisiydi. Genel olarak baktığımızda Hatay'da ve Antakya'da çok sayıda din ve mezhep olmasından dolayı buna bağlı olarak da çok sayıda dini bayram vardır. Türk (2005: 126), ana dilleri Arapça olan ve "gizlilik esasına dayalı kapalı bir cemaat olarak gördüğü Alevi Nusayrilerin çok sayıda

bayramı olduğunu ve 500'ün üzerinde türbe ve ziyaretgâhı ile günümüz Antakya'sında güçlü bir türbe inancı olduğunu söyler:

“Hatay türbelerinde yer alan inanç ve gelenekler incelendiğinde; atalar kültü, evliya kültü, aziz kültü, doğa kültleri (su kültü, ağaç kültü, dağ kültü, taş ve kaya kültü) Hızır kültü, St. Georges kültü, animizm, Şamanizm, dinamizm totemizm, çeşitli büyüsel pratikler, İslami uygulamalar, Hristiyanlıkla ilgili uygulamalar, kanlı ve kansız kurban örnekleri, çeşitli adak çeşitleri bir arada ve bir bütün olarak varlığını sürdürmektedir. (Türk; 2009b: 167).

Kaya (2011: 84), türbelere giden ziyaretçilerin dualar okuyup dilek dileyerek uyuduklarını ifade eder. Türbede uyuma işleminin, Velinin uykuda geleceği ya da dilenen dileğin hakkında bilgi vereceği inancıyla yapıldığını belirtir. Eski Türk inançlarında rüyadan medet umma olduğunu ve gaipten ve gelecekte haber alma umuduyla da gündüz uykuya yatırıldığını söyler. Arap Alevi toplumu için de aynı uygulamalar mevcuttur. Türbede gece yatma, dilek dileme ve adak adamak için türbe ziyareti oldukça yaygındır. Aslan (2005: 73) şifa aramak için türbelere gidenlerin ziyaret yerinde bulunan belirli bir taş veya bez parçasını dualarla vücutlarının değişik yerlerine sürdüklerini söyler. Dini işlemler sona erince de içeride bulunan para kutusuna bir miktar para atılması neticesinde ziyaret görevinin yerine getirilmiş olduğunu belirtir. Ziyaretlerde, gelenlerin başlarını örterek girmeleri için genellikle yeşil renkte başörtüleri bulunur. Ziyarette bulunan bu yeşil renkteki başörtülerinden alınan bez parçalarının koruyucu özelliğe sahip olduğu inancı da vardır. Buralardan alınan bez parçaları araçların görünen bir yerine bazen de araç içerisindeki hareketi sağlayan vites kolu üzerine asılır (Cengiz; 2013: 101) (Fotoğraf-10). Türbedeki tülbentlerden ya da başörtülerinden kesilerek alınan bez parçası sahip olduğu maddi değerinin üzerinde bir anlama sahiptir. Türbede yatan zatın koruyucu, kollayıcı, gözetleyici değerlerine de sahiptir artık.

Resim 7 ve 8. Vites kolu üzerine bağı yeşil tül bent

Fotoğraf - 10: Vites Kolu Üzerine Asılan Tül bent

Turan (2010: 294) da Hazreti Hızır Aleyhisselam'ın türbesine gelen birçok ziyaretçiye türbeye ait tesislerde, kazanlarda kaynatılan yöresel yemek olan "hırısı" ikram edildiğini ve Gadir Hum Bayramında, Habib-i Neccar Dağı'nın tepesindeki Habib-Neccar'ın eşi Sultan Hanım Türbesine yaşlı, genç ve çocukların, büyük bir sabırla yaklaşık 4 kilometrelik dağın zirvesine yürüyerek türbede ziyaretçilerin ibadetlerini ve dualarını ettiklerini belirtir.

B.Z.: “Aleviler, Habibin Neccarın mezarına Sultan derler. İşte burada mezarı, pencereden bakınca görünüyor. Şih Ali burada yaşamış ve ulu bir adammış. Sofular camisinde 3-4 tane mezar var.... Habibin Neccarın başı orada kesilmiş. Antakya'da dini yaymaya çalışan ilk adam. Antakya doğru yoldan sapmaya kalkınca gönderilmiş. Normalde dağda yaşarmış. Müslümanlığı yaymak için geliyor. Kafasını koparıyorlar. Bu adamın arkasından gelenler o camiye yapıyorlar.”

Türk (2009a: 40), kentte ve periferisinde çok sayıda türbe olması ve türbe inancı olmasıyla kentteki fal ve büyüye olan inanç arasında da paralellik olduğunu ileri sürer. Fal ve büyücülükten para kazanan çok sayıda aile olduğunu belirtir. Şeyhlik babadan oğula geçmektedir. Türbe bakıcılığının da aynı şekilde kuşaktan kuşağa geçtiğini söyler.

Yukarıda Antakya ve civarında Arap Alevilerde çok sayıda bayram olduğunu belirtmiştik. Şeyh Nasreddin Eskiocak, sadece İslam dini için önemli olan hadiselerin değil Hz. İsa ve Hz. Musa için önemli olan zamanları da bayram olarak kutladıklarını belirtir. Mesela Hz. İsa'nın doğum günü, Hz. Musa'ya Allah'ın tecelli ettiği gün bayram olarak kutlanmaktadır.

“Nevruz bayramı, Allah'ın Hz. Adem'in tövbesini kabul ettiği gündür..... İbadetimizi Arapça olarak yaparız. Zaten ibadet sözcüğü de Arapça kökenli bir kelimedir.” (Dönmez; 2010: 220)

Turan (2010: 293), Duran Gülçiçek'in yapmış olduğu çalışmada 25, Ömer Uluçay'ın da, Nusayrîlikle ilgili yaptığı çalışmada 2002 yılına ait kutsal günler takvimi adı altında bayram ve kutsal olarak kabul edilen günlerin sayısının 78 olduğunu belirtir. Turan, belirtilen bu kadar sayıda bayram olmasına rağmen hepsinin etkin bir şekilde kutlanmayabileceğini de ekler. Hatay'daki Hristiyan Bayramlarını inceleyen Boran (2009: 320) da çok sayıda Hristiyan etkinliğini sayar: “Komünyon (ekmek-şarap) ayini, Noel bayramı, vaftiz bayramı, et ve peynir karnavalı, çiçek bayramı, paskalya bayramı, Mar Circus (St. George) bayramı, St. Pierre (Aziz Piyer ve Pol) bayramı, Tecelli bayramı, Meryem Ana (Sıttı Seydi) bayramı, Haç bayramı, Leydıl Barbra anma töreni, İsim (Aziz ve Azize) bayramları”.

Yukarıda yer alan dini bayramlarla ve buna bağlı pratiklerle ilgili ifadeler bu tez çalışmasının ana eksenini kapsamında farklı bölümlerde yer tutmaktadır. Görüşülen kişilerin verdikleri ifadelere ek olarak Antakya ile ilgili akademik çalışmalar da görüşülen kişilerin vermiş oldukları ifadelerden farklı değildir. Akademik çalışmalar da kentin tanımlanmasını yukarıda sözü edilen ve örnekleri sıralanan dini pratikler ve buna bağlı çeşitli ritüeller üzerinden yaparlar. Kısacası, tüm akademik çalışmalar da

kentin ritüelleşmiş ortamına işaret ederler. Yeni yayımlanan her makale çalışması, yayımlanan her yeni kitap ve gazete haberi kentlinin Antakyalılığa, Antakyalı olmaya dair algısının da şekillenmesine aracı olurlar.

5. KOLEKTİF HAFIZANIN YERLEŞİK İMGELERİ: KLİŞELER

Antakyalıların kent dışından gelenlere ve yeni tanıştıkları kişilere Antakya'yı anlatırken kullandıkları birçok birbirine benzer ifadeye rastlayabilirsiniz. Kentteki araba sayısının çokluğu ve hatta kişi başına düşen araba sayısının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu, Antakya'nın çok zengin bir kent olduğu, yedi kere yıkılıp yeniden inşa edildiği, başka şehirlerden 40 yıl önce batacağı yani yerle bir olacağı, bir hoşgörü kenti olduğu, dünya üzerinde birçok ilklerin bu kentte yaşandığı gibi kent geneline yansıyan kolektif ifadelere şahit olabilirsiniz. Kentin kolektif hafızasını yansıtan bu ifadeler ve kente dair imgeler bir önceki bölümde yer alan tarih anlatılarından ayrı olarak klişeler ismiyle ele alınmıştır.

Antakya'da bugün bile günümüzde yukarıda belirtilen anlatılar canlı bir şekilde dilden dile aktarılır ve gündelik yaşamda kullanılır. Ong (Tannen, 1980'a'dan akt. 2012: 41), yazı yazmayı bilmelerine rağmen Arap ve Yunan gibi diğer Akdeniz kültürlerinin kalıplaşmış düşünme ve anlatım biçimine halâ sıkı sıkıya bağlı olduklarından bahseder. Kentle ilgili konuşmalarda kenti anlatan bu imgelere çokça başvurulur. Calvino (2012: 72) da Kubilay Han'ın Marco Polo'nun anlattığı şehirleri imgeleriyle hatırladığını söyler. Calvino dil ve imgelemi birleştirerek ortaya güçlü göstergeler çıkarmaktadır. Bu imgelemler vasıtasıyla kenti, izleyeni için daha anlamlı bir mekân haline getirir böylece. Barthes (2011: 193) da bu anlatıların yer aldığı söylenlerin doğru olup olmamasının bir önemi olmadığını vurgular. Söylen, biçimle anlamın benzerliği üzerinde bir nevi rakseder. Söylenlerin çokluğu ve abartılı

dünyası kenti yüceltir. Klişe bir ifadenin pek çok benzerine rastlarız. Ong (2012: 58), sözlü gelenekte bir efsanenin çeşitlemeleri, en az tekrarları kadar boldur ve tekrarlama sayısının sınırı yoktur derken benzer ifadelerin çokluğuna vurgu yapmaktadır. Çeşitleme boldur. Peki, gerçeği yansıtmasa da bu ifadeler neden benzerlerini üreterek çoğalır ve tekrarlanır? Barthes (2011: 196), "söylen ne bir yalandır, ne bir açılma: bir sapmadır" der. Yani gerçekten naifçe bir miktar uzaklaşma.

..burada gösterilen benim istemim ya da ricamdır." (Barthes; 2011: 198).

Barthes, söylenin gerçekliğinin önemi olmadığını vurgular. Kentle ilgili bazı ifadeler belki değişmiştir ama kentli bunları yinelemeye devam eder. Ricoeur (2012: 40), hafızanın tutkusunun hep aynı gerçeği hatırlamaya çalışması olduğunu vurgular. Bu benzer ve klişe ifadelerin çokça tekrarlanması bilinçli bir taleptir: kenti yüceltmek. Kent yüceltilirken birey de mertebe kazanır tabii ki.

Antakya'daki araba sayısı ile ilgili de birçok ifadeye rastlamak mümkündür. Görüşmemizde N.D. kişi başına düşen araba sayısının iki olduğunu belirtmiştir. L.A. ise herkese üç araba düştüğünü söylemiştir. R.Z. de benzer bir ifade sunar bize: *"Adam başı en fazla araba burada, kişi başı iki araba."*

E.B.: "Türkiye'de araç trafiğinde ilk üçe giriyor. Şehir küçük olduğu için.

M.D.: "Geçen araştırma yaptılar. İnsan sayısının üç katı araba var. Kişi başı 5-6 araba düşüyor. Eskiden Şahin, Serçe vardı. Şimdi Porsche'ler görüyoruz."

Ç.A.: "Her ailede iki üç araba var. Türkiye'de kişi başına en fazla araba düşen yer."

Kişi başına düşen araba sayısı ile ilgili farklı ifadelere rastlamak mümkündür. Kimisi kişi başına düşen araç sayısını iki olarak verirken kimisi üç der, kimisi de bu rakamı beş ila altı arasında bir rakam olarak belirler.

Yapılan görüşmelerde Antakya'nın çok zengin bir kent olduğu vurgusu da öne çıkan özellikler arasında yer almaktadır. Bu nedenle Antakya'nın zenginliği ile ilgili bazı ifadeler de çalışmaya eklenmiştir. Kentin zenginliğini F.U., geçmişe dayandırmaktadır. F.U.'ya göre kentin eski adı Antoçya'dır ve bir dünya merkezidir. Kenti, New York'a benzetir ve geçmişte borsanın, ekonominin can verdiği yer olarak tanımlamaktadır.

Y.G.: "Çok zengin bir şehir. Tabiatı, tarihi. Çöpten ekmek toplayan da var. Ama insanlar yurtdışında çalışıyor. Yurtdışında çalışıp eşine çocuğuna para gönderince döviz girdi. Arabistan, Katar, Libya, Hollanda. Gidip gelenler genelde Arap devletlerine gidiyor."

H.N.: "Antakya'nın zenginliği iki türdür. Biri devletten beslenen, diğeri eşini çocuğunu burada bırakıp giden gariban. Bazıları hortuma ağzını dayamış içiyor."

Kentin zenginliği üzerine ifadeler mezheplere göre de değişiklik göstermektedir. Arapça bilenler ya da Arapça bilenlerin yakınları ve tanıdıkları işçi olarak Arapça konuşulan ülkelere gitmektedir. Buralara çalışmaya gidenler uzun yıllar Suudi Arabistan, Katar, Dubai gibi Arap ülkelerinde çalışarak para biriktirirler. Yurt dışındaki çalışmaları esnasında Türkiye'deki ailelerine para gönderirler. Yıllar sonra döndükleri zaman biriktirdikleri paraları da yatırım amaçlı kullanmaktadırlar. Kimileri bu paralarla yeni iş kurmakta ve ev inşa ettirmektedir. Dolayısıyla da Arapça bilenler veya yakınları, tanıdıkları yurt dışında olanlar kentin zenginliğini Arap ülkelerinden gelen döviz girdilerine bağlamaktadır. Zenginler olduğu gibi kentte fakirlerin olduğunu yansıtan ifadelere de rastlarız.

E.B.: "Zengini çok zengin fakiri de çok fakir."

Anlatılanlara göre kent birçok kez depreme maruz kalmış ve yerle bir olmuştur. Tarihi kaynaklarda da Antakya'da tarih içinde birçok kez deprem olduğu

belirtilmektedir. Halk arasındaki konuşmalarda depremlerin tarihleri bilinmez ama genel olarak yedi kez deprem yaşandığı belirtilir.

N.D.: "Yedi kat yıkılmış".

M..S.: "Evet, yedi kere battığı söyleniyor. Antakya'nın altı boş."

S.S.: "Antakya deprem bölgesi. Her yüzyılda bir deprem oluyor."

Evinde yapmış olduğumuz görüşmede M.Z. Romalılar zamanında başkentin Antioç olduğunu, geçmişte Antakya'da yedi deprem olduğunu ve kentin yerle bir olduğunu söylemiştir. K.K. ise Antakya'nın dokuz defa depremle yok olduğunu belirtmiştir. O.S. de kentin Roma döneminde kurulduğunu ifade ederek Antakya'nın üç defa depremle yerle bir olduğunu ifade etmiştir. O.S.'ye göre Antakya'da yedi kat insanlar yaşamıştır. Yani deprem olmuş, insanlar depremle toprağın altında kalmış ve bu yıkıntıların üzerine kent her seferinde yeniden inşa edilmiştir.

M.D.: "Yedi kere yıkılmış duydum. Bunların altını kazın hep antik yerler çıkıyor."

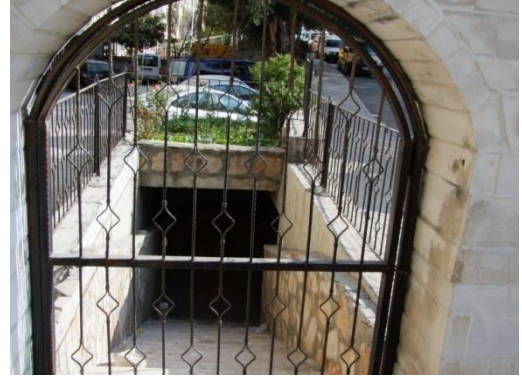
Ç.D.: "Antioç. İki ya da üç kere yıkılmış. Üzerine şehir kurulmuş."

R.D.: "Dünyada ilk ışıklandırılan cadde oymuş. Artı söylentilere göre yedi kere batmış, yedi kere kurulduğunu söylüyorlar."

Tarih anlatılarının gerçek mi yoksa birer hayal ürünü mü olduklarını tartışırken kendimizi aynı girdabın içinde buluruz. Öte yandan, kentte inşaat yapmak için yapılan kazılar anlatıları doğrular niteliktedir. Kentte çeşitli sebeplerle yapılan kazılarda tarihi eserlere rastlanmaktadır. Bu da kentin birçok kez depreme uğradığını gösterir. Kent meydanında çeşitli nedenlerle yapılan dört ayrı kazıda tarihi esere rastlanmıştır (Fotoğraf - 11, 12 ve 13).

Fotoğraf - 11: Şehir İçindeki Surlar

Fotoğraf - 12: Yeraltı Tüneli

Fotoğraf - 13: Müze - Otel İnşaatı

İsrafil Sûr'u üfleyecek ve kıyamet kopacaktır. Rivayetlere göre de Antakya kıyamet kopup tüm dünya, âlem yok olmadan 40 sene önce yerle bir olacaktır.

N.D.: "Çok dedikoducu bir memleket."

F.Z.: "Dedikodu burası. Antakya 40 yıl önce batacakmış."

"E.B.: "Antakya 40 sene önce batacak. Ortalık yine kötü olacak. Hz. İsa'nın yine buraya geleceği söyleniyor."

S.K.: "40 yıl önce batacak bu şehir diyorlar. Dedikodu çok, günahı çok."

Kentin yok oluşu ile ilgili "batma" ifadesiyle "yedi kat yıkılan kent Antakya" ifadesini birleştirmek mümkündür. Kent geçmiş yıllarda depremlerle birçok kez yıkılmıştır. Kentin yıkılmasının sebebi de kentin kötülüklerle dolu olmasıdır. Daha

açık söylemek gerekirse kentte kötülük yapan insan çoktur. Kentte çok dedikodu yapılmaktadır ve kentteki insanların günahı da çoktur. İşte, Antakyalılara göre Antakya'nın diğerlerinden 40 sene önce batacak olmasının sebebi budur. "Hatay'da Efsaneler ve Menkıbeler" adlı bir çalışmayı kaleme alan Zafer Sarı (1994: 17) da çalışmasında aynı rivayete değinmektedir. Antakya'nın kuruluşundan itibaren bir dizi deprem, yangın ve savaşlarla zarar gördüğünü, bu olumsuzluklar karşısında da kıyametten 40 gün önce yerle bir olacağının rivayet edildiğini ama bu rivayetin nereden çıktığının bilinmediğini belirtmektedir.

Görüşmelerde ön plana çıkan en önemli vurgulardan birisi de Antakya'nın bir hoşgörü kenti olduğudur.

L.A.: "İçten gelen bir saygı var burada. Zengin bir kültürü var."

F.Z.: "Antakya çok kültürlü. Farklı dinlerin olduğu bir yer. Kardeşlik, hava, su."

R.Y.: "Buranın insanı hümanist. İnsanlara kucağını açmış. Yüzyıllarca yıldır sevgi saygı içinde yaşamışlar. Alevisi, Sünnisi, dinsizi burada yaşar."

K.K.: "Antakya çok medeniyetler gördüğü için. Memlükler, Osmanlılar. Her türlü medeniyet var burada. O müthiş bir kültür. 18., 19. yy'da kültür yönünden en yüksek seçilmiş. İlk matbaa Antakya'ya kurulması istenmiş. Hristiyanların Hristiyan adını alması burada. Niye? St. Pier ilk mağara kilisesinin burada oluşu."

L.Z.: "Herşeyden önce iklimi, insanları, çok çeşitlilik var. İlişki, çok kültürlülük. Fransızlardan gelen kültür. Osmanlı kültürü, Arap kültürü."

Antakya'da insanların hoşgörülü oluşu farklı dinlerden ve etnisitelerden insanların bir arada yaşamasına yorulmaktadır. Hoşgörünün yanı sıra anlatılanlara göre Antakya ilklerin şehridir de. Birçok şey ilk kez Antakya'da gerçekleşmiştir. Pek tabii ki bu özelliği anlatanlara göre Antakya'yı ayrıcalıklı bir hale getirmektedir.

R.D.: "Dünyanın birinci kilisesi St. Pier. Habibin Neccar camisi Anadolu'da kurulan ilk cami. Arkeoloji müzesi dünyada ikinci büyük mozaik müzesi."

A.A.: "Dünyanın en büyük kentlerinden biri olduğu söylenir."

H.G.: "Dünyanın üçüncü büyük şehri. İlk hastane Antakya'da açılmış. Müzemiz Türkiye'de sayılı."

Ç.Ç.: "Roma imparatorluğunda ikinci büyük şehir."

S.E.: "Bildiğim kadarıyla eski Antakya, Roma, Şam. Bir de ilk aydınlatılan cadde sanırım buymuş. Şu anda Türkiye'ye baktığınız zaman önemini yitirmiş. Ama benim gözümde hala önemli."

E.K., Kurtuluş caddesinin Romalılar tarafından kullanıldığını ve ilk ışıklandırılan cadde olduğunu belirtir. Anlatılanlara göre dünyada ilk ışıklandırılan caddenin olduğu şehir Antakya'dır. Şehrin ilk çağlarda sokaklara konulan fenerlerle aydınlatıldığı bilgisi dilden dile konuşulmaktadır. Ö.Ö. de Türkiye'nin tek Ermeni köyünün Samandağ'da olduğunu söylemiştir. Samandağ'da bulunan Vakıflı Ermeni köyü Antakya'yı da prestijli bir konuma getirir. Antakya'nın Doğu'da sırtını yasladığı Habibin Neccar dağı ile kenti ikiye bölen Asi nehri arasında kalan ve şimdiki adıyla Kurtuluş caddesinin işte bu ışıklandırılan ilk cadde olduğu iddia edilir. Bir başka açıklama da kentin mozaik müzesi ile ilgili olandır. Arkeoloji müzesinin dünyanın ikinci büyük mozaik müzesi olduğu iddia edilir. Habibin Neccar Camii, Anadolu'nun ilk camisidir. Bir başka iddia da ilk hastanenin Antakya'da açılmış olmasıdır. Kimi savlar da bir zamanlar antik kentte bir milyonun üzerinde insan yaşıyor olmasıdır.

R.Y.: "Kimse tarihin farkında değil. Dünyada 3 büyük şehir varmış. Roma, İskenderiye ve Antioç. 600 bin insan yaşıyormuş. Nasıl yaşıyormuş diye soracaksın ama yaşıyormuş."

A.S.: "Çok eski tarihi olduğu söyleniyor. Zamanında bir milyon kişinin olduğu söyleniyor.

Dedemin anlattığı, ona da dedesinin dedesi anlatmıştır muhtemelen."

Kentte yaşayan insan sayısının dilden dile aktarılırken değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Kimi zaman bu rakam 600 bin, kimi zaman bir milyon kimi zaman da bunun çok daha üzerine çıkmaktadır. Belki de yukarıdaki ifade bu durumu çok güzel bir şekilde izah eden bir açıklamadır. Sayıyı belirten kişiye nüfus sayısını dedesi anlatmıştır, ona da muhtemelen onun dedesi. Bilgiler sözlü olarak tarihin akışına eşlik ederler. Tevfik Usluoğlu (2012: 60), "Arap Hristiyanlar - Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hristiyan Kültürü" adlı çalışmasında İsa'nın öğretilerini takip eden öğrencilere ilk kez Antakya'da Hristiyan adının verildiğini belirtir ve zaman içinde burada sayıları artan cemaate ilk kez Hristiyan adının verildiğinin de 'Elçilerin İşleri' 11/26 bölümünde İncil'de yer aldığını belirtir. Patrikhaneler sıralamasında ilk patrik Antakya'da atandığı için öncelik hakkının Antakya Patrikhanesi'nin olduğunu belirtir. Dünyanın ilk kilisesi olarak bilinen yer Antakya - Reyhanlı yolu üzerinde kentin çıkışına doğru olan bölgededir ve dağ eteğinde olduğu için mağara kilise olarak da bilinir. Usluoğlu (2012: 93), Aziz Petrus'un Antakya'ya geldiğinde ilk vaazını burada verdiğini ve bundan dolayı da Hristiyanlarca dünyanın ilk kilisesi olarak kabul edildiğini belirtir.

6. KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

"Her evin bir kapısı sokağa, bir kapısı bahçeye açılır. Her iki kapı da bir dokunuşta açılacak kadar hafiftir. Kilitler, anahtarlar yoktur. İsteyen girebilir. Çünkü evde hiçbir şey özel değildir, ne varsa herkesin malıdır." (More; 2013: 43)

Thomas More'un Ütopya'sında her evin kapısı bir dokunuşla açılacak durumdadır. Kapılarda kilit ve anahtar da yoktur. Herkes birbirine güvenir. More'un ütöpik romanındaki anlatının aynısını Antakya'da görebilirsiniz. Söz konusu komşuluk ilişkileri olduğunda Antakya için ayrı bir paragraf açmak gerekir. Sanki More, Ütopya'yı yazarken Antakya'dan esinlenmiştir:

L.Z.: "Tüm Antakya sokakları, kapılar açık. Güven var, yardımlaşma, misafirperverlik."

N.D.: "Gece birisi arayıp kahveye geliyorum diyebilir. 10'dan sonra çalan telefon kötü haber değildir."

L.Z.: "Kapıyı çalıp girersin. Çat kapı geçilir"

More, Ütopya halkının dünyanın en mutlu devletini kurduğundan da bahseder:

"...Ama şuna da inanıyorum ki, Utopia halkı kurumlarıyla ve düzeniyle dünyanın en mutlu devletini kurmuştur." (More; 2013: 71)

Yine buna benzer ifadeleri Antakyalılardan da duymak mümkündür. Antakyalılar, kendilerinin belirttiği kadarıyla misafirperverdir, misafiri severler. Birlikte oturup sohbet etmeyi de severler.

L.Z.: "Antakya insanı misafiri çok sever. Haberlerde çıkmayız hiç, olay olmaz yani."

M.K.: "Aileden birisi hastalanırsa herkes birbirine yardım eder."

Burada komşuluk ilişkilerinin ve konuşmaların ikamet edilen semte, mahalleye göre değiştiğini de belirtmek gerekir. Eski Antakya olarak bilinen yerleşim yerinde oturanlar arkadaşlık ve dostluk ortamının çok daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. Eski Antakya'da oturanların ve daha önce orada yaşayanların ifadeleri kentin önceki yıllarda daha geleneksel bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir sanki:

E.B.: "İplik Pazarı. Orada komşuluk çok güzel. Paylaşma vardı. Evler en fazla iki katlı.

Burada eve tıkanmışsın. Komşuluk orada daha başkaydı. Orası da yıkılmaya yüz tuttu. Evin başına yıkılıyor yapamıyorsun. Belediye izin vermiyor."

Konuşmada yer alan 'İplik Pazarı', Eski Antakya diye tabir edilen yerleşim yeri içerisinde. Bu yerleşim bölgesi sit alanı içerisinde olduğu için çok katlı apartmanlar yoktur. Onun yerine geleneksel Antakya evleri ya da iki veya üç katlı

geçmeyen binalar yer alır. Buradaki ilişkiler anlatıldığı kadarıyla kentin diğer bölgeleriyle kıyaslandığında daha sıcaktır.

E.B.: "Bütün gün otururduk. Oturur hep beraber kahve içerdik. Hasta oldun mu gelen giden olurdu."

S.K.: "Eski insanlık kalmadı. Ramazanda kapı önünde otururduk, iftardan sonra otururduk gece 12'ye kadar oturursun. Eski komşuluk yok. Şimdi 2-3 ay oldu sırf Suriyeli. 3 odalı evde 4 aile. Normalde o ev 200 TL ama 300 veriyorlar. Bu da toplumun huzurunu bozuyor."

Bahçeli evlerde oturanların evlerinin kapısının önünde buluştukları ve kimi zaman da kapı önünde sohbet ettiklerini görüyoruz. Antakyalılar kenti bir başka şehirle karşılaştırarak da Antakya'da komşuluk ilişkilerinin düzeyi hakkında bize bilgi verirler:

L.Z.: "Büyük illere göre burada komşuluk ilişkileri farklı."

E.B.: "Büyükşehirlerde bizim burası gibi değil. Burada karşılık beklemeden yaparlar. Ramazanda ne pişerse göndeririz."

N.D.: "İzmir buraya yakın bir yer. Her türden insan var. Burada kimin kapısını çalsan, birisi yardımcı olur."

Başka şehirlerde bulunanlar kendi doğup büyüdüğü şehirdeki sıcaklığı, samimiyeti başka şehirlerde bulamamaktan yakınmaktadır. N.D., İzmir'i de farklı kültürlerin yaşadığı bir yer olarak belirtmişti. Bu anlamda Antakya ile benzeşim gösterdiği anlatılmaktadır. H.G. de başka şehirde yaşayanları Avrupalıya benzetmektedir. Sennett (2011: 321), modern kentli bireyciliğin gelişimi içinde bireyin şehirde suskunlaştığını söyler. Sennett'e göre modernleşen kent, bireyi sosyal ilişkilerde daha yalıtılmış bir hale getirmektedir. Burada Antakya'daki kişilerarası ilişkilerin geleneksel yapısına olan vurguya bir kez daha bakabiliriz:

P.C.: "Doğup büyüdüğümüz yer. Buradaki insanların birbirine samimiyeti var. Dışarıda bu samimiyeti göremedim. Ankara'ya gittim. Orada kendimi rahat hissetmedim. Belki de buranın insanını bildiğim için."

M.D.: "Ben İstanbul'da kaldım, buradaki samimiyeti orada göremedim. Burada Alevisi, Sünnisi, Hristiyan da olsa bir arada. Annelerimiz, babalarımız eğitilmiş olmasa da çok ileri görüşlüler. Burada saygı var."

H.G.: "Bizi tanıyan siz başkasınız diyor. Siz daha sıcaksınız diyor. Edirne'li arkadaşım, onlar Avrupalı gibi davranışları filan. Ablası bizi karşıladı, çok soğuk."

İyi komşuluk ilişkilerinin yanı sıra Antakyalılar başka dinlerden ve başka kültürlerden olan insanların inanışlarına da saygı duyduklarını belirtmektedirler. Hatta kimi zaman başka dinden olan insanların dini faaliyetlerine de samimiyet göstergesi olarak katılım gösterirler. Bir Yahudi olan A.Z. diğer dinlerden olan insanların dini bayramlarına ve etkinliklerine nezaketen eşlik edildiğini gösterir:

A.Z.: "1960'lardan eski mahallemizde sağımızda Alevi, solumuzda Sünni vardı. Kurban kesilirken bizi de götürürlerdi. Görelim diye. Kurban kesilir, mangal yapılır yenirdi. Annem en güzel pastasını kayık tabakla en güzel örtüsüyle komşulara gönderirdi."

K.K.: "Çocukluğunda herkes önemli günlerde birbirinin bayramını kutlardı. Birbirine gider gelir. Evler avlulu. Ramazanda birbirine saygı gösterir. 70'li yıllarda bozuldu."

O.A.: "Her yere gidebiliyorsun. Burası nezih bir yer. Ben Türkiye'de bir sürü yere gittim. Antakya Alevi'siyle, Kürdüyle, Çerkez'iyle hepsi birbiriyle kardeş. Ama Antakya dışına çıkınca böyle görmedim. İzmir'de bir ay kaldım. Apartmanda kimse kimseyi tanımıyor. İzmir'de esnafın karşından karşıya muhabbeti yok. Bizde, "Hasan nasılsın? Sağol kardeşim, gel kahveni yaptırıyorum". Böyle. Bizde bağlılık var. İnsanlık var. Komşu komşuya muhtaçtır. Benim oturduğum apartmanda türbanlısı var, Sünni'si var, Kürdü var. Herkes herkesle konuşur. Onun için Antakya'yı daha çok seviyorum. Dışarıdan öğretmen geliyor, buradan gitmiyor."

Tevfik Usluoğlu da bu dayanışmanın bir benzerinin de Hristiyan cemaatleri arasında olduğunu gösterir.

"Katolik kilisesi önderliğinde yapılan St. Piyer Kilisesi'ndeki ayine, Katolik, Ortodoks, Protestan ve diğer Hristiyan cemaatin yanında Müslümanlardan katılan olduğu için, Katolikler, akşam dualarını önce kendi kiliselerinde yapıp daha sonra Noel ayini için Saint Piyer Kilisesi'ne gelir orada Noel ayinine devam ederler." (Usluoğlu; 2012: 132)

Benzer olarak Paskalyayı Antakya'da kutlayan Antakyalı bazı Hristiyanlar daha sonra 30 kilometre uzaktaki Samandağ'daki Paskalya törenine de katılırlar. Dini ritüellerin yaklaştığı dönemlerde yerel gazetelerin manşetlerinde bu tür haberlere rastlamak mümkündür: "Paskalya Bayramı Kardeşlik Havasında Kutlandı" (Fotoğraf - 14).

Fotoğraf - 14: Yerel Gazetede Paskalyayla İlgili Haber

Anlatılanlara göre Antakya'da insanlar sıcakkanlıdır, misafirperverdir ve Antakyalılar bu özellikleriyle de öğünürler. İnsanlar birbirine selâm vermeyi severler. Aşağıda yer alan farklı ifadelerdeki ortak özellik Antakyalıların yolda birileri ile karşılaşp selâmlaşmaları üzerinedir:

M.S.: "Nereye gitsek bir arkadaşımız var. Köprüye gidene kadar herkese selâm atarız. Antalya'da bir sokağa girsen yalnızsın. Burada bir sokağa girsen derler: Hoşgeldin Mehmet bey. Gururlanıyoruz."

A.Z.: "Sene 1983 İzmir'den bir bayanla tanıştım. Antakya'ya gelin görün dedim. Geldiler. Babamla tanıştı. Dükkândan eve gidene kadar 40 kişi selâm verdi. Babası dedi ki: Kızım seni verdim. Bu adam belediye başkan adayı gibi."

C.N.: "Antakya'da yürüyüş yapmayı, insanlarla konuşmayı, selâm vermeyi seviyorum. İş yapsam ama arkadaşım yanıma gelmese eksik hissediyorum."

K.K.: "Birbirimize selâm vermeyi seviyoruz."

A.S.: "İstediğim zaman gezebiliyorum. Burada daha rahat gezebiliyorum. Ölsen orada (başka şehirde) kimsenin ruhu duymaz. Saray caddesinde gezsen 10 kişiye selâm veriyorum."

İnsanlar, yolda birçok kişiyle selâmlaşmaktan keyif duymaktadırlar. Kent ve kentte yaşayanlara şehir daha bilindik bir yer haline gelir. Bilindik bir yer haline gelmesinin yanı sıra kentin bu bilindik haliyle yaşayanları için güvenli bir yer olarak zihinlere işlendiğini de akılda tutmak gerekir. Kentte ne kadar çok insan tanıyorsanız kent sizin için daha güvenli bir yer haline gelecektir. Bu sıcak ilişkilerin altında geleneksel yapının izlerini, geçmişe dayanan karşılıklı ilişkilerde görürüz.

F.U.: "Burada biriyle tartışsan, çok sinirlensen de babası, abisi gelse sarılır elini öpersin. Yaşına hürmet edersin. Başka şehirde babasını da doğrarlar. Yaşa hürmet edilir. Başka yerlerde göremezsin. İnsana insan olduğundan ötürü."

M.S.: "14 sene Antalya'da çadır kurdum. Doğu'da askerlik yaptım. Antakya'yı Antakya yapan arkadaşların birbirlerinin dedelerinin dedeleri arkadaş. Bir kusur yaptın mı hemen söylerler. Sadece bir mezhep için söylemiyorum. Yahudi, Müslüman'ı süt emzirmiş. Bir gün siz kardeşsiniz dediler. Nereden kardeşler dedim. Annesi emzirmiş. Eskiden böyle şeyler vardı. Köyden gelen göçler Antakya'yı farklılaştırdı."

Görüşmelerde M.H. Antakya'nın küçük bir yer olduğunu, başka şehirlerle kıyaslamanın mümkün olmadığını söyleyerek 'Alevi'si, Kürdü, Sünni'si herkes birbirini tanır' demişti. M.M.'ye göre de fakir olanın da zengin olanın da yoksul halka yardım ettiğini ve böylesi bir kaynaşmanın başka şehirde görülemeyeceğini ifade etmişti. Farklı dinlerden ve farklı kültürlerden insanların bir arada uyum içerisinde yaşamasının altında geçmişten gelen iyi komşuluk ilişkileri olduğu görülmektedir. Aynı kuşaktan insanlar birbirlerini tanırlar fakat onların babaları ve anneleri diğerlerinin anneleri ve babaları ile de tanışmaktadır. Bu da ilişkiler üzerinde bir kontrol mekanizması görevi görmektedir. Birisiyle yapılacak tartışmaya aileler de vakıf olacağından dolayı ilişkilerin iyi geçinme üzerine kurulu olduğu anlaşılır. Ebeveynler, uzlaştırmacı bir görev görmektedir.

L.A.: "Çocuklukta ailemde gördüğüm insanların birbirine farklı bir bağı var. Küçük bir çocukken kavga dövüş olursa başka bir veli çocuğunu kayırmıyor. Çocukken yaşadıklarımın büyümeye de etkisi var."

Farklı kültürlerden ya da dinlerden insanların birbirlerine olduğu kadar bağlı oldukları ilişkiler ağı içerisinde yer alan kişilere de eşit mesafede yaklaşımları Gellner'in (2008: 150) söylediği şekliyle toplumsal entropiyi de sağlamaktadır. Diğer yandan, insanların bu ilişkiyi korumak için çaba harcadıklarını da söylemek mümkün. Kentteki yerel gazetelerin manşetlerinde ve arka sayfalarında toplumu bütünleştirici pek çok habere rastlamak mümkündür:

Fotoğraf - 15: "Kardeşliğimizi kimse bozmasın" (Antakya Gazetesi, 13 Ağustos 2012).

Fotoğraf - 16: "Birlik Beraberliğimizi Kimse Bozamaz" (Hatay Gazetesi, 19 Nisan 2012)

Fotoğraf - 17: "Kardeşlik İklimi Bozulmasın" (Hatay Gazetesi, 15 Mayıs 2012)

Alevi Arapların yoğun olarak yaşadığı Armutlu Mahallesi komşuluk ilişkilerinin ve dayanışmanın üst seviyelerde olduğu bir semttir. Sosyal ilişkiler bağlamında kültürel yaşamın izlerini sürmek burada daha kolaydır.

M.A.: "Genel olarak toplanırız. Ailemiz geniş. Parkta toplanırız, okey oynarız. Bizde herkes sokakta oturur. Halk meclisi gibi herkes oturur. Sokakta gülerler. Benim yaşadığım mahallede herkes birbirini korur kollar. Birisiyle sorunun varsa selâmın olan gelir. Hırsızlar bile bizim oraya girmekten korkar. Hırsız yakalanacağını anlayınca kendisi polisi arar kendisini ihbar eder. 15 yaşındaydım. Yaşadığım olay. Üst sokakta (hırsız) muhtarın evine girmiş. Muhtarın kızı kafasına sopayla vurmuş. Adamı elektrik direğine bağladılar. Gelen vurdu giden vurdu. Yaşlılar geldi, adamı bırakın dediler."

O.G.: "Burada diyalog farklı. Komşuluk farklı. Başka şehirlerde böyle olmaz. Aynı apartmanın komşuları bile birbirlerine selâm verir gider. Paylaşımları yoktur. Burada sıcaklık var. Şurada zaman geçirseniz anlarsınız."

İyi komşuluk ilişkilerinin ve sıcak ilişkilerin altında insanların sıcakkanlı tabiatını ve Akdenizli olduklarını da eklemeliyiz. Braudel, Akdeniz insanını daha doğrusu Akdeniz insanların kültürel çeşitliliğini şöyle ifade eder:

"Yer şekilleriyle olduğu kadar insanlarıyla da bir kavşak olan, birbirine zıt öğeleri kendinde barındıran Akdeniz, anılarımızda uyumlu bir imge, her şeyin birbiriyle kaynaşıp özgün bir bütünde toplandığı bir sistem gibi canlanır." (Braudel; 2008: 11)

Braudel, Akdeniz'in tüm insanlarını aynı potada eritir ve aslında ne kadar farklı olsalar da neticede birbirlerine benzediklerini belirtir. Hatta öyle ki Akdeniz'in sınırlarını coğrafi olarak deniz kıyısı olmalarıyla değil de izafi kültürel ve tarihsel izdüşümleriyle de yansıtır:

"Akdeniz'de gezen, Lübnan'da Roma dünyasını, Sardinya adasında tarih öncesini, Sicilya'da Yunan kentlerini, İspanya'da Arap varlığını, Yugoslavya'da Türk İslam'ını bulur." (Braudel; 2008: 10).

Braudel, Akdeniz ve Akdeniz kent kültürü üzerine, kültürlerin iç içeliği ve bir aradalığını ifade ederken kentlerin birbirine benzerliği kadar kentlerde yaşayanların ortak kültürel örüntülere sahip olduğundan da bahseder. Akdeniz insanının sıcaklığını kent sakinlerine ait ifadelerin satır aralarında da görürüz:

N.D.: "Saat 12'de birisi sana gelecekse sen ona yok diyemiyorsun. Bu nezaketsizlik olarak kabul ediliyor."

Gece geç saatte bir tanıdık teklifsiz ve sormadan oturmaya veya gece kahvesi içmeye gelebilmektedir. Belirtildiği kadarıyla ev sahibinin de geleni kabul etmemek gibi bir şansı yoktur. Gelecek birisini reddetmek yukarıda da ifade edildiği gibi nezaketsizlik addedilecektir. İnsanlarının sıcakkanlı olduğu ileri sürülür. M.S.'ye göre iki Antakyalı yan yana geldi mi neler olmaz ki!:

M.S.: "Antakyalılar için şöyle derler: Biri bir yerde az, ikisi bir yerde çok. Tekinin sesi çıkmaz, ikisi dünyayı kaldırır. Alemi severler. Bir hafta çalışırlar. Hafta sonu ailesini alır eğlenmeye gider."

F.U.: "İlk geldiğimde sohbet ettiğim insanları. Beni buraya bağlayan işim değil. Buradaki insanların sıcakkanlılığı. Başka yerde bulamam. Beni buraya çeken insanlar, çevrem, ailem. Ben vazgeçsem ailem vazgeçmez. Bu Antakya'da öyle bir bağlılık var ki insanların birbirine olan saygısı ve güveni. Başka bir yerde aç kalsan ilgilenmez. Ama bu Antakya halkı böyle değil."

M.S., Antakyalıların eğlenceye düşkünlüklerini vurgular. Kentte insanların özellikle bahar dönemlerinde veya yazın aileleri ve yakınlarıyla mesire alanlarına giderek eğlendikleri belirtilir. F.U. ise çalışmak için başka şehre gitmiş fakat bir müddet sonra geri dönmüştür. Geri dönmesinin en başlıca sebebi de ailesine duyduğu özlemdir. Kentin çok sevilmesini, iyi komşuluk ilişkilerini en iyi özetleyen cümlelerden birisi de belki aşağıda yer alır. Başınıza her ne gelirse gelsin size yardım edecek birileri mutlaka bulunur. Başınız dara düştüğünde yanınızda birileri olacaktır:

D.S.: "Burada doğduğum için başka yerde çalışmam. Burada aç kalamazsın."

Güçlü komşuluk ilişkileri ya da geçmişteki güçlü komşuluk ilişkilerinin hatıraları Antakyalıyı Antakya'sına bağlayan önemli unsurlardan birisi olarak yer alır. Başka bir şehre gittiğinde hep Antakya'da yaşadığı samimi ilişkileri arar. Komşuluk ilişkileri ve ona ait anılar, imgeler "harika şehir Antakya"nın inşasında önemli yer tutar.

7. GELENEKLERİNE BAĞLI KALMAYA ÇALIŞAN KENT: ANTAKYA

Hobsbawm (2006: 183) İngiltere'deki törenlerde kraliçenin faytondan sallanan beyaz eldiveninin izleyenlere ülkenin iyi durumda olduğu mesajını verdiğini söyler. Kraliçe yerli yerindedir, geçit töreni gösterişli bir şekilde sürer ve her şey tıpkı geçmişte olduğu gibi gerçekleştirilir. Tören seremonisi bu şekilde gerçekleştirilir çünkü geçmişte de böyle olmuştur. Seremoninin bu şekildeki rutininin çok büyük bir olasılıkla gelenekselleştiğini düşünebiliriz. Hobsbawm'ın tören

geleneğiyle ilgili mesajı çok yönlüdür. Bunlardan ilkinin açık bir şekilde beyan eder. Tören seremonisi ve gösteriyi izleyenlerine "hepimiz zengin bir tarih parçasını paylaşıyoruz" imajını verir (Hobsbawm; 2006: 185). Vermiş olduğu bir diğer mesajda ise sallanan eldiven işlerin yolunda gittiğini gösterir. İşlerin yolunda gitmesi izleyenlerin kendilerini iyi hissetmelerini sağlar, kısacası onlara güven verir. Buna göre insanların var olan düzeni koruması anlamında gelenekleri sevdiğini söylemek mümkündür. Geleneklerin devamı bireyin hayatında bir şeylerin değişmediğini ve düzenli olarak devam ettiğini göstereceğinden dolayı gelenekler değişmezliği, bir anlamda istikrarı da vurgularlar. Geleneğin değişmez yapısı, modern dünyanın hızlı değişimine direnç göstermek için iyi bir araç olabilir. Modern dünyanın hızla değişen atmosferine uyum sağlama çabası ya da daha sağlam bir liman olan geleneğin unsurlarına sarılmak arasındaki tercih belirleyici olacaktır. Peki gelenekler nasıl aktarılırlar ve taşıyıcıları nelerdir? Kültürel repertuar içerisinde yer alan ritüeller, anlatılar ve imgeler geleneklerin hem inşasında hem de aktarılmasında yer alırlar. Hobsbawm (2006: 2) bu aktarımın açıklamasını ironik bir şekilde, icat edilmiş gelenek üzerinden yapmaktadır; icat edilen geleneğin alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılama çalışan pratikler kümesi anlamında düşünülmesi gerektiğini ifade eder. İcat edilmiş olanları dahil olmak üzere bütün geleneklerin amacının ve özelliğinin değişmezlik olduğunu da ilâve eder (2006: 3). Buna göre insanın geleneklerine sahip çıkma özelliğini vurgularken onun gelenek yaratma, gelenek oluşturma özelliğini de vurgulamaktadır. Yazar bütün icat edilmiş geleneklerin, mümkün olduğunca grup birlikteliğinin oluşması ve meşrulaştırılması

için tarihe başvurduğunu da belirtir. O halde, son kertede değişmezlik ve istikrar özellikleri hem geleneğin önemini hem de gelenek ve kadimlik nosyonunun bir araya gelmesini bizlere gösterir. Her ikisi de - gelenek ve kadimlik - değişen dünyaya karşı bir tahkimat görevi görürler. Bu tez çalışması içerisinde anlatılarda yer alan geleneklere yer verilmesinin amacı anlatılar ve anlatılarda yer alan imgeler aracılığıyla bireylerin Antakyalı olmayı nasıl tanımladıkları üzerinde durmaktır. Bu bölümün devamında aşağıda saha çalışmalarından elde edilen veriler doğrultusunda görüşülen kişilerin vermiş olduğu yanıtlardaki geleneklere vurgu yapan bilgiler değerlendirilmiştir. Görüşmelerde kentin eskiliğine ve tarihiliğine, kadimliğine yapılan vurgu dikkat çekicidir:

P.K.: "Dünyada üç şehir vardır. Paris yok, İstanbul yok. Antakya, Roma, İskenderiye."

Verilmek istenen mesaj şudur: Antakya geçmişte dünyanın hâkimi olan üç şehirden birisidir. Tarih sahnesinde dünyanın en büyük ve en uzun süreli imparatorluklarından birisi olan Roma İmparatorluğunun bir şehridir. Verilen bir başka mesaj da şudur: bu köklü gelenekler uzun bir geçmişe dayalıdır, tesadüfî değildir.

Antakya kenti bir endüstri yerleşimi değildir. İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlere nazaran endüstriyel bir evrim yaşamamıştır. Kentte çok sayıda fabrika yoktur. Bu da kentin hala geleneksel yapıya sahip olmasının bir başka nedenidir.

N.D.: "Okul okuyup geri geliyorlar. Paranın dağılmaması..."

N.D.: "Ankara mezunu, elektrik-elektronik. Baba getirdi, işlerin başına geç dedi. Neden başkası gelsin ki diyorlar. "

Aileler çocuklarını üniversitede öğrenim görmek üzere başka şehirlere gönderirler. Çocuklar, okullarını bitirip meslek sahibi olurlar fakat yine de kente geri dönüp aile işlerinin başına geçerler.

N.D.: "Aile işlerinin feodalizmden çıkmaması, aile şirketleri..."

Kendisi de ticaretle uğraşan N.D., Antakya'daki ticaret kurumlarının genelde aile şirketleri olduğuna dikkat çekiyor. Ailenin bir arada kalması, kazanılan paranın bölünmemesi ve aile dışına çıkmaması gibi nedenlerden dolayı firma sahipleri ellerindekini bir sonraki kuşağa devrederler.

E.Y.: "Biz Hatay olarak zenginiz. Kuru yatan para yerine. Biraz sosyalleşelim. Hep küçük esnafız biz. Antep, 6. Organize sanayi bölgesini kuruyor."

Bu geleneksel yapının ticaret yapma anlamında ürkekliğe yol açtığını da görüyoruz. Kentliler paralarını ve itibarlarını kaybetmek istemediklerinden dolayı kendileri için risk oluşturacak ticari işlere de girmekten çekiniyor olabilirler. Eldeki hazır parayı tutmak, banka faiziyle değerlendirmek daha risksiz ve aynı zamanda da kazançlı görünmektedir. Kentteki yerleşim alanının darlığı da önemli bir sorundur. Amik Ovası ve Reyhanlı'ya doğru uzanan ova tarım arazisi konumundadır. Bu nedenle bu bölgeye işletme kurmak ve işyeri açmak oldukça sıkıntılıdır. Diğer yandan kentin içerisindeki "Eski Antakya" olarak bilinen bölge sit alanıdır ve hemen yakınındaki Güzelburç bölgesinde de imar konusunda çok katlı bina yapımına izin verilmemektedir. Bu da kentteki yerleşim alanlarının kolay bir şekilde genişlemesine müsaade etmez. Yerleşim alanlarının hızlı ve kolay bir şekilde genişleyememesi emlak sektörüne de yansır. Böylece, kentteki yerleşim alanının içerisinde yer alan emlak sektöründe fiyatlar hızlı yükselir. Başka kentlerle karşılaştırıldığında kent içerisinde yer alan yerleşim yerleri Antakya'da oldukça yüksektir. Bunun sebebi de

az önce belirtildiği gibi tarihi ve kültürel koruma alanları, imar izninin olmayışı ya da çok katlı binalara imar izni verilmeyiştir.

Kentteki her dinden, mezhepten ve kültürden insanların yaşamları gelenekselliğin izlerini taşır:

T.Z.: "Her çocuğun evlenebilmesi için yurtdışına gitmesi lazım. Bir şeyi yoksa kız vermezler. Evin yoksa, işin yoksa kız vermezler. Bekârken de çocukluğunu yaşamadan evlense de ailesinden kopuk, gurbette yaşıyor. Adam gelmiş 40-50 yaşına hala aileyi geçindirmek için yurtdışına gidiyor."

Daha çok Alevi Araplarda, evlenebilmek için damat adayının kendisine ait bir evinin olması bazı aileler için hâlâ istenen bir özelliktir. Evlenecek damat adayının kendisine ait bir evi olmalıdır; böylece sevdiği kızı ailesinden isteyebilir ve evlenebilir. Aksi takdirde istediği kızın kendisi ile evlenmesine kızın ailesi razı olmayacaktır. Kızlarını verecek olan aile kızlarının zorluk çekmeden yaşamasını ister. Bu nedenle de damat adayının evinin olmasına dikkat ederler ve bunu damat adayının ailesinden talep ederler.

M.K.: "Bizim kandillerimizde bütün evliyaların ismi tek tek zikredilir."

M.S.: "Şıh Yusuf el Hekim'in türbesine gidilir."

Arap Aleviler, dini bayramlarda türbeleri ziyaret ederler. Bayram adı verilen adaklarda kurban kesilir. Kesilen kurban eti büyük kazanlarda buğday eklenerek karıştırılır ve "Hırise" adı verilen yemekler yapılır. Yemeğin yapılması esnasında aile fertleri de görev alırlar.

F.A.: "Sünnet hamamına gidilir. Hamamda eğlenceler olur, bir hafta eğlenilir. Ön hazırlıklar yapılır. Özellikle bayanlar gezmeyi eğlenmeyi sever."

H.G.: "Özel günlerde tebrik alınır. Ev alırsın, insanlar tebriğe gelir."

F.A.: "İki gün tebrik alınır. Her gelen pastasını hazırlar. Ev sahibi bir şey hazırlamaz. Hem iyi günde hem kötü günde. Her Cuma günü ölmüşler unutulmaz, mezar ziyaretine gidilir. İlk gün ölmüş gibi. Hem dünyaya hem ahirete çalışırlar. En çok bayanlar rahat".

Ailedeki küçük çocuğun ilk dişini çıkarması da kutlanır:

M.D.: "Buğday taneleri jelibon gibi renkli bir şeyin içine atılır. Kaynatılır. 1 yaşına gelince tebrik alınır. Pişen buğdayı nenesi çocuğun başına koyar. Annesi de onu yer."

Arı (2013: 101) da Antakya'da Hamam Gelenekleri adlı çalışmasında bu geleneğe değinir:

"Çocuğun çıkardığı ilk dişi gören kişi ona hediye verir. İlk kez diş çıkaran çocuk için "hedik" kaynatılır. Kaynatılan hedik komşu ve akrabalarla birlikte o gece yenir. Hedik, kaynatılmış buğday ve mısırdan oluşur. Üzerine susam serpilir."

Bir başka gelenek de geçmişte öksüren çocukların Habibin Neccar dağı üzerinde bulunan "Öksürük Deliği"nden geçirilmesidir.

M.S.: "Eskiden kale kapısı denir. İki taş vardı. Öksürük deliği denilen yer vardı. Çocuklar oradan geçerdi. Su vardı. Pikniğe gidilirdi."

Eliade (2009: 230) de yeni doğmuş bebeğin delikten geçirilmesi âdetinden bahseder.

"Bu âdetin, gerek taşla simgelenen tanrısal rahimden meydana gelen bir doğum olgusuyla gerek güneş simgesine bağlı bir yeniden doğum inancına dayandığından kuşku yoktur. Hindistan'ın tarih öncesi toplumları, delik taşları *yonı* amblemi olarak kabul ederlerdi ve delikten geçme âdeti, dişi bir kozmik ilke aracılığıyla yeniden doğuma işaret ederdi."

Bu delikli taş kent mukimlerine göre sıradan bir taş değildir. Delikten geçilerek her şeyin yenilenmesi amaçlanır. Hasta olan çocuk delikten geçerek yenilenecek ve yeniden sağlığına kavuşması sağlanacaktır. Antakyalı şair Sabahattin Yalkın'ın daha önceki bölümlerde ele alınan "Çok Dualı Antakya" adlı şiirinde de

"Öksürük Deliği" yer alır. Yalkın, bir zamanlar çok bilinen ama şimdilerde bu nostaljik yer adlarının pek dillendirilmediğinden yakını gibidir:

“Kime sorsam eski adlarımı

Memekli - Köprü mü

Adam - Kaya mı

Öksürük - Deliği mi” (Yalkın; 2012: 43)

Yakın geçmişte yer alan topluca hamama gitmek etkinliği ve yine hasta çocukların öksürük deliğinden geçirilmesi, babadan kalma işlerin ve mesleklerin sürdürülmesi Antakya’daki geleneksel yapının izlerine işaret eder. Burada şunun üzerinde önemle durmakta fayda var. Kentin bizatihi kendisi ve kentlinin yaşam pratikleri belki de hızla değişmektedir fakat kent yaşayanları bu hızlı değişimin farkında olmayabilirler. Dolayısıyla da hala geçmişteki geleneklerine bağlı olarak yaşadıklarını düşünebilirler. Calvino (2012: 81), "İnce Kentler-2" adlı hikâyesinde geçmişten gelen geleneklerin olduğu gibi kabul edildiğini ve uygulandığını anlatır.

“...Zenobia'da oturan birine mutlu bir yaşamın onca ne olduğu sorulsa, kazıkları ve boşluktaki merdivenleriyle, hep Zenobia gibi bir kent hayal eder; bayrakları ve şeritleriyle rüzgârda uçuşan bambaşka bir Zenobia'dır belki de bu; ama hep o ilk modelin parçalarından oluşan, o modelden türemiş bir Zenobia."

Calvino da değişime işaret eder. İnsanlar değişen şartlara rağmen hala geleneksel yaşamlarını sürdürdüklerini düşünürler. O halde, bireylerin yaşam şekillerine sıkı sıkıya sadık kalma arzusunun temelinde yatan nedir? M.S.’nin açıklaması aslında bize bunu gösteriyor. M.S., buradaki arzuyu güven duygusu ile açıklamaktadır:

M.S.: “Bir yere ait olmak için o yeri sevmek lazım. Antakya'yı çok iyi tanırım. Etrafını tanırım. İnsanlarını tanırım. Tanıyınca duygusal bir bağ oluyor.”

Yer ve mekân ilişkisi de bireyin aidiyetini etkilemektedir. Etrafta tanıdıkların olması, tanıdık kokular, bildik renkler kenti ikamet edenleri için daha güvenli ve huzurlu bir yer haline getirir:

M.S.: “Nereye gitsek bir arkadaşımız var. Köprüye gidene kadar herkese selâm atarız. Antalya'da bir sokağa girsen yalnızsın. Burada bir sokağa girsen derler: Hoşgeldin Mehmet bey, gururlanıyoruz.”

Antakya ve çevresindeki farklı dinden ve kültürden insanların gelenekleri ayrıştığı gibi kimi zaman birbirine de benzediği görülür. Doğumda yapılanlar, ölüm gelenekleri, evlilik ve evlilikle ilgili uygulamalar, beslenme alışkanlıkları, eğlence hayatı kısacası gündelik yaşamın birçok alanında farklılıklar olduğu gibi benzerlikler de vardır. Farklılıklar gündelik yaşamın ritüellerinin, kültürel uygulamalarının zenginleşmesine yol açar. Bu da bireylerin düşünsel yaşamını da farkında olarak ya da olmayarak zenginleştirir. Kültürel farklılıklar gündelik hayatta insanların bakış açılarının da genişlemesini sağlar. Aşağıdaki ifade üzerinden bunu görebiliriz:

L.A.: “İsparta’da ben Alevi olduğumu söyledim. Siz pis insanlarsınız diyen de oldu. Mum söndüyü soranlar da oldu. Bizim için önemli olan kardeşlik. Herkese kardeşim derim ben..... İsparta’da garibime gitti. Alevi olmam niye insanların garibine gitti anlamadım. Kesinlikle garibine gitti.”

Antakya dışındaki sadece Sünni Türklerin yaşadığı bir taşra kentinde Alevi, Hristiyan, Yahudi bir Türk vatandaşı ile karşılaşmak orada yaşayanlar için şaşırtıcı bir deneyim olabilir. Antakya’da ise buna şaşırmak şaşırtıcı karşılanabilir. Yukarıdaki açıklamadaki bireyin karşılaştığı insanların Alevi olmasına neden şaşırdıklarını anlayamamasının sebebi de budur. Çok kültürlülük ve bu kültüre bağlı olarak da gelenekler, geleneklerin içerisindeki ritüeller yöre halkı tarafından kanıksanmıştır. Sünni bir Türk belki Arap Alevi vatandaşın dini ritüellerini tam

olarak ayrıntısıyla bilmez ama dini ritüelini yerine getirmesi ve o ritüeldeki uygulamalar onu şaşırtmayacaktır.

Bu bölümde farklı dinlere ve kültürlere ait geçmişten bugüne gelen pratiklere ve ritüellere yer verilmeye çalışılmıştır. Antakya'ya ve periferisine ait özellikleri gösteren hamama gitme geleneği, dedikodu ve işlevleri, lakaplar, bireylerin evlilik seçimleri, farklı dinlere göre bayram çeşitliliği ve bu dini bayramlara bağlı olarak ritüel çokluğu, yakın geçmişte ortadan kalkan ya da bazı mesleklerin bir sonraki kuşağa aktarımı ve yine yakın geçmişte ortadan kalkan eğlence türleri, Antakya'da eğlence hayatını yansıtan durumlar kentte geçmişten bugüne değin gerçekleşen uygulamaları göstermeyi hedeflemektedir. Bu bölümde yer alan bilgiler hâlihazırda birçok farklı kaynaktan yer alır. Geleneksel yapıya işaret eden bu bilgiler Antakya'nın yakın geçmişte kaybolan ya da hâlâ sürdürülmeye devam eden geleneksel yapısını göstermek amacıyla kullanılmıştır. Gelenekler kısaca ele alınmış ve çeşitlilik gösterilmeye çalışılmıştır. Tüm bu çeşitlilik ve uygulamaların devamı, ilk elden bize Antakya ve çevresinde yaşayanların başka şehirde yaşayanlara oranla farklı dini uygulamalara karşı daha açık olduğunu da gösterir. Antakyalının çok kültürlü yapıya olan açıklığının da bir göstergesidir. Diğer yandan da tüm bu geleneklerin sürdürülmesi ve korunması kent insanının gelenekçi ya da kendi kültürüne karşı muhafazakâr yaklaşımını gösterir. Antakyalı her anlatısında bunları tekrar anlatarak, söylemiyle işleve sokarak muhafaza etme arzusunu ortaya koyar. Kentlinin zihnine "geçmişte de böyleydi, şimdi de böyle" algısını yerleştirir. Müzik dinlemek, eğlenmek, aynı tarzda ibadet etmek, farklı ibadet şekillerini gözlemleme şansını yakalamak, iyi komşuluk ilişkileri ve bütüncül olarak da bunlara ait uygulamaları Antakyalının kentiyle daha sıkı bağlar kurmasına yardımcı olur.

7.1 . Dedikodu ve Lakaplar

Saha çalışmalarında görüşmelerden elde edindiğim bilgiler içerisinde Antakya ile ilgili hem dedikodular hem de kişilere takılan lakaplarla ilgili bilgi yer aldığından dolayı bu çalışma içerisinde yer verdim. Dedikodu ve lakap takılması yerli olma duygusunu kuran unsurlardan birisidir. Hem dedikodu hem de lakaplar belirli bir zaman ve mekân içerisindeki kişilerarası ilişkilere işaret etmesi bakımından önem taşırlar. Dolayısıyla da hem dedikodu hem de lakap konusunu ele alırken salt kişiler üzerinden değil her ikisini de söylemin üretildiği uzamı içerisinde düşünmek gerekir. Bu da söylemin kişilerarası ilişkiler ve mekân bağlamında değerlendirilmesini düşündürür. Rosnow (2005), dedikodu ve söylenti arasındaki farkı belirtirken söylentiye, yaşam içerisinde işlerin nasıl yürüdüğü ile ilgili özel varsayımlar üzerinden kamusal iletişimler ya da daha özel düşünürsek endişelerimiz ve belirsizliklerle başa çıkma yolları olarak tanımlarken dedikoduyu ise ortak tarih ve paylaşılan ilgi alanları olan insanlar arasındaki bilgi aktarımı olarak tanımlar. Dedikoduyu, içerden olmakla tanımlar ve dedikodunun her ne kadar boş konuşma, bir bakıma da aylaklık gibi görünmesine rağmen sosyal etkileri olduğuna da vurgu yapar. Buradan hareketle dedikodunun sadece boş konuşma ve aylaklıktan ibaret olmadığını söyleyebiliriz. Bir gruptaki sosyal ve kültürel olayların yine o gruptaki bireyler arasında aktarıldığını düşünürsek dedikodunun çok yönlü işlevleri olduğunu da görürüz. Daha önceki bölümlerde ele aldığımız gibi söylem, edimsöz ve etkisöz olarak düşünüldüğünde hem yapmayı hem de yapmamaları da bünyesinde barındırır. Yine benzer olarak Ricoeur'ün (1984: 57) “bir hikâyeyi anlamak, bir şeyi yapmanın dilini anlamaktır”, sözünü hatırlayalım. Dedikodu bu anlamda, hem ilişkilerde hem de eylemlerde failin (eyleyenin) neyin doğru neyin yanlış olduğunu söyleme sokarak

kontrol edilmesini sağlar; bir anlamda kontrol mekanizması olarak işlev görür. O halde bir anlatı çeşidi olarak dedikodu, kişilerarası ilişkileri düzenlerken neyin nasıl yapılacağını da göstermiş olur. Bireylerin olaylar karşısında dedikodu sayesinde edindikleri tecrübeleri yeni deneyimlerinde kullanarak stratejiler ve taktikler geliştirmelerine olanak tanır. Bu anlamda kişilerin olaylar karşısındaki duruşlarına da şekil vermesini sağlar. O halde, dedikodunun bireyin duruşunu düzenlemesi esnasında başkaları ile ilişkilerinde kendi bireysel alanına nüfuzuna izin verme ya da sınırlaması esnasında bir iktidar alanı yaratmasına da tanıklık ederiz. Bu şekliyle dedikodu, salt bir havadisın veya olayın gerçekleşmesini aktarmaktan daha fazlasıdır; içerdiği anlatı ve bu anlatıda yer alan tüm detaylar göz önüne alındığında Barth'ın (1969: 14) ele aldığı şekliyle sosyal gruplar arasındaki sınırların belirginleşmesine, yani 'biz' ve 'onlar' arasındaki farklılıkların da sosyal grubun diğer bireylerine aktarılmasına aracı olurlar. Bu haliyle dedikodu bireysel kimliğin olduğu kadar - Antakya üzerinden konuşursak - kolektif kimliğin inşasına da katkıda bulunur. Sosyal ilişkilere ayar vermesi bakımından Antakyalılık kavramının oluşumuna da katkı sağladığını düşünebiliriz.

N.D.: "Aşağı mahallede ben söyledim, yukarı mahallede ben inandım."

N.D.'nin kullanmış olduğu ifade Antakyalılar tarafından bilinir ve söylenir. Dedikoduyu veya farazi bir haberi birisi üretir. Haber o kadar çabuk ve hızla yayılır ki bir başka yerde kendi ürettiği haberle karşılaşınca dedikodu ya da yalanı ortaya atan kişinin kendisinin de bu habere inandığını anlatmak için kullanılan bir ifadedir.

N.D.: "Çok dedikoducu bir memleket. Bir gün eşimle tartışıyoruz arabanın içinde.

Kayınpederim aradı. Başka yer mi bulamadınız tartışmak için dedi.

R.Z.: "Dedikodu çok var."

F.Z.: "Dedikodu burası. Antakya 40 yıl önce batacakmış.... Sossyete erkeği daha çok (dedikodu) yapar."

E.B.: "Antakya 40 sene önce batacak. Ortalık yine kötü olacak. Hz. İsa'nın yine buraya geleceği söyleniyor."

S.K.: "40 yıl önce batacak bu şehir diyorlar. Dedikodu çok, günahı çok".

Daha önce klişeler bölümünde Antakya'nın diğer şehirlerden 40 yıl önce batacağı ifadesi yer almıştı. Antakyalılar, kentteki dedikodunun çok fazla olmasından dolayı Antakya'nın diğer şehirlerden 40 sene önce yerle bir olacağını iddia ederler. İddialara göre kentin günahı çoktur. Çok dedikodu yapmak da günahlar arasında kabul edilir. Türkeş (2011: 186), taşrayı ele alırken dedikoduya da değinir. Dedikodunun, taşranın beslenme kaynağı, vazgeçilmez iletişim aracı ve aynı zamanda da korkutucu bir batağı olduğunu belirtir.

Dedikodu gündelik hayatta insan ilişkilerindeki sınırları her gün yeniden kuran, belirleyen strateji ve taktik niteliğindedir. Gündelik yaşamın kuralları, gri çizgiler kişilerarası ilişkilerde evrilir ve şekillenir. Nelerin yapılip nelerin yapılamayacağı ya da nelerin ne kadar yapılabileceği bu toplumsal kurallar içerisinde zaten belirlidir. Geleneklerin muhafazakâr yapısı, içerisinde yaşayan insanları ve insanların düşünüşlerini de sınırlandırmaktadır. Bu düşünüş dünyası davranış örüntülerine de doğrudan etki etmektedir. Türkeş, (2011: 185), dedikodunun, insanların, özellikle de yabancıların kaderlerini etkileyecek, zevki, bedeni, hayatı, anlamı tanımlayan, devletin altında ve ötesinde, beden, cinsellik, aile, akrabalık, bilgi ve teknoloji olarak işleyen bir iktidar mekanizması olduğunu belirtir. Taşrada her zaman sizi gözetleyen ve davranışlarınızı gören bir çift göz vardır. "Antakya

Türküleri" kitabının yazarı Sadık Ayhan İpek (2003: 41) de kentin dedikoducu yapısına değinir:

"Antakya küçük bir şehir olduğu için küçücük olaylar özellikle aşk dedikoduları çok çabuk yayılır, toplumu tesiri altına alır, bu da türkü üreten isimsiz sanatçıları harekete geçirerek yeni yeni türkülerin doğmasını sağlardı. Bu türkülerde geçen olay ve şahısları apaçık teşhir edildiğinden, bunların akraba ve yakınlarını incitmemek için söz konusu türküler bugüne kadar yayınlanamamıştır."

N.D., görüşmemizde sürekli olarak davranışlarını kontrol etmek zorunda kaldığını ve bunun da zamanla bir alışkanlık haline geldiğini belirtmişti. N.D., burada edindiği alışkanlıkları haliyle başka yerlerde de tekrarladığından yakınıyordu. S.Y. de buna benzeyen bir ifadeyle katkıda bulundu. Ona göre çocukluğundan beri üzerinde bir baskı vardı ve davranışlarını hep kontrol etmek durumunda kalıyorlardı.

M.Ü.: "Ona izin vermezler. Arabı, Sünni'si, yerlisi buna izin vermezler. Biz elhamdülillah Müslüman'ız. Gelirsin görürsün. Her şey maddiyat değil. Buna hiçbir Allah'ın kulu izin vermez. Meselâ, Trabzon çok tutucu bir şehir. Bir kızın erkeği öpmesi ayıp olduğuna göre öyle bir proje olursa buna ne demezler. Antakya'da seni ayıplarlar. Burada ona çok önem verirler. En önemli şey ayıp meselesi."

Daha önceki komşuluk ilişkileri bölümünde ele alınan iyi ilişkilerin davranışlar üzerine yansıdığını ve bunun da geleneksel yapının korunmasına zemin sağladığını görüyoruz. Kişinin, başkalarının davranışları hakkında ne düşüneceği, ne tür fikirler üreteceği veya yayacağı düşüncesi davranışların da devamlı kontrol altında olmasına yol açmaktadır. Yani birey, geçmişten bugüne kendisine ve ailesine laf söz gelmemesi için başkalarıyla ilişkilerine dikkat ettiğini belirtmek için kullanmıştır. Fakat bununla birlikte, davranışların aileler veya aile büyükleri ya da çevrede bulunanların fikirleri ve bakışı doğrultusunda nasıl şekillendiği hakkında

bizlere fikir verir. Büyüklerin, aile çevresinin kötü düşünmemesi ve kötü algılamaması için başkaları ile olan ilişkilere de düzen verilmekte, bir ayarlama yapılmaktadır.

Yerliliği işaret eden bir başka konu da ailelere takılan lakaplardır. Boyraz (1998: 109), lakap takmayı, asıl ada sonradan eklenen ve kişinin herhangi bir özelliğinden dolayı verilen isim olarak tanımlar. Bu kimi zaman aynı aileden olan kişileri tanımlamak için kullanılabilirken kimi zaman da yukarıda belirtildiği gibi kişinin yaptığı işle veya bir özelliğine atıfta bulunmak için kullanılabilir. Lakaplar nasıl takıldıkları kadar sosyal yapı içerisindeki işlevleri ile de önem taşır. Nancy Dorian (1970: 303-319), İskoçya kırsalında ad verme üzerine yapmış olduğu çalışmada lakapların kişiler arasındaki güven duygusu ile ilgili olduğunu belirtir ve sosyal ilişkiler arasındaki mesafe ile alakalı olduğunu vurgular. Saha çalışmalarında görüşmek için referans vermek istediği kişiyi lakabıyla belirttiğinde bütün kapılar açılır. Buradan hareketle lakaplar sadece kişinin özelliğini göstermekle kalmaz aynı zamanda dedikoduda olduğu gibi olayların geçtiği mekânı, kişileri ve olayları da kendi anlatısı içinde bize sunma özelliği bakımından içinde bulunulan toplumun sosyal ve ekonomik yönlerini de bize sunarlar. Lakap her tekrarlanmasında, lakabın takılmasıyla ilgili olayın geçmişten günümüze geri çağırılmasına hizmet eder; kişileri, olayları ve mekânı belleğimize bir kez daha dikte ederler. Lakapların bu özellikleri ve içerdikleri anlatı itibarıyla bir yerli olma kavramı kapsamında kurucu işleve sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yer ve mekân ve olay ilişkisi bağlamında Antakyalılığın inşasına aracı olurlar.

M.C.M.: "Eskiden ailelerin lakapları var. Meselâ bizim aileye töhürcü denirmiş. Yerdeki sigara izmaritlerini toplayıp onların içindeki tütünleri birleştirip satan varmış. Onun için töhürcü denmiş."

M.D.: "Bizim aileye de balyozcu derler. Köy balyozcu diye bilinir."

M.C.M.: "Mesela çarşafı boklugiller var. Anneplikliler var."

Hasan Ali Toptaş (2011: 263) taşrayı anlatırken köydeki lakapları da biri bir sıralar: "Sinemacı Şerif", "İğneci İsmail", "Uzun Ahmet", "Davulcu Hasan", "Pala Hüsam", "Yörük Mehmet" ve Selim'in oğlu Hüseyin... Hepsi de gündelik yaşama renk, heyecan ve coşku katan lakaplarla dolu isimler. Mutlaka tüm lakapların oluşumunun bir hikâyesi vardır.

M.S.: "... diye biri vardı. ... bir ay boyunca bizde yerdı. Antakya'nın renkli siması. Bunu kızdırırlar, bağırırlar."

Antakya'da bazı isimlerin değiştirilerek kullanıldığına da şahit oldum. Hüseyin için Hüseyincik anlamına gelen "*Hösüncük*", Abdullah için "*Abbuş*" gibi kullanımlar vardır. Buradaki kullanımlar, samimi olunan adı geçen kişiyi daha sevimli göstermek için yapılmaktadır. Kimi zaman soyadı kişinin lakabı olabilir, kimi zaman mesleği kimi zaman fiziksel özellikleri ya da alışkanlık halinde yaptığı bir şey kişinin lakabı haline gelebilmektedir. Kişilerin birbirleriyle olan samimi münasebetleri, çoğu zaman bir arada olmaları lakapların da kolaylıkla konulmasına ve bunun yerleşik olarak ve çevredeki insanlar tarafından da kullanılmasına müsaade eder.

M.S.: "Antakya'nın özünde zenginlik, fakirlik, cahillik gözetilmezdi. Şıh Ali Mahallesi, İplik pazarının orası. Eskicilik yapan "Anası Gözel" eski ayakkabıları toplardı. Eskici onları toplar, tamir eder, satardı. Bunun karşısında dedem otururdu. Saatçi Hasan Efendi. Onun karşısında Hacı Nihat ağa. Memleketin ağası. Hepsi akşam aynı yerde oturur sohbet eder, memleket meselelerini konuşurlardı. Eskiden ramazanda herkes birbirini eve çağırırdı. (Davet etme) Kimseye söylenmezdi ayıptı."

Antakya'nın yakın geçmişteki kişilerarası ilişkilerini en güzel belirten ifadelerden birisidir yukarıdaki cümleler. Eskicilik yapan "Anası Gözel (anası güzel)", esnaf "Saatçi Hasan Efendi" ve memleketin ağası "Hacı Nihat Ağa" akşam oldu mu bir bahçede, avluda toplanıp birlikte yiyip içerek konuşurlar ve sohbet ederler. Sınıfsal bir ayrımın olmadığı, zengin ve fakirin aynı yerde toplanıp sohbet ettiği bir ortamda insanların birbirlerinin samimiyetine ya da iyi ilişkilerine dayanarak lakaplar takmasını anlıyoruz. Herkesin birbirinin hayatına vakıf olduğu bu ortamda dedikodu üretiminin bolluğu kadar lakap üretimi de bu sürecin bir parçasıdır. Lakabın üretilmesi ve kullanımı kadar lakabı alan kişinin lakaba tahammül edişi de lakabın kullanıma girişi için önemlidir. Bu da bölümün başında belirtildiği gibi bize Antakya'daki sosyal ve kültürel anlamda ilişkilerin mesafesini göstermesi bakımından anlamlıdır. Bir kez daha söylemek gerekirse içerdiği anlatı bakımından lakap, kişilerin isimlerini kullanmaksızın daha fazla anlamlar, anlamalar içerir ve her söylendiğinde hatırlama işlemini hepimiz için yineler. Bu bakımdan Antakya'daki lakaplar Antakyalılığın oluşumuna katkı sağlarlar.

7.2. “Milletinden Almayan İletinden Ölür”

Başlık içerdiği mesaj bakımından en başından çok sert görünebilir fakat sahadaki görüşmelerde Antakya'da evliliğin en zor işlerden birisi olduğuna dair kullanılan bir ifade olmuştur. Antakya'da evliliğin hâlâ geleneksel yönleri olduğunu söyleyebiliriz. Kentte farklı dinlerden, hatta aynı dinden olup farklı mezheplerden olan insanların yaşaması hoşgörü kavramını ve Barth'ın sınırlar konusunda söylediklerini gündeme getirir niteliktedir. Barth'ın (1969: 14) “bir etnik grubu diğerlerinden belirli özelliklerle ayırdığımız zaman ortaya bir sınır da çizmiş oluruz” dediğini hatırlayalım. Pek tabii ki burada çizilen sınırlar coğrafi sınırlardan öte sosyal

sınırlardır. Benzer olarak Gellner (2008: 212), “Uluslar ve Ulusçuluk”ta “her kültürün özgün olduğu ve birbiri ile karşılaştırılamayacağı tezi varolduğu sürece ulusçuluğun da var olacağını belirtir. O halde Gellner’i ve Barth’ı birlikte okursak çok kültürlülük kavramı kutsandığı ve kültürel sınırlar her daim tahkim edildiği sürece kültürlerin bütünüyle birbirlerinin içine girmesi de zor olacaktır. Bu bölümde de “bir yerli olmak” kavramı bağlamında kentlilerin kendi ifadeleriyle Antakyalının evlilik kurumunu nasıl algıladığını ele alacağız.

Görüşmelerde Ö.S. mezhepler arası evliliklerin olduğunu ama sonuçta istenmediğini, evlenilecek kişinin hep bizden olsun mantığıyla gerçekleştiğinden yakındır. E.K. de eskilerin yani yaşlıların böyle olmasını istediğini ifade etmektedir. Aşağıdaki konuşma ifadeleri sahada görüşme yapılan Alevi Arap bir ailenin bireylerinin farklı mezhepten birisi ile evlenmek üzerine görüşlerini içermektedir:

Ö.S.: "Hala var istemeyenler".

S.S.: "Her şeyden önce insan olsun denir".

M.S.: "Arapça bir söz var, Türkçesi “kızını ver gence, kısmeti Allah’tan gelir”.

Ö.S.: "Çok aile izin vermiyor".

S.S.: "Peşine sorun istemiyorlar."

M.S.: "Ailelerin bazı öngörülleri var. Kùltürler arasındaki farklılığın sorun doğurabileceği durum var. Bu bir dini kural değil."

S.S.: "İyi çıkarsa (damat ya da gelinin ailesi) aileleri buraya geliyor."

Ö.S.: "Hatta evlense bile dışlanabiliyor. ...Ona gerek yok baba görüyoruz."

Ö.S.: "Evlilikler az gibi görünüyor ama var."

Alevi aile evlilikle ilgili görüşlerini belirtirken çekincelerini de ifade etmektedirler. Mezhepler arası veya dinler arası bir evlilikte ileride doğabilecek

kültürel farklılıkların ya da dini ritüellerin uygulanması aşamasında sorunlarla karşılaşılabilirliğini belirtirler. Kültürel farklılıklar evliliğin yürümesini de zora sokacaktır. Bu nedenle etnisiteler bağlamında iç evliliğin daha yaygın olduğunu anlayabiliriz. Bir başka mezhepten birisiyle evlenen C.N. mezhep farklılığından doğan sorunlar yaşadığını belirtir:

C.N.: "Her ne kadar dışarıdan kolay gibi görünse de kolay kız vermiyoruz. Bana sormayın bunu. Ben karşı kültürden biriyle evlendim. Haklı olduklarını düşünüyorum. Biz çok çabuk uyum sağlayabiliyoruz."

C.N., Sünni bir erkekle evlenmiş ve anlaşılmadıkları için de boşanmak zorunda kalmıştır. C.N. Alevi olduğu için evlilikte sorunlar yaşadığını ve Sünnilerin kendisini garip karşıladıklarından yakınmıştır:

C.N.: "Burası kardeş şehri diyoruz. Kendi köyünden kendi akrabandan bile evlensen zor oluyor. Aynı kültürden olunca mesela yüz yüzdən utanır. Yabancı aileye gidince sürekli tek taraflı ödün vermek zorunda kalıyorsun. İki çocuğumuz var. Kocam kendi kültürüne göre yetiştirmek istiyorum diyor. Mesela dershanenin ortağı bir arkadaşım var. O da aynı sorunu yaşıyor. Mesela benim ortaklarım Sünni. Onlarla daha iyi anlaşıyorum iş konusunda. Ama evliliklerde olmuyor. Ben Sünni'yle evlendiğim için Sünni'yi anlatıyorum. Evlilik için çok düşünceleri lazım. Mutlu olmaları için ailelerin birbirini tanıması lazım... Biz yine şanslıyız, Müslüman biriyle evleniyoruz. Birbirimizin kültürünü biliyoruz. Hristiyan olsa daha zor olur.

Alevi ve Sünnilerin evliliğinin daha kolay olduğunu, neticede aynı dinden oldukları için birbirlerini anlamalarının ya da dini pratikleri uygulama aşamasında başka bir dine göre daha kolay olduğunu belirtmektedir. L.A. başka mezhepten birisiyle evlenmeyi düşünenlerin mutlu olamayacağını düşünerek vazgeçtiklerini belirtmektedir ama kendi ailesinin görüşleri farklıdır:

L.A.: "...Sivas'taki olaylarda olabilir. Dar görüşlü insanlardan gelen tepkiye karşı...Babam hep şunu der. Eğer sen mutlu olacaksan biz senin arkadayız. Bizim köy için de böyle konuşabilirim. İnsanların % 85'i bu şekilde."

Antakya'da başka kültürden birisiyle evlenmemek için çokça kullanılan Arapça bir deyişe bu bölümün başında yer vermiştim: "El ebeyehid min miltu, bi mut min ğiltu" Türkçesi: "Milletinden almayan illetinden ölür." Yani başka kültürden evlenen, kendi milletinden kendi kültüründen birisiyle evlenmeyen kişi ileride birçok sorunla, illetle karşılaşacaktır. Evlilik yukarıda belirtildiği gibi sadece aileleri ilgilendiren değil nihayetinde çevreyi de ilgilendiren bir konudur. Tüm bu fikirlere rağmen Sünniler ve Aleviler arasında az da olsa evlilikler yaşanır. Grup dışı evlilikler yok değildir, vardır ve az olduğu için de kimler olduğu hatırdadır ve bilinir.

R.Y.: "Aleviler ve Sünniler arasında evlilik var ama çok değil. Sünni bir arkadaşım Alevi biriyle nişanlandı."

N.D.: "Burada dört dinden insan var. Eşim Alevi ben Sünni'yim."

J.K.: "Antakya'da kız alır kız veririz. Birbirimize girmişiz."

Doğruel (2013: 280), Antakya'da yaşayan topluluklar için dinin iç evlilik yapılmasında ve ticarete önemli bir etken olduğunu belirtir. İç evliliklerin gerçekleştiğini, topluluk dışı evliliklerin eskisi gibi tabu olmadığını ama yine de aynı dinden ve kültürden olmanın evlilik tercihiinde önemli bir etken olduğunu ifade eder. Özkaya (2009: 193) Hatay'da akraba evliliğinin de yoğun bir şekilde görüldüğünden bahseder ve toplumsal ve sağlık bakımından sorunlar teşkil etmesine rağmen akraba evliliğinin hala gerçekleşiyor olmasını yine bazı toplumsal işlevlere dayandırır. Aile içi evlilikler ticaret hayatında mal varlıklarının evlenen kız tarafından aile dışına gitmemesi için tercih edilir. Antakya ve çevresindeki düğünlerin sosyal - kültürel

değişim ve etkileşimlerini inceleyen Tatar'ın (2006: 63) akraba evlilikleriyle ilgili görüşleri şöyledir:

"Bir ilginç uygulama da akrabaların aileler üzerindeki otoritesi üzerinedir. Eğer bir kızı amca, dayı, halaoğullarından birisi almak isterse, kız istenilen aileye verilmez, akrabadan isteyen erkeğe verilmiştir. Bu konuyla ilgili Antakya'da şu sözler söylenir; Amcaoğlu eğer isterse attan indirir. Amcaoğlundan amcakızının nikâhlarını gökte yıldızlar kıyarlar. Evde kalan kızın mabalı (alma yükümlülüğü) amcaoğlundur. Çünkü akraba evliliği Antakya ve çevresinde oldukça yaygındır ve yaptırımları kuvvetlidir."

Arap Aleviliğini ve dini ritüelleri simgeler üzerinden ele alan Özbek (2006: 83) iç evliliğin Nusayriler için hayati bir öneme sahip olduğunu, onlar için iç evliliğin, nesebin/şerefli kanın, kimliğin devamı anlamına geldiğini söyler. Evliliklerin merkezden dışarıya doğru genişletilerek yapıldığından bahseder. Evlenilecek kızın yine aile içinde kalması ve mal varlığının da dışarı gitmemesi gereklidir. Alan araştırması çalışmasında görüştüğü bir kadının yanıtı şöyledir:

"... önce amcanın kızı varsa ona, onda yoksa ya da olmuyorsa diğer akrabalara, onlarda da yoksa komşuya"

Kahlıoğulları (2012: 89) da Arap Alevilerinde grup içi evliliğin yaygın olduğunu söyler. Akraba evlilikleri ve iç evlilikler Antakya ve çevresinin geleneksel yapısını daha görünür kılar. Evlilik öncesi kız isteme, kız beğenme ve görme de bu geleneksel yapının bir parçasıdır. Tatar (2006: 58), görücü usulü kız bakmanın yaygınlığına da dikkat çeker. Kürt-Sünni, Türk-Sünni, Arap-Alevi, Arap-Sünni toplumlarda ayrıca komşu gezmeleri, mevlitler, hamamlar, çarşı-pazar gezmeleri, düğünler ya da tavsiye edilen bir kızın evine gidilerek de kız bakma işleminin yapıldığını anlatır. Burada Antakya çevresini Antakya'dan yalıtarak okumak çok mümkün değildir. Nişan törenleri ve bu törenlerdeki uygulamalar ve kullanılan

müzik aletleri de dinlere ve kültürlere göre farklılık göstermektedir. Tatar (2006: 97) da Antakya ve çevresindeki düğün ve etkileşimleri incelerken geleneksel yapıdaki düğünleri araştırmak için ayrı bir çaba gösterdiğini ve bu gelenekleri belirlemek için geleneklerin yaşatıldığı köy ve yerleşimleri özellikle seçtiğini belirtir. Bunlara ek olarak da çalışmasında yer alan tüm ayrıntıların birçok aşamasının uygulanmamaya başladığını belirtir. Teknolojik değişim ve gelişim gibi olguların geleneksel uygulamaları büyük ölçüde değiştirdiğini vurgular. Zaman içerisinde gelenekler de kent yaşamında değişime ve bazı uygulamalar kesintiye uğramaktadır.

H.Ç.: "Eskiden akraba evliliği çoktu. Aile içi. Dolayısıyla herkes birbirine akraba."

F.Ç.: "Yabancıya mal çıkmasın diye. Şimdi daha az, sakat çocuklar olmasın diye."

Evlilikte eş seçiminde yukarıdaki açıklamalara bakarak kesin genellemeler yapmak doğru olmayabilir. Öte yandan, evliliğin salt bireyin seçiminden öte toplumun yargılarıyla da ilgili olduğunu söyleyebiliriz. O halde bölüm başında da belirtildiği gibi evliliğin "bir yerli olma" kavramı bağlamında Antakyalı için genel olarak bazı ön kabulleri de beraberinde getirdiğini söyleyebiliriz.

7.3. Baba Mesleği

Bu tez çalışması kapsamında Antakya'daki mesleklerle ilgili durumu iki ayrı konuda ele alabiliriz. Bunlardan ilki çalışma esnasında görüştüğüm kişilerin aile işletmeleriyle ilgili açıklamalarıdır. Antakya'da aile ilişkilerindeki yakınlığın kişilerin meslek seçimlerinde de etkili olduğunu görmek mümkündür ve bunu gelenekle ilgili bölümde N.D.'nin ifadelerini tekrar hatırlayabiliriz. Özellikle de aile bireylerinin katılımıyla yapılan işlerde bu daha açık bir şekilde görülebilmektedir:

N.D.: "Okul okuyup geri geliyorlar. Paranın dağılmaması... Ankara mezunu, elektrik-elektronik. Baba getirdi, işlerin başına geç dedi. Neden başkası gelsin ki diyorlar. "

Kişiler, aldıkları eğitim doğrultusunda iş tercihi yapmak yerine aile şirketlerinin bir üyesi olarak çalışabilmekte ya da aile tarafından yürütülen işin başına geçmeleri beklenebilmektedir. Kişinin almış olduğu eğitimle ilgili bir başka şehirde çalışması ihtimali yerine aile bireylerinin hep bir arada olması için böyle bir yöntem tercih edilebilmektedir. Zeybekoğlu (2004: 83) Antakya’da aile işletmeleri ile ilgili çalışmasında yukarıda N.D.’nin açıklamasında olduğu gibi işletmelerde yer alan bireylerin büyük çoğunluğunun yine aynı işletme çatısı altında çalışmayı tercih ettiğini gösterir; şirkette alınan kararların birçoğu da aile büyüğünün tercihi doğrultusunda gerçekleşir. Zeybekoğlu, işletmelerde ikinci kuşakla yaptığı görüşmelerinde birinci kuşağa ilişkin yorumları almakta zorlandığını da belirtir ve bunu da bölgedeki ataerkil aile yapısına bağlamaktadır. Aile şirketlerinin kurumsallaşma yönündeki eksiklikleri ticari açıdan gelişme(-ememe) becerisini gösterirken Antakyalı ailelerin iktisadi var oluşları aracılığıyla dolaylı olarak Antakya’ya özgü davranış kalıplarını da gösterir. Aile işletmeleri konusunda Antakyalıların tercihleri doğrudan bu çalışmanın kapsamında değildir; öte yandan bu tez çalışması kapsamında “bir yerli olma” ve meslekler ilişkisi çerçevesinde aile yapısının korunması ve sürdürülmesi talebi doğrultusunda Antakyalıların aile şirketlerini tercih etmesi anlaşılır bir tercihtir.

Antakya’da mesleklerle ilgili ikinci konuyu ise sahada gördüğüm insanların açıklamaları doğrultusunda yine iki ayrı başlık halinde tartışabiliriz. Bunlardan ilki görüşülen kişilerin geçmişteki, ya da yakın geçmişteki bazı meslek dallarını hasretle yâd etmeleridir. Diğer alt konu ise yakın geçmişte var olan meslek dallarının şu anda olmayışı ve buna bağlı olarak da kentteki sosyal ve kültürel yaşamın da hızlı bir şekilde evrilmesi olduğunu söyleyebiliriz.

M.S.: "Eskiden 23 Temmuz'da berberler, terziler, demirciler, kuyumcular geçerdi. Kamyonlar süslenirdi. Kamyonların yanı açılır. Kakeciler kake, şekerciler şeker atardı. Bakırcılar dövme bakır yapardı. Resmigeçit yapılırdı. O bayramları da unutturdular bize."

Hatay'ın, Türkiye'ye ilhak edildiği tarih olan 23 Temmuz'da her yıl kentte festival düzenlenmektedir. M.S., geçmişte bu festivallerde meslek erbaplarının bir geçit töreni düzenlediğini belirtir. M.S.'nin belirttiğine göre bakırcılık da bir zamanlar temel mesleklerden birisidir ve geçit töreninde yer alan kamyon üzerinde kendisine yer bulmaktadır. Günümüzde, bakırcılık ve kalaycılık önemini kaybetmiştir. Görüşülen S.A., geleneksel mesleklerin kaybolduğunu ileri sürmüştü. S.A.'ya göre kalaycılık, şerbetçilik ve ipek dokumacılığı kaybolan geleneksel mesleklerdendir. S.A., günümüzde bir veya iki kişinin kalaycılıkla ilgilendiğini belirtti. S.A.'ya göre ipek dokumacılığı şu anda sadece Harbiye'de vardır. Kuyumculukta da el işçiliğinin azaldığını belirten S.A., fabrikalaşmanın el işçiliğini azalttığını söyledi. Eskiden kuyumcuya gelip bir model belirtip yapılmasını isteyenler artık hazır modellerden seçmektedirler.

S.A.: "Şimdi hazırı var. Adamlar makine işi alıyorlar. Vitrinciler hazır satıyor. Biz iş yapamıyoruz."

Antakya'da Uzun Çarşı olarak bilinen ve tarihi sit alanı içerisinde yer alan bölge kentin Kapalıçarşı'sı gibidir. Ataman Demir (1996: 101), geçmişte bu bölgenin belirli yerlerinin farklı meslek grupları tarafından kullanıldığını belirtir ve Uzun Çarşı ile yemeniciler arasında depo ve dükkân olarak kullanılan Kurşunlu Han ile Yeni Hamam ve Hüsnü Sabuncu Kervansaray'ının en aktif yerler olduğunu belirtir. Özkaya (2004: 3), "sıcak demircilik" olarak adlandırılan demircilik mesleğinde çalışanlar için tarihi bir çarşı olduğunu belirtir ve demircilerin Küçük Sanayi sitesine taşındıklarını ve tarihi demirciler çarşısının da terk edilmiş olduğunu eklemektedir.

Yazar, oluşturdukları gürültü ve hava kirliliği gibi sebeplerden dolayı demircilerin kent dışındaki sanayi sitesine taşınmaları konusunda teşvik edildiklerini de belirtir. Küçük Sanayi sitesinde demircilik yapan Ö.T.'nin ifadeleri geleneksel anlamda yapılan demirciliğin neden azaldığını anlatır:

Ö.T: "Emek daha fazlaydı, şimdi her şey daha hazır. Demirci daha fazla çoğaldı ama el işçiliği azaldı. Eskisine nazaran tabii ki azaldı. Parayı alamıyorsun onun için kimse yanaşmıyor şimdi. (Günümüzde) birçok şey hazır geliyor. Eskiden yoktan var ediyorlardı."

Yakın geğmişte demircilik kadar önemli olan bir diğer el zanaatı da taş işçiliğidir. Eski Antakya Evlerine olan ilgi 2000'li yıllara kadar oldukça düşük olduğu için ahşap işçiliği de gözden düşen mesleklerdendir. Cengiz (2014: 117) 1980'li yıllardan itibaren Eski Antakya evlerinin ailenin üst kuşaklarına bırakılarak apartman dairelerine doğru olan hareketlilikten bahseder. Bu da Eski Antakya evlerindeki kapı ve pencereler, mutfak malzemeleri ve dolaplar için kullanılan doğrama malzemesi ahşabın ve genellikle kapı ve bahęe duvarlarında kullanılan sıcak demir işçiliğinin azalmasına yol açmıştır. Eski Antakya evlerindeki ahşap işçiliği ve süslemeli ferforje demir kapıların yapımı uzun zaman ve emek gerektirmektedir. Günümüzde apartman dairelerinde kullanılan ahşap ve demir malzemenin seri üretimi işçilik değerini aşağı seviyelere çekmektedir. Ahşap işçiliği ve sıcak demircilik getirisi ve talep yeterli olmadığından bu işlerle uğraşan kişilerin sayısı azalmıştır. Eraslan (2009: 379), Antakya'nın ilk bakır ustalarının Ermeniler olduğunu ve bu mesleğin Ermenilerden Müslümanlara geğtiğini belirtir. Günümüzde iki bakırcı ustası, iki kalaycı ustasının kaldığını ve zamanında sayısı on beş olan tenekeci sayısının da gittikçe azaldığını ifade eder. Yine geğmişte sayıları çok daha fazla olan semercilik, ipek dokumacılığı, kilim dokumacılığı, bıçakçılık ve köşkerlik gibi mesleklerle uğraşanların sayılarının azaldığını hatta yok olmak üzere olduğunu

belirtir. İpek dokumacılığı sadece bölgede değil bölge dışında da ticaret hacmi olduğundan dolayı hala etkin bir şekilde faaliyet gösterir fakat eskisine nazaran makineleşme burada da daha fazladır. Yakın geçmişteki geleneksel yapıyı gösteren iki meslek dalı da mühür kazıyıcılığı ve arzuhalciliktir. Eraslan (2009: 381), kırsal kesimden gelen yaşlılara ve okuma yazma bilmeyen kişilere mühür yapıldığını öte yandan, okur-yazar oranının artmasıyla mühür kazıcılarına ihtiyacın azalmasından dolayı geçmişte haftada ortalama 40–50 mühür üretilirken talebin olmaması nedeniyle bu sayının çok azaldığını belirtmektedir. Çalışmayı gerçekleştirdiği tarih itibariyle Antakya’da Hükümet Caddesi’nde iki, Gündüz Caddesi’nde bir olmak üzere toplam üç mühür kazıyıcısının faaliyet gösterdiğini belirtir. Görüldüğü gibi teknolojinin gelişmesi birçok mesleği de etkilemektedir. Bu da kent yaşamında geleneksel anlamda icra edilen bu mesleklerin ortadan kalkmasına yol açmaktadır.

Öyleyse, yakın geçmişte var olan ve şimdi olmayan bu mesleklerle ilgili ifadelerin bu çalışmada gün yüzüne çıkmasını “bir yerli olma” kavramı etrafında nasıl algılamalıyız? E.P. Thompson (1967: 80) “Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism” adlı çalışmasında pre-endüstriyel topluma geçişin geriliminin tüm kültürün üzerine düştüğünü belirtir; bunu da değişim baskısı ve tüm kültürden yükselen değişim onayına sunulduğu şeklinde ifade eder. Giriş bölümünde ele alındığı haliyle Antakya ve artalanı bölgenin bir endüstri yerleşimi olmadığını gösterir. Diğer yandan, kentin artalana doğru büyümesi, hızlı nüfus artışı kentin dönüşümünü de beraberinde getirirken yakın geçmişteki birçok geleneksel meslek hızla ortadan kalkar ama bunlara değgin anlatıların söylemdeki yerini bir müddet daha koruyacağını söylemek mümkün. Kentin bu dönüşümünün sosyal ve kültürel yaşama etkiyeceğini, beraberinde birçok yeniliği getirirken görüşülen kişilerin

ifadelerinde olduğu gibi birçok şeyi de götüreceğini söyleyebiliriz. Thompson (1967: 93), gelişmiş endüstriyel toplumlarda tüm değişikliklerin zaman ekonomisi ile ve çalışma ve yaşam arasındaki sınır çizgisi ile belirlendiğini de belirtir. Yani endüstriyel toplumlarda yaşam içerisinde çizgiler daha net ve belirgindir. O halde, buradan hareketle çalışma kapsamında yukarıdaki açıklamaları Antakyalının kentin sadece endüstriyel değil sosyal ve kültürel değişimine kendisini hazırlaması şeklinde okuyabiliriz.

8. AİDİYETİN OLUŞTUĞU ALAN: KENT

Kent nedir, nasıl bir yerdir, kentli yaşadığı yeri nasıl algılar? Lefebvre (2013: 164), kentin arzusun alanı olarak tanımlanabileceğini söyler. Kenti, aşk'ın temsilcisi "Eros" ve aklın temsilcisi "Logos"un bulunduğu yer olarak niteler. O'na göre kent hem aşkın, sevginin, eğlenmenin yani hazzın hem de aklın, düzenin ve mantığın birleştiği alandır:

L.A.: "Harbiye'de, Samandağ'da tanıdıklarımla oturup konuşmak. Sakinliği almak. Bu şehirde gezmek güzel."

F.F.: "Eğlenmeyi severler (severiz). Harbiye'ye gideriz."

M.H.: "Pazar günleri pikniğe giderim. Çarşıya aslında gelmek istemiyorum. Samandağ'a giderim, bize yakın olan yerler."

M.M. de görüşmemizde Antakya'da en sevdiği şeyler arasında çocuklarıyla gezmek olduğunu söylemişti. Cumartesi günleri Saray Caddesinde gezip köprübaşında meyve suyu içiyorlar daha sonra da Uzun Çarşıya gidip künefe yiyorlarmış. Her hafta sonu Pazar günü de muhakkak kent merkezinden 20 kilometre uzaklıkta deniz kenarındaki Samandağ'a giderlermiş. M.Ü.'ye Antakya'da ne

yapmayı sevdiğini sorduğumda ilk söyledikleri yemek üzerineydi. Aslında birçok farklı görüşmemizde insanlar bu kentte yemek yemeyi sevdiklerini belirtmişlerdi:

M.Ü.: "Dışarıya çıktığımda yemeklerini çok aradım. Havası 10 numara. Millet başka yerde tir tir titiyor. Yeme yönünden içme yönünden. Yoksa aşırı güzelliği yok."

Antakya'da kentten alınan haz, gezme, dolaşma ve yemek yeme üzerine kurulu görünür. M.S. için ise Antakya'yı tanımlamak yeni insanlar tanımak üzerine kurulu gibidir:

M.S.: "İlk aklıma gelen değişik yüzler görmek. Farklı kültürlerin olduğunu gösteriyor. Belki klasik olacak, insan yüzleri çeşitli çiçekler gibi. Belirli bir kültür yoksa yansıma da yoktur."

S.A.: "Burada kültür çok. Mezhepten tutun. Ermeni dolu burada. Bir sürü farklı insan burada."

Kent, gezip görülmesi, keşfedilmesi gereken bir yerdir, tıpkı D.S.'nin Antakya'yı tanımlarken söylediği gibi:

D.S.: "...Turist olarak neden buraya gelmek isterim? Dünyada ilk ışıklandırılan caddeyi görmek isterim. En azından bakarım. Dünyanın en büyük sahili. Tsunami orayı (Uzak Doğu'yu) mahvetti. Şimdi dünyanın en büyük sahili (burası)."

Kent, çoklu ilişkiler ağını içinde barındırır aynı zamanda. Calvino'nun (2012: 62) "Görünmez Kentler"inde Marco Polo da Kubilay Han'a Zaira'yı anlatmaya çalışır. Ama kent anlatacaklarının çok daha fazlasıdır. Onun için de anlattıklarının yetersiz kalacağından dem vurur. Marco Polo, kenti kent yapanın içinde var olanlardan fazlası olduğunu anlatır. Kent insanla güzel ve daha heyecan vericidir. Marco Polo'ya göre kenti gizemli, heyecanlı kılan insan ve insanlararası ilişkiler yumağıdır. İşte kenti kent yapan bu güçlü ilişkiler sarmalını da Antakya'da görebiliriz:

V.A.: "Ankara'da 24 ay kaldım. Ankara'lı gibi hissettim. Ama Ankara burası gibi değil. Günaydın diyorum kimse yanıt vermiyor. Burada herkes birbirine selâm verir. Antakya'nın böyle bir özelliği var."

A.A.: "Gittiğim her yerde burayı özliyorum. Muğla, Mersin, İzmir, Antalya. Burası daha farklı geliyor. İzmir'de annemle dört ay kaldım."

Hem V.A. hem de A.A. kendi kentlerini, Antakya'yı farklı bir gözle görmektedir. Her ikisi de başka şehirde bir müddet bulunmuşlar ama yine de kentlerine dönme ihtiyacı hissetmişlerdir. Belki de kentteki ilişkiler ağı Antakyalının Antakya'ya bakışını da şekillendirir:

S.S.: "İnsanların yaşamlarında rahatlık var, başka şehirlerdekinin tersine (Antakya'da). Mahalle baskısı, din baskısı ne diyeyim. Fazla baskı görüyorlardır (başka yerlerde)."

E.B.: "İplik Pazarı (mahallesi). Orada komşuluk çok güzel."

A.S.: "İstedğim zaman gezebiliyorum. Burada daha rahat gezebiliyorum. Ölsen orada (başka şehirde) kimsenin ruhu duymaz. Saray caddesinde gezsen 10 kişiye selâm veriyorum."

Kalabalığa karışmak kadar kalabalığın içinde kaybolmak ya da kimi zaman kalabalıktan kaçmak anlamına da gelir kentte olmak:

H.V.: "Meselâ ben her hafta kiliseye çıkardım. Bana enteresan geliyor. Orada heykel var. Huzur veriyor bana orada oturmak."

Genel olarak görüşmelerden elde edilenler üzerinden kent nedir diye baktığımızda farklı fikirler görüyoruz. Kentin tanımını herkes için farklılık gösterse de ortak ve benzeri ifadeler de rastlıyoruz. Kent bir eğlenme, haz alma, yemek yeme, gezme, yeni insanlar tanıma ve belki de örtük bir şekilde flört etme alanıdır. Daha da açarsak kent yeni yerler, yeni şeyler keşfetme belki de bildiklerini gördüklerini yeniden görme ve hatırlama alanıdır. Kenti gezenlerde biraz da Walter Benjamin'in (2008: 92) kentte olmaktan memnunluk duyan adamı yani kent kurdu, "Flaneur"ünü

görürüz. Avare gezinen ama gezerken de fikir üreten ve kenti belleğinde biriktiren kişiyi tarif eder Benjamin. Kent ilişkiler yumağıdır da; birilerine selâm verir selâm alırsınız, hatırlarınız sorulur, şikâyetiniz dinlenir. Antakyalının kendisini rahat hissettiği yerdir, özellikle Sünniliğin dışında kalan Alevi Araplar ve Hristiyanlar için. Bu bölümde, farklı dinlerden ve mezheplerden insanların kenti anlatırken kullandıkları ifadeler üzerinden kente aidiyetlerinin nasıl geliştiği ele alınacaktır.

8.1. Kent, İmar ve Bellek Üçgeninde Bir Yerli Olma İzleği

Richard Sennett (2011: 76), Roma İmparatorluğunda iktidarın görsel olarak imar ettikleriyle perçinlendiğini belirtir. Buna göre iktidar kamu binalarında açıkça görülmektedir. İmar edilen kent, gücün ve aynı zamanda da medeniyetin simgesidir. Doğada kendi halinde duran taş, insanın becerisi, aklı, emeği ve sanatıyla medeniyetin hizmetine girmektedir. Sennett (2011: 99) Roma kentini tasvir eder:

"Ama bir Romalı olarak avare avare dolaşmazdınız. Büyük binalar size bunların önünde kendinize çeki düzen vermeyi buyururdu adeta."

Sennett, mimarının insan üzerindeki gücünü ifade etmektedir. Dönemin konjonktüründen bakıldığında, kentin imar edilmesi kentliyi etkilemektedir. İnsanın, doğanın kendisine verdiklerini, taşı kullanarak yükselen bir kent inşa etmesi ve bunun da estetize edilerek kullanılmasının kentliyi etkilediğini belirtmektedir. Kentte yapmış olduğum görüşmelerde insanların ifadeleri de geçmişte yapılan bu imar ve inşa eylemini önemsediklerini gösterir niteliktedir:

E.K.: "Romalılar kullanmış. İlk ışıklandırılan cadde burada."

Ş.A.: "Sezar'ın sağ kolu Antioç. Antioç esas bu şehrin adı. Bu adam ordusuyla buraya geldi.

Bunun uykusu az, az uyur. Bir ağacın altında uyuyakaldı. Bu şehir dünyanın belki de en eski şehri. St. Pier kilisesi, pencereler var orada. Hristiyanlığı kabul edenler yukarıya kaçardı.

Burası Roma İmparatorluğu o zaman. Buranın nüfusu az olduğu bir zaman 2 milyon."

R.Y.: "Kimse tarihin farkında değil. Dünyada 3 büyük şehir varmış. Roma, İskenderiye ve Antioç. 600 bin insan yaşıyormuş. Nasıl yaşıyormuş diye soracaksın ama yaşıyormuş. Antakya 6 kere yıkılmış, 7 kere yapılmış. Kurtuluş Caddesi dünyanın ilk ışıklandırılan caddesi. Uydudan çekilen fotoğraflardan da anlaşılıyor bu zaten."

Ş.A.: "Şimdiki Serinyol Peterkeyn. 2 Patrik yani. O kadar büyüktü ki ancak 2 Patrik idare edebiliyordu."

Anlatılanlara göre Antakya tarihte Romalılara, Roma İmparatorluğuna ev sahipliği yapmıştır ve Sezar'ın komutanının adı kente verilmiştir. İlk ışıklandırılan cadde bu kenttedir. Işıklandırılan kent medeniyetin, aydınlığın timsalidir. Medeniyet tüm diğer şehirlerden önce buraya Antakya'ya gelmiştir. Azımsanmayacak bir nüfusu vardır. 2012 nüfus sayım sonuçlarına göre şu andaki nüfus 470 bin civarındadır. Fakat anlatılanlara göre geçmiş zamanlarda nüfus bu verinin oldukça üstündedir. Geçmişten kalan eserler anlatılara göre sadece Romalılara ait değildir:

C.U.: "İlerideki köprü Fransız köprüsü."

H.K.: "Belki de eski yol şimdiki yoldan daha sağlam."

Anlatılanlara göre eserler sadece Roma döneminden değil yakın geçmişte Hatay'da bulunan Fransızlara da aittir. Fransızların yaptığı köprüler, Fransızların yaptığı yollar vardır.

Kevin Lynch (2010: 51) her kentin, kişilerin bireysel imgelerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir "halk imgesi" olduğunu veya çok sayıda kentlinin oluşturduğu bir dizi "halk imgesinden" bahsedilebileceğini söyler. Antakyalılar, kentte bulunan maddi kültür unsurları binaları, kiliseleri, camileri, havrayı, kesme taştan yapılan yolları, köprüleri ve diğer tüm benzeri unsurları kentin bütünselliği içerisinde algılamaktadırlar. Lynch (2010: 127) işlev gören her kentsel alanın, zayıf olsa bile bir yapısı ve kimliği olduğunu belirtir. Lynch, her kentsel alanın kendine has bir

kimliği olduğunu ifade etmektedir. Bu kimlik zaman içerisinde mukimleri tarafından oluşmaktadır. Kentli, kendisini tarihsel ortamda hissederek kendisine ve kente dair bir kimlik kazandırır. Lynch, mükemmel kent olmadığını ifade eder:

"İmgelenebilirliğinin sınırlı algısında bile olsa kent kesinlikle mükemmel olamaz. Bütün kentin görsel başarısı, tek bir özelliğine bağlanamaz. Ancak, kentin saf görselliğinden ya da sokaklarında yürüme şansına erişmekten kaynaklanan basit ve istemsiz bir zevk, bir tatmin, bir huzur ve bir doğruluk duygusunun varlığından söz edilebilir. (2010: 103)

Mükemmel kent yoksa o halde kenti yaşayanları için mükemmel kılan nedir? Salt sokaklarında yürümek kenti daha anlamlı ve daha sevilen bir hale mi dönüştürür? Stuart Hall (2003: 2) kültürün birincil olarak, bir toplumun veya grubun üyeleri arasında anlamların üretimi ve değişimi (anlamın verilmesi ve alınması) ile ilgilendiğini belirtir. Ortak kent kültürü kentlilerin kendileri tarafından üretilmektedir. Hall (2003: 3) nesnelere, insanlara ve olaylara, onları nasıl kullandığımız, nasıl hissettiğimiz ve onları günlük hayatımıza nasıl entegre ettiğimize göre anlamlar veririz, der. İnsanlar, nesneleri kullandıkları süre içerisinde belleklerinde bu nesneler için yer açmaktadırlar. Lynch (2010: 132) "...böyle bir mekân hissi, her türlü insan faaliyetlerini geliştirir ve bireyi anı geliştirmeye teşvik eder" derken insanların kent mekânlarını kullandıkça ve kent kültürü içerisinde paylaştıkça anlam ve değer kazandığını ifade etmektedir.

"Peyzajın da sosyal bir rolü vardır. Herkesin aşına olduğu, ismi konulmuş bir çevre, grubu bir araya getiren ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayan ortak anılar ve semboller üretir."

Peyzaj kentliler için ortak anılar biriktirmelerine ve semboller üretmelerine yardımcı olur. Kentin nasıl görüldüğünden çok kentlinin onu nasıl gördüğü fikri baskın gelmektedir. Armutlu Mahallesinden F.U. da mahallesini kendi gözünden

anlatırken tam olarak bunu bize gösterir. Önemli olan kendisine göre mekânın nasıl olduğu değil mekânın onun için nasıl bir anlamı olduğudur:

F.U.: "Bu daraba bizim göz zevkimizi bozsa da içindeki insan. Benim için o önemli."

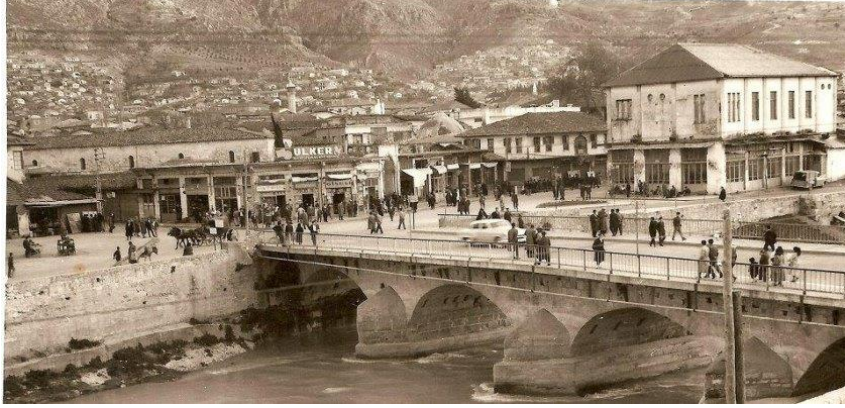
Anı biriktirmeye ve bu anıların neler üzerinden ne şekilde geliştiğine bakmadan önce kentin coğrafi ve nüfus bakımından gelişimine göz atmak daha öncekileri anlamamızı kolaylaştıracaktır. On dokuzuncu yüzyıl seyyahlarından William Bartlett (1961: 18) Antakya Kapılarında" adlı eserinde şöyle anlatır:

"Kubbeler, minareler, harabe yığınları ve kederli damlarla örtülü evler uzanıyor. Bunlar ne kadar yalan şeyler... Burada Hristiyan (Hristiyan) evleri beş nesilden hatta daha eski zamandan beri hep eski tarzda inşa edilmeğe devam ediyor. Tanıdık evlerin damlarını aramak eğlenceli oldu. Antakya (Allahın Şehri) diye çağrıldığı zamandan beri eski tarzda 360 kilise ve sayısız manastırlar, azizlerin evleri hepsi gittiler."

Belirtilen kilise sayısı şu anda şehir ve civarındaki kilise sayısından çok fazladır. Bartlett, kent etrafında bulunan çok sayıdaki Alevi türbesini Hristiyan inancı ile bağdaştırmış olabilir ya da kentte halen mahalle aralarında bulunan ve çarşı içerisinde esnafın kullanabileceği küçük mescitleri ve ibadet yerlerini de bunlara eklemiş olabilir.

Antakya kenti 1950'lerden sonra hızlı bir kentleşmeye sahne olmuş ve Eski Antakya'dan taşarak Asi nehrinin Doğu yakasını aşarak Batı yakasına da serpilerek büyümüştür. Antakya'nın Antakyalılarca tarihi bir kent olarak algılandığını ve zihinlerde bu şekilde algılandığını görüyoruz. Antakya'nın 1980'li yıllara değin gelişmesinden önce kentin Antakyalılarca nasıl algılandığını mimari unsurlar üzerinden değerlendirelim. Silpius ya da Habib Neccar dağının üzerindeki surlar kente gelenleri selamlar. Tarihsiliğin ilk izleri zaten görünür bir şekilde dağların

üzerindedir. Kentin tam ortasında yer alan ve 1972 yılına kadar da yerini koruyan Roma dönemine ait köprü (Fotoğraf - 18) kentin eskiliğinin bir başka kanıtıdır.

Fotoğraf - 18: Antakya Kent Meydanında Roma Döneminden Kalan ve 1972'de Yıkılan Köprü

Asi nehri kenarında bulunan kemerler eskiliği perçinler. Kent merkezinde bulunan binalar kent sakinlerine tarihi bir şehirde yaşadıklarını unutturmamaya çalışır gibidirler (fotoğraf). Hatay Devleti zamanında meclisin bazı oturumlarına ev sahipliği yapan bina Antakyalılara her daim bir zamanlar yakın geçmişte bir devletin başkenti olduğunu hatırlatır. Onun karşısında yer alan Hatay Arkeoloji müzesi ve barındırdığı mozaikler Antakya'ya ait tarihi eserleri bünyesinde barındırır. Kentteki ve periferisindeki kazılardan elde edilen mozaikler müzenin ana koleksiyonunda yer alır.

M.C.M.: "Mozaik çeşitliliği açısından ikinci büyük."

R.D.: "Sadece bize ait. Sadece Hatay'a ait figürler."

İfade edenlere göre müzedeki figürler sadece Hatay'a aittir. Yani başka yerde emsalini isterseniz de bulamazsınız. "Sadece bize ait" ifadesi mozaiklerin ya da müzede yer alan parçaların kentle birlikte sahiplenildiğini gösterir bize. Kentin meydanında bulunan diğer binalar da eskiliği hatırlatır: Ziraat bankası binasının ve

belediyeye ait eski binanın taş yapılar olması kentin tarihsiliği algısına katkıda bulunur. Asi nehri, mitolojik ismi "Orontes" ile bu sahnede yerini hiç kaybetmeyen unsurlardan birisidir. Asi nehrini bölen ve köprüden valilik binasına çıkan yol haritada Hürriyet Caddesi olarak geçse de kent sakinleri bu caddeyi Saray Caddesi olarak niteler ve bu gündelik yaşamda da bu şekilde kullanır.

A.S.: "...Saray Caddesinde gezsen 10 kişiye selâm veriyorum."

Valilik binasının az aşağısında yer alan Ortodoks Kilisesi kentin hem çok kültürlülüğüne katkı yapar hem de Hristiyanlığın geçmişten beri kentteki izlerini ortaya koyar. Son dönemlere ait dört tarihi eser de bu tarihsilik algısına katkıda bulunmaktadır. Bunlardan birincisi su borularının ve telefon hatlarının döşenmesi için yapılan kazıda Hürriyet caddesinde bulunan su kemerleridir (Fotoğraf - 19). İkincisi, Kurtuluş Caddesi ile Harbiye Caddesinin kesiştiği noktada bulunan yer altı su tünelidir. Yine bu tünel de kentteki kazılarda tesadüfen bulunmuş ve kullanıma kapatılmıştır. Üçüncüsü, St. Pier kilisesine giden yol üzerinde özel bir şahsa ait alanda otel yapımı inşaatı sırasındaki kazıda bulunan tarihi eserlerdir. Kazı durdurulmuş ve otelin yapımına devam edilmekle birlikte tarihi eserlerin otelin altında muhafaza edilmesine ve sergilenmesine karar verilmiştir. Görüşülen kişilerden birisi bu durumu esprili bir dille anlatır:

O.A.: "Dışarıdan insanlar gelip buradan arazi aldı. Değeri 10'sa 20 verdi. İnsanlar baktı. Duyuyoruz ki dağlarımız satılmış. Kim sattı? Halk sattı. Kim aldı? Belli değil. Tabii Necmi Asfuroğlu değil. Adamda öyle bir şans var ki! Adam kazdı, altında müze çıktı. Olmayacak şey. Trilyonum var, olmayacak şey var mı?"

Antakya'da kentin büyümesine paralel olarak arsa fiyatları da hızla artış göstermektedir. Bu arsaların devamlı el değiştirmesi kent insanının da merakını cezbeder. Aynı zamanda bu arsaları yabancıların satın aldığı söylentileri son

zamanlarda oldukça yaygındır. Arsaların yabancılar tarafından satın alınması kent insanını rahatsız eder. Yabancıların kent civarından toprak satın almasının kentteki huzur ortamını bozacağı düşünülür. Dördüncü tarihi eser ise Eski Antakya'da teleferik yapılması için yapılan kazıda kaidenin dikileceği yerde bulunmuştur. Bu nedenle kazı durdurulmuş ve teleferiğin faaliyete geçişi de ertelenmiştir. Kentteki kazılardan elde edilen bu tarihi eserler anlatıları da doğrular niteliktedir.

Fotoğraf - 19: Hürriyet Caddesi Üzerinde Bulunan Su Kemerleri

Antakya'nın kentsel gelişimine göz attıktan sonra şimdi de kentlinin yaşadığı mekânı anlamlandırması ve bellek ilişkisine bakalım:

F.U.: "İnanır mısınız bazen eskiyi çok özleyorz. Komşunun bahçesine girip çaldığımız erikleri bile özleyorz. Çocukluğumuzda hepsi mevcuttu. Belki de bizi şehre bağlayan buydu. Size ne kadar anlatsam da eksik kalır. Antakya'yı tarif etmek zor."

Benjamin'in Flaneur'unu ele alan Jacob A. Latham, uzamın ilk olarak kendimizde sahip olduğumuz ritimlerimizi öğrettiğini belirtir:

"Daha sonra da anılarımızı, rüyalarımızı depolar ve böylelikle de kendimizi yapılandırır. Yer ve kişi arasındaki ilişki duraksızdır, tıpkı devam eden bir sürecin kendi kendine üretimi gibi." (Latham; 2006: 63)

Latham, kentin kesin bir dille diyalektik olarak iki kutba bölündüğünü belirtir. Kentin hem 'kamusal alan' hem de 'özel alan' olarak işlev gördüğünü anlatır. Kamusal alan, ortak kullanım alanlarıdır. Her kentlinin kullandığı sokaklar, mağazalar, dükkânlar, restoranlar, alışveriş yerleri, pazar alanları sinema... İşte bunların hepsi kentli için kamusal alandır. Bireyin kendisini dinlediği, yalnız kaldığı alanlar da özel alanlarıdır. Kentli, kamusal alanda yani ortak kullanım alanlarında ortak davranış örüntülerine de sahne olur. Ortak davranış örüntülerine sahne olmakla kalmaz bu davranış örüntülerinin bir parçası haline de gelir. Bu sosyal davranış şekillerinin edinimini bulunduğu mekân ve uzam içerisinde ele almak gerekir. Pierre Nora (1989: 12) sosyal çevremizdeki tüm unsurların belleğimizin şekillenmesine katkılarını anlatır:

"Görünüşlerini dünyamızı deritüalize ederek, yani üretirek, bildirerek, tesis ederek, inşa ederek, buyurarak ve antikitenin yeni üzerine, gencin yaşlı üzerine dönüşümünü ve toplumun kendi içerisindeki değerlerini adapte ederek sağlarlar. Müzeler, arşivler, mezarlıklar, festivaller, yıl dönümü kutlamaları, anlaşmalar, deliller, anıtlar, ibadethaneler, kardeşlik ilişkileri, tüm bunlar bir başka çağın sınır taşlarıdır, sonsuzluk illüzyonları."

Her biri birer maddi kültür nesnesi olarak mimari eserler, içine doğduğumuz kültürün asli birer parçasıdır. Nora, geçmişten gelen bu kültürel unsurların zaten önceden belirli olan kültürel kalıplarla etrafımızı çevrelediğini gösterir. Bizler bu kültürün içine doğarız. Düşüncelerimiz, davranış örüntülerimiz içine doğduğumuz kültürün kucağında şekillenir. Nora'nın, kültürel repertuarın güçlü birer parçası olan müzeleri, mezarlıkları, ibadethaneleri sayması boşuna değildir. Her biri kendine ait ritüellerden oluşan yapılarıyla sahip oldukları toplulukları şekilden şekile sokarlar. Müzeler, toplumun hafızasıdır. İçinde bulunduğu toplumun belleğini canlı tutmak üzere o toplumun, kültürün maddi kültür nesnelerini barındırır. Bakmak isteyenlere

kendini açarak nesnelerini sunar. M.A.'nın açıklaması da müzenin kültürel bellek için önemli bir yer tuttuğunu bize gösterir. Müze, anlatılanların sağlamasını yapar bir anlamda:

M.A.: "Arkeoloji müzesinde mozaikler var. Burası dünyanın üçüncü büyük metropolüymüş. Her zaman tarihte önemli bir yer tutmuş."

Mezarlıklar ve ibadethaneler de kendi ritüelleriyle davranış kalıplarını zaten önceden belirlemiştir. Orada ne yapmanız gerektiğini başkalarına bakarak da öğrenebilirsiniz. İbadethaneye ya da mezarlığa ilk kez giden bir çocuk içinde bulunduğu kültürün davranış kodlarını henüz tam olarak bilmiyordur. Orada nasıl davranması gerektiğini etrafını gözlemleyerek zaman içinde öğrenecektir. Ricoeur (2012: 60) Nora'nın kullanmış olduğu hafıza mekânları kavramından bahseder:

"Aslında hafıza mekânları (lieux de mémoire) fenomeni, tarihsel bilginin göndergesine dönüşmeden önce bu ilksel düzeyde oluşur. Bu hafıza mekânları öncelikle reminders (hatırlatıcı) olarak iş görür; yani hem hatırlatmaya yönelik işaretler, hem gitgide zayıflayan hafızanın koltuk değnekleri, hem de unutuşa karşı verilen savaşta yardımcı kuvvetler, hatta ölü hafızanın yerine geçmiş yedek hafızadırlar."

Okumasını bilenler için mekânlar belge gibidir. Ricoeur de zaten tam olarak bunu anlatmaya çalışır:

"Mekânlar tıpkı yazıtlar, anıtlar gibi, potansiyel belgeler olarak kalır."

Tarihi mekânlar, geçmişten gelen kültürün somut birer anıtıdır. Mekâna bakarak geçmişteki o meta-anlatıyı da okuyucular yani görselin izleyicisi her seferinde yeniden kurar. Her bakışta, her önünden geçildiğinde, her anımsanışta bu hikâye, bu söylem yeniden kurulur. İşte bu noktada söyleme hafızanın rolünü de eklemek gerekir. Ricoeur (2012: 40), hafızanın bir tutkusu, bir iddiası vardır ki, o da geçmişe sadık olmaktır" derken geçmişin anılarının insanoğlu için önemini vurgular.

Yazar, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir evde yaşamış olmanın, bir yere yolculuk etmiş olmanın, anılarının değerli ve çekici olduğunu belirtir (Ricoeur; 2012: 169). Bu anıların, bu yaşanmışlıkların, mekânda yer alan nesneler yoluyla bireyi çevresel mekâna bağladığını belirtir. Nora (1989: 12) insanoğlunun hatırlama isteğini bildirir. "Lieux de Memoire" nesnelerinin temel kalıntılar olduğunu ve tarihsel bir çağda zorlukla ayakta kalan hafızasal bilincin en üst cisimleşmiş suretlerin terk edip gitmiş olan hafızayı geri çağırdığını anlatır. Nora, hafıza yardımıyla geçmişin anılarının cisimleştiğini ve soyut düzeyden somut düzeye geçtiğini belirtir. Ricoeur (2012: 440), hatırlamanın insan olmanın en temel özelliklerinden birisi olduğunu vurgular; hatırlama işleviyle tarihsel hafızanın canlı hafızaya katıldığını belirtir.

"Uzak geçmişle ilgili anlatıları karanlığa gömen sır havası, kendi anılarımızdaki boşluklar doldukça, karanlıkları dağıldıkça azalır. Ufukta bireysel hafızayı, kolektif hafızayı ve tarihsel hafızayı bir araya getirecek bütünsel bir hafızanın var olması dileği vardır."

Bireysel hafıza, kolektif hafıza ve tarihsel hafıza bir araya gelerek bireyin anılarını yeniden kurar ve bu kurma işlemini kozmik zamandan günümüze taşıyarak bugünde yapar. Kurma işlemi, günümüz dünyasına taşınarak dolayısıyla anılar bugünün inşasına da katkı sağlar. Nora (1989: 8), "hafıza içinde yaşamak mümkün olsaydı Les Lieux de "Mémoire" adının kendisini kutsamamıza gerek kalmayacaktı", der. Kent alanında, mekânlara ait bireysel anılar, hatıralar ve yaşanmışlıklar kolektif belleğin oluşumuna katkı sağlar. Ricoeur (2012: 21), önlemini en baştan almıştır:

"Aceleci davranıp hafıza öznesinin birinci tekil kişi (ben) olduğunu söylersek, kolektif hafıza kavramı da hafıza fenomenolojisinde sadece analogik bir kavram hatta yabancı bir madde olarak karşımıza çıkar."

Ricoeur, hafızanın oluşumunu salt bireye bağlamaz. Salt hafızaya bağlandığında kolektif hafızaya ulaşmada yetersiz kalınacağını vurgulamaktadır.

Nora (1989: 19) "Lieux les de Mémoire" kavramının oluşumu üzerinden açıklar konuyu. Buna göre hatırlama isteği hafıza ve tarihin oyunuyla, iki etkenin karşılıklı üstbelirlenimleriyle oluşur, der. Ricoeur, hafıza sanatının zorla yapıştırma yoluyla retoriğe eklemlendiğini de ekler. Hafıza, gündelik yaşamın söylemine yine gündelik yaşamın nesnelerinin imgeleri üzerinden bağlanır.

Antakyalı için de mekânlar kentin şanlı geçmişini her daim yaşayanlarına görsel olarak sunar. Gündelik yaşamın imgeleri söylemin bir parçası haline gelirler. Şu kale, bu tarihi eser, şu sütun, şuradaki kemer, ibadethaneler - kiliseler, havra, camiler - hamamlar, Hatay Devleti Meclis binası, Harbiye, Harbiye'nin şelâleleri, restoranları, kahvehaneler, geçmişte mevsimine göre çıkılan seyrânlar. Hepsinin bir meta-anlatısı vardır. Yaşanmışlıkların oluşturduğu imgeler ve hâlâ orada var olmaları aracılığıyla gündelik yaşamı her gün yeniden kurarlar ve Antakyalılığın, yani "bir yerli olma"nın oluşumuna katkı sağlarlar.

8.2. Dünyanın En Eski Kentlerinden Birinde Yaşamak

Lynch (2010: 30), kentsel ve kırsal terimleriyle ilgili olarak Yunanca'da bunların karşılığı olan asteios ve agroikos kelimelerinin ayrıca sırasıyla zeki, esprili ve kaba saba olarak da çevrilebildiğini söyler. Kente ve kırsala ait terimlerin içeriğinde oldukça karşıtsal tanımlamalar vardır. Lynch (2010: 166), kentle ve kentli olmakla ilgili açıklamalarında şunları söyler:

"Atina polisinin üyesi yurttaştı. Bir ortaçağ kentinin üyesi ise kendine Fransızca'da bourgeois, Almanca'da burger diyordu. Bu kelimeler orta sınıf mensuplarından daha fazlasına karşılık geliyorlardı."

Kentli olmak anlaşıldığı gibi kırsaldan olmaktan oldukça farklı bir içeriğe sahiptir. Yunan medeniyetinde Atina kentinde insanlar ülkenin eşit birer üyesidir. Ortaçağ Avrupa'sında kentli yine tarım yapmaktan uzak kent hayatına karışan, kimi

zaman fikir üreten ve endüstri öncesi toplumun bir bireyidir. Rodinson (2011: 06), Ortaçağ Avrupa'sının ticari ortamının endüstri toplumuna geçiş için önemli bir dönem olduğunu ele alır. Bu dönemde kapitalistik döneme özgü davranış şekilleri vardır. Yani buna göre Ortaçağ Avrupa kentleri ticari hacimlerini genişleterek hareketlilikleriyle kendi kapasitelerini de artırmaktadırlar. Düşünsel ortam daha önceki dönemlere göre daha yukarıdadır. Lynch bu nedenle Ortaçağ Avrupa'sının kentlerinde yaşayanlara yüklediği anlamı orta sınıfın biraz daha yukarısında görmektedir. Bu açıdan bakıldığında kırsal ve kentsel ayrımı daha açıkça görülmektedir. Bu çalışma için sahada yapmış olduğum görüşmelerde Antakyalıların ifadeleri de kırsal ve kentsel alan ayrımını gösterir şekildedir:

M.K.: "Antakyalı olmak bir ayrıcalıktır."

Y.Y.: "Hristiyanlığın doğuş yeri neresi? St. Pier denilen kişi yeni bir din oluşturmuş. Roma değil ha! Burası. St. Pier, Hristiyanlığı yaymak için burada başlamış. Bu güzelliğe buradan başlamış."

M.A.: "Eskiden yerleşim yerleri su kenarında olurdu ya burada da verimli topraklar var. Arkeoloji müzesinde mozaikler var. Burası dünyanın üçüncü büyük metropolüymüş. Her zaman tarihte önemli bir yer tutmuş. Yedi kere deprem olmuş."

Yukarıdaki ifadeler Lynch'in kentlilikle ilgili tanımlamaları ile örtüşmektedir. Cümlelerden çıkarabileceğimiz mesajlar şunlardır: "Antakyalı olmak bir ayrıcalıktır. Antakya köklü geçmişi olan kadim bir kenttir ve bu kadim köklü geçmişi ve gelenekleri olan kentten olmak da beni mutlu eder". Y.Y.'nin ifadeleri de kenti yüceltmektedir. Antakya adeta üç semavi dinden birisi kabul edilen Hristiyanlığın yayılması için seçilmiş bir şehirdir. Hristiyanlık gibi büyük ve kutsal bir din yine büyük ve görkemli bir şehirde hayat bulmuştur.

Lefebvre (2010: 169) kentin belli bir ölçüde toprak üzerine yazılmış bir yazı gibi doğduğunu, buyurgan olduğunu; gücünü, yönetme kapasitesini, politik ve askeri iktidarını kırlara ve köylere kendi kanununu dayatarak gerçekleştirdiğini belirtir. Bir arada olmak, birlikte yaşamak beraberinde bazı kuralları da getirmektedir. Lynch (2010: 152), Abelardus'un "şehirler evli insanların manastırlarıdır... Şehirler...iyilikseverlik tarafından bir arada tutulur. Her şehir bir kardeşlik (mekânıdır)" ifadesini hatırlatır. Bir arada yaşamak için bazı kurallara uymak gereklidir ve Abelardus belki de bu kuralların bazılarını iyilikseverlik olarak nitelemektedir. Bir arada yaşamayı, başkalarına tahammül etmek, uyumlu olmak, yardımlaşmak gibi sosyal davranış kalıpları altında düşünmektedir. Bu da kentin buyurgan olmakla birlikte sosyal bir yerleşim yeri olarak neden medeniyet kavramı altında ele alındığı hakkında bize fikir verir. Saha görüşmelerimde bir Hristiyan olan P.K.'nın ifadesi Antakya'yı da bir medeniyet alanı olarak tanımladığını işaret eder bize:

P.K.: "Antakyalıyım, iftihar ederim. Medeniyet burada. Constantin burada yaşamış."

Kent, yaşayanlarına sunduklarıyla bir medeniyet alanıdır. Benjamin (2012: 92) kentle ilgili olarak Fransızcada "avare gezinen" anlamını taşıyan 'Flaneur' sözcüğünü kırsaldan gelen, belki de köylü terimine karşıt olarak kullanır. Kentli insan, seçkin zevkleri olan, gezen, okuyan, öğrenen, merak eden, yerinde duramayan bir adam gibi tarif edilir Benjamin'de. 'Flaneur', Paris'in kafeleri, kitapçılarıyla dolu olan tarihi ve rengârenk pasajları içerisinde kendisini kaybeden aylak aylak gezinen bir kentlidir. Kentin güzelliklerinden azami ölçüde istifade edilmesini önerir bizlere de. Görüşmelerimde, Antakyalıların kenti gezmeyi ve keşfetmeyi sevdiklerini gösteren ifadelere rastlamak mümkün:

S.E.: "Yürüyüş yapmayı seviyorum. Köprübaşı, Sümerlere yürüyorum. Fırsat buldukça tur yapıyorum."

Kent sadece maddi değil manevi hazların alanıdır da. Müzik ve dans da bu manevi hazların içerisinde yer alır. Türkeş (2011: 178) taşrada modern müziğe duyulan ilgiyi Reşat Nuri'nin bir hikâyesinde sarkastik bir dille gösterir bize. Güntekin, taşra kentinin büyük şehir yaşamına öykünmesini müstehzi bir dille müzik ve dans üzerinden sunar. Kentli olmanın bir göstergesi de dansa ve müziğe katılmaktır. Anlatılanlardan Antakya'nın geçmişteki yaşamında bu hareketliliği görürüz:

M.S.: "Havuz kafede kızlı erkekli dans ederdik. 64-65 yıllarında. Parkta dans yarışması yapılırdı. Türkiye'de nerede var böyle danslar? Antakya'da o zaman meşhur gruplar vardı. Zenginler İskenderun'dan Çuçubalar grubunu getirirdi. Antakya'da Grup Güneyliler gelirdi."

Y.E.: "Şehir kulübünde dans geceleri olurdu. Müzik çalardı, herkes gelir dans ederdi."

Nurdan Gürbilek, Walter Benjamin'in (2012: 37) "Son Bakışta Aşk" isimli çalışmasını incelerken Benjamin'in "büyük şehir insanını büyüleyen aşktır. Ama ilk bakışta değil. Son bakışta aşk" diye yazdığını belirtir.

"Benjamin'in tüm kültüre bakışını özetler bu cümle. İlgi duyduğu nesneler ya da tiplere bakın: Orada hep, kaybolmak üzere olan bir şeyleri, nesli tükenmiş birilerini göreceksiniz. O miyadını doldurmuş şeylerin etrafını saran halededir, bu bir anlık ışımda, hakikatin de belireceğine inanır... Unutulmak üzere olan şeylerin taşıdığı devrimci gücü keşfeden gerçeküstücülere olan yakınlığı da bundan: Gözden düşmüş şeylerde, ilk demir konstrüksiyonlarda, ilk fabrika binalarında, en eski fotoğraflarda, nesli tükenmek üzere olan nesnelerde, kuyruklu piyanolarda, beş yıl öncesinin kostümlerinde, artık modası geçmeye başlayan, bir zamanların gözde lokallerinde beliren devrimci enerjiyi ilk fark eden odur."

Benjamin'e göre kent yenilen, içilen, gezilen, üzerine düşünölen, en nihayetinde anılar biriktirilen bir yerdir. Bu yaşanmışlıkların üstüne de son kertede kente aşık olunur.

Antakya kenti bir endüstri kenti değildir. Geçmişte de olmamıştır. Öte yandan, ipek yolu üzerinde bulunması ve ticaret alanlarının kavşağında, kesişme noktasında bulunduğundan önemli bir yere sahip olmuştur. İddia edildiği kadarıyla farklı dinlerden, kültürlerden ve dillerden insanlara ev sahipliği yapan bir kent olmuştur. Buna göre sosyal hayatın kentin periferisinde bulunan Yayladağı, Samandağı, Kırıkhan, Reyhanlı gibi yerleşim yerleriyle karşılaştırıldığında daha hareketli olduğunu düşünebiliriz:

İ.B.: "1991'de geldim Antakya'ya. Köyden gelince Avrupa'ya gelmiş gibi olurduk. Babam yarın Antakya'ya gideceğiz dediği zaman gece uyumazdık."

İ.B.'nin de anlattığı gibi çocukluğunda Antakya'ya geliyor olmak ona heyecan vermiş. Antakya, çevresindeki yerleşim yerleri ile karşılaştırıldığında diğerlerine göre farklı bir yerdir. Hatay'ın diğer ilçeleri Samandağ, Reyhanlı, Kırıkhan nüfus olarak Antakya'dan daha küçüktür. Görüşölen kişiler Antakya'nın kültürel yaşamının daha hareketli ve çeşitli olduğunu ifade ederler:

M.Ü.: "Bir Reyhanlılıyla karşılaştırırsanız biz daha görgölüyüz diyorum. Daha hoşgörölüyüz diyorum."

M.S.: "Kuzeytepe, Güzelburç lokanta beldeleri. 500 lokanta var. Gecede ortalama 20 bin kişi içer. Lokantalarda aile yeri diye bir yer yoktur. Emniyet kayıtlarına bakın sarhoşlukla ilgili kayıtlar çok düşüktür. Bu okul okuma kültürü değil yaşama kültürü."

M.S.: "Belediye iftar yemeği veriyor, kalabalık. Ama gidenlerin hiçbirisi Antakyalı değildir. Antakyalı onurludur, gitmez."

Tasvir edilen Antakyalı çevrede oturanlara göre daha kibardır ve naziktir. Aynı zamanda hoşgörölüdür de ve de onurlu. Gece dışarı çıkmayı sever, sosyaldır. Zaten konuşmasından da onun Antakyalı olduğunu bilebilirsiniz. Büyükşehir insanına özgü özelliklerin Antakyalıya atfedildiğini de görebiliyoruz. Antakyalı, bir anlamda Benjamin'in "Flaneur"una da benzer. Antakyalı, görüldüğü kadarıyla insan sarrafıdır da, nerede ne yapması gerektiğini bilir. Konuştu mu zaten onun şehirli olduğunu bir çırpıda anlarsınız. D.S., Antakyalının konuşmasının bile farklı olduğunu söylemişti:

D.S.: "Antakyalı işini iyi bilir. Konuşmasından ayıkırsınız."

Antakya'ya yakın bir yerleşim yerinde oturan E.Y. için ise Antakyalı olmanın başka bir anlamı vardır. E.Y., "ben Antakyalı değilim. Çoğu tefeci, menfaatçi. Ben Antakyalı olamadım, demişti. Kentte ilişkiler kırsala göre daha yüzeysel ve mesafelidir. Belki de kırsala göre bu mesafeli duruş Antakya'yı da civarında yaşayanlar için zihinsel dünyalarında ayrı bir konuma taşır. G.U. için Antakya, Avrupa avarında bir kenttir, medenidir, kültür vardır:

G.U.: "Biz Avrupa'ya girmesek de gerek yok. 20 devlet gezdim. Biz ilerisindeyiz.....52 yaşındayım. 30 sene dışarıda kaldım. Hatay'ı tercih ederim. Kültür var. Şimdi Erzincan'a git, Kayseri'ye git. Bu ortamı bulamazsın. Yayladağı'na git, Harbiye'ye git."

R.D.: "Burası cumhuriyetten önce ayrı bir devlettir. Tayfur Sökmen cumhurbaşkanıydı. Kendi ayrı meclisi, ayrı bayrağı vardı. Bunu da geçmeyelim."

Hatay anavatana katılmadan önce kendi başına bir devlettir. 1936-1938 yılları arasında Hatay Devleti olarak bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Kent genelinde yapılan referandum neticesinde Hatay Türkiye'ye ilhak edilmiştir (Shields, 2011). R.D.'nin de belirttiği gibi Hatay bir zamanlar devlettir ve kendi isteğiyle anavatana katılmıştır. Dolayısıyla da diğer şehirlerden ayrı bir yere ve öneme

sahiptir. Kendi meclisi vardır ve kendine ait bir bayrağı vardır. Diğer şehirlerle karşılaştırıldığında sıradan bir kent değildir. Antakya, kent sakinlerinin kültürel repertuarı içerisinde geçmişinde devlet olma onuruna erişmiş bir şehirdir.

Kadim olmak toplumların sıklıkla başvurduğu bir kavramdır. Hemen her toplum kendisini yeniden kurmak ve kültürel ve tarihi geçmişini sağlam temellere oturtmak için kadimliğe başvurur. Kentin kadimliği söyleminin her seferinde yeniden ve yeniden kurulmasını da bu kapsamda değerlendirebiliriz. Calvino (2012: 150) Görünmez Kentler'deki "Kentler ve Ad-4" adlı hikâyesinde "Clarice" kentini anlatır:

"Ünlü kent Clarice'nin çilekeş bir tarihi var. Defalarca yok olmuş ve yeniden kurulmuş, ama hepsinde de kentin bugünkü durumuyla karşılaştırıldığında her sabah yıldızlar kaybolurken yeni yeni özlemleri körükleyen görkemin benzersiz modeli olarak ilk Clarice'yi örnek almış kendine."

Calvino'nun, "Clarice" kenti anlatılara bakıldığında aslında tıpkı Antakya kenti gibidir:

R.Y.: "Kimse tarihin farkında değil. Dünyada 3 büyük şehir varmış. Roma, İskenderiye ve Antioç. 600 bin insan yaşıyormuş. Nasıl yaşıyormuş diye soracaksın ama yaşıyormuş. Antakya 6 kere yıkılmış, 7 kere yapılmış. Kurtuluş Caddesi dünyanın ilk ışıklandırılan caddesi. Uydudan çekilen fotoğraflardan da anlaşılıyor bu zaten."

Anlatılanlara göre Antakya kenti altı kere yıkılıp yedi kez her seferinde yeniden ayağa kalkmıştır. Öylesine güçlü bir kenttir. Hatta ilklerin şehridir. Görüşmelerimde farklı kişiler birçok olayın ilk kez Antakya'da gerçekleştiğini belirttiler:

M.K.: "İlk kros yarışı Hatay'da yapıldı, İlk akademisyen buradan... Dünyada ilk ışıklandırılan cadde Kurtuluş Caddesi"

A.Z.: "Dünyada ilk ışıklandırılan şehir Antakya. Fenerle. Çok eski bir cadde burası."

Antakya'da yaşayan hemen herkes Kurtuluş caddesinin dünyanın ilk ışıklandırılan caddesi olarak anıldığını bilir. Habib-in Neccar dağının eteklerinde ve dağa paralel olarak devam eden ve yaklaşık olarak iki kilometre uzunluğundaki bu cadde kentin en eski yerleşim alanlarının bulunduğu yerdedir.

N.D.: "Dünyanın ilk şehirlerinden birisi...Dünyanın ilk caddesi... Dünyanın ilk kilisesi olduğunu biliyorum."

P.K.: "Dünyada 3 şehir vardır. Paris yok, İstanbul yok. Antakya, Roma, İskenderiye."

Antakyalı bir Hristiyan olan P.K. için Antakya kenti dünyanın en önemli ve eski kentlerinden birisidir. Roma hem tarihteki en büyük imparatorluklardan birisi olan Roma İmparatorluğunun merkezidir hem de Hristiyanlık için önemli bir kenttir. Bir Yahudi olan A.Z. için ise kentte Hristiyanlardan önce Yahudiler vardır.

A.Z: "2300 yıl önce Antakya kurulduğu zaman Filistin, Ürdün, Mısır, İran'dan Yahudiler ticaret için buraya gelirler. Antakya'yı beğenenlerin çoğu burada kalır. 2300 yıl sonra çoğu Yahudi, Hristiyanlığa geçmiştir. Yeni bir din olduğu için. Sor şimdi çoğu biz Yahudilikten gelmeyiz der. Hz. İsa da Yahudilikten geçmedir."

A.Z.'ye göre Hristiyanlar kente ya sonradan gelmişlerdir ya da geçmişte Yahudilerin birçoğu yeni bir din olan Hristiyanlığa geçmişlerdir. Hz. İsa'yı da bu din değiştirenlerin arasında sayabiliriz. Özetle, üç büyük ve eski şehir vardır. Sünni bir Türk olan Y.Y. de kentin kadimliğine vurgu yaparken Hristiyanlıkla ilgili tarihine atıf yapmaktadır. St. Pier Hristiyanlığı yaymaya Antakya'da başladığına göre bu topraklar önemli yerlerdir. Roma, İskenderiye ve Antakya da bu şehirlerden birisidir. Yani bir anlamda Antakya'nın geçmişte dünyanın hâkimi olan eski kentlerden birisi olduğu ileri sürülür:

Y.Y.: "Hristiyanlığın doğuş yeri neresi? St. Pier denilen kişi yeni bir din oluşturmuş. Roma değil ha! Burası. St. Pier, Hristiyanlığı yaymak için burada başlamış. Bu güzelliğe buradan başlamış."

Anlatılanlara göre tarihteki ünlü şahsiyetler Antakya'da iz bırakmıştır.

P.K.: "İngilizler, Fransızlar, Mezhepler, Süryaniler geldi. İlk olimpiyatlar. Kleopatra yaşamış. Aşkları."

P.K.: "Benhur burada yaşamış. Batıyaza gitmişler."

Yukarıda anlatılardan derlenen ifadelere bakıldığında Antakya ilklerin kentidir: İlk kros yarışmasının yapıldığı yer, dünyanın ilk caddesi veya ilk ışıklandırılan caddesinin olduğu yer, ilk akademisyenin çıktığı şehir, geçmişte ünlü Mısır prensesi Kleopatra'nın bir müddet yaşadığı yer, Hristiyanlığın bilinen karakteri Ben Hur'un boy gösterdiği bir kenttir. Antakyalı yerel yazarlar da kenti övmeye oldukça cesur davranırlar. Yerel yazar Karasu'nun (2010) 'Antiochea'dan Daphne'ye' isimli kitabında Antakya'ya payeler vermede yerelde yaşayanlardan geri kalmadığı görülür:

"Dünyadaki ilk güzellik yarışması" (s.89)

"Dünyadaki ilk rüşvet" (s.89)

"Yani ilk İncil Antakya'da yazılıyor." (s.151)

"Hristiyan adı ilk Antakyalılarca kullanılıyor." (s.151)

"Sen Piyer dünyanın ilk kilisesi"(s.151)

"Unutmayalım ki Roma İmparatorları, kısa da sürse, Antakya'yı başkent olarak kullanmışlardır." (s.152)

"Gerçekte insanların ilk öğretmeni doğadır. Ancak büyük olaylar, çeşitli dil, din ve inanç içindeki değişik insanlar da çok şey öğretir bize. Antakyalılar böyle köklü ve geniş bir bilgi birikiminin de mirasçılarıdır." (s.150)

"Dünyadaki ilk turizm yaşamı Antakya'da Herod caddesinde, şimdiki Kurtuluş caddesinde görülmüştür." (s.150)

"Kleopatra'nın defne sabunu kullandığı söylenir." (s.151)

"...Ola ki zamanın önemli modacıları buralarda yetişmiştir." (s.151)

Kentin geçmişindeki tüm bu ilkler onu kentli nezdinde diğer kentlerden daha yüce ve saygın bir yere oturtmaktadır. Anlatılarda bilgilerin doğru olup olmadığı test edilmez. Anlatılar sözel olarak aktarılır. Belirtilen ilkler dinleyicinin ve anlatının gözünde kenti diğerlerinden ayrı bir yerde konumlamasını sağlar: "Antakya köklü bir geçmişi olan saygın bir kenttir". Tüm bu özellikler geçmişten gelmeyi anımsattığı gibi medeni ve gelişmiş olmayı da akıllara getirir. Barthes (2011: 165) "kent biçimsiz bir doğa düşüncesini yadsır, uzamı sağlam, parlak üretilmiş nesnelerin sürekliliğine indirger, sanatçının edimi de bunlara tümüyle insansal bir düşüncenin çekici koşulunu verir" derken kentin imar edilen bir alan olduğunu belirtir. Biçimsiz doğaya karşı kent imar edilen, insan eli değen bir alandır. Kent, medeniyetin dışlıları arasından geçen ve modernliğe doğru evrilen bir mecradır. Kent imgesi, ten ve taş dayanan kadimlikle birleşen bir yerdir. Kentin insan eliyle değişimi, inşa edilmesini de sanatsal bir edime benzetir. Yani öğrenilen ve kazanılan bir becerinin ürünüdür. Kentli olmak, medeni olmanın önkoşulu olan kadim olmaktan geçer. Aşağıdaki ifadelerden de görüleceği gibi hem Y.G. hem de T.S. kentin eskiliğine vurgu yapmışlardır:

Y.G.: "Bir sürü kavimler yaşamış burada. Bizanslılar, Araplar, Fransızlar. En az 4-6 bin yıllık bir tarih var. Nice depremler yaşamış. Toprağın altında bir sürü lahit var. Harbiye'de mesela altyapı var. Orada bahçenin altında. Devlet de bundan haberdar. Mağaralar şeklinde."

T.S.: "Antakya'nın 300-350 yıllık sülaleleri var. Eski soylar, eski aileler var. İzmir'de herkes göçmen. Burada atadan dededen kalma yaşayanlar var. Burası bir çok farklı medeniyete millete ev sahipliği yapmış. Burada uyum daha fazla."

Göründüğü kadarıyla kentin kadimliğinin yanı sıra kentte yaşayanların da kadimliği önemlidir. Antakyalı şair Sabahattin Yalkın'ın 'Sabahı Düşünmek' (1998) isimli şiir kitabında Mostar Köprüsü (Strari Most) isimli şiirinin bazı bölümleri de kentin geçmişine atıf yapmaktadır:

8. "Ve Louvre Müzesi'ni gezerken
Yolumu kesiyor doğduğum kentin taşları
Yaşlı gözlerle
Kadınli erkekli benim insanlarım
En eski şarkılarını söylüyorlar benim dilimde
Antakyaca
Renk renk işlenmiş mozaiklerin içinden
Merhaba...merhaba...
Bağrışıyorlar"

Antakya kenti Arkeoloji müzesi dünyaca bilinen mozaikleriyle de ünlüdür. Fakat bu mozaiklerin bir kısmı kaçırılarak yurt dışındaki müzelerde de sergilenmektedir. Yalkın'ın ziyaret ettiği Fransa'nın dünyaca ünlü müzesi Louvre da bu mozaiklere ev sahipliği yapan yerlerden birisidir. Yalkın, geçmişte Antakya kentinden getirilen mozaikleri gördüğü andaki acı ve kederini şiirine de yansıtmıştır. Roma döneminde yapıldığı bilinen mozaiklere ve mozaiklerde görülen kadınli erkekli figürlere de sahip çıkmaktadır şair. K.K. de kentin eskiliğini masalsı bir hale getirir:

K.K.: "Antakya 2300 sene önce kurulurken harcına biraz gözyaşı, biraz hıyanet biraz uyku, biraz da zevk-ü safa koymuşlar."

Antakyalı, kentinin kadim geçmişiyle gurur duyar. Bu kadimlik onu başkalarından farklı, daha yüce bir yere taşımaktadır. Kentte bir panelde konuşan

Antakyalı yazar Ayla Kutlu'nun ifadeleri de kent insanının görüşlerini yansıtır gibidir. Kutlu, kentin kültürel geçmişini, birlikteliğini anlattıktan sonra ekler:

"Ben Antakyalıları biraz kendini beğenmiş buluyorum. Biraz da kendini beğenmekte haklı buluyorum. Ben Antakyalıları böyle buluyorum da kendimi çok mu mütevazı buluyorum? Hiç kusura bakmasınlar ben de kendimi beğeniyorum çünkü ben de Antakyalıyım" (Antakya Gazetesi, 30 Mart 2012).

Antakyalılık, bir anlamda kentin eskiliği, geçmişten bugüne gelebilme becerisini sahiplenerek de kurulur. Bu özel vasıflar, kentin bir parçası olarak, Antakyalı olunarak sahiplenilir. Antakyalılığın inşasındaki önemli unsurlardan birisi de bu kadim geçmişi sahiplenmektir.

8.3. Anıların ve Düşlerin Biriktirildiği Yer: Eski Antakya Evleri

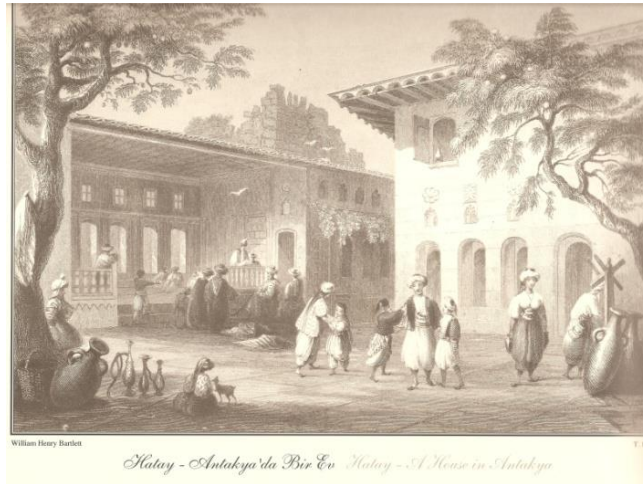
Ev, salt ikamet edilen bir yer değildir, bundan daha fazlasıdır; aynı zamanda düşleri, hayalleri barındıran bir mekândır da. Geçmişte yaşanan bir mekândan taşınarak oradan tam anlamıyla ayrılmış, taşınmış da olmayız aslında. Yeni taşınılan evin yaşanmışlıkları, varsa bahçesi, bahçesindeki ağaçları, odaları, odaların şekli, içindeki eşyalar ve bu eşyalara değen gözlerin ve bedenlerin anıları da yeni eve bizlerle birlikte taşınırlar. Evin içerisindeki eşyaların her biri kapalı bir kutu gibidir. Dönüp de bu eşyalara, bu nesnelere dokunduğunuz an size tekrar kendilerini açarlar. Dokunduğunuz an, göz göze geldiğiniz an bu nesneler geçmişin anılarını belleğin kıvrımlarından geri çağırır ve size geri sunarlar. Her kişi nesneler aracılığıyla kendi hayal ettiği, hayalindeki, geçmişte yaşadığı eve yolculuk eder. Bu yolculuk, geçmişi yeniden geri getirmek, yaşamak gibi görünse de esas arzu edilen geçmişin imgesine yeniden sahip olmaktır.

Eski Antakya evleri girift ve kendine has yapısı ile karakteristik özellikler taşıyan yapılardır. Kemer şeklindeki ağır metal işlemeli kapı ilk başta farklı bir

dünyaya giriş yaptığınızı size en başından anlatır. Bu tez çalışması esnasında gerçekleştirdiğim görüşmelerde Antakya Evlerinin Antakyalıların belleğinde önemli bir yer tuttuğunu gözlemledim. Antakya Evleri geçmişteki olaylar içerisinde hem yer kaplıyordu hem de bu evlere değin anılarını anlatırken görüşmeciler evlerin bahçelerini, bahçedeki ağaçları, oradaki çocukluk anılarını, sokak aralarındaki oyunlarını, heyecanla ve coşkuyla anlatıyorlardı. Evlerin bahçelerindeki kuyuları, odalardaki dolapları, alt katı üst kata bağlayan ve yine bir dolap içerisinden çıkılan üst katlarla ilgili anlattıkları ise gizem yüklüydü. Bu nedenle Antakya Evleri'nin Antakyalılar için önemli bir yer tuttuğunu dikkate alarak çalışmada bu bölümü de ekledim.

Kentin en eski yerleşim alanının Silpius dağı ile Asi nehri arasında kalan bölge olduğu bu bölümde ele alınmıştı. Çelebi (1982: 163), bu bölgedeki Kurtuluş, Saray ve Rıhtım caddeleri hariç bütün caddelerin çok dar ve dolambaçlı olduğunu yazar. Muhtemelen geçmişte "Rıhtım Caddesi" olarak bilinen cadde bugünkü "İzzet Güçlü caddesi"dir. Sokaklar mahalle aralarında kimi zaman çıkmaz bir sokak halini almakta kimi yerlerde de dehlizlerle sokakların geçişi sağlanmaktadır. Çelebi, bu çıkmaz sokaklara Antakyalıların "zokmak" adını verdiklerini belirtir. Bu yerleşim yerindeki genel yapılaşma Eski Antakya evlerinden oluşmaktadır. Evlerin geleneksel yapısı bölgeye özgüdür. Ataman Demir (1996) evlerin karakteristik özelliklerini ayrıntılarıyla ele almış ve betimlemiştir. Ataman Demir'in "Çağlar İçinde Antakya" adlı çalışmasında seyyahların notlarına da yer verilmektedir. Antakya'da bulunan bir çok seyyah Eski Antakya evlerinin kendine özgü özelliklerini tasvir etmektedir. Wilbrands von Oldenburg'un 'Reise Nach Palaestina und Kleinasien' adlı 1211 tarihli çalışması, Muhammed Et-Tanci'nin İbni Batuta Seyahatnamesinde 1326 tarihli

ziyareti, Pietro Della Valle'in 1625 tarihli ziyareti, Pococke'nin 1738 tarihli ziyareti, Niebuhr'un 1766 tarihli ziyareti, Constantin-François Volney'in 1783 tarihli ziyareti, Ali Bey'in 1807'deki ziyareti, John Macdonald Kinneir'in 1813 tarihli Antakya ziyareti, James Silk Buckingham'ın 1816 tarihli ziyareti, La Baron Taylor'un 1830 tarihli ziyareti, F.V.J. Arundell'in 1834, 1835 Lieut-Colonel Chesney'in 1835, W.H. Bartlett'in 1836, Gertrude Lowthian Bell'in 1907'den önceki bir tarihteki ziyaretlerini anlatan seyahatnamelerde Antakya evleri az ya çok yer almaktadır. Kimisi evleri bakımsız diye nitelerken kimisi de hayranlıkla anlatmaktadır. Bunlar içerisinde en dikkati çeken W.H. Bartlett'in gravürleridir (Fotoğraf - 20). İngiliz seyyah Bartlett'in gravürleri kentle ve Antakya evleri ile ilgili bilgi de vermektedir:

Fotoğraf - 20: Seyyah W.H. Bartlett'in Antakya Yapılarını Gösteren Gravürü

Evler taş avluya sahiptir ve bu avluya yerel dilde "havuş" adı verilir. Kimi evlerin bahçesinde "süs havuzu" ve "kuyu" bulunur. Bahçelerinde, portakal, yeni dünya ağaçları yer alır. Yine bahçede "seki" verilen taş bir basamak yer alır. Ev ahalisi, bu sekinin üzerinde toplanıp yemek yemekte ve sohbet etmektedir. Türkmen

(1937:110), Antakya evlerinde bahçenin önemini vurgularken evle ilgili bilgiler de verir:

"Alelûsul avluda yüksek kenarlı bir kuyu (seki denilen ve zeminden 25 santimetre kadar yüksek olan taş eyvanlar mevcuttur. Orada yazın istirahat ederler. Bazan seki inşaata dahil ve önü tamamen açık olur. Buna Hatayda (Livan) derler."

Evin dış cephesinde "kuş takası" ve "fanus takası" adı verilen bölümler vardır. Fanus takası adı verilen bölüme cam bir fanus koyulmaktadır. Kuş takası adı verilen bölümler ise eve ışık girişini sağlamakta ve kimi zaman da misafir kuşlara ev sahipliği yapar. Akbay (2006: 45), evlerin bahçesinde genellikle portakal, mandalina, greyfurt, limon, nar, zeytin, asma, yenidünya, hurma, muz, dut ve erik gibi meyve ağaçları dikildiğini ve bunlar arasında da çiçek tarhlarının da yer aldığını belirtir. Büyük avlularda kavak ağaçlarının da olabildiğini ekler. İlk katı yığma taştan oluşan binaların üst katı ahşaptan oluşmaktadır. Evlerin iç bölümündeki dolaplar ahşap malzemeden yapılmıştır. Ayrıca alt kattan üst kata çıkış genellikle odalardan birisindeki dolabın içinde gizli olan merdiven aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çelebi (1982: 168), bu gizli dolaba "mabeyn" adı verildiğini belirtmektedir. Eski Antakya Evleri kendine ait bu terimleri ve daha birçok karakteristik özelliği ile kent yaşamında önemli bir yere sahiptir. Alt kattaki odalarda duvarlarda işlenmiş tahtalardan yapılan yerlere "kitabiye" ve yatak yorgan koymak için yapılmış dolaplara da "mahmel" adı verilir (Türkmen; 1937: 113).

Daha önce belirtilmiş olduğu gibi kentsel dönüşüm ve gelişme ile birlikte bu bölgede bulunan insanlar 1980'li yıllarla birlikte kentin daha yeni olan bölümüne göç etmeye başlamışlardır (Cengiz; 2014: 117). Bu arada Eski Antakya denilen bu bölümdeki evler de zaman içerisinde beton yapıların etkisi alanına girmiştir.

"Eski Antakya bölgesinin kentin en eski yerleşim alanlarından birisi olması ve eski kuşak insanların ve şu anda orta kuşak Antakyalıların Antakya evleri ile ilgili geçmişe ait birçok anısının olmasından dolayı evlerin, kentin belleği içerisinde özel bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kent sakinlerinin ve görüşülen kişilerin evlerle ilgili olarak yer yer mübalağaya varan açıklamaları da bulunmaktadır. Bu açıklamalar, evlerin tarihi, mimari yapısının mükemmelliği ve yapısı ile ilgili bazı anlatıların da abartılı söylemlere dönüşmesine yol açmaktadır."

Cengiz'in (2014) Eski Antakya evlerinin anlamlandırılması üzerine yapmış olduğu çalışmada evlerin Antakyalılar, daha da ötesi özellikle eski kuşak üzerinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Daha önce yer verilen bir örneğe tekrar bakalım:

L.B.: "...Yaklaşık bu ev nereden bakarsanız 500 yıllık. Buranın ahşapları, dolapları, kurt işlemiş değil, bir bakın. Geçin içeri...İngiltere'den, Amerikalardan gelip karakalem çalışması yapıldı."

Evlerin eski görüntüsü ile kentin eskiliği birbirine girmektedir. Stillwell'in 1961 tarihli "Houses of Antioch" adlı çalışması M.S. I. ve III. yüzyıllardaki Antakya evlerinin incelemesi ile ilgilidir. Çalışmada, Antakya evlerinin zeminlerinde yer alan Ariadne, Daphne, Apollon gibi mitolojik kahramanlara ait mozaikler yer alır. Antakya kent merkezinde bulunan Arkeoloji müzesindeki bazı mozaikler de eski Antakya'daki evlerin zemininden çıkarılan çalışmalardır (Cengiz; 2014: 123). Stilwell (1961: 48), kendi çalışmasında Antakya tarihi mimarisini incelemedeki en büyük zorluklardan birisinin tarihi yerlerin fazlasıyla yıpranması olduğunu belirtir. Stillwell, tarihi binaların taşlarının bina inşa edenler tarafından söküldüğünü hatta temel taşlarının zemin yapımında kullanılmak üzere yerlerinden edildiğini belirtir. Eski Antakya Evleri ile ilgili üst kuşağın anlatıları da yaşayanların gözünde kentin tarihi konumunu ve önemini de pekiştirmektedir:

M.S.: "Antakya'nın özünde zenginlik, fakirlik, cahillik gözetilmezdi. Şih Ali Mahallesi, İplik pazarının orası. Eskicilik yapan "Anası Gözel" eski ayakkabıları toplardı. Eskici onları toplar, tamir eder, satardı. Bunun karşısında dedem otururdu. Saatçi Hasan efendi. Onun karşısında Hacı Nihat ağa. Memleketin ağası. Hepsi akşam aynı yerde oturur sohbet eder, memleket meselelerini konuşurlardı. Eskiden ramazanda herkes birbirini eve çağırırdı. Kimseye söylenmezdi ayıptı."

Dedikodu ve lakaplar bölümünde kullanılan konuşma ifadelerine burada bir kez daha yer veriyoruz. Eski Antakya Evleri anıların biriktirildiği yerlerin başında gelmektedir. Yukarıdaki ifadede de görüleceği gibi insanlar evlerin avlusunda konu komşu, zengin fakir ayrımı edilmeksizin oturup sohbet etmektedirler.

S.E.: "Samimiyet, dar sokaklar...Harbiye'si, dar sokakları, künefesi, rüzgârı. Orayla özdeşleşmiş. Acı biberi...."

S.E., kentte neleri ve ne yapmayı sevdiğini ifade ederken “samimiyet ve dar sokaklar” aynı cümlede kendisine yer bulur. İnsanların birbirlerinin evine teklifsizce girip çıkabildiği, zor zamanlarında yardımlaştığı, kapıların genellikle açık olduğu evler sokakları gezenlere samimiyeti anıştırmaktadır.

8.4. Yetmiş İki Buçuk Millet Bir Arada Yaşarız Bu Antakya’da

T.S.: "Antakyalı olmak 72,5 milletin bir arada etnik kültürlerin bir arada yaşayabilmesi."

Antakyalılara göre Antakya 72,5 milletin bir arada yaşadığı bir yerdir. Kentte birçok kişiden “burada 72,5 millet yaşar” dediğini duymuştum. Kentliye göre birçok farklı kültürden, dinden ve etnisiteden insan bir arada bu kentte yaşar.

D.S.: “Antakya’da 77 çeşit millet yaşıyor. Ermenisi, Yahudisi, Kürdü, Çerkezi. En basiti Afganistan’dan kaçanlara toprak verdiler. Türkiye’nin başka yerinde var mı?”

Kimilerine göre ise Antakya’da yaşayan millet sayısı 72 buçuk değil 77’dir.

M.M.: "Her milletten insan burada yaşar. Bırak T.C., Osmanlı döneminde, Fransız döneminde farklı."

T.S.: "Ben Hur filmini izledin mi? Filmde yaşadığı yer. Tüccarların geçtiği yer. Her türlü insanın yaşadığı yer. Eskiden din yoktu. Her türlü insanın yaşadığı yer. O yüzden buradaki insanlar hoşgörülü. Hiç bir yerde insanlar zorlama ile karşılaşmıyorlar. Osmanlıya da Roma'ya da ait oldu. 8000 yıllık bir tarihi var. Ondan arta kalan insanlar bunlar. İster istemez bunlar tortudur."

Tarihte Ben Hur'un yaşadığı yerin Antakya olduğu iddia edilir. Dinlerin olmadığı pagan dönemde de Antakya bilinen ve etkili bir yerdir. Tüccarların uğramadan, ayak basmadan geçmediği bir yerdir. Antakyalılar farklı dinlerden ve kültürlerden insanlarla bir arada yaşadığının bilincindedir. Gellner (2008), "Uluslar ve Ulusçuluk"ta toplumların birbirlerini karşıtlıklar üzerinden tanımladığını belirtir. Saha çalışmasında hoşgörüyle ilgili anlatılarda görünüşe göre kentli kimin hangi mezhepten olduğunu bilmez:

Ş.A.: "Burada karşımızda bir insan var. Dinini, mezhebini sormayız."

M.A.: "Bana göre Antakya'da her çeşit insan var. Birkaç ay öncesine kadar herkes kardeş gibi yaşıyordu."

N.D.: "Burada 4 dinden insan var. Eşim Alevi ben Sünni'yim."

Burada Gellner'in toplum içerisindeki farklı kültürlerin birbirini karşıtlıklar üzerinden tanımlamasını kentteki etnisitelerin birbirini tanımlaması üzerinden ele alalım. Kentteki iki asli kültür Alevi Araplar ve Sünni Türklerdir. İlk olarak Türklerin, Arap Alevilere bakış açısını ele alalım. Osmanlı Arşivlerinden bir belgenin içeriği ile ilgili açıklama şöyledir:

"Antakya kazasında Nusayri taifesinin çocuklarının Müslüman mekteplerine kabulleri, camilere girebilmeleri ve müfettişler vasıtasıyla akaidi İslamiyeyi öğrenerek kendi

inancılarını terk etmelerinin sağlanması...halkı Nusayri olan bazı köylerde cami ve mescid yapılması, Ahali-i İslam muamelesi yapılması (8 Mayıs 1309)" (BOA 298 / 21989)

Bir başka belgenin içeriği de şu şekildedir:

"Cami ve mescid yapımlarına ve Ahali-i İslama kabulleri konusunda olabilecek kışkırtmalara karşı askerler ve merkezden gönderilecek memurlarla birlikte hareket edilmesi".

Yine bir başka belgenin içeriği şöyledir:

"(Halep Vilayeti) Nusayrilerin yoğun bulunduğu yerlerde ilkokullarının (mekatib-i ibtidaiye'nin) yapılması (21 Ekim 1909). " (MU-48/MU 54)

Osmanlı dönemine bakıldığında Arap Alevi toplumunun kayıtlarda Nusayri olarak anıldığı görülmektedir. Nusayrilerin bu suretle tashih-i din ve itikad eylemeleri yani dinlerinin iyileştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Alevi toplumunun bulunduğu yerlere cami yapılması, camilere kabul edilmeleri konusundaki fikirler ve mezhep değiştirmeleri konusunda çaba gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Shields (2011: 19), Osmanlı'nın Aleviler, Dürziler gibi grupları Müslüman olarak kabul etmesine rağmen Sünni unsurlar gibi içeride yer vermediğini ima eder ve bu grupları hizipçi (şismatik) olarak tanımlar. Osmanlı'nın bakış açısından Cumhuriyete gelindiğinde ise bir yumuşama vardır. 1937 tarihli Mufassal Hatay isimli etraflı Hatay çalışmasının önsözünde İsmail Hakkı şöyle tanımlar Alevi Arapları:

"Elverir ki mukaddem ile netice arasında mülazeme menolunmasın. İşte kıyası şartı tarikile şöyle denebilir: "Antakya ve civarı Hatay Türklerinin yurdu ve civarı Hatay Türklerinin yurdu olunca o yurddaki Nuseyrilerin Türk olması lazım gelir." Buna köy, mahalle, oymak soy adlarının türkçe olması da katılırsa mukaddem ile netice arasındaki (mülazeme) menolunmıyabilir. Nuseyriliğin müessisi Mehmed bin Nuseyr, evvelece Şii Dailerindendi. Dailer arasında bir takım Türkler de vardı. Mehmed bin Nuseyr de Türk olabilir."

Kitabın yazarı A. Faik Türkmen (1937: 179) de Alevi Arap toplumundan "Alevi Türk" kardeşlerimiz diye söz eder. Hatta Ankara Dil Fakültesi Profesörlerinden Abdülkadir İnan, "Güneş - Dil Teorisi'ne dayanarak Alevi Arapların "Eti Türkleri" olduğu fikrini de savunmaktadır. O dönemde Alevi Arapların, geçmişten beri o bölgede yaşayan Eti Türkleri olduğu ileri sürülmektedir. Galip et Tavil'in 1930'larda yazmış olduğu kitap bölgede yaşayan Alevi Arapları anlatır. Kitap Türkçe'ye "Nusayriliğin Tarihi" adıyla 2000 yılında tercüme edilmiştir. Uluçay'ın "Nusayrılık İnanç Esasları Tenasüh" adlı kitabında yazar sahada yapmış olduğu çalışmada Nusayri kelimesinin Alevi Araplarca tasvip edilmediğini belirtir:

"Kaynaklarda, grup için kullanılan Nusayrılık ifadesi, sıcak ilgi görmediği gibi, yer yer reaksiyonel eleştiriler oldu." Peki, size kim diyelim, adınız nedir? Size ne denilsin ister misiniz" diye sorulduğunda genellikle, "Alevi denilsin, biz Ehl-i Beyt taraftarıyız" dediler."

(Uluçay; 2011: 13)

Fellahların Sosyolojisi" adlı çalışmasında Cahit Aslan (2005: 27), "esasinda otokton etnik grup olan Fellahlar, Nusayriler olarak bilindiği gibi, Güneyin Arapça konuşan Alevileri olarak da bilinir. Adana ve civarında ise zaman zaman Arap uşakları olarak tanımlanırlar" diye yazmaktadır. Fellah kelimesi çiftçilik yapan anlamında Adana ve Çukurova bölgesinde kullanılırken Hatay civarında bu kelime kullanılmamaktadır. Özbek (2006: 133) de 'Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Semboller' adlı yüksek lisans çalışmasında Alevi Arapların kendilerini nasıl tanımladığı üzerine açıklamalara yer vermiştir:

"Kimlik konusuyla çok fazla ilgilenmem ama, Arap Alevi olduğumu söyleyebilirim. Alevilik; Ali'yi ve onun soyundan gelenleri sevmektir....Eskiden yaşanan sıkıntılar günümüzde de devam etmektedir. Hala, Sünniler bizlerin kestikleri etleri yemezler. Sünniler; yobaz, gerici insanlardır. Bizler ise; daha demokratik, barışçı, insan sever insanlarız.

Hıristiyanlarla eskiden beri aramız çok iyidir. Bizimkilerin anlattıklarına göre onlar, bizi Yavuz Sultan Selim zamanındaki katliamdan korumuşlar.” (E., Kadın, 25, Evli, Üniversite, Samandağ). (s.133)

Özbek, kolektif hafıza yardımıyla Alevilerin kendilerini Nusayri Alevi olarak değil, Arap Alevi ya da yalnızca Alevi olarak tanımladığını belirtir. "Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler" isimli çalışmasında Mertcan (2013: 190), Türkoloji Profesörü olarak bilinen Hasan Reşit Tankut'un, 1938 yılında "Nusayriler ve Nusayrilik hakkında" isimli eserinin yayınlandığını resmi tarih öğretisinin oluşumunda önemli bir sima olan Tankut'un, bu eserinde çeşitli açılardan ele alarak incelediği Arap Alevilerin Türklüğünü "bilimsel" açıdan ispata uğraştığını anlatır. Mertcan (2013: 190), Tankut'un Hatay'da yaşayan Arap Alevilerin fiziksel özelliklerini ve kafa yapılarını incelediği Arap Alevilerin kesinlikle Arap değil Türk ırkından olduklarını söylediğini yazmaktadır. Tankut'un çalışmaları, dönemin Avrupa'sında gerçekleştirilen antropometrik çalışmalarla da benzerlik göstermektedir. Mertcan'ın çalışması Cumhuriyetin erken yıllarında devletin ya da resmi otoritenin ya da daha açık söylemek gerekirse Sünni erkin Alevi Araplara bakış açısını ele almaktadır.

Antakyalılık kimliğinin oluşumunu bu çoklu kültür katmanları arasındaki izleğe bakarak anlamaya çalışabiliriz. Bourdieu (2003: 74) bir alanın dinamiğini ancak yapısını çözümleyerek kavrayabileceğimizi söyler:

...ve aynı zamanda bu yapıyı, kuruluşunun ve onu oluşturan konumlar arasındaki ya da bütünüyle bu alan ile diğer alanlar - özellikle iktidar alanı - arasındaki gerilimlerin oluşumsal bir çözümlemesi olmadan anlayamayız.

Bourdieu, toplumun yapısını anlayabilmek için toplumun kendi iç dinamiklerini incelemeyi önerir. Bourdieu'nun bu okumalarını biraz daha açarak

devam edelim. Alan ile oyun arasında benzerlikler olduğunu ileri sürmektedir. Gerçek hayattaki ilişkileri bir oyun gibi algılamayı tercih eder. Tıpkı oyunda olduğu gibi gerçek hayatta da kazanılacaklar ve kaybedilecekler vardır. Bourdieu (2003: 82) toplumun içinde farklı sermaye türleri olduğunu belirtir: "iktisadi, kültürel, toplumsal ve simgesel." İşte bu sermaye türlerinin de oyunun farklı alanlarındaki farklı konularda her toplumun kendi özellikleri ve yetenekleri doğrultusunda kullanıldığını belirtir. Bourdieu, toplumun oyuncularının kendi sermaye türlerinin gücünü artırmaya, rakiplerinkini ise azaltmaya çalıştıklarını ya da rakiplerinin gücünü azaltmaya çalıştıklarını belirtir. Farklı stratejilerle oyuncuların sermayelerinin gücünü artırmaya çalıştıklarını ifade eder ve iktidar alanındaki mücadelelerin de bu yönde olduğunu ifade eder:

"Devlet üzerindeki iktidarı, yani devletin iktisadi ve siyasal kaynakların bütününde iktidar sahibi olmasını sağlayan kaynaklar üzerindeki iktidarı ele geçirmeye çalışılır." (Bourdieu; 2003: 84)

Bourdieu'nun iktidarın ele geçirilmesi alanındaki kavramlarını Antakya üzerinden ele alabiliriz. Antakya geçmişten bugüne değin farklı dinlerden, mezheplerden ve kültürlerden insanların bir arada yaşadığı bir alandır. Bu alanda farklı katmanların gündelik hayatta birbirleri ile olan ilişkilerinde gücün nasıl kullanıldığı toplumun yapısı ile ilgili bizlere bilgi verecektir. Yukarıda Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve Cumhuriyetin erken dönemlerine ilişkin Sünni erkin azınlıklara bakış açısını ele alan görüşlere değinilmişti. Öte yandan, Hatay Devletinin kuruluşundaki kurucu meclisin yapısı, iç işleyiş hakkında bizlere genel bir bilgi verir. Hatay sancağında meclisin kurulması oldukça ihtilaflı olmuş ve çekişmelere sahne olmuştur. Ada (2005: 179), Hatay sancağı için milletvekili adayları sandalye

sayılarını şu şekilde gösterir: Türkler 22, Aleviler 9, Ermeniler 5, Araplar 2, Ortodokslar 2. Son derece güçlü çekişmelere sahne olan milletvekili adaylarının belirlenmesi ve gücün ne tarafa kayacağını gösteren bu gelişmelere rağmen kentte yer alan unsurların mecliste temsil edilmesi önemlidir. Michel de Certeau (2008: 54) de gündelik hayatın içerisindeki ilişkileri tıpkı Bourdieu gibi ihtilaflı yönleri bakımından ele alır. Certeau, "strateji" ve "taktik" kavramları aracılığıyla gündelik hayatın ilişkilerini gün yüzüne çıkarmaya çalışır. Certeau, stratejiyi bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir "çevreyle" yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılması, diye niteler ve yine Bourdieu gibi strateji uygulamasının olabilmesi için çizilen bir alanın varlığından bahseder.

"Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur."

Günlük yaşamın içerisinde yer alan alışkanlıkları - okuma, konuşma, dolaşma, pazara gitme ya da yemek yapma - etkinlikleri de taktik içerisinde düşünür (Certeau; 2008: 55). Gündelik yaşam içerisinde farkında olmadan yaptığımız, gerçekleştirdiğimiz birçok eylemin aslında taktiklerin bir parçası olduğunu belirtir. Ona göre, "zayıf olanın, güçlü olana" (erk sahipleri, hastalık, şiddet ya da bir düzenin uyguladığı şiddet, vb) karşı başarıları, dolap, oyun ve dümen çevirme sanatı, "avcılara özel hileler, tuzaklar, el çabukluğu, çok biçimli simülasyonlar (öykünmeler), mücadeleciler oldukları kadar şairane, sevinçli, neşeli bulgular, hepsi taktiktir". Antakya'da bu çoklu kültürel katmanlar içerisinde taktikler gündelik yaşamın bir parçasıdır. Dışarıdan bakıldığında farklı kültürler birbirlerinin farkındadır ve aynı zamanda birbirlerinin kentteki nüfuz alanlarının da farkındadırlar.

Sumbas'ın (2006: 101) "Antakya'da Etnik Yapılanmanın Siyasal Hayata Etkileri" çalışmasında yer alan bir ifade şöyledir:

"Bakın iş alımlarına, devlette kadrolaşmaya alevi olduğumuz için yükselemeyiz ya da işe alınmayız. Eskiden daha da belirgindi; ama halâ var. Erkek kardeşimle ben işe başvuracağımız ya da iş sınavlarına gireceğimiz zaman ikametgâhımızı farklı verirdik. Arkadaşımın adresini verirdim; çünkü Armutlu mahallesi deyince alınmazdık. O zaman burada hiç Sünni oturmazdı. Alevi diye mimlenirdik (G 39 Arap Alevi)".

Sahada yapmış olduğum görüşmelerde insanların aslında birbirlerinin etnisiteleri hakkında bilgi sahibi olduğunu gösteren açıklamalara rastladım:

H.N.: "Yollarda, otoparkta çalışanlarda bir tane Alevi bulamazsın."

Kentteki Hıristiyanlar, ihtilafli konularda konuşmayı çok tercih etmeyip üzeri kapalı da olsa eleştirilerde bulunurlar. Öte yandan Alevi Araplar ise kendilerini daha açık ve net olarak ifade etmektedirler:

M.M.: "Burayı tampon bölge olarak kullanıyorlar. Kendilerine getiriyorlar. Reyhanlı'da bir baraj yapıldı. Başka bir şey yok."

O.S.: "Biz yedi kilometre konvoy yaptık. Dedim ki Hatay'da CHP götürüyor. Ankara'ya telefon açtılar, burada CHP götürüyor dediler. Abdullatif Şener buraya geldi. Cuma namazına çağırdı herkesi. Yemin ettirdi orada herkese. AKP-MHP-ANAP-DYP, hepsi birleşti orada."

O.S.: "MHP-AKP birleşiyor bize karşı. Birleşmezse, gerçek MHP'liler oy verse MHP'ye."

Geçmiş dönemlerdeki seçimlerde sonuçta Alevi Arapların başarılı olmaması için Sünnilerin birleştiği belirtilmektedir. Kentte neyi değiştirmek isterdiniz sorusuna verilen bazı yanıtlara bakıldığında kentteki Alevi Arapların ikamet ettikleri yerleşim yerlerini dikkate alarak kendilerine verilen hizmetten tam olarak memnun olmadıkları görülür:

S.E.: "Yapısını değil ama yöneticilerini değiştirmek lazım. Bunun içinde valisi de var, emniyet müdürü de var, belediye başkanı da var."

O.S.: "Hükümeti değiştirmek istiyorum. Hükümetin yaptığı. Sümerler, Akdeniz, Armutlu, Elektrik, Gazi (mahalleleri) her zaman merkeze bağlıdır. Şimdi bizi Defne'ye (ilçe belediyesi) veriyorlar. Alevi, Sünni olarak böldüler bizi."

B.Z.: "Özellikle hükümetin bu ayrımcılık olayını kaldırmak isterdim. Bizim buraya uymaz. Kim ne yapmak isterse yapmalı. Vergi alırken sormuyorsan inançta da bunu yapmalı. Rotterdam'da belediye meydana cami kurdu."

Görüşmelerin yapıldığı dönem Suriye'de iç çatışmaların yaşandığı bir zaman dilimine denk geldi. Birçok Sünni Arap, Suriye'den göç ederek Türkiye'ye gelmişti. Görüşmelerde Alevi Arapların, Suriye'de bulunan Aleviler için endişelendiği gözlemlenmektedir. Alevi Arapların ifadeleri Suriye'ye yapılan saldırılarda Türk hükümetinin tavrının taraflı olduğu fikrine yöneliktir. Bu nedenle de ifadelerin dozajı zaman zaman bir miktar yüksektir.

Öte yandan, Sünni Türklerin veya Sünni Arapların ifadeleri de Alevi Araplara bakış açısını yakalamamıza yardım eder:

Ö.K.: "Bazı kesimlerde Alevi Sünni çatışması var tabii. Tetiklenmediği sürece sorun çıkmaz. Armutlu'daki adamlar kendi başına adamlar. Karışmazsan sorun çıkarmazlar."

Kentli birbirinin mezhebi, kültürü ve dini hakkında belirli bir fikre sahiptir:

Ö.K.: "Alevi - Sünni birbirini sevmez. Müslüman onu solcu görür. Alevinin konuşmasıyla dalga geçen bile var. Benim alakam yok, işimdeyim."

M.B.: "Allah var Alevilerin gözlerinde gönüllerinde bir şey yok. Müslümanlar bunu yapmaz."

Aleviler, tokgözlü insanlar olarak anlatılır ama öte yandan da Sünni Araplarla ya da Sünni Türklerle dini inanış bakımından aynı kefeye koyulmadıkları görülür.

"Müslümanlar bunu yapmaz" derken kastedilen Sünni Türklerin ya da Sünni Arapların, Alevi Araplar kadar kani gönüllü olmadıkları belirtilirken bu mezheplere yakın kabul edilmediklerini de anlayabiliriz. İfadelere bakıldığında Sünnilerin, Alevilerin dini eylemlerini yeterli ya da uygun bulmadıkları anlaşılır. Bunu Antakyalı bir Alevi Arap'ın ifadesinde de görebiliriz:

M.M.: "Oradaki Aleviler namaz kılmaz derler. Bizim kıldığımız namazı kimse kılmaz. Bizim hayrımızı kimse yapmaz."

C.N.: "Alevilerin oruç tutmadığını, Kuran okumadığını sanırlar. Babamın Kuran okuduğunu görünce şaşırdılar. Ben oruç tutunca şaşırdılar. Her ailede vardır. Kuran okuyan. Oruç tutan. Ama bilmezlikten mi geliyorlar anlamıyorum."

Alevilerin dini ritüellerinin farklılığının Sünnilerce tasvip edilmediği görülür, dini ritüellerin farklılığı merak konusudur aynı zamanda:

M.B.: "Alevilerde tek farklı. Bizden farklı ibadetleri var. Gizli ibadetleri var. Ben görmedim ama."

E.Y.: "Çok bayramları vardır. Bir dünya bayramları var. Dün niye gelmedin diyorum? Dün bayramdı diyor. Ne bayramı diyorsun. Bugün bayram çalışılır mı, diyor. Başımıza iş gelir diyor. Araba takla atar diyor. Bunların Gadir hum bayramı var."

Alevilerin dini ritüelleri merak konusudur fakat Sünnilerin Alevilerin dini ritüelleri konusunda pek fazla bilgisi olmadığı dikkati çeker. Bunda Alevi Arapların dini inanışlarının Batınilik esasına dayalı olması da önemli bir yer tutar.

B.K.: "Onlar gruplaşır. Tek başına bir yerde oturmazlar. Alevilik - Sünnilik kavga etmiş eskiden. Ama biz bilmeyiz, çok önceleri burada varmıştı."

Geçmişte bazı ihtilaflar olduğu tam olarak bilinmese de geçmişten gelen anlatılar etnisitelerin birbirlerine karşı olan davranış kodlarını belirlemektedir.

İ.Z.: "Eskiden yanında birini görünce böyle mi derlerdi. Eskiden bir de Alevilerin sofrasına oturmayın derlerdi."

İşaret parmağını içe doğru bükerek ortaya çıkan kanca şekli ile Aleviler kastedilmektedir. Sünni Türkler, uluorta Alevi kelimesini kullanmadan tanıdıklarının yanında, yakınında bulunan kişinin Alevi olup olmadığını öğrenmek için geliştirdikleri bir işarettir.

K.M.: "Ben Müslüman olarak Alevilerin yanına giderim. Hiç sorun çıkmaz."

Sünniler için Aleviler ötekidir. Hatta kendisi Roman olan K.M.'nin ifadesi de Sünni söylemine benzerdir. O da Müslüman olarak Alevi birisinin yanına gittiğini, oturup konuştuklarını, sohbet ettiklerini ama aralarında husumet yaşanmadığını belirtmek istemişti. M.B. de Alevi Arap toplumunu kapalı bir toplum gibi algıladığını gösteren bir ifade kullanmıştı. O'na göre Aleviler bir gruptu ve başkasını da aralarına almazlardı.

M.B.: "Onlar hep grup. Onların içinden ev kiralayamazsın. Zaten kendini bilen orada oturmaz."

Bu bölümle ilgili olarak şunları söylemek mümkündür: Antakyalı çok kültürlü bir ortamda, en başta bir görüşmecinin kendi tabiriyle de belirttiği gibi 72 buçuk milletle birlikte yaşadığının ve kentteki güçler dengesinin bilincindedir. Güç ilişkilerinin nasıl şekil aldığını yaşantısı içinde gözlemler. Yukarıdaki farklı kişilerin açıklamaları doğrultusunda çok kültürlülüğü de Antakyalı olmanın bir parçası olarak algıladığını söyleyebiliriz. Antakyalı olmak çok kültürlü bir şehirden olmak ve belirli davranış kodlarını öğrenmektir aynı zamanda.

8.5. Ticaret ve Kente Aidiyet İlişkisine Bakmak

"Şimalin kavga sesleri uzaklardan geliyor onlar harp silahlarını bırakarak geri döndüler, şimdi kılınçları başlarının altında uyuyorlar: Dehşet ve vahşetler sona erdi. Harap olmuş şehrin tepeleri üstünde, gidip gelen tacir ve maiyetlerinin gürültüleri yok. Bir vakitler Suriye fularları, elişlemeleri, al atlaslar, ince keten kumaşlarla dolu iken Antakya eski Şarkın en büyük pazarı idi. İsrail ve Ürdün'den gelen tüccarlar gelir. Köprü kapısından giren arabaların ve süvarilerin gürültüsünden duvarlar titrerdi. Bugün şehrin kenarındaki eski duvarların bakiyesi ile büyük köprü kapısı harabeleri duruyor. Bu diyarlar asırlarca önce Selefküslerin Kralı Fatih birinci İskender tarafından yapıldı. Şimdi ondan işaret bile yok." (Bartlett; 1961: 17)

Antakya'nın bir zamanlar geçmişteki hareketliliği ve geçmişteki muhteşemliği anlatılarına 19. yüzyıl seyyahlarından Bartlett'in de kapıldığını görüyoruz. Vorderstrasse (2010: 152) haclı seferleri döneminde Antakya Levant bölgesinin en önemli yerlerinden birisi olduğunu ve dokumacılıkta üretim yeri olarak bilindiğini söyler. Ayrıca, yazar, Antakya kentinin İngilizler tarafından bilindiğini, kentin imgelerinin Kral III. Henry tarafından da propaganda amaçlı olarak kullanıldığını ve bu yüzden İngiltere'de popülerite anlamında Antakya'nın önemli olduğunu ve şüphesiz Antakya'dan gelen giysiye sahip olmanın da son derece prestijli bir durum olduğunu ifade eder. Vorderstrasse (2010: 157), dokumacılığın İslam öncesi dönemlere gittiğini belirtir. İslam öncesi şairlerinden Züheyr Abi Sulma bin Riyah al Muzani'nin (M.S. 6. ve 7.yüzyıllar) kırmızı bir kumaştan Antakiyya diye bahsettiğini yazmaktadır; yazar bu kumaşın muhtemelen Antakya'da imal edildiğinden dolayı kentin ismiyle nam saldıgını düşündüğünü de belirtmeden edemez. Hatta, Cenovalıların kayıtlarında Antakya'dan pamuk ithal edildiğinin anlaşıldığını ifade ederken Tapınak Şövalyelerinin Büyük Ustalarına Antakya'dan pamuk gittiğini de eklemektedir. Vorderstrasse (2010: 159), İspanyol coğrafyacı Muhammed b. Ebu

Bekir el Zuhri'nin tersi beyaz kendisi muhteşem sırmalı kırmızı siklatun adı verilen bir kumaşa Antakya denildiğini aktarır. Yazarın bir başka ilginç aktarımı ise İlkhanid veziri Raşit el Din Kinnasrin valisi olan oğluna yazdığı mektupta Tebriz'de kurmak istediği dokuma fabrikasında kamlet (suf) üretmek için Antakya, Sis ve Tarsus bölgelerinden 50 dokumacı göndermesini istediğini yazdığı bölümdür. Görünüşe göre Antakya uzun bir müddet hem Batı hem de Doğu dünyası için giyim konusunda çok önemli bir yere sahiptir. Milattan sonraki altıncı ve yedinci yüzyıllar için giysi yapımında uzmanlaşan bir kentin önemli bir yer olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Dönemin teknolojik olanakları göz önüne alındığında giysi üretimi son derece önemli bir yere sahip olmalıdır.

Reyhanlı ile Antakya arasındaki Amik ovası üzerinde bulunan Alalakh yerleşimi kalıntıları da Milattan önce 19. yüzyıl ile 12. yüzyıl ortalarına kadar varlığını sürdüren önemli bir alanıdır (Yener; 2005: 101'den akt. Pamir; 2009: 261). Pamir, ovanın güneyden kuzeye, doğudan batıya uzanan yolların kavşak noktasında olması nedeniyle de erken dönemlerden itibaren şehirlerin oluşması ve sürekliliği bakımından fiziksel koşulların uygunluğundan bahseder.

"Alalakh, etrafı surlarla çevrelenmiş, içinde saraylar, tapınaklar, kent içi konutları bulunan mimari dokusu, tarım dışında ticarete ve mal üretimine dayalı ekonomisi, kral-yönetici, rahip, zanaatkâr, tüccar ve köylülerden oluşan sosyal tabakası ve kanunları, dinsel inanışları ve siyasi yapısı ile Amik Ovası'nda beliren ilk kenttir." (Pamir; 2009: 262-263)

Alalakh antik kenti, Antakya ve civarının eski bir yerleşim yeri olarak seçilimini göstermesi bakımından önemlidir. Antakya, coğrafi konumu nedeniyle Asya, Afrika ve Avrupa arasında bir köprü konumundadır ve geçmişte Akadlılar, Hititler, Huri-Mitanni, Hititliler, Asurlular, Sami-Aramiler, Urartular, Oğuzlar, Persler, Makedonlar, Fenikeliler, Ermeniler, Romalılar, Arap Müslümanlar, Alevi

Hamdaniler, Bizanslılar, Fatimiler, Selçuklu Türkleri, Haçlı orduları, Memlûkler, Osmanlılar ve en son da Fransızlar ve Türkiye Cumhuriyeti egemenliği altında bulunmuştur (Türk, 2009: 14). Yakın geçmişte de ekonomik anlamda kentin hareketli bir yer olduğunu tarihi belgelerden görebiliyoruz. Avedis Krikor Sanjian'ın "İskenderun Sancağı" adlı çalışmasında Antakya'nın önemli bir ticaret alanı olduğu göze çarpar. Antakya, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Halep sancağına bağlıdır. Yazar, Halep sancağındaki ticari ürünlerden bahseder; Antakya da bu alanın içerisinde yer alır. Dikkate değer endüstri ürünü yoktur fakat Sanjian (1956: 33-34), tarım ürünlerinin hareketliliğinden bahseder: Canlı hayvan ve hayvan ürünleri (yün, hayvan derisi); tarımsal ürünler (ham ipek, tahıl, fındık, narenciye meyveleri, meyan kökü, ak diken, zeytinyağı, sebze, pamuk, mısır, zeytin, deniz ürünleri (balık), kestane, kayın ağacı, kara çam, ve odun kömürü Sancakta ticareti yapılan nesnelerdir. A. Faik Türkmen (1937: 99-100), Pierre Bazantay'ın Antakya esnafı ile ilgili tutmuş olduğu kayıtlara da yer vermektedir. Bu kayıtlar dönemin ticaret hayatı ve etnisitelerin hangi mesleklerle uğraştığı konusunda da bizlere detaylı bilgi verir (Bkz. Fotoğraf - 24). Bu tablolarda etnisitelerden çok yapılan mesleklere odaklanması Antakya'daki ticari yaşam hakkında bizlere bilgi verecektir. İnce tahta işi yapan marangozlar, doğramacılar, inşaatta çalışan marangozlar, bıçkıcılar, çırkıkçılar, araba yapanlar, tarakçılar, su dolabı yapanlar, hasırcılar, bez basmacıları, ipek dokuyucular ve ipek çekenler, koz kurutan ameleler, keçeciler, kumaş dokuyanlar, kilim dokuyanlar, keçi kılı dokuyanlar, terziler, fes kalıpçıları, nakış işleyenler, gömlekçiler, ütücüler, debbağlar, kunduracılar, köşkerler, eskiciler, seyyar eskiciler, saraçlar, semerciler, demirciler, nalbantlar, bıçakçılar, tenekeçiler, bakırcılar ve kazancılar, kalaycılar, kuyumcular, taş yontmacıları ve duvarcılar,

kiretçiler, çimento ve döşeme levazımı yapanlar, tuğlacılar, çömlekçiler, değirmenciler, fırıncılar, bulgur döğenler, kasaplar, lokantacılar, tatlıcılar, tel kadayıfı yapanlar, şekerciler, gazozcular, şerbetçiler, humusiye ve sair mahalli yemekler yapanlar, zeytinyağı ve sabuncular, garaj işletenler, şoförler, makinistler - çilingirler, berberler, hamamcılar, boyacılar, hamallar, dellâlar, mühürçüler, soba - mangal ve kovacılar. Mesleklerin çeşitliliği göz doldurur ama öte yandan sanayiye yönelik bir faaliyet, ya da sanayi ürünlerinin alınıp satıldığı ile ilgili bilgi yoktur. Türkmen (1937: 118), dönemin ticaret dünyası üzerine şu bilgileri verir:

"Bugün Hatayın umumiyetle geçim tarzlarını tesbit edecek olursak şüphesiz başta ziraat gelmektedir. Bu ziraatte hububat ziraatle fidan ziraatine istinad eder. Nüfusun takriben % 60'ından fazlasını ziraatçi unsurlar teşkil ettiği gibi, takriben % 20 sini san'atkâr, % 15 ini tüccar, memur ve nihayet % 5 kadarını da hayvan yetiştirenler teşkil eder."

Türkmen (1937: 119), Hatay'ın kendi kendine yeten yapısından bahsederken iktisadi anlamda sanayi kurumlarının eksikliğine de değinir. Türkmen'in sanayi kurumlarının eksikliğine olan yaklaşımı biraz da ironiktir. Avrupa'daki sanayi devrimi neticesinde ortaya çıkan işsizliğin ülkeye de sirayet etmesinden korktuğu görülür. Bu nedenle durumdan çok şikâyetçi değildir. Hatay'ın kendi kendine yeter olmasını da güçlü tarıma bağlamaktadır:

"Hatayın her mıntkasının kendi yağ ile kavrulur ve Hatayın bu rejimde yaşayabilmesinde şüphesiz başta gelen amil kuvvetli topraklarıdır."

Dağıstan ve ark. (2004: 83) da 2004 tarihli araştırmalarında Hatay İl nüfusunun %53,5'i ve çalışan nüfusun %61,6'sının kırsal alanda yer aldığını ve tarımsal istihdam ve tarımsal nüfusun olması gerekenin çok üzerinde olduğunu ifade ederler. Öte yandan Çetin'in (2012b: 83), 2000 yılına ait çalışmasında Antakya kent nüfusu içerisinde tarım sektöründe çalışan insan sayısı son derece azdır. Bu oran, %

2,35 olarak görülmektedir. Bu da Antakya'nın bir tarım kenti olmaktan çok ticaret kenti olduğuna işaret eder.

Geçmişten bugüne endüstri ve sanayinin değişen durumuna bakmadan önce kent sakinlerinin bu konudaki görüşlerine bakalım:

A.Z.: "Ama bizim burada işsizlik de var. Fabrikamız yok. Hateks (fabrikası) var, Organize sanayi var. Başka bir şey yok. Olsa, fabrikalarımız olsa."

M.Z.: "Bugün Maraş'ta en aşağı 100 tane tekstil fabrikası var. Bizde bir tane. Maraş o kadar yakın."

Kent insanı, kentteki sanayinin yetersizliğinden yakınmaktadır. Komşu şehirler olan Kahramanmaraş ve Gaziantep ile karşılaştırıldığında bu şehirlerin daha hızlı bir şekilde ilerlediğinden dem vurulur.

Y.Y.: "Nalburiye işi yaptım. 20 sene o işi yaptım. Mal almaya Adana'ya giderdim. Şimdi Antep, Adana'yı 5 katladı. Niye? Antalya'ya kadar her yerde Antep yazısını görürsün. Belki bunu oradaki siyasi güç tamamladı. Yalnız fıstık için bir tane organize sanayisi var. Bu da ilin kazancına yağ sürüyor."

Kentin ileri gelenlerinin veya zenginlerinin kente gerekli yatırımı yapmadığından da şikâyet edilir:

M.Ü.: "Çok zengin ama şehire yatırım yok. Gider oradan tarla alır. Övünür, şahsa yatırım yapar. Dağın başına villa yaptım. Geçerken sadece bakar (ız). İbneye bak, ne ev yaptırmış deriz. Sadece o. Göz kaldıramamazlık var. Benim bu kadar param var ama hep bana."

A.Z.: "Çok zenginleri var. İstanbul gibi değilse de çok zengini var. Ama burada yatırım yapmıyorlar. Yapsalar iyi olur. Misal biri kuyumculukta toptancılık yaptı ondan almazlar. Antep'te üç ortak sermaye koyar, işi büyütürler. Kendileri işe karışmazlar. Müdür halleder. Bizde öyle olmaz. Herkes işe karışır."

Yatırımların kente yönelik değil, bireysel yatırımlar olmasından duyulan rahatsızlık belirtilmektedir.

A.E.: "Toprağımız bol. Yatırım yok."

Dağıstan ve ark.'nın (2004: 83) açıklamaları da tarım politikalarındaki eksikliğe işaret etmektedir. Bölgenin tarım potansiyeline sahip olduğu fakat bu potansiyelin doğru değerlendirilmediği belirtilir. Ortaya çıkan tarım ürünlerinin doğru şekilde ve belki de zamanında işlenmemesinin en önemli sorunlardan birisi olduğu anlatılır.

"Hatay üreticisinin en önemli sorunu üretim değil, pazarlamadır. Özellikle tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve üretimin daha etkin ve süratli bir şekilde pazarlanabilmesi için örgütlenmeye gidilmesi gerekmektedir."

Hatay, deniz kıyısında bir kenttir. Fakat deniz ürünlerinden, deniz taşımacılığından ve en nihayetinde de turizm sektöründen de yeterince faydalanılmadığı yönünde şikâyetler vardır:

M.Ü.: "Asi dünyada tersine akan ilk nehir. Dünyanın ışıklandırılan ilk caddesi, yere tükürenler var. İnsanlar Eiffel'de bir kahve içmeye dünyanın parasını veriyor. Bir de poz veriyor. Bizde ne yapıyor? Köfteci açıyor. Aç bir 'rent a car'. (Tamirci) İki tornavida atıyor, ver 20 milyon."

M.Z.: "Bizim burada hazır beton fabrikası 1993'te kuruldu. Öncesi yoktu, niye yoktu, çözemedik."

M.Z. ise kentin gelişmemişliğinin nedenlerini sorgulayan katılımcılardan birisiydi. Kara (2009: 289), Doğu Akdeniz bölgesinin turizm potansiyelini incelediği alan çalışmasında bölgedeki yetersizlikleri ve eksiklikleri gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada bölgedeki sorunlar, ekonomik, sosyal, siyasal ve fiziksel çevre sorunları başlıkları altında incelenmiştir. Kara'nın ele aldığı başlıca sorunlar,

ekonomik engellerden alt yapı yetersizlikleri, sosyal engellerden tanıtım ve imaj sorunu ile nitelikli personel olmaması, siyasal engellerden sınır kapılarında yaşanan güçlükler, fiziksel çevre engellerinden cazibe merkezlerinin olmaması bölge turizminin gelişmesindeki engeller şeklindedir. Kentte, belirli bir ticaret hacmi olduğu görülür. Kent çevresindeki Reyhanlı, Kırıkhan, Samandağ, Belen gibi yerleşim yerlerine oranla ticaret bakımından daha hareketlidir.

L.A.: "Kahvede sürekli kağıt oynayan, sürekli 3-5 duble rakı içen adamın nakit paraya dönüştürse trilyonlarca gayrimenkulü var. Ekmiyor, biçmiyor, yatırım yapmıyor...85 model traktör, 2 eşi var biri resmi. 15 çocuk var. Öldüğünde 15 trilyon serveti çıktı. Parayı bir sıkma var. Ve Antakya'da çoğu insanların böyle olduğunu düşünüyorum. Bu kentte çok zengin var. Ama paralar yastık altında. Her evin önünde bir araba var.

Kentte insanların kendilerine ait gayrimenkulü olduğu iddia edilir. Öte yandan bu gayrimenkulü veya mal varlıklarını ticaret hayatında kullanmak isteyenlerin azlığından şikâyet edilir. Daha geniş hacimli ticaret yapma anlamında bir ürkeklik göze çarpar:

L.A.: "Dedemin evi, sıvaları dökük ama baksan 3-5 trilyonu var. Dedem dayılarıma mal mülk bıraktı. Tek değerlendiren dayım oldu. Çocuğuna yatırım yapamıyor."

H.G.: "Gelir düzeyi yüksek buranın insanların. Adamın işi iyi. Irgatları çalıştırıyor. Paraları İstanbul, Ankara'da yiyip geliyorlar".

Yukarıdaki her iki açıklamaya da bakarak şunları anlayabiliriz: ticaret hayatında uğranabilecek başarısızlıklar ticaret hacminin genişlemesini ya da yatırımcıların azlığına sebep olabilir. Ticaret hayatında başarısız olan birisi büyük kentlere oranla daha göz önünde olacaktır. Prestij kaybını göze alamayanlar da yatırım yapmamayı tercih ediyor olabilirler. Ek olarak kent sakinleri durumu iyi olanların yatırımlarını İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde yaptığını ama

Antakya'da yatırım yapma riskine girmediğinden şikâyet etmektedirler. Ticaret yapmak riskler gerektiren nicelikli bir iştir neticede.

"...Ama ona manastırda her şeyin ruhları tanrıya ulaştırmaya yardım edecek şekilde düzenlendiği, bu yüzden de keşişleri yoldan çıkarmak için bu kadar çok şeytan gerektiği, halbuki pazar yerinde herkes kendinin şeytanı olduğu için tek bir şeytanın yeterli olduğu anlatılır." (Sennett; 2011: 179)

Sennett, Ortaçağ Avrupa'sında kilisenin görevinin şeytanları uzak tutmak olduğunu belirtirken pazar yerinin, alışveriş sahasının şeytanların esas bölgesi olduğunu belirtir. Buna göre ticaret yaparken herkes kendi kendisinin şeytanıdır. Ticaret, bir alıp verme, karşısındakini ikna etme, uzlaşma, ikna olmama durumlarının bütünüdür. Ticaretten kârla çıkmak bir beceri gerektirir.

L.Z.: "Adana'da pazarlık yaparken satıcı bana sen Hatay'lısın değil mi dedi."

M.H.: "Başka şehre gidince pazarlık yapınca soruyorlar, Antakyalı mısın diyorlar."

L.Z. ve M.H.'nin ifadelerine bakarak Antakyalının alışverişe gittiğinde pazarlık yapmayı ve bir malı ucuza almayı sevdiğini söyleyebiliriz. Bir ürünü ucuza almak ya da pazarlık yapmak şarttır. Braudel, alışverişteki pazarlık mevzusunu tüm Akdeniz'e mal eder:

"Bunun dışında her yerde, zanaat ve ticarete en güçlü çağında Perikles'in Atinası'nda olduğu gibi, aylıklık değerleri egemendir: Çalışmak başkalarının yapması gereken şeydir, bu başkaları da her zaman kölelerdir. Ve her kentte görülen tek etkinlik - ticaret, alışveriş - bu aylıklığın temposuna uyma eğilimindedir. Çabucak bağlanmış bir iş ilginç değildir. Pazarlık zevkinin, arada kesilip yeniden başlayan sonu gelmez pazarlıkların yanında, satmak, almak, kazanmak, kaybetmek ikinci planda kalır ve iki taraf oyunu iyi götürdükleri için birbirini tebrik ederek el sıkışınca alışveriş sona ermiş olur. (Braudel; 2008: 135).

Braudel'e bakılırsa alışveriş Yunanistan'da da aynıdır, İtalya'da da. Pazarlık ya da alışveriş oyunu Huizinga'nın oyunu yaşamın bir parçası olarak ele aldığı gibi

algılanmaktadır. Pazarlık, bir kazanma, kaybetme, biraz heyecan duyma, tatmin duygularının kısa da olsa dışavurumudur. Yani gündelik yaşamın keyifli bir parçasıdır, iyi vakit geçirmek için idealdir.

Kent içindeki ticaret trafiğine bakmadan önce Antakya'nın birçok insan tarafından ucuz bir yaşam şehri olduğunun savunulduğunu belirtelim.

E.Y.: "Ben Çanakkale'de askerlik yaptım. Döner diye martı eti sattılar."

S.K.: "Adana'ya gittim, İskenderun'a gittim, kötü oldum oralarda, sevmedim. Hele Ankara'yı sevmedim. Bir markete girdim mandalin, portakal almaya, 20 milyon verdim meyveye. Burada o parayla bir pazar geçiriyoruz...Her yerden güzel, her şeyi güzel. Ucuz. Ulaşım sorunu yok."

Adana'nın köylüğüne gittim, içini çok bilmiyorum."

E.Y. Çanakkale'de yediği döner etinin aslında martı eti olduğunu iddia ederken başka yerlerin güvenilirmez olduğunu vurgulamak istemektedir. O'na göre bu konuda Antakya daha güvenilirirdir. R.D. Ankara'nın çok pahalı olduğundan bahsetti evinde yapmış olduğumuz görüşmede. Evinin mutfak ihtiyaçları için yaptığı pazar alışverişinin Antakya'da daha ucuza geldiğini anlatmaktadır.

R.D.: "5 milyonluk yemeği bize 20 liraya sattılar Kayseri'de. Orada (Antakya'da) yazıyor 5

T.L. Burada biliyorum 5 Liralık yemeği. Gidip orada yiyorum. Sorun yaşamıyorum."

M.Z.: "İki Liraya karnını doyurursun. Kamyoncuymd daha önce. Türkiye'nin her yerine gittim."

N.K.: "40 sene İstanbul'da kaldım. Hiçbir şeyim olmadı. Burada simit sattım, mal sahibi oldum."

Anlaşıldığı kadarıyla Antakya, sebze, meyve ve yemek bakımından daha ucuzdur. İnsanlar, alışveriş yaptıklarında ödeyecekleri fiyatı bilir ve bundan dolayı da tedirginlik duymadan alışveriş yaparlar.

M.D.: "Bartın'da meyve alıyordum. Seçemezsin dedi. Almıyorum o zaman dedim."

Sebze, meyve alırken Antakya ve civarında aldığınız ürünü seçerek alabilirsiniz. Meyve ve sebzenin karayolu ile taşındığı başka yerlerde ise satıcı, ürünün seçilmesine izin vermez. Aksi takdirde elindeki ürünü bir başkasına da satamayacaktır. Meyve ve sebzeyi seçebilmek kentteki sebze ve meyve bolluğunu gösterir.

V.A.: "Burada herkes rahat, parasını kazanır. Harbiye’de restorana gider. 25-30 tl’ya karnını doyurur. Müzikli, canlı müzikli restoranlara gidebilirsiniz. Ekonomik... Ankara’da 4 kişi rakı söylerseniz çok pahalı gelir. Burada künefe ye rakı iç. Geçen başka yerde artiste 700 tl hesap gelmiş ne yedik ki demiş?"

Kent sakinleri için Antakya'nın bir başka güzel yanı da eğlenmek için arkadaşları veya aileleri ile dışarı çıkabilmeleridir. Eğlenmek için dışarı çıktıklarında eğlence yerlerinde fiyatların uygunluğundan bahsederler. İşyerinde görüştüğüm V.A. hem fiyatların başka şehirlere göre uygun olduğunu hem de gezmek için seçeneklerin çokluğunu belirtti:

V.A.: "Arsuz deniz kıyısında. Harbiye’de misafirlerimi ağırlarım. Lokantaların üstü otel, orada kalabilir de... Eşinizle gidersiniz, kimse yan gözle bakmaz, laf atmaz."

Kentin geçinmek için de ekonomik bir yer olduğu söylenir. Maaş olarak alınan ya da kazanılan para az dahi olsa başka şehirlerde alınacak daha yüksek meblağa tercih edilir. Dolmuş şoförlüğü yapan E.Y. ile hareket sırasını ve saatini beklerken aracının içinde görüşmüştük:

E.Y.: "Antakya’da belli bir bütçeyle karnını doyurabilirsin. Orta sınıf bir insan 800-900 TL ile geçinir... Mesela su ürünleri bölümünü bitirdim. Düşündüm, dışarı gidip ne yapacağım. 2000 TL maaş alsam 1000 TL ev kirası. Şurada benim kazanacağım bir insan için 1000 TL iyi."

T.Z.: "İstanbul'a gittim. 6-7 yıl şantiyede idim. Topoğraf işi. İstanbul'u sevmedim. Orada insanların birbirini sevmesi, kaynaşması zor. Ya paranızın çok olması gerek. İstanbul demek para demek. Orada çalışmazsan kendine yetemezsin. Mesafeler uzak. Trafik, yaşantı ve iş olarak insanı yoruyor. Burada insanlara daha çok zaman ayırabiliyoruz. Okumaya zaman ayırma, sosyal yaşantıyı sürdürme orada zor."

Y.G.: "Kısa süreli Samsun, İstanbul, Ankara, Antalya'da bilfiil Mersin'de aralıklarla Mersin'de kaldım. Aile bağları ağır bastı. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında çalıştım. 5 Nisan kararlarında çıktınız. Esas mesleğim oto tır tamirciliği."

Yukarıdaki ifadelerden de görüldüğü gibi görüşülen kişilerin bir kısmı belli bir zaman şehir dışında çalışmıştır. Ekonomik açıdan başka şehirlerde daha çok para harcamaktan ya da geçinememekten şikâyet ederek kendi memleketlerine geri dönmüşlerdir. Antakya'da ücret olarak daha az kazandıklarını belirtirler. Öte yandan, diğer şehirlerde harcadıkları miktar kazandıkları ile kıyaslandığında daha fazladır. Bu nedenle kendi memleketlerinde daha az kazanmaya razı olduklarını görüyoruz. Ayrıca, kente dışarıdan gelen memurların emekli olduklarında da kenti terk etmediklerinden bahsedilir:

Z.Z.: "Emekliler için en güzel şehir. Memur olarak gelip gitmek isteyen yok. Ilıman iklim, kışlar soğuk olmaz. Asgari ücretle geçinarsın. Memur olarak çok yerleşen var."

Kent dışında çalışanlara Sünni Arapları ve Alevi Arapları da ekleyebiliriz. Hatta Arapça bilen ve konuşan Sünni ve Alevi Araplar başka ülkelere çalışmaya giderler. Kent sakinleri, yurt dışında çalışanların kazandıkları paraların Türkiye'ye getirilmesini kente döviz akışı olarak görmektedirler. Kente Arap ülkelerinden gelen paranın kent yaşamında canlılık sağladığını ileri sürenler de vardı:

Y.Y.: "Burada Alevi kardeşlerimiz çok. Özal açılım yapmak için geldi. Özal dedi para gelsin. Buradaki insanlarda Arap dili olduğu için kapıları açtı. 50'li 60'lı yılların gençleri

80'lerde çok para getirdiler. Ayda 50 bin dolar alan oldu. Adam dünyayı gördü. İşim olmaz sorunlarla dedi."

O.G.: "Antakya Alevi şehridir, Arabı var. Yurtdışına çıkılır. Buradaki esnaf yurtdışına gider. Berberde çalışır, lokantada çalışır. Parayı getirir. O parayı buraya yatırır. Tarım arazileri verimli. Her bir ailenin 2-3 dönüm boş arazisi vardır. Böyle zengindir. Holdingle filan değildir. Kendine yeter."

Sahada görüşme yaptığım Y.Y. Sünni bir Türk'tür ve O.G. ise Alevi Arap. Her ikisi de Arap ülkelerine giden Antakyalıların ya da daha genel söylersek Hataylıların kente döviz girdisi katkısında bulunduklarını belirttiler. Yurt dışına gidip para kazananların döndüklerinde kazandıklarıyla yatırım yaptıkları yer yine Antakya ve civarıdır. "Adam dünyayı gördü, işim olmaz sorunlarla dedi" ifadesinde para kazanan ve ekonomik seviyesi düzelen insanların farklı etnisitelerle yaşamayı sorun etmedikleri belirtilmektedir. Buradan hareketle kentteki ticaretin akışını da değerlendirebiliriz:

S.K.: "Ben ona derim sen kıtillosun. Senden ekmek alınmaz. Bana bir şey demez, güler."

"Kıtillo", Arapçada birisinin söylediklerini aktarırken veya ifade ederken "söyledi" veya "dedi" anlamında kullanılan bir kelimedir. Alevi Araplar konuşmaları esnasında bir başkasının konuşmasını aktarırken bu kelimeyi sıklıkla kullanırlar. Kelime üstüne üstlük Arapçanın dilbilgisi yapısı itibarıyla cümlenin başında kullanıldığı için akılda kalır. Sünni Türkler de bazen Alevi Arapların genelini temsil edecek şekilde 'kıtillo' kelimesini kullanırlar. Kelime Arapça'da bir fiil olarak kullanılırken Türkçe'de etnik bir grubu tanıtmak amacıyla sıfat olarak kullanılmaktadır. Kıtillo, Alevi Arapların etnik kimliğini ifade etmek için şaka yollu kullanılır. S.K. de burada bunu yapmaktadır. Almamız gereken mesaj şudur: "Sen kıtillo'sun, yani Alevisin. Aslında Alevilerden alışveriş yapılmaz ama bak ben

buradayım ve alışveriş yapıyorum". Sennett (2011: 215), Venedik'te kredi veren Yahudilerin ekonominin parçası olduklarından dolayı hoş görüldüklerini anlatır. Para kazanmak, hayatını sürdürmek için kent insanı belki de istemese bile Yahudilere hoşgörülü davranmaktadır Venedik'te. Mary Douglas (2005: 133) da Yahudilerin İngiliz toplumundaki konumunu Mandari'lere benzetir:

"Onlara uygulanan ayrımcılığın gerekçesi, ticaret alanında netameli ama açıklanamaz bir üstünlükleri olduğuna duyulan inançtır - halbuki gerçek suçları her zaman Hristiyan aleminin resmi yapısının dışında kalmış olmalarıdır."

Söz konusu ticaret olduğunda toplumlar birbirlerini kabul etmekte ve ilişkiye girmekten çekinmemektedirler.

P.K.: "İş bakımından çok ortaklar var."

M.M.: "Ayrım yapamam, en iyi arkadaşlarım Alevi. Apartman komşularımız. Ticaret yaptığımız insanlar."

M.Z.: "12 Eylül zamanında büyük kavga olacak dendi, olmadı. Sünniler eti bizden alır. Dışarıdan gelenler öyle sandı, biz birbirimizle kavga edeceğiz sandılar."

Kentteki farklı dinden ve mezhepten insanlar birbirleri ile ticari ilişkilere sahiptir. Ticari ilişkiler esasen kolaylıkla kurulan ilişkiler değildir ve aynı zamanda güven gerektiren durumlar da içerir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla insanlar birbirlerinin mezhebini ve etnik kimliğini bilirler ve birbirleriyle ticari işlemler yaparlar. İşyerinde görüştüğüm Sünni bir Türk olan N.D. de ticaretin trafiğinin çok yönlü olduğunu söylemişti:

N.D.: "Birbirleriyle alışveriş yaparlar. Hepsi iç içe. Sünni Alevi'den borç alır."

Ticaret her yönlü akışkanlık gösterirken toplumun kendi içinde dengeyi sağladığını da görebiliriz. E.Y.'ye göre işyerlerinde bu denge zaten sağlanmıştı:

E.Y.: "Bizim dernekte başkan samimi. Alevilerden de 2. başkan var. Ayrımcılık olmasın diye. Sembolik. Bak bu dolmuş sırasında duranlardan şu taraf bizden (Sünni)."

Anderson (2011: 106), İskoç politikacıların yasa çıkarmak için güneye geldiklerini ve Londra'nın pazarlarının İskoç işadamlarına açık olduğundan bahseder. Muhtemelen geçmişte İskoç milliyetçiliğini dengeleyen unsur da budur. Ekonomiye yön veren tüccarların ve iş adamlarının serbestçe dolaşımı ve para kazanması, ticaret yapabilmesi İskoç milliyetçiliğini baskılayan unsurlar olarak düşünülebilir. Aynı durumu Antakya kenti için de düşünebiliriz. Antakya kentinde farklı dinlerden ve mezheplerden insanlar ticari anlamda esneklik ve hareketlilik yaşayabilirler. Gellner (2008: 150) de entropinin olmadığı sanayi toplumlarında çatlaklar olacağından bahseder. Antakya kenti sanayinin tam anlamıyla yaşandığı endüstriyel bir kent değildir ama ticaret hacminin olduğu bir yerdir. Ticari anlamda ve kaynaklara erişim konusunda entropi yaşandığını söylemek mümkündür. Ticari anlamdaki entropinin gerçekleşmesinin dolaylı olarak kentteki uyumun korunmasına da destek sağladığını söyleyebiliriz:

N.D.: "Yok demek yok burada, hem nezaket hem de ekonomik olarak güçlü olmaktan kaynaklı. Geniş çevremin olması benim için avantaj. Kafamı dinlemek için zor...."

Kişilerarası ticaret ilişkilerinde kimsenin kimseye hayır diyemediğini görüyoruz. "Hayır" kelimesini birçok farklı anlamda düşünebiliriz: "Hayır, ben sana yardım edemiyorum"; "hayır, bu fiyata veremem"; "hayır, olmaz". "Hayır" denilmez, çünkü kişilerarası ilişkilere zarar verebilir. Bu da ticari ilişkilerin sekteye uğramasına sebep olabilir. Kentte tanınan, prestij sahibi birisi "hayır" diyemez. "Hayır" diyerek bir işi yapamaması güçsüzlüğe yorulacaktır ki bu da o tanınmış kişinin prestijini sarsacaktır. M.Ü. de tam olarak bundan şikâyet etmişti:

M.Ü.: "Bir de bizde bu vardır. Yok diyemezsin. Dükkânı açarken dedim ki borca vermeyeceğim. Yapamıyorum. Neden? Ayıp olur. Burada dip dibe yürüyemezsin."

Ticaretin hareketliliği konusunda herkesin herkesle alışveriş ettiği söylene de bunun aksi yönünde açıklamalar da vardır. Arap Alevilerin alışverişte birbirini tuttuğu, alışveriş yaparak desteklediği yönünde iddialara da rastlarız:

N.D.: "Aleviler tanıdıklarından alışveriş yaparlar. Kendi ırklarının yükselmesi için."

H.V.: "Aleviler iş açısından çok iyiler. Uzun çarşıda olsun. Genelde Aleviler çok çalışır. Bizim Sünniler birbiriyle çatışır. Onlar risk almayı severler. Bizimkiler üç vereyim beş kazanayım, bu bana yeter derler. Zaten en iyi yerleri onlar almış. Bir olay olsun, düğün olsun kavga olsun birbirlerine candan bağlıdırlar. Teyzemle halam konuşmuyor. (Aleviler) Bize göre öndeler. (Aleviler) Sürekli dernekler kurarlar. Belki de azınlık oldukları için."

M.D.: "Mesela düğünde dernekleri var. Üye oluyolar, birbirlerine yardım ediyorlar. Zaten iş konusunda da birbirlerine yardım ederler."

H.V.: "Ama alışverişte herkes birbirinden alır."

Hatay ilinin 1939'da Türkiye'ye ilhak edilmesiyle birlikte bir göç hareketliliği yaşanmıştır. Doğruel (2013: 279), bir kısım Hristiyanların Suriye'ye göçünün Alevilerin ticaret alanındaki boşlukları doldurmasına olanak tanıdığından bahseder. Doğruel, Hristiyanların ve Yahudilerin geçmişte kuyumculuk işiyle uğraştığını belirtir; tekstil geçmişte Hristiyanların elindeyken şimdi Türk Sünnilerin elindedir; metal işleri ve fırıncılık Alevilerin; geçmişte Yahudilerin elinde olan kasaplık şimdi Alevilerin elindedir. Doğruel (2013: 282) Ermeniler'in kenti terk etmeden önce Uzun Çarşı'da çoğunlukta olduğundan da bahseder. Doğruel, bunlara ek olarak 1990 Körfez Savaşı, 2003'teki Irak Savaşı ve şu anda Suriye'deki krizin kentin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkilediğini belirtir.

Kentin geleneksel yapısını koruma çabalarına ilişkin bölümde evlilik seçimlerinin aynı dinden veya aynı mezhepten insanlar arasında gerçekleştiğinden bahsedilmişti. Doğruel (2013: 278), Antakya'da yaşayan topluluklar için dinin iç evlilik yapılmasında ve ticarete önemli bir etken olduğunu belirtir.

H.G.: "Eskiden akraba evliliği çoktu. Aile içi. Dolayısıyla herkes birbirine akraba."

F.Ç.: "Yabancıya mal çıkmasın diye. Şimdi daha az, sakat çocuklar olmasın diye."

Yukarıdaki açıklamalar, Doğruel'i doğrular niteliktedir. Gayrimenkullerin bölünmemesi ya da dışarıya gitmemesi için iç evlilikler gerçekleşmektedir. Ticaret hayatının sürdürülmesi için evlilikler aile içinden ya da yakın akrabalar arasından seçilebilmektedir. İç evlilikler, ticaret hacminin düşüklüğüne ve kentte ticaretin geleneksel yapıda sürdüğüne işaret eder. Bölümün başında da belirtildiği gibi kentin belli bir ticaret pratiği göze çarpar fakat büyük çaplı ticaret yatırımlarında eksiklik vardır. Aşağıdaki ifade belki de ekonomik anlamda kent insanının geleneksel yapısına işaret eder:

S.K.: "Otobüsler kentkart oldu, sevmiyorum. Bu olmazsa daha iyi. Biz muavinlere alıştık."

Yirmi beş kuruş eksik olsa ses etmiyordu."

V.A.: "Balık gibiyiz. Asi'den çıktık mı şapşallaşıyoruz."

Gellner (2008: 100), tarım toplumuna oranla sanayi toplumunun eşitlikçi ve hareketli olduğunu belirtir. Antakya ne tam bir tarım toplumdur ne de sanayi toplumdur. Ticaret pratiği vardır fakat öte yandan geleneksel yaşamın izleri hala görülür. Sennett (2011: 243), Polanyi'nin ticaretin on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Hristiyan inançlarını ve diğer kâmlık itkilerini yavaş yavaş kenara ittiğini söylediğini belirtir. Ticaret, toplumsal değişime de öncü olmaktadır. Sennett (2011: 244), Smith'in piyasanın hareketlerine dahil olan insanların ekonomi içinde gittikçe

bağımsızlaşan bireysel aktörler haline geldiklerini göstermeye çalıştığını da ifade eder:

"Dolaşım fazlaştıkça insanların emekleri de uzmanlaşır ve insanlar bireysel aktörler haline gelirler" (Sennett; 2011: 244)

Kent nüfusundaki artışa paralel olarak kentteki mesleklerde de uzmanlaşma ve hatta meslek sayısında da artış görüleceği belirtilmektedir. Nüfus artışı kentteki insanların ihtiyaçlarının, zevklerinin de çeşitlenmesine yol açacağından buna karşılık olarak iş dallarının çeşitlenmesine de yol açar. Weber (2009: 30) şu soruyu sorar:

Ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde, aynı zamanda kilise devriminin gelişmiş olması, nasıl açıklanabilir?..... Ekonomik alanda geleneksellikten kurtulma, hem dini geleneğe hem de bütün geleneksel otoritelere başkaldırma eğilimini destekleyici bir öge olarak görülüyor.

Armutlu mahallesinde oturan T.Z. ile işyerinde görüşmüştüm. T.Z.'nin açıklamaları dinsel ve mezhepsel konuların ekonomiyle olan ilişkisini gösteriyor bize:

T.Z.: "Hoşgörü kenti deniyor. Olduğu söyleniyor. Her görüşten insan var. Ama bu suni bir denge üzerine kurulmuş. En ufak bir olayda kutuplaşmalar, zıtlaşmalar oluyor. Belirleyici ve sabit bir durum yok. Tek tarafın arkasına iktidarı ve devleti alarak hegemonya oluşturması. Bu halka bırakılsa. Birileri altını kazdığı zaman sorun var. Karşı kesimlerden de gelip burada oturan var. Bizden de orada oturan var. Bize saldıran olur mu diye korkuyor. (Her iki taraf da) İş dünyasında kaynaşmış."

Yukarıdaki ifadedeki son cümle hem Gellner'in hem de Weber'in ticarete ekonomi çarkının dönüşündeki siyaset üstü tavrını yakalayabiliriz. Gellner, uluslararası firmaların aynı dili konuştuğundan bahseder. Ticaret söz konusu olduğunda milliyetçilik, din ya da etnisite göz ardı edilir. İş dünyasında milliyetçilik yoktur ama sermaye vardır. Halk arasında ticaret alanında belki tercihler duygusaldır

ama üstyapıda bu geleneksel ve duygusal yapı kısmen kaybolur. Kentin ticari anlamdaki kendine yeterliliği belki de ticaretin dengeli devamının temelidir:

"...ekonomik refaha eriştikleri zaman,...akut sürtüşme kaybolur." (Gellner; 2009: 72)

En nihayetinde Antakya bir sanayi toplumu değildir fakat ticari yaşamın döngüsü tek kutuplu değildir. Kentteki etnisiteler arasındaki ticaret akışı doğrudan bu çalışmanın kapsamında yer almamaktadır ve ticaret akışının detayları bir başka çalışmada ayrıntılı olarak ele alınabilir. Öte yandan, görüşmelerimden elde ettiğim bilgilere göre kent yaşayanları ticarete ve alışverişlerinde kendi dinlerinden veya etnisitelerinden olanları tercih etme konusunda katı bir tutuma sahip değildir. Henrich (2001: 77), bir “homo economicus” olarak bireyin ekonomik tercihlerinin dışsal sebeplerden çok günlük hayatın ekonomik ve sosyal etkileşimleri tarafından şekillendiğini ifade eder. Bu tez çalışması çerçevesinde “bir yerli olma” bağlamında kent sakinlerinin ticari tercihlerinin tek kutuplu olmayışı kent yaşamına olumlu bir hareketlilik getirir. Kent içi sosyal ilişkilerin sürdürülen yapısı bu hareketliliğe olanak tanımaktadır. Ekonomi ilişkilerinin bu çok yönlülüğü, yani görünürdeki tarafsız yapısı kent insanının kentini bir kez daha sevmesine katkı sağlar.

8.6. Sakin ve Rahat Şehir Antakya

Antakya tam anlamıyla hayatın sakin geçtiği, ana arterlerinde trafiğin yavaş aktığı bir şehir, terminolojisiyle ifade etmek gerekirse bir "citta slow" değildir. Fakat, görüşmelerden ve anlatılardan elde edilen veriler doğrultusunda Antakya'da gündelik yaşamda sakinliğin izlerini görmek mümkündür.

M.M.: "Dışarı çıkınca buradaki arkadaşlıkları özliyorum. Burada yaşam insanı yormuyor.

Evden işe en uzak mesafe yarım saat. Büyükşehirde yaşam zor. Burada yaşam zor değil."

E.Y.: "Antakya'nın bir güzelliği de bir ucundan bir ucuna yarım saatte gidebilirsin."

Ö.Z.: "Ben Türkiye dışına çıkmam. Başka yerde yaşamak istemem. İstanbul'da, İzmir'de yaşamak istemem. Belki bize zor gelir. Görüyoruz. Trafik sıkıntısı. Başka yerde yaşayacağıma burada yaşarım."

Büyük şehirlerle karşılaştırıldığında kent içerisinde mesafelerin yakın oluşu kent sakinleri için kenti cazip hale getirir. Bir yerden başka bir yere gitmek isteyenler kısa zamanda gitmek istedikleri yere ulaşır ve trafikte daha az zaman harcarlar. Hem daha az vakit harcamakta hem de bu şekilde kendilerine daha fazla vakit ayırabilmektedirler:

M.K.: "Şehir küçük, ulaşım kolay."

S.K.: "Her yerden güzel, her şeyi güzel. Ucuz. Ulaşım sorunu yok."

M.D.: "İstanbul gezmelik bir yer. Ama burada kalırım. Kafam rahat. İnsanlar size (orada - büyükşehirde) bir arka yüzünü saklar."

M.D. küçük şehirlerde insanları tanımanın daha kolay olduğunu ve ilişkilerde insanların birbirine daha açık olduğunu anlatmak istemişti. Yine bir başka açıklama da Antakya insanının rahatına ve zevkine düşkün olduğudur. Türk (2009: 49) Antakya insanının kültürel kişilik özelliklerini açıklarken 'yeme, içme ve eğlenceye düşkünlük' başlığı altında ele alır. Sahada yapmış olduğum görüşmelerde insanların açıklamaları da bunu doğrular şekildeydi:

S.A.: "Başka şehirden gelenler de söylüyorlar. Siz daha sıcakkanlısınız diyorlar. Sizinle konuşulur diyorlar. Ama en çok "siz Antakyalılar eğlenmeyi seviyorsunuz diyorlar."

M.S.: "Antakyalılar için şöyle derler: Biri bir yerde az, ikisi bir yerde çok. Tekinin sesi çıkmaz, ikisi dünyayı kaldırır. Alemi severler. Bir hafta çalışırlar. Hafta sonu (Antakyalı) ailesini alır eğlenmeye gider."

M.H.: "Kim sevmez ki Antakya'yı! Yemeği, suyu, içkisi."

Daha önceki geleneksellik ve yemekle ilgili bölümlerde Antakya insanının hafta sonları civardaki eğlence yerlerine, denize ve piknik alanlarına gittiği ele alınmıştı. Eğlence alanlarının kent merkezine yakın olmasını kentli kendisi için bir avantaja dönüştürmektedir. Aslında şöyle de bakılabilir: Antakyalı, kente yakın olan alanları eğlence yerlerine çevirmiştir.

V.A.: "Arsuz deniz kıyısında. Harbiye'de misafirlerimi ağırlarım. Lokantaların üstü otel, orada kalabilir de."

M.M.: "Çocuklarımla gezmek. Cumartesi Saray Caddesi, köprübaşı, meyve suyu, uzun çarşı künefe. Hafta sonu Samandağ. Her hafta sonu giderim."

Kentteki ve civarındaki kasaplar oldukça maharetlidir. Kendilerine gelen soğan, sarımsak, biber, domatesi doğrar, etle birleştirir ve fırına gönderirler. Kasapların bu kadar maharetli olmasının sebebi belki de kent insanının rahatlığı ve rahatına düşkün olmasıdır:

H.Ç.: "Yemeklerine diyecek yok. Kasaba verirsin, fırından gelir. Pratik yemek yapmada çok beceriklidirler."

A.Ö.: "Şu karşıdaki fırın var ya akşama kadar çalışıyor. Kadınlar tepsi getiriyor, tepsi götürüyor. Bu kadınlar ne iş yapıyor anlamıyorum."

Kent dışından Antakya'ya gelen ve kentte çalışan A.Ö. kasapları yemek üreten bir yer olarak algılamaktadır. A.Ö.'ye göre yemekleri kasaplar yapıyorsa Antakya kadınlarının da kendilerine ayıracak çok vakti vardır.

H.G.: "Kilolarımızdan belli oluyor zaten değil mi?"

H.G. yemek yemenin vücut görünümünü etkilediği görüşündedir. Bu yaşam şekli Antakyalının yaşam alanı içerisindeki nesnelerde de görülür. İş yerinin bir

köşesinde her zaman içtiği kahvesi ve cezve takımı (Fotoğraf - 21), arabasının bagajında mangal yapmak için gerekli alet edevat her zaman hazırdır.

O.A.: "Burada mangal keyfimiz var."

O.G.: "Hiçbir yere gitmezsek evin balkonunda yaparız. Arada bir eşimle bira içerim."

Fotoğraf - 21: İşyerinde Kahve İçmek İçin Gerekli Malzemeler

Antakyalı için aldığı sebze ve meyvenin menşei, taze olması önemlidir. Bunun için de alışverişte biberin nereden geldiğini, domatesin nerenin domatesi olduğunu sorarlar. Sebze ve meyvesini eliyle yoklar ve seçerek alır. Meyve ve sebzeyi seçerek almak belki de güneye özgüdür. Sebze ve meyve iklimsel özelliklere bağlı olarak fazlaca yetiştiğinden dolayı insanlar da aldıklarının en iyisini almak isterler.

M.D.: "Bartın'da meyve alıyordum. Seçemezsin dedi. Almıyorum o zaman dedim."

Dışarıya iyi görünmek de bu rahat yaşamanın bir parçasıdır.

P.C.: "Ama bazı insanlar var. Ailede her birinin arabası var. Oturacakları sandalye külüstür.

İçi sıfır, ev sıfır. Evde bir şey yok. Zenginlik anlayışları farklı."

A.İ.: "İki arabası olan var, üç arabası olan var. Kızının ayrı, hanımının ayrı, oğlunun ayrı arabası olan da var."

M.S.: "Antakya'da bu kadar çok araba oluğu lüksü sever, güzel yaşamayı sever. Git şimdi bak hepsinin kredi borcu var. Güzel yaşamayı bilersen, yaşamayı seversen bunları yaparsınız. Mesela paran yoksa yapmazsın. Ama Antakyalı ikisini de yapar. Bu 50 senedir var."

Başkalarına daha iyi görünmek, daha güçlü görünmek ya da daha zengin görünmek rahat yaşama isteğinin bir parçasıdır. Rahat yaşama isteğinin içerisinde fakat dışarıya iyi görünme arzusunun geleneksel yapı çerçevesinde ele alabiliriz. Goffman (2009: 56), William James'ten aktardığı bir pasajda "kişinin görünüşüne önem verdiği ne kadar insan grubu varsa, birbirinden farklı o kadar toplumsal benliği vardır" der. "Başkaları hakkımızda ne der"den "başkaları hakkımızda iyi şeyler düşünsün ve söylesin"e giden bir yoldur bu. Konformist yaşam keyif verdiği kadar farklı görünmenin, tanınır olmanın, konuşulan kişi olmanın ve beğenilmenin de önemli bir anahtarıdır. Kentin kendisine sunduğu bu olanakları bir Antakyalı mutlulukla anlatır. Belki de Antakyalı, yaşam koşullarını bu olanakları kullanabileceği şekle dönüştürmüştür.

8.7. Havasını da Severiz Suyunu da

Aristoteles'ten Mostequieu'ya ve İbn-i Haldun'a dek iklimin insanların gündelik yaşam biçimlerini ve buna bağlı olarak da bir yerli olmanın karakterini, insanların savaşçılığını belirlediği üzerine çok şey söylenmiştir ancak doğa koşullarının insan yaşamı üzerindeki iktidarı, hayatı sürdürme pratikleri üzerinden anlamlıdır. Antakyalının iklim üzerine algısı saha görüşmelerine de yansımıştı fakat bu algı siyasal hayatın yönelimlerinden çok kent adına dizilen övgü dolu sözler içerisinde iktisadi özellikler içermekle birlikte gündelik yaşamdaki pratikleri kolaylaştırmasıyla alakalıydı.

Edip Kızıldağlı'nın 1943 tarihli "Antakya Kapılarında" adlı kitabında ele aldığı anlatı Antakya'ya özgü bir hikâyedir ve kentte bulunduğum süre zarfında bu

hikâyenin farklı anlatımlarını birçok kişiden dinlemiştim. Hikâyeye göre kralın uyku hastalığından muzdarip kızı Antakya'nın güzel havasında uyuyakalır. Hatta bu hikâyenin Antakya'da değişik anlatıları da mevcuttur. Kente gelen yabancı - bir papaz, bir tüccar, bir misafir - havanın da etkisiyle uykuya bir dalar ki uyanmak nedir bilmez:

"Bir gün en sevgili çocuklarını büyücü bir kadın dağda bir yerlerden geldikleri anlaşılan bezirgânlar: -Alan da pişman, satan da pişman! diye, kapalı bir sandık satıyorlarmış. Mağara adamlarının en genci bu tehlikeli şeyi almaya karar vermiş, biriktirdiği ayı postları tilki kürkleriyle sandığı almış. Gece sandıkta mışıl mışıl uyuyan bir peri bulmuş uyandırmaya korkmuş ve beklemiş. -Oh ne tatlı uyudum. diye kalkan peri gencin boynuna sarılmış. Bu yıllarda gözüne uyku girmiyen Kıral Antiyoksun kızımıymış. Bu sandık evvelce bir kaç defa daha satılmış, fakat kızının iyi olmadığını bir kaç gün sonra gelip gören Kral, alanı öldürür ve sandığı başka ülkelerde satarmış. Onun için alan pişman, satan pişmanmış. Satan bezirgân bu defa skerlerle mağaranın kapısında durmuş, sevgililerin tatlı bir uykuda olduklarını görünce orduya bu defa düğün davullarının çalınmasını emretmiş kırk gün, kırk tün dernekten sonra ırmak boyundaki sazlar, mağara adamlarıyla beraber temizlenmiş, saraylar kurulmuş, kızının adına köprü yaptırmış. Çocuklarını altın beşikte büyütmüşler, yemeklerini altın kaşıkla yerlermiş." (Edip Kızıldağı, 1943: 5).

Bu hikâye Antakyalılar tarafından bilinir ve kullanılır:

M.S.: "Çok söylenen var. Antioç buraya geldiği zaman. Başkomutan. Büyük İskender Antakya'yı fethettiği zaman onun komutanı Silpius uyuyamıyormuş. Hastalığı varmış. Burada dağın eteğinde uyumuş kalmış. Bizim kışlanın yanında askeri bir harabe var. Kışlasaray mahallesinde Silpius sokak. Komutanın evi. Yıkıntı duruyor."

Kentin nemli havasının insanlara rehavet ve yorgunluk hissi verdiği ve kente gelenin uzun ve deliksiz bir uyku çektiği bugün de anlatılır. Antakyalılar, Antakya'ya gelenlerin deliksiz uyumalarını da eğlenerek ve keyif duyarak anlatırlar. Böyle bir havaya sahip olmak onlar için gurur vericidir. Bu güzel havayı başka yerde bulmak

mümkün değildir. Görüşmelerimde insanlar Antakya'nın havasını çok sevdiklerini belirtmişlerdi:

P.K.: "Kış yok, yaz sıcak ama daima rüzgâr var."

R.K.: "İklimi tercih sebebi."

Y.Y.: "İklimi çok güzel. Hiçbir ilde bu rüzgârı bulamazsın."

S.E.: "Harbiye'si, dar sokakları, künefesi, rüzgârı. Orayla özdeşleşmiş. Acı biberi (seviyorum)."

Yazın sıcak günlerinde esen rüzgâr serinleticidir ve Akdeniz'in kavurucu sıcağında esen rüzgâr kenti daha yaşanılabilir bir hale getirir. Bir yaz günü dağın öte yanındaki İskenderun'la karşılaştırıldığında rüzgârın ehemmiyetini anlamak daha mümkündür. Deniz kıyısında olan İskenderun denizin de etkisiyle son derece nemlidir ve bu nemli havayı solumak oldukça zordur. Kışlar da sert geçmez ve kent sakinleri için bu oldukça önemlidir. Kötü hava koşulları görülmez ya da kötü hava koşulları yaşam şartlarını olumsuz yönde etkilemez:

M.S. : "Burada 6 ay güneş var. Bir şehrin iklimini satın alamazsınız."

Bir şehrin iklimini satın alamazsınız. Yani Antakya'nın havası o kadar güzeldir ki havası iyi olmayan bir yerde isterseniz dahi bu güzel havayı para vererek satın almanız mümkün değildir.

O.G.: "Sahil bölgesi olması, piknik alanları. Bir de tabii havası meselâ. Şu an bu ayda bir gömlekle oturabiliyoruz. Hatta kısa kolluyla bile oturabiliyoruz. Çoğu şehirde bunu yapamazsın."

Kış mevsiminde havanın soğuk olmamasının kent insanına dolaylı etkileri vardır. Bu hem kenti daha yaşanabilir kılarken hem de ekonomik açıdan bir zorluk getirmez. Orta sınıf ve daha alt sınıflar için kışın çok soğuk olmaması ısınma için harcanan yakıt giderlerinin de fazla olmaması anlamına gelir ki bu da söz konusu

sınıflar için kenti daha cazip hale getirir. Kent merkezinde rakım oldukça düşüktür ve deniz seviyesine yakın olduğundan dolayı ılıman Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Her Akdenizli bölgenin iklim özelliklerini bir tekerleme gibi ezberinden okuyabilir: "Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer". Kışlar da Akdeniz ikliminin tipik özelliği olduğu üzere ılık ve yağışlı geçer. Kar, nadiren görülür. Kar yağması coşkuyla karşılanırken Antakyalılar için şaşkınlık yaratır. Hatta kar yağdığı yıl belleklere kazınır.

A.A.: "Havası bile başka güzel. Kışı kış değil. Ben 25 yaşındayım, iki kere kar yağdı."

Yağmur Akdeniz'in tipik bir özelliğidir. Braudel (2008), meşhur Akdeniz'inde yazın kurak sıcaklarından sonra sonbaharda aniden gelen ve sokakları sular seller götüren yağmurları anlatır. Yazın kurak sıcaklıkları bunaltır, Akdeniz'in dört bir memleketinde nefes alınamaz hale gelir. Sonbaharda bir anda gelen yağmur herkese bir nefese aldırır. Braudel'e göre bu tüm Akdeniz'de - Mısır'da, İtalya'da ve Yunanistan'da - böyledir. Yağmur, Antakya'nın kış ikliminin karakteristik özelliği diyebiliriz. Antakya'da kış esnasında yağmurun günlerce yağması da kentin karakteristik bir özelliğidir. A.Faik Türkmen (1937: 44), 1937 tarihli Mufasssal Hatay çalışmasında iklimi aynı şekilde tarif eder:

"Kışın ise sema bulutlarla kaplıdır. Suhnet düşüktür ve bütün kış hava yağmurludur. Yağış mütemadidir. Bu vaziyet mıntıkada oldukça devamlıdır. Halbuki yazın yağıştan eser yoktur. Ender olarak garb ve cenubu garbiden gelen rüzgârlar sağanak halinde yağmur getirirler."

Öte yandan Türkmen kentin ikliminin Doğu'da ve Batı'da farklılıklar gösterebildiğini belirtir ve bunu da kenti coğrafi olarak üç ayrı bölümde ele alarak anlatır. Güneyde Kültür dergisinde İstanbul'da yayınlanan 'Malumat' adlı gazeteden alınan bir haber vardır. Haber, 6 Teşrinsani 1313 (1897-98) tarihli ve "90 Yıl Önce

Antakya'da Gece Hayatı" adlı bir yazıdır. Tesadüf müdür bilinmez fakat yine yağışlı bir gece tasvir edilmektedir:

"Artık kış geldi, mangal başı, gece sohbetleri hoşla gidiyor. Helva sohbetleri, zar oyunu, yüzük saklama, uzun geceleri hoşla emzar ettiriyor. Geçende birkaç ahabap bir cemiyette bulunuyorduk. Doğrusu ya cemiyet de zararsızca idi. Yağmur alabildiğine yağıyor, ortalığı bir seylap müthiş inkılap ettiriyor idi. Maamafih yağmurun şiddeti eğlenceleri bir kat daha zevklendiriyordu.

Antakya'da yağmurla ilgili çokça anlatılan bir başka hikâyeye göre tüccarın biri kente geldiğinde yağmur yağıyordu. Tüccar işini bitirir ve Antakya'dan ayrılır. Epey bir zaman sonra tekrar kente geldiğinde hâlâ yağmur yağıyordu. Sorar:

- Bu yağmur hâlâ durmadı mı?

İşte bu hikâye bugün de Antakya'da dilden dile anlatılır.

Yağmurun bu kadar fazla olması kent ve civarının sulak alanlara sahip olmasını da sağlar. Seyyah Bartlett'in (1961: 7) 'Asi Kenarlarında' adlı anı kitabında Antakya cennetten bir köşe olarak tasvir edilir:

"Antakya kapılarında çayırırlar içinden akan dar ve uzun muhtelif pınarlar var. Bunlar ne güzel bir ümitle akıyor. Ben de bu çayırılara uzanıp ruhumu sükun ve huzura kavuşturdum."

Bartlett (1961: 37), Asi nehrinden ve kıvrıla kıvrıla akışından oldukça etkilenmiştir.

"Yemin ederim, İtalya'da bundan daha geniş olan nehirlerin yazın arızalı arazideki suyu, bu küçük Asya nehrinden daha kurak oluyor, burada sular bol ve bereketlidir."

Bartlett, sadece suyun bolluğundan ve güzelliğinden değil civardaki yemişlerden de övgüyle söz eder, bunlara baktıkça mutluluktan gözyaşlarının sel olup akacağından bahseder. Suyun bolluğundan kent sakini de haberdardır tabii ki:

Y.Y.: "Yeşili bol, suyu bol. Hepsi birbirini tamamlıyor. Her evin önünde dalgıç (su pompası) atmış. Meyvesi sebzesi bol. Denizi, dağı, iklimi. Dünyadaki her meyve Hatay'da var. Çalışkan bir millet."

Bahçeli evlerde ya da bazı apartmanlarda sondaj çalışması neticesinde yer altı suları, su pompaları ile yukarı çıkarılır ve bu pompalara da dalgıç pompa denilir. 'Dalgıç atmak' ifadesi ile kastedilen yer altından su pompası vasıtasıyla su çıkarmaktır. Yukarıdaki ifadede, suyun bol olduğu, doğanın bereketli olduğu vurgulanmak istenir. Antakya ve civarı tarım bölgesi olarak da bilinmektedir. Bu nedenle su, bölge insanının tarım yapabilmesi ve ürettiklerini sulaması için büyük önem taşımaktadır. Bölge topraklarının verimliliği kadar iklimin de bahsettikleri sebze ve meyve üretimi artışında önemlidir (Dağıstan ve ark.; 2004: 75).

Kent iklimi farklı karakteristik özellikleri ile sakinlerinin zihinsel repertuarında kendisine özel bir yere sahiptir. Bu anlamda iklim, sosyal ve kültürel ilişkilerin akışında önemli bir yere sahiptir. Söylenenlere göre sıcak hava ilişkilerin sıcaklığına da yansır. Akdeniz'in sıcak ikliminde yaşamaya alışkın bir Antakyalı için kar ve kar yağması uzak bir kavramdır. Havanın soğuk olmamasının ekonomik getirisi, sıcaklık Antakyalıyı kente bağlar. Soğuk bir kentte yapamaz, Antakyasını arar. Antakya'yı, bu güzel kenti sevmek için bir neden daha vardır: "Şu çok şahane havası".

9. MEŞ'UM KAVRAM HOŞGÖRÜ VE KAVRAMIN ANTAKYA'DA ARKA

BAHÇESİ

P.C.: "Antakya bir hoşgörü kentidir. Evet o güvenin yanında bir de hoşgörü kentidir. Hatta belki de fazlasıyla hoşgörü var. Hatay'ı Hatay yapan budur. Aa, hoşgörülüydür. Annem öyle, öncesi öyle."

M.D.: “Antakya birçok medeniyete ev sahipliği yapmış. Bu yüzden insanlar samimi oluyor.

Bu yüzden çatışma yok. Antakya aile bağları olan bir yer. Ben İstanbul'da kaldım, buradaki samimiyeti orada göremedim. Burada Alevisi, Sünnisi, Hristiyan da olsa bir arada.

Annelerimiz, babalarımız eğitilmiş olmasa da çok ileri görüşlüler. Burada saygı var.”

Diğer gruplara ait kültürel özellikleri belirlemeye başladığımız zaman etnisiteler arasındaki sınırı da çizmeye başladığımızı daha önce belirtmiştik (Barth; 1969: 14). Antakya’da gruplar, etnisiteler ve farklı mezheplerden insanlar birbirlerini kültürel ve dini pratikleri üzerinden tanırlar. Kimin nerede ikamet ettiğini, kimlerin kimlerle daha iyi anlaştığını bilirler. Öte yandan, Antakya’da herkes hoşgörü kelimesini kullanmayı sevmektedir. Söz konusu Antakya kenti olduğunda belki de en çok kullanılan ifadelerden birisi hoşgörüdür. Hatay ilinin ve Antakya kentinin çok hoşgörülü bir kent olduğu, farklı dinlerden, mezheplerden ve kültürlerden insanların bir arada uyum içerisinde herhangi bir sorun olmadan yaşadığı ifade edilir. Ülkede herhangi bir sorun olduğunda hemen birliktelik ve uyum için örnek gösterilen yegâne yerlerden birisidir. Yerel otoriteler, yerel gazeteler hatta akademik dünyanın üyeleri de hoşgörü kelimesini fazlasıyla ve kolaylıkla kullanırlar. Kültürel değerler ve çok açık bir şekilde gözlenebilecek olan dini pratikler devreye girdiğinde sınırlar daha da belirginleşir. İşte bu sınırların belirdiği anlar ötekini tanımanın en iyi yoludur. Ötekiyle, kendinden olmayanla, ilişkiler bağlamında “hoşgörü” kelimesi ilişkilerin çatışmasız bir şekilde sürdürülmesini amaçlayan bir görev üstlenir, en azından üstlendiği düşünülür. Kendinden olmayanın dini pratikleriyle ve kültürel değerleriyle çatışmadan yaşamın sürdürülmesi ise günlük hayatta geliştirilen bir dizi strateji ve taktikler aracılığıyla sağlanır. Bu bölümde, yukarıda belirtildiği gibi sınırların muğlaklıktan somut alana taşındığı durumlarda uygulamaya konulan strateji ve

taktikler aracılığıyla nasıl hayata geçirildiği ele alınacaktır; nihai olarak da hoşgörü kavramının “Antakyalı”, yani “bir yerli olma” haline katkıları.

Hoşgörü kelimesi, içerdiği anlam itibarıyla aslında bir bakıma sorunludur. Hoşgörü kelimesi, birilerine ya da bir şeylere hoşgörü göstermek, tahammül etmek ve katlanmak anlamlarını içerir. Kelimenin düz anlamıyla baktığımızda çalışma bağlamında kendinden olmayanla birlikte yaşamaya tahammül etmek gibi bir anlam çıkar ortaya. Dolayısıyla da “hoşgörü” kelimesinin düz anlamı olan hoş görmek, tahammül etmek anlamları üzerinden bakarsak ortada sorunlu bir durum vardır. Giriş bölümünde de “hoşgörü” kelimesinin parantez içerisine alınarak ifade edildiğinden bahsedilmişti. Antakyalı için hoşgörü, sözlükteki düz anlamının da ötesinde bir anlama sahiptir. Yerel gazetelerin Antakya'daki çok kültürlülük ortamını nasıl ele aldığını gözlemlemek amacıyla yerelde faaliyet gösteren Antakya, Hatay ve Atayurt gazetelerinin 2012 ve 2013 yılına ait tüm sayıları incelenmiştir. Gazete manşetlerinde hemen her gün Antakya'daki çok kültürlülüğü ve birlikte yaşamayı, hoşgörünün varlığını gösteren ifadeler yer almaktadır: (Tablo - 1) Gazete manşetlerinde verilen mesajlar birlik, beraberlik ve kardeşlik üzerinedir. Hemen hemen hepsinde de insanların birlikte, kardeşçe nasıl yaşadığına dair övgü dolu ifadeler yer alır:

Hatay Yerel Gazetelerinde Birlikteliği, Çok Kültürlülüğü ve Hoşgörüyü Anlatan Bazı Haberler (2012 Yılı)
Hatay Hoşgörünün Sembolü Çavuşoğlu, Hatay Valisi Lekesiz'e yaptığı ziyarette, ilimize duyduğu hayranlığı dile getirdi..., Özyurt Gazetesi, 14 Ocak 2012,
Nobel Barış Ödül Sahibi Hafta Sonu Antakya'daydı: Dünya Hatay Gibi Olsa!., Antakya Gazetesi, 20 Mart 2012,
Gelsinler, Asırlardır Hatay'daki Hoşgörüyü Görsünler, Özyurt Gazetesi, 30 Mart 2012,
Bakan Egemen Bağış, İstanbul'da Hatay Günlerinde mesaj verdi: Dünyanın Hatay'dan alacağı dersler var, Antakya Gazetesi, 30 Mart 2012,
Dünyanın Cennet Köşesi Hatay, Antakya Gazetesi, 05 Mayıs 2012,
Medeniyetler Korosu Nobel Barış Ödülü Adayı, Antakya Gazetesi, 07 Mayıs 2012,
Dünyaya Örnek Olsun, Antakya Musevi Konuk Evi'nin açılışına üç semavi dinin temsilcileri, kanaat önderleri, oda başkanları,sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile vatandaşlar katıldı.. Özyurt Gazetesi, 15 Mayıs 2012,
Antakya Tüm Dünyaya Örnek Olmalı, Hatay Gazetesi, 02 Temmuz 2012,
Hatay'daki Barışı Kimse Bozamaz, Antakya Gazetesi, 10 Ağustos 2012,
Savaş'tan Bayram Mesajı: Birlik Beraberliğimiz Daim Olsun, Antakya Gazetesi, 17 Ağustos 2012,
Şehrimizdeki Dini Temsilciler İzmir'de Basın Toplantısı Yaptı, Türkiye'ye Mesajlar Verdi: Bu tablonun Samimiyetine İnanın, Antakya Gazetesi, 04 Eylül 2012,
45 STK Adına Mesaj: Hatay'ın Huzurunu Bozmaya Müsaade Etmeyiz, Antakya Gazetesi, 05 Eylül 2012,
Teksöz: Hatay'da barış, hoşgörü ve kardeşlik eskisinden daha çok yer alacak, Antakya Gazetesi, 15 Eylül 2012,
Alman Büyükelçisinin Sözleri: Hatay'daki Barış Türkiye'yi Aşıyor, Antakya Gazetesi, 28 Eylül 2012, Aramızdaki Kardeşliği Dostluğu Çözemiyorlar (Başkan Savaş), Hatay Gazetesi, 08 Ekim 2012.

Tablo - 1: Hatay Gazetelerinden Birliktelik ve Hoşgörüyle İlgili 2012 Yılına Ait Bazı Haberler

Gazete manşetlerine bakıldığında Antakya'nın çok kültürlülüğü üzerinden kurulan ve çok seslilikle destek veren bir de dünyaca ünlü korusu bulunmaktadır: "Medeniyetler Korosu". Antakya'da kurulan koro Ortodoks, Katolik, Musevi, Sünni,

Alevi inançlarını temsil eden üyelerden oluşur (Eğinli & Işık; 2012: 62). Korodaki kültürel ve dini çeşitliliğin Antakya'nın kültürel yapısını yansıtmaya dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Eğinli ve Işık (2012: 63) Akdeniz'de Çokkültürlülüğün Yükselen Sesi: Antakya Medeniyetler Korosu" adlı bir çalışmayı kaleme alarak koronun faaliyetleri üzerine yazmışlardır. Koronun, Türkçe, İbranice, Ermenice, Arapça, İtalyanca ve Latince konserler verdiği de yer almaktadır. Görüşmelerde birçok kişi de kentin hoşgörüsünden bahsederken koroyu da buna örnek olarak göstermişlerdi:

M.S: "Medeniyetler korosu var. Başbakan gezdiriyor memleket memleket."

Ö.K.: "Hepsi Yahudi, Ermeni, Müslüman, Suriyeli. Medeniyetler Korosunu dinlediniz mi? Şimdi beş millet oldu. Eskiden dördtü, Suriyeliler de geldi, beş oldu."

Ö.K., Antakya'da zaten yeterince farklı dinlerden ve etnisitelerden insan olduğunu, bunlara bir de Suriye'lilerin eklenmesini ironik bir dille anlatmaktadır.

R.D.: "Hatta Medeniyetler Korosu var. Kurucusu Sünni Müslüman. İçinde her dinden insan var."

B.T.: "Burada herkes var. Ortodoksu, dindarı, ateisti, hepsi burada var. Burada insanlar herşeye rağmen birlikte yaşamayı savunmuş. Burada baktığımız zaman Avrupa standartlarında bir şehir. Avrupa'nın birçok şehrinde yok. Medeniyetler Korosu var mesela."

H.N.: "Koroda Hristiyan var. Yahudi var."

B.T.: "Kardeş Türküleri nasıl bütün dillerden söylüyorsa her dinden bir ilahi söyleniyor."

Medeniyetler korosundan övgüyle söz edenler olduğu gibi kenti çok fazla ön plana çıkarmanın bu huzur ortamına zarar vereceğini düşünenler de vardır. Kentin çok kültürlülüğünü vurgulamada korodan çokça bahsedilir.

M.M.: "Medeniyetler korosunu sevmiyorum. Fazla reklam huzuru kaçırır. Hoşgörü kenti idi. Son iki yılda tadı kaçtı."

Kentte dini ritüellerin yerine getirilmesinde karşılıklı saygı ortamının oluştuğunu da görüyoruz. M.B., Hristiyan arkadaşının, oruç tuttuğu zamanlarda yanında bir şey yemediğini ve Alevilerle de sorun yaşamadığını belirtmişti:

M.B.: “Alevilerden bir şey görmedik. Hristiyan arkadaşım var. Önümde bir şey yemez içmez. Sen ibadet ediyorsun, diyor bana. Önünde içmem mantıklı olmaz.”

M.B.: “Alevilerden alışveriş yaparız. Borca vermemezlik etmezler. Sünni bazen yapar. Borca vermez. Zaten en büyük göstergesi burada cami, kilise, havra yan yana.”

M.K.: "Aleviler çok sağlam insan."

Ticari ilişkilerin ele alındığı bölümde de belirtildiği gibi paranın akışı genel olarak her yöne doğrudur. Ticarete kendi dininden ya da kendi mezhebinden kişilerden alışveriş yapılarak bu kişilerin kalkınmasına gayret edenler olduğu gibi genel olarak herkes herkesten alışveriş yapar.

F.U.: “İnsan olan insanla anlaşır. Göğsümü gere gere söylüyorum. Bir Alevi vatandaş olarak herkesle anlaşırım. Biz bu dünyaya gelirken Alevi olarak gelmedik. İnsan olarak geldik.....Antakya'da bendensin ya da benden değilsin diye bir şey yok. Ben MHP olmadan da milliyetçiyim, CHP olmadan da Atatürkçüyüm. AK parti olmadan da dinimi biliyorum ve seviyorum. AK parti mi öğretti bana dinimi?

Alevi Arapların mesajları biraz daha açık ve nettir. Mesajlar, barış, kardeşlik ve sevgi üzerinedir.

F.U.: “Burada biriyle tartışsan, çok sinirlensen de babası, abisi gelse sarılır elini öpersin. Yaşına hürmet edersin. Başka şehirde babasını da doğrarlar. Yaşa hürmet edilir (Antakya'da). Başka yerlerde göremezsin. İnsana insan olduğundan ötürü.”

Antakya'da kent nüfusunun artmasıyla geleneksel yapıdan uzaklaşmakla birlikte geleneksel yapının izleri yine görülür. F.U., Herhangi bir tartışmada işin içine yaşı büyükler girdiğinde daha genç olanların büyüklere hürmet ettiğini belirtti. Belki

bunun sebebi genç kuşaktan insanların babalarının ve dedelerinin de birbirlerini tanımasıdır. Yaşam alanı olarak da yine kentleşme bölümünde ele alındığı gibi “Eski Antakya” olarak bilinen yer Antakyalılık kavramının oluştuğu yerdir. Bahçeli Antakya evleri ve bu mahallelerin girift sokakları temelleri sağlam ilişkilere ev sahipliği yapmıştır:

E.Y.: “45-50 üstü insanlar birbirini tanır. Derler ki “şu çıkmazda oturan adam mı, tamam bildim” İllâ cevabını verir.”

Evet, etnisiteler arasında bir ayrım vardır, herkes herkesin kimliğini bilir ama bunu uluorta dile getirmez.

E.Y.: “Yine de içeriden içeri ayrımcılık var. Mesela bizim bu durakta. Mesela şu bundan mı, bu bundan mı?”

H.V.: “Genel olarak Sünni’si, Alevi’si bir araya gelince içten fesat olanlar var. Onlar orada konuşuyorlar. Ben sporda (mağazasında) çalıştım. Ayrımcılık var. İçten içe var. Alevlenen bir şey yok. Ermeni var. Hristiyan var, Yahudi var. Kimse kimseye saldırmaz. Geçen bizim elektriğimiz kesildi, Alevi olmalarına rağmen gittik onlardan aldık. Aramızda bir şey yoktur.”

Hatay Devleti meclisinin kuruluşunda olduğu gibi küçük yapılarda denge unsurunun oluşmasına dikkat edildiği gözlenmektedir:

E.Y.: “Bizim dernekte başkan samimi. Alevilerden de 2. başkan var. Ayrımcılık olmasın diye. Sembolik. Bak bu dolmuş sırasında duranlardan şu taraf bizden. Adamların hiçbir şey umurunda değil.”

"Şu taraf bizden" denilerek kastedilen grup Sünni Türkler'dir. "Adamların hiçbir şey umurunda değil" denilmesi de Sünni Türklerin, Alevi Araplar gibi küçük gruplaşmalar yapmadığı ya da gruplaşma mevzusunu çok önemsemedikleri anlaşılmaktadır.

Hatay Devleti Meclisinin 29 Haziran 1939'da oybirliğiyle Türkiye'ye katılma kararı vermesi ve ardından da Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu kararı 30 Haziran'da onamasıyla birlikte Hatay, Türkiye Cumhuriyetinin 63. vilayeti olmuştu (Ada, 2005: 212). Sünni Arapların ve Arap Alevilerin bazı akrabaları sınırın öte yanında Suriye topraklarında kalmışlardır. Geçmişte bazı Arap Alevilerin Antakya'nın da içinde yer aldığı Hatay devletinin Suriye topraklarına katılması için çaba gösterdiklerini görüyoruz. Kentte hem Türkler hem de Arap Aleviler istedikleri ülkenin topraklarına dahil olabilmek için yoğun çaba göstermişlerdir. Türkiye'de 12 Eylül 1980 tarihinde ordunun ülke yönetimini eline almasına kadar olan geçen gergin süreçte de kentte en geniş iki grup olan Sünni Türkler ve Alevi Araplar arasında gerginlikler yaşanmıştır.

B.Z.: “12 Eylül zamanında büyük kavga olacak dendi, olmadı. Dışarıdan gelenler öyle sandı, biz birbirimizle kavga edeceğiz sandılar.”

A.Z.: “Antakya'yı karıştırmak istiyorlar. Ama yapamazlar. Antakya insanı akıllıdır.”

M.K.: Birçok provokasyonlar uyguladılar. Antakya'nın yerlisi bu oyunlara gelmiyorlar.

Oyuna gelen çevre köylerden gelenler. Antakyalılar birbirine ihanet etmez.

Y.Y.: “Eksik olan şeyler de var. 79'a kadar olan şeyler. İlla sen benim dinime geleceksin. 12 Eylül hareketi Antakya'daki sorunu durdurmuş. Televizyonda diyorlar ya şu olucu (olacak), bu olucu (olacak). Hayır, hiçbir şey olmaz. İnsanlar kardeşçe birbirine sarılıyorlar.”

Geçmişte yaşanan deneyimler Antakya'nın şu andaki durumu hakkında bilgi de vermektedir. 1970'li yıllarda Türkiye'nin geneline yansıyan ihtilafı durumdan Antakya'nın da etkilendiği anlaşılmaktadır:

Y.Ç.: “İki ay önce bana sordu bu arkadaş. Kendisi sağ görüşlü, ben solcu. Reyhanlı olayından sonra. Burada insanlar homurdanmaya başladı. Ulan ne olacak Antakya dedi. Dedim ki bizim Alevilerden korkma. Yaşadığımız bazı olaylar var. Bir şey olmaz dedim.

Sizden bir şey gelmedikçe bizden bir şey olmaz. Ha sen vurursun. Peki neden? Dedi. Suriye'den biri sordu. Ne yapacaksınız? Ben korkuyorum dedim. Benim ne anam var ne babam. Ne olursa olsun Sünni kesimin arkasında devlet var. Genel.”

2013 yılı Mayıs ayında Hatay'ın Suriye'yle sınır ilçesi olan Reyhanlı'da gerçekleşen bombalı saldırıda pek çok ölen ve yaralanan olmuştur. Sadece Hatay'da değil Antakya'da insanlar da bu patlamanın kente olumsuz yansımından korkmuştur. Bombalı saldırının Beşar Esad yönetimi tarafından muhalif grupların yerleştiği iddia edilen Reyhanlı'ya ceza vermek istemesi sonucunda gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Bu nedenle sınır ilçesi Reyhanlı'da yaşayan Sünni Arapların öfkeyle Alevi Araplarla ihtilafa düşeceğinden korkulmuştur. Görüşmüş olduğum Y.Ç.'nin, "Reyhanlı olayı" ifadesinde kastettiği bu bombalı saldırıdır. Alevi Arap olan katılımcının ifadesi Sünni iktidarın kendilerine çok sıcak bakmadığı fikrini yansıtmaktadır. Daha önceki bölümlerde de buna benzer birçok ifadeye rastlamıştık.

Ö.G.: “Biz niye görmüyoruz?”

Sünni bir Türk olan Ö.G. mademki devlet bizim arkamızda ve bizi destekliyorsa o halde neden göremiyoruz diye sorar. Ö.G.'nin açıklaması ülke geneline de yansıyan ve zaman zaman duyduğumuz “iyi de bu Aleviler” ne istiyor ki?” sorusunu da akıllara getirir.

Y.Y.: “Ben genel olarak söylüyorum. İkimiz de 12 Eylül'de cezaevinde yaşamışız. Ama aynı kaderi yaşamışız. Bir Hristiyan geldi. Aynı olay bir daha olursa ne yapacağız? Aynı konu. Maraş olayları bitti. Buraya 150 kişilik provokatif bir grup geldi. Etki tepki olayı oldu. Antakya belediyesi suyu Harbiye'den geliyordu. Ordan bir deli kuyuya taş attı. "Aleviler suya zehir attı". Antakya belediyesi bu hataya düştü. Bütün belediye aracı, aman kimse su içmesin. Suyu zehir atılıyor deyince buradaki akil insanlar bunun Alevi'si, Sünni'si yok ha. Telefonu olanlar akil insandı. Orada telefonlar çalıştı. O akil insanlar 1979'da bir yerde toplandı ve kol kola girip yürüdüler. O (güne kadar) 24 saat, 21 gün dükkânlar açılmamıştı. Yemek yiyemiyordu. Ekmek yok, meyve hali yok. Akil kişiler titreyip kendine geldi. Sonra da 1-2

gün sonra sıkıyönetim ilân edildi. Ben bunlara bakarak bir şey olmaz dedim. Bir kaç tane olay olur. Sol olarak çıkıyor. Karşı taraftan Alevi deniliyor.

“Telefonu olanlar akil insandı”. Kentin 70’li yıllardaki geleneksel yapısını oldukça iyi yansıtan bir ifade olduğunu düşünebiliriz. Muhtemelen o yıllarda kimselerin evinde telefon yoktur. Telefonu olanlar da varlıklı ve nüfuzlu kişilerdir. Bu varlıklı ve nüfuzlu kişiler de sözü dinlenen kişilerdir. Bu nedenle de onlar akil insanlar olarak toplumun barışı için mücadele etmişlerdir. Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye’nin oldukça karışık olduğu 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesi Antakya’da da sorunlu günler yaşanmıştır. Sorunların özellikle de Arap Alevi Cemaati ve Sünni Türk grubu arasında yaşandığı anlaşılmaktadır. Alevilerin yaşadığı bölgeden gelen şehir içme suyuna Alevilerin zehir attığı iddia edilmiş ve Antakya belediyesi de buna karşılık su tankerleriyle halka su dağıtmıştır. Bir müddet kimse dükkânlarını açmamış, insanlar yiyecek bulmakta zorlanmaya başlamışlardır. Evinde telefon bulunma ayrıcalığı yaşayan her mezhepten dönemin ileri gelenlerinin bir araya gelerek sorunu çözdükleri, dükkânların açılmasını sağladıkları ve farklı gruplar arasında olayların yaşanmasını önledikleri anlaşılmaktadır. Neticede, bu tartışmalar ve gerginlikler çok kötü sonuçlara yol açmamıştır. Goffman (2009: 85), "seyirci, olan performans hakkında öğrenmek zorunda kaldığı tatsız gerçekleri performansçı olarak gizleme ihtiyacı duyabilir; günlük yaşamda, geçmişte veya halen bildiği veya kendisine anlatamayacağı şeyler olacaktır" der. Günlük yaşamın kendi içerisinde gizleri vardır. Anderson (2011: 220) "...bir ulusun özü tüm bireylerin ortak pek çok şeye sahip olmaları ve aynı zamanda hepsinin pek çok şeyi unutmuş olmasıdır", der. Anderson, bir arada yaşayabilmek için geçmişte yaşanan olumsuzlukları unutmak gerekir demektedir ve Antakya’da birlikte yaşayan ve geçmişte tatsızlıklar yaşayan kentlilerde de aslında bunu görüyoruz. Pierre Nora (1989), bir topluluğun hafızasının

simgesel unsuru anlamına gelen “Lieux de M moire” terimini kullanır. Nora (1989: 9), toplumların belleklerini canlı tutmaları için tarihe başvurdularından bahseder:

“Tarihe, entelektüel ve seküler bir ürün olduğundan analiz ve eleştiri için başvurulur. Hafıza herkese karşı k rd r ama kendi grubunu bir arada tutar; Maurice Halbwachs'ın dediği gibi ne kadar çok grup varsa o kadar da hafıza vardır. Hafıza doğası gereği çoklu fakat spesifik; kolektif, çoğulcu ve fakat bireysel.”

Nora'nın söylediği kadarıyla ne kadar çok grup varsa o kadar da çok hafıza vardır. Demek ki kentte her grubun kendisine ait bir hafızası vardır. Yine Goffman (2009: 23), "her katılımcının kendisi için çok önemli olan ama diğerleri için aynı acil öneme sahip olmayan konularla (yani geçmiş eylemleriyle ilgili rasyonalizasyon ve gerekçelerle) ilgili geçici bir kural  er evesi çizmesine izin verilir. O da bu anlayış karşılığında kendisi için pek önemli olmayan ama başkaları için önemli konularda sessiz ya da tarafsız kalır. Böylece bir etkileşimsel “*modus vivendi*” (karşılıklı anlayış) oluşur” demektedir. Toplumların karşılıklı yazılı olmayan akitlerinden bahsedilmektedir. Farklı etnisitelerle birlikte yaşamak bireylere birlikte yaşama, ya ayabilme alı kanlı ını kazandırmıştır. Goffman (2009: 234), "farklı imgeler kullanarak söylersek, ahlaki açıdan her zaman doğru bir görüntü çizme ve sosyalle mi  bir ki ili e sahip olma y k ml l  u ve bunun k rlılı ı, kişiyi sahne sanatlarında tecrübeli bir kimse olmaya zorlar" derken kent yaşamının çoğulcu yapısının bireyi de bu yapıya ayak uydurmaya davet ettiğini belirtir. Goffman'ın söylediklerinden yola çıkarsak farklı dinsel pratiklerin, adetlerin, geleneklerin ve dillerin konu uldu u bir kentte etnik kentli, Antakyalı da iyi bir oyuncudur. Tıpkı bir sahne oyuncusu gibi günlük pratiklerin içerisinde kendi rolünü oynar; çünkü sosyal ilişkiler ağını geliştirmek ve canlı tutmak istiyorsa rolünü oynamalıdır. Yani iyi bir kentli olmak iyi ilişkiler geliştirmekle e de erdir.

Şimdi de hoşgörünün kentte yer aldığı alanlara bakalım. Bunlardan ilkini dinsel anlamda görebiliriz.

A.S.: “Kâğıt üzerinde olabilir. Konya'ya bir ramazan döneminde gidin. Orada bir su içtiğinizi görsünler. Gözünüzü oyarlar. Sorgulamadan yargırlar.”

Antakya'da insanların uyum içerisinde yaşamasının önemli bir sebebi de yaşayanların birbirlerinin inançlarına saygı göstermesidir.

M.K.: “Yaşanılacak bir yer. Farklı dinlerden, mezheplerden insanlar. Herkes taptığı dine, kitaba saygı duyuyor.”

T.S.: “Biz Antakyalılar olarak, zihin olarak her türlü fikre açığız. Görüş özgürlüğü oluyor.”

Özellikle Alevilerin söylemlerinde kentin rahatlığına vurgu yapılmaktadır. Ramazan ayında oruç tutmayanlar için Türkiye'nin diğer şehirleri daha muhafazakâr bir görünüm sergilediğinden Antakya ya da genel olarak Hatay ili bu anlamda insanların rahat hareket etmesine olanak tanımaktadır. Oruç tutmayanlara ya da gün içerisinde yiyip içen insanlara kimse yan gözle bakmamakta ve sözlü ya da fiili uyarıda bulunmamaktadır.

O.G.: “Bana yabancı geliyor. Orası farklı, burası farklı. İç Anadolu'da birisi başka bir şehre gider yaşar. Antakya'dan birisi yaşayamaz. Ankara'ya giden farklı aileler Ankaralı olmuş.”

M.M.: “Ramazanda kimse kimseye karışmaz. Erzurum'da kantinde çay içemezsin. Alevi'si, Sünni'si aynı ortamda.”

M.H.: “Mesela bizim kültürümüzde içki önemli bir yer tutar.”

Alkol tüketimi konusunda mezhepler arasında Sünni Türklerin ve Sünni Arapların içerisindeki muhafazakâr kesimin sayısının Alevi Araplara göre daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Alevi Araplar, dini törenlerinde de alkol alırlar. Ülkenin başka bir bölgesine göre bu anlamda daha özgürdürler. Dinsel anlamda özgür yaşayan, kendi dini ritüellerini rahatça uygulayabilen ve dini yaşamlarını sürdüren

Aleviler, Hristiyanlar ve Yahudiler için Antakya bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Hatta sorun istemediklerini de sık sık dile getirirler:

H.A.: “Dışarıya gidince biz de arkadaşların toplantısına katılıyoruz. Antakya’da ne oluyor, soruyorlar. Antakya’nın yerleşik halkı bu işlere müsaade etmez. Şimdiye kadar birleşik çalışmışlar. Antakya’dan ne diğer sınıflar, ne dinler, ne mezheplerle mücadelemiz var.”

Alevilerin söyleminde hoşgörü biraz daha fazla yer almaktadır:

B.Z.: “Hoşgörü var ama bu Arap Alevi’sinin hoşgürüsünden dolayı hoşgörü var. Kendi inancımızda insana saygı var. Kimsenin etnik yapısına bakmıyoruz.”

Ş.A.: “Burada karşımızda bir insan var. Dinini, mezhebini sormayız. Bir arkadaş İstanbul’da geziyor. Hindistan kıyafetli bir çift görüyor. Kadın o kadar güzel ki cazibesine kapılıp peşlerinden gidiyor. Pastaneye giriyorlar. O da giriyor. Hintli hesap vermek için dolar uzatıyor. Garson almak istemiyor. Arkadaşım garsona soruyor: -Uleg (lan) niçin dolar almıyorsun. Hintliye Arapça konuşarak yardımcı oluyor. Hintli Ziraat mühendisiyim diyor. Geniş bir arazim var. Ekerim. Kallo (söyledi – sordu) senin mezhebin ne? Arkadaşım demiş ki: Senin gibi bir insanım. Ben insanım, benim de senin gibi iki kulağım var, burnum var. Dinimden sana ne.”

İnsanların birbirlerinin dinine, inanışına, ritüeline karşı çıkmamasının önemli bir sebebi de kent yaşayanlarının birbirlerinin dini ritüelleri hakkında az ya da çok bilgi sahibi olması ve birbirlerini tanımasıdır. Mezhepler birbirlerini tanıdığı ve bildiği için saygı duyarlar. M.A., bir Üniversite öğrencisidir; kente Türkiye’nin başka bir ilinden gelen, Alevi olduğunu bilmeyen ama sonradan öğrenen okul arkadaşı bir Sünni ile olan konuşmasından çarpıcı örnekler vermişti. M.A.’ya göre Sünnilerin yoğun ve büyük grup olarak yaşadığı toplumlarda Alevilerle ilgili yeterli bilgi yoktur:

M.A.: “Biz sınır kentiyiz ya iki adım ötemizde savaş çıkırtkanlığı var. Burası iki mezhebin ağırlıklı olduğu yer. Buraya en son getirecekleri yer mültecileri. Buraya getirdiler. Arkadaşım

diyor ki: "ben seni tanımasam seni vururdum. Bize öyle bir anlatıyorlar ki". Burada iki mezhep de birbirine saygı duyuyor.”

Bir Hristiyan için de aynı kaygılar söz konusudur:

Y.A.: “Burada Çerkez de var, aşiret çocuğu da var, Musevi de var. Hristiyanlığın üç kolu var. Ermeni’si de var. O ayrı bir mezhep. Tabii Hz. İsa tek. Hepsisi de Ortodoksluktan türeme. Hz İsa’nın şakirtleri. Burada Kurbat’ı, aşireti aynı masada oturur. Biz ramazanda oturur alkol tüketiriz. Buradan çık başka yerde bunu kabul etmezler. Bu ayda değil su içmek. Mesela bu arkadaş Sünni, bu Alevi, ben Hristiyan. Burada çalışır. Eşi Kuran okur, ders verir. Teravih diyemiyor, Tel Aviv diyor.”

Yerelde yaşayan Roman topluluğunun üyeleri için "Kurbat" ifadesi kullanılır.

"Burada ‘kurbat’ı, aşireti aynı masada oturur", cümlesinde herkes herkesle aynı masada oturur, kimse kimseyi küçümsemez, Roman dahi olsa denilmektedir. Sınırın diğer yanında Suriye'deki yakın şehirlerde mezhepler ve kültürler arasında ciddi bir savaş yaşanmaktadır. Hatay ilinde ve Antakya'da ise insanlar bu yaşananlardan tedirgin olmakla birlikte sorun çıkmamasını istemekte ve geçmişte yaşanan acı tecrübelerden dolayı burada bu sorunun çıkmayacağını düşünmektedirler. Başkalarının kültürü, dini, inancı ve yaşamı hakkında bilgi sahibi olan kent sakinleri dolayısıyla da bildiği bu dini inanış ve ritüellerden korkmamaktadır. Tam tersine anlayışla karşılamaktadır.

Dinsel hoşgörünün yanında dilsel hoşgörüden de bahsedebiliriz. Kentte kullanılan dil sayısı da çeşitlilik göstermektedir. Dil ve hoşgörü arasındaki bağ dil ve kimlik bölümünde ele alınmaktadır. Hoşgörü kavramının din ve dille olan bağına değindikten sonra şimdi de yerleşim alanları ve hoşgörü arasındaki bağa bakalım. Kentin en eski yerleşim alanı şehri ikiye bölen Asi nehrinin doğusundaki bölge ile Habib-i Neccar (Silpius) dağı arasındaki alandır. Asi nehrinin Batı'sında kalan

yerleşim alanı 1980'li yıllardan sonra gelişmeye başlamıştır. Çelebi (1982: 164) 'Bir Grup Eski Antakya Evi' adlı makalesinde 20. yüzyılın başında nehrin öte yanındaki hareketlilikten bahseder:

“...Ancak bu tarihten sonra eskiden sebze, meyve bahçeleri ve İslam mezarlığının bulunduğu (Eski) nehrin batı tarafındaki yerde, yeni bir mahalle (Selamet) kurularak şehrin surları dışına çıkmıştır. Yeni kurulan bu kısım gün geçtikçe büyümekte ve modern bir şehir havasına bürünerek, eski Antakya ile tezat teşkil etmektedir.”

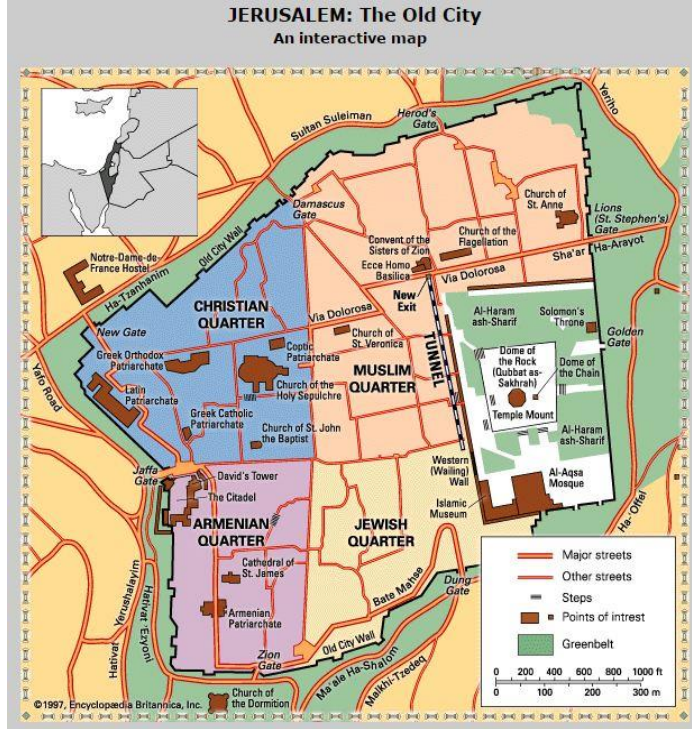
İngiliz gravür sanatçısı ve seyyah W. Henry Bartlett'in de meşhur gravürlerinde Eski Antakya adı verilen ilk yerleşim alanının sırtını Silpiyus ya da Habib Neccar dağına yasladığı görülmektedir. Kozmopolit kentin bulunduğu eski şehir Asi nehrinin Batı yakası ile kıyaslandığında daha küçük bir alandır. Geçmişten bu yana farklı dinden ve mezheplerden insanlar aynı yerleşim alanı içerisinde yaşamışlardır.

M.S.: “Antakya'nın özünde zenginlik, fakirlik, cahillik gözetilmezdi. Şih Ali Mahallesi, İplik pazarının orası. Eskicilik yapan "Anası Gözel" eski ayakkabıları toplardı. Eskici onları toplar, tamir eder, satardı. Bunun karşısında dedem otururdu. Saatçi Hasan Efendi. Onun karşısında Hacı Nihat ağa. Memleketin ağası. Hepsi akşam aynı yerde oturur sohbet eder, memleket meselelerini konuşurlardı. Eskiden ramazanda herkes birbirini eve çağırırdı. Kimseye söylenmezdi ayıptı.

A.Z.: “1960'lardan eski mahallemizde sağımızda Alevi, solumuzda Sünni vardı. Kurban kesilirken bizi de götürürlerdi. Görelim diye. Kurban kesilir, mangal yapılır yenirdi. Annem en güzel pastasını kayık tabakla en güzel örtüsüyle komşulara gönderirdi.”

İlk söylem örneğinde zengin ve fakir ayrımı yapılmadığı, kapı komşusu insanların akşam olduğunda bir avluda toplanıp sohbet ettiklerini görüyoruz. İkinci söylemde kendisi de Antakya'da artık sayıca çok az kalan Yahudilerden olan A.Z. de 'Eski Antakya' olarak bilinen yerleşim yerinde farklı mezheplerden insanların

birarada yaşadığını belirtmektedir. Kudüs, Prag, Varşova, Krakow, Halep ve geçmişte Venedik gibi Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde farklı mezheplerden insanların yaşadığı bölgeler kentin ayrı bir yerinde yer almaktadır ve bu bölgeler Yahudi bölgesi (Jewish Quarter) Ermeni bölgesi gibi isimlerle anılmaktadır (Fotoğraf - 22).

Fotoğraf - 22: Kudüs Kentindeki Farklı Dinsel Bölgeleri Gösteren Harita

Kaynak: http://www.bu.edu/mzank/Michael_Zank/Jerusalem/

Reşat Kasaba (2006: 202) da farklı mezheplerden ve dinlerden insanların aynı yerleşim bölgesinde oturduğu konusunda görüş belirtir:

"Farklı dinlerden gelen insanlar aynı mahallede otururlar, birbirleriyle yakın ilişki içinde yaşarlardı. Her nasılsa, 20.yüzyılda gittikçe monotonlaşan ve homojenleşen toplumlar arasında Antakya kendisine özel bir yer edinmiş ve bu yeri uzunca bir süre koruyabilmiştir."

Heterojen yapıdaki yerleşim alanlarında birlik ve beraberliğin yüksek olduğunu görüyoruz. Şimdi de daha homojen bir yapıdaki yerleşim alanına bakalım:

T.D.: "Hoşgörü kenti deniyor. Olduğu söyleniyor. Her görüşten insan var. Ama bu suni bir denge üzerine kurulmuş. En ufak bir olayda kutuplaşmalar, zıtlaşmalar oluyor. Belirleyici ve sabit bir tek tarafın arkasına iktidarı ve devleti olarak hegemonya oluşturması. Bu halka bırakılsa. Birileri altını kazdığı zaman sorun var. Karşı kesimlerden de gelip burada oturan var. Bizden de orada oturan var. Bize saldıran olur mu diye korkuyor. İş dünyasında kaynaşmış."

Söz konusu yerleşim yeri Armutlu Mahallesi'dir. Burada Armutlu Mahallesi için ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Armutlu Mahallesi Antakya parkının güneybatısında Asi nehri kenarında bir mahalledir. Mahallede ikamet eden büyük çoğunluk Alevi Araplardır. 2013 yılı içerisinde İstanbul'daki Gezi Parkı eylemleri ülkenin birçok kentine de etki etmiş ve protesto gösterileri ülkenin her tarafına dağılmıştır. Antakya'da olayların en yoğun olarak yaşandığı yer de Armutlu mahallesi'dir. Yukarıdaki açıklamayı yapan T.D. de Armutlu mahallesindendir. Armutlu mahallesi ev kiralarının düşük olması ve kent merkezine yakınlığı sebebiyle genç memurlar tarafından da tercih edilir. Görüşülen kişi aslında şu mesajı vermek istemektedir: Biz Sünni Türk iktidarına kızarak semtimizde oturan Sünni Türklere saldıracak değiliz. "İş dünyasında kaynaşmış" derken de aslında söz konusu kapital olduğunda mezhepsel ve dinsel sorunun olmadığını söylemektedir.

T.D.: "Burada oturup korkanlar olmuş. Kulağımıza geldi. Biz o güvenceyi verdik. Size kimse karışmaz. Vali, emniyet müdürü taraflı. Bağımsız olması gerek. Yargı işlemezse herkes kendi adaletini aramaya kalkar. Biz bunu istemiyoruz."

Üstyapıda, iş dünyasında Gellner'in (2008) de dediği gibi milliyetçilik, etnisite, mezhepler gibi çizgiler daha flu, daha görünmez bir hal almaktadır. Alt

kesimlere doğru inildikçe ise bu çizgiler daha da keskinleşmektedir. Armutlu mahallesi büyük çoğunlukla Alevi Arapların yerleşmesinden dolayı daha keskin görüşlere sahip insanlardan oluşmaktadır. Mahallede sonradan başka kentlerden gelerek yerleşen Sünni Türkler vardır ama onlar zaten asla Antakyalı olamayacaklardır. Bu anlamda Armutlu mahallesini ayrı olarak ele almak doğru olur. Alevi Arap olan Y.G. yapmış olduğum çalışmanın tezin bir parçası olduğundan halâ şüphe ediyordu ve son sözleri şöyle olmuştu:

Y.G.: "Bu mesaj devlete iletilecek mi? Devlet kimseye karışmasın. Devlet devletliğini bilsin."

Farklı dinlerden ve mezheplerden insanların bir arada yaşaması, birbirlerinin dini inanışlarına, dini ritüellerine, bayramlarına tanıklık etmesi birlikte yaşama ortamının oluşmasına da doğrudan katkı sağlamaktadır. Birlikte yaşamanın, uyum ortamının oluşumuna katkısının yanı sıra kentte olanaklara erişim de önemli bir yer tutar.

L.A.: "Çocuklukta ailemde gördüğüm insanların birbirine farklı bir bağı var. Küçük bir çocukken kavga dövüş olursa başka bir veli çocuğunu kayırmıyor. Çocukken yaşadıklarımın büyümeye de etkisi var.

Gellner (2008: 150) "entropiye dirençlilik, meydana geldiği sanayi toplumlarında çatlaklar, bazen de derin uçurumlar yaratır", der. Kentte görüldüğü kadarıyla entropi vardır. Olaylar ve durumlar karşısında kentlilerin etnik sınıfları tutmak yerine adil davranmaları belki de kentte devam eden entropinin sebebidir. Anderson (2011: 106)'ın İskoç iş adamlarının Londra'ya gelmesiyle ilgili örneğini incelemiştik. Anderson, Britanya'da İskoç milliyetçiliğini dengeleyen unsurları bu şekilde ortaya koyar. Kaynaklara eşit erişim, söz sahibi olabilme gibi durumlar ve genelinde entropi hoşgörüyü belki de görünür kılan unsurlardır. Hatay Devleti

kurulduğunda meclisinde farklı dinlerden ve mezheplerden insanların yer alması bu anlamda önemlidir. Her ne kadar ihtilaflı olsa da kuruluş çok seslilik içermektedir. Tek bir tarafın tahakkümü altında gerçekleşmemiştir. C.N.'nin ifadesi kentteki dengeyi özetler niteliktedir:

C.N.: “Burada öyle bir sorun olsa güçlü olan zaten kazanırdı.”

Kent sakinlerinin beyanları bir taraftan da birlikte yaşama kültürünün edinildiğini gösterir. Bir topluluğa ait dini pratikler ve ritüeller yaşanırken diğer dinlerden ve mezheplerden olan kişiler de bunlara tanıklık etmektedir. Yaşanan iyi ve kötü olaylar birlikte yaşanmakta ve paylaşılmaktadır. Burada bir kader birliğinden bahsedebiliriz. Birlikte yaşamak, sorunları birlikte göğüslemek, mutlulukları birlikte paylaşmak ve dostluklar kurmak bir kader birliği oluşturmaktadır. Benim yaşadığım sorunları başkası da yaşıyor fikrine sahip olmak kader birliğinin bir parçasıdır.

F.Ü.: “Mardin çok güzel bir şehir. Güneşin batışı çok güzel. Ama adam niye orada yaşamıyor. İnsanlarından dolayı. İsteddiği gibi yaşayamıyor. İsteddiği gibi giyinmiyor. Ne yapayım ben güneşin batışını.”

S.Y.: “Çocukluğumuzdan beri üzerimizde bir baskı var.”

O.D.: “Onları görerek telkin ediyor. Biz de çocuklarımıza da ediyoruz. Neticede kaçınmazsak neler olacağı belli. Zaten buradan sağduyunun olması hesapları su yüzüne çıkarıyor.”

Yukarıda yer alan farklı söylemler Antakya'da hoşgörünün oluşmasının tek bir sebebi olmadığını ortaya koymaktadır. İnsanların kentte özgürce yaşayabilmesi ve hareket edebilmesi bunun önemli sebeplerinden birisidir. Bir diğer sebebi de hoşgörünün edinilmiş olmasıdır. İnsanlar geçmişteki acı deneyimlerden ders çıkarmış ve sağduyulu davranmaya gayret etmektedir. Dolayısıyla burada ‘*birlikte yaşama kültürü*’nden bahsedebiliriz.

M.S.: “Altınözü’nün Alevi köyü var. Köyün ziyareti var. Bu ziyaretin hasırı var, çatalı var, mangalı var. Böyle bir Alevi ziyaretinde Sünnileri de gördüm. Pazar günü pikniğe gitmişler. Adak yemeği vardı. Herkese dağıtıyorlardı. Alevilerin adağı. **Küçümsese zaten oraya gidemez.**”

M.S.’nin söylemi oldukça önemlidir. Bir mezhepten olan birisinin bir başka mezhepten veya dinden olan birisinin dini inançlarını yerine getirdiği yeri gezmesi, hatta orada piknik yapıyor olması insanların zihninde birbirlerinin inanç dünyaları ile ilgili sorunlar olmadığını gösterir.

Antakya’nın medeniyetler kenti olarak işaret edilmesi, kente sos yıllarda yapılan yatırımlar ve son ekonomik krizler kent periferisinden merkeze doğru hızlı bir göç akışına sebep olmuştur. Kent nüfusu hızla artış göstermiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle çok sayıda Sünni Arap vatandaşı da kente göç etmiştir. Kente bu kadar çok sayıda insanın kısa sürede dahil olmasının çok kültürlü, çok dilli Antakya için gelecekte bir sorun teşkil oluşturup oluşturmayacağı da ayrı bir merak konusudur. Suriye’de değişecek dengeler Antakya’nın da iç dinamiklerine etki edebilir.

M.Ü.: “Ona meyil verilmez. Öyle yaparı da olur. Yapmayarı da olur. Ama öğrenir. Zamanla kafasına yer eder.”

A.A.: “Yeni gelenleri de içine alıyor. Şehir onları içine çekiyor.”

Yaşları genç olan M.Ü. ve A.A. Antakya’ya yeni gelenlerin de kentin birlikte yaşama kültürüne uyum sağlayacağını belirtmişti. Genç kuşağın ayrımcılığa karşı olan bu tavırları önemlidir. M.Ü., kente yeni gelenin de birlikte yaşama kültürünü başkalarına bakarak öğreneceğini ima etmişti. Özveren (2006: 24) de kentin her zaman yeni gelenleri içine aldığını ve çok kimlikli yapının içinde erittiğini belirtir.

"Depremlerle, göçlerle nüfusu köklü bir biçimde değişmişse de her seferinde Antakya'yı Antakya yapan özellikler yeni gelenlerin de kimliğine zamanla damgasını vurmuştur. Sonuçta, Antakya, kendisi bir liman olmamakla birlikte liman kentlerinin karşısını oluşturan geleneksel ardülke kentlerinden farklı bir yapı sergileyegelmiştir."

Barth (1969: 18) birkaç etnik grubu bir sosyal sistemde bir araya getiren olumlu bağın, grupların birbirlerinin karakteristik kültürel özelliklerine saygı göstermesine bağlı olduğunu vurgular. Böylesi bir tamamlayıcılığın birbirine bağlı olmaya ya da birlikte yaşamaya güç kattığından bahseder. Antakya da birden fazla kültürün bir arada yaşadığı ve bu kültürlerin de birbirlerinin yaşam alanlarına saygıyı koruyarak sürdürdüğü bir yer olarak görünür. Bu birliktelik aslında bireylerin açıklamalarına bakıldığında bir korkunun da örtük göstergesidir. İnsanlar bu birlikteliğin bozulmasını istememektedirler. Antakyalı için birlikte yaşamının anahtar kelimesi hoşgördür. İşte hoşgörü kelimesinin çokça kullanılmasının sebebi de budur. Görüşmecilerden E.Y., Antakya insanının en nihayetinde mezhepler üstü düşüneceğini ve birbirini tutacağını belirtmişti:

E.Y.: "Antakya'nın insanı birbirini tutar. Düşmanı kanlı düşmandır."

Özetle, hoşgörü kelimesi, kelimenin düz anlamından fazlasını bünyesinde barındırmaktadır; kelimeyi etnisitelerarası ilişkilerin doğasında, ekonomik ilişkilerde, dini ve kültürel pratiklerin uygulanmasının da yer aldığı geniş bir mecraa yaymak kelimenin kaplamını anlamak için daha yararlı olacaktır. Son kertede, "*birlikte yaşama kültürüne sahip olma*" olarak tanımlayabileceğim hoşgörü kavramı kente kendini ait hissedeni bireylerce kullanıma sokularak olumlanmaktadır.

9.1. Dil Kullanımı ve Antakyalılık

Edward Sapir (1931), dilin, hayatımızın dokusunu belirleyen ve sosyal olarak aktarılan inançlar ve ritüelleri içeren kültürden ayrı olarak ele alınamayacağını

belirtir. Sapir'e göre kültürel geçmişin yeniden inşasında dil önemli bir yer tutar. Kültürü, bir toplumun ne yaptığı ve düşündüğü diye tanımlarken dili de özellikle ne düşündüğü kısmında ele alır. Dil ve düşünce kanallarımızın birbirinden ayrılmaz biçimde içiçe geçtiğini düşünmektedir. Hoiyer (1953: 554) aynı şekilde dilin kültürden ayrı olarak ele alınamayacağını ve kültürün temel bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Hoiyer'e göre kültürel örüntülerin aktarılmasında ve taşınmasında temel bir rol oynar. Bir kültürde olan her unsur aynı şekilde o topluluğun iletişimsel aracı olan dilde kendisine yer bulacaktır. Daha önceki bölümlerde Antakya'da insanların birbirinden farklılığını ortaya koyan dini ritüeller, yiyecekler, müzikler gibi birçok özellik ele alınmıştı. Bu farklılıkları gözlemlemede dil Antakya'da oldukça önemli bir yer tutar. Gerda Mansour (1993: 100), basit toplumlarda bir toplumu diğerinden ayırt etmenin kolay olmadığı durumlarda dilin sosyal kimliğin en güçlü simgesini oluşturduğunu belirtir; iki veya daha fazla topluluğun bir arada yaşadığı ve kıt kaynaklar için mücadele ettiği durumlarda ise dilsel farklılıkların grubun hayatta kalma mekanizması için en önemli unsur olduğunu ifade etmektedir. Belirli bir grubun üyesi olan kişi ait olduğu kültürün kültürel repertuarına ve dolayısıyla dilsel farklılıklara sahip olacaktır. Antakya ve periferisi de çok kültürlülüğün yanı sıra çok dilli bir bölgedir de. Türkçe, Arapça, Çerkezce, Ermenice, Roman dili gibi konuşulan farklı dillerle dilsel anlamda incelenmeyi ve kimliğin oluşumuna etkisini ele almayı hakkeder.

Shields (2011: 3) Hatay devletinin tarihini anlattığı “Fezzes in the River” adlı kitabına giriş bölümünde Saydo’nun hikâyesi ile başlar. Shields, Hatay devleti zamanındaki çoklu kültür katmanları içerisinde Saydo’nun düşünce yapısı aracılığıyla Kürt, Türk ve Arap etnisiteler arasındaki kimlik nosyonu ile ilgili kafa

karışıklığını da ortaya koyar. Ortada konuşulan birçok dil vardır. O halde kimin hangi milliyete sahip olduğu nasıl belirlenecektir? Yazar, o zamanki adıyla Milletler Cemiyeti'nin de bu konuda kararsızlık yaşadığını belirtir.

Arapça, Türkçe'den sonra Antakya ve çevresinde en çok konuşulan dildir. Yaşlı kuşaktan bilenler dışında yazılı Arapçayı bilenlerse çok azdır:

Ş.A.: "Askerde biri eski harflerle yazıyor. "Askerlik iyi değil". Bir Kürt çağırıyorlar okusun diye. Bu Kürtçe değil. Biri binbaşıya diyor "Bir Ş.A. var Araboğlu". Oku bunu dedi. Ben güldüm. Yüzbaşı niye güldün dedi. Dedim buradan sıkılmış. Ama demedim askerliği beğenmiyor. Yumuşatıp söyledim. (Binbaşı) Yarın gelsin ben ona göstereceğim dedi."

Arnold (2006: 111), az sayıda kişinin Arapça okuma yazma bildiğini belirtirken Cengiz (2014: 114) de Suriyeli göçmenler nedeniyle ticari işletmelerin görünen yerlerinde, tabelalarında ve vitrinlerinde son zamanlarda Arapça yazıların arttığını ifade eder. Sünni Araplar ve Alevi Araplar, Arapça bilir ve gündelik yaşamda da kullanırlar. Boran (2009: 316) Rum-Ortodoksların da Arapça konuştuklarını ve ayinlerini de Arapça yaptıklarını belirtir. Katoliklerinse daha çok Türkçe konuştuklarını ve ayinlerini Türkçe gerçekleştirdiklerini söyler. Doğruel (2005: 168) Arapça'nın her iki topluluk tarafından kullanılması ve bir arada yaşamalarının Arap Hristiyanlarla Nusayri Alevileri yakınlaştırdığını ifade etmektedir.

Cengiz (2006) Hatay'da iki temel iki dillilikten bahseder. Doğal olarak her iki dilin de öğrenildiği "doğal iki dillilik" ve daha kırsal bölgelerde karşılaşılan, Türkçenin sonradan öğrenildiği "kültürel iki dillilik". İki dilli konuşmacılar gündelik yaşamdaki Türkçe konuşmalarında zaman zaman kelime ödünç alma (word borrowing) yoluyla Arapça kelimelere, terimlere ya da atasözlerine de başvururlar.

Ö.Z.: “Ben önce Arapça konuşmayı öğrendim. Arapça konuşmayı çok severim mesela. Bir kitap okudum Arapça, Latince'den sonra bilim diliymiş.”

Saha çalışmamda Alevi Araplarla görüşmelerimde bir konuda açıklama yapmak istediklerinde kimi zaman şöyle bir ifade kullananlar olmuştu: “Arapçada şöyle bir söz vardır:.....”

M.A.: “Kil milledina Alla eyna. Herkese dininde Allah yardımcı olsun. Biz böyle büyüdük. Başka mezhepler hakkında. Nenem evden çıkmadan söyler bunu. Belâdan uzak dur. Bu son olaylardan sonra.”

Gezi olayları dönemine gelen zaman zarfında Antakya'daki olayları da kasteden M.A., ninesinin sözlerini ve dileklerini onun kendi ağzından söylediği ve söylendiği dilde daha anlamlı olan Arapça ile aktarmaktadır.

F.U.: “Dünyada ilk elektriğin geldiği yer. Buna Arapça davviyat denir. Eski adı bu. Şimdiki adı zaten elektrik mahallesi.”

B.Z.: “Tabii ki ailemiz var. Ortaokula, liseye burada gittik. Arapça'da bir laf vardır. Kuşu nerede bırakırsan bırak kendi kafesini özler.”

M.S.: “Arapça bir söz var, Türkçesi “kızını ver gence, kısmeti Allah'tan gelir”.

F.Z.: “Arapçası daha detaylı gerçi.”

Yukarıdaki ifadelerde de görüleceği gibi görüşmeye katılan Alevi Araplar kimi zaman bir açıklama yapma ihtiyacı hissettiklerinde söyleyeceklerini ya Arapça söyleme ihtiyacı hissetmiş ya da bu söyleyeceklerinin Arapçasının daha anlamlı olduğunu söylemişlerdi.

A.S.: “10 yıl Antalya'da yaşadım. Buradan ayrılmayı düşünmüyorum. Biraz da milliyetçilik, Arap oluşum. Arapça kullanmayı seviyorum. Buna faşistlik diyebilirsiniz.

S.E.: "Genelde yürüyüş yapıyorum arkadaşlarımla. Kültür festivalleri var, Arapça tiyatrolar var."

Yukarıda yer alan beş ayrı ifadenin içeriği aslında birbirini tamamlamaktadır. Mahallenin adının Arapçadaki karşılığı ya da halk arasındaki kullanılışı, Arapça atasözünün kullanıcıya ana dilinde daha anlamlı gelmesi, anlatılacak konunun Türkçeye çevrilmesi esnasında zihinsel repertuarda uğradığı kayıplar ve ana dilde konuşmadan alınan zevkin ve keyfin başka bir dil kullanılırken yetersiz kalması... İşte bunların tümü yukarıdaki anlatıların içerisinde saklıdır.

Ö.Z.: “Güven oluyor adam Arapça bildiğimi öğrenince., “artık sizin müşterinizim”, dedi.

Ben Antakyalıyım diye müşterim oldu.

M.K.: “Moskova’da bile iki çocuk Arapça konuşuyorlar. Öğretmenim dediler. Elime sarıldılar. Oğlum varın gidin, benim kalacak yerim var dedim.”

Antakya'da gündelik hayata giren Arapça kelimeler de mevcuttur.

N.G.: "Hep bunlara konulurdu. Bazen tutyalara konurdu. Peynirler, zeytin, tuzlu yoğurt cam kavanoza konurdu. Bir de attun yapılırdı (siyah zeytin).... Ceviz reçeli, kebbet, turunç reçeli, hep evlerde yapılırdı. Bunlar ikramlık. Çilek, ayva ve kaysı, vişne bunlar da kahvaltılık. Patlıcan reçelini de ekle... Akşam oturmalarında dışarıdan çerez alınmazdı. Karpuz çekirdeği kavrulur, kudama (leblebi - nohut) kavrulurdu. Evlerde kavrulur. Kahve değirmenlerde evlerde çekilirdi...

Yiyecekleri saklamak için kullanılan 'tutya', siyah zeytine verilen isim 'attun', bir tür turunçtan yapılan 'kebbet' reçeli, karpuz çekirdeğinin kavrulmasıyla yapılan 'kudama', Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerdir.

N.G.: "Taze olarak baharat alınır. Kakula, et, habbehal. Bir de tarçın, bir de yeni bahar. Et haşlanırken kokusunu alır. Etin o ‘zah’ kokusunu alır. Kaynarken köpüğü çıkar, o köpük çıktıktan sonra temizlenir ve baharat atarsın."

B.B.: "Habbılhel diye sorarlar. Kakule genellikle il dışından, şehir dışından gelenler İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Alanya, Kıbrıs, buradan gelenler internetten araştırıp o isimle geliyorlar. Kakule diye biliyorlar. Ama burada genellikle bilinen habbılhel, Arapçasıdır."

Türkçe'de 'kakule' olarak bilinen baharatın Antakya'da bilinen genel adı habbılhel'dir. Baharat satıcısı da kent dışından gelenlerin kakule adıyla baharatı istediklerini belirtir. Sadece baharat isimleri değil yemek isimleri de kimi zaman Arapça kelimeler içerebilir:

S.Y.: "**Sayni** kebab. Yemekler ey nazlı hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor."

R.D.: "Bizim sini etimiz meşhur."

M.C.M.: "**Kemmunlu** biberli aş."

Tepsiye et konularak yapılan yemeğe Türkçede "tepsi kebabı" denilir. Arapça bilip konuşanlar ise yemeğe sini kebabı ya da sayni kebabı da derler. Kimyonla ve biberle yapılan bir başka yemeğe de yine kelimenin Arapçadaki kullanımının doğrudan transferiyle "kemunlu biberli aş" denilir.

Arapça bilen Alevi ve Sünni Araplar çalışmak ve para kazanmak için Arapça konuşulan ülkelere giderler. Arapça bilmelerini bu yolla kendileri için avantaja çevirirler:

O.G.: "Bizim Arapça bilmemiz bir artı."

S.E.: "Yurtdışından yeni geldim. Arabistandaydım. Buradan çok farklı. Yani insan yurtdışına çıkınca çok öznlüyor. 12 yıl kaldım. Düğünler oluyor, toplantılar oluyor, doğum günü oluyor. Sen uzaktasın. Su içerken bile farklı geliyor. Yemekleri özellikle öznlüyorsun."

T.D.: "Hatay'ın zenginliği dışarıya bağlı, Arap, Katar."

Y.G.: "Çok zengin bir şehir. Tabiatı, tarihi. Çöpten ekmek toplayan da var. Ama insanlar yurtdışında çalışıyor. Yurtdışında çalışıp eşine çocuğuna para gönderince döviz girdi. Arabistan, Katar, Libya, Hollanda. Gidip gelenler genelde Arap devletlerine gidiyor."

M.M.: "İnsanın çalışkan olması. Türkiye'nin en büyük ihracat nakliyecisi çok. Gurbetçi işçisi."

İ.T.: "Buranın zengin olması çalışkan olması. Her ailede 2-3 kişi yurt dışındadır."

Alevi Araplar, kentin ekonomik açıdan gelişmişliğinin bir sebebinin de yurtdışında, Arap ülkelerinde çalışan Hatay'lı işçiler olduğunu söylerler. Yurtdışında çalışan çok sayıda işçinin kente getirdiği dövizlerin kentteki nakit akışında etkili olduğunu anlatmak istemektedirler.

O.G.: "Antakya Alevi şehridir, Arabı var. Yurtdışına çıkılır. Buradaki esnaf yurtdışına gider.

Berberde çalışır, lokantada çalışır. Parayı getirir. O parayı buraya yatırır. Tarım arazileri verimli. Her bir ailenin 2-3 dönüm boş arazisi vardır. Böyle zengindir. Holdingle filan değildir. Kendine yeter."

T.Z. : "İnsanların dışarıda olması. İnsanların % 80'inin dışarıda olması. Buradaki ailesine 50 dolar, 100 dolar göndermesi. Türkiye genelinden daha fazla. Yılda 15 gün gelse buraya dünya kadar para döküyor. Burayı zenginleştiriyor. Bu her şehirde yok."

Yurtdışında çalışan işçiler tatillerinde kente geri dönerler. Anlaşılan kazandıkları paraları da yatırım amaçlı olarak yine kente harcamaktadırlar; ev ve arazi alır ya da yaşadıkları bölgede ev yaptırırlar. İşte bu harcanan paraların kent ekonomisini canlandırıldığını ve kente zenginlik getirdiğini düşünmektedirler.

Ö.Z.: "Ben peynirimi İstanbul'a götürürüm. Burada kadınlar çalışır. İğne oyası yaparlar.

Eşler Suudi Arabistan'da çalışır, köylerdeki tabi."

Suudi Arabistan'a gidenlerin köylerdeki olduğu ifade edilmektedir. Arabistan'a, daha genel olarak ele alırsak Dubai, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan gibi ülkelere çalışmaya gidenlerin köylerden olması çalışmaya gidenlerin kentten değil de kırsal alanlardan olduğunu gösterir. Bunun sebebi de kentte iş bulamayanların yurtdışına çalışmaya gitmesi olabilir.

H.N.: "Antakya'nın zenginliği iki türdür. Biri devletten beslenen, diğeri eşini çocuğunu burada bırakıp giden gariban. Bazıları hortuma ağzını dayamış içiyor."

T.Z.: "Ezilen kesim Araplardır, Kürtlerdir. Her çocuğun evlenebilmesi için yurtdışına gitmesi lazım. Bir şeyi yoksa kız vermezler. Evin yoksa, işin yoksa kız vermezler. Bekârken de çocukluğunu yaşamadan evlense de ailesinden kopuk, gurbette yaşıyor. Adam gelmiş 40-50 yaşına halâ aileyi geçindirmek için yurtdışına gidiyor."

Bazı Alevi Araplar yurtdışına çalışmaya giden kesimin kendi mezheplerinden olduğunu belirtir. Yurtdışına gidilmesinin sebebi işsizliktir. İşsizliğin sebebini de Sünni Türklerin devlet imkânlarını elinde bulundurması ve bu imkânları kendi mezheplerinden insanların kullandığı ve yine yakınlarına kullandırmasıyla ilintilendirirler. Antakyalılık kimliğinin oluşumuyla ilgili bölümde benzer ifadelere yer vermiştim:

H.N.: "Yollarda, otoparkta çalışanlarda bir tane Alevi bulamazsın."

Diğer yandan Sünni Türklerin de yurtdışına çalışmaya giden Alevi Araplar için kullandığı ifadeler vardır:

E.Y.: "Bunlar karyı alır oturtur sıvasız eve. Arabistan'dan parayı alır gelir. Evi yapar. Karyı bırakır burada."

Y.Y.: Burada Alevi kardeşlerimiz çok. Özal açılım yapmak için geldi. Özal dedi para gelsin. Buradaki insanlarda Arap dili olduğu için kapıları açtı. 50'li 60'lı yılların gençleri 80'lerde çok para getirdiler. Ayda 50 bin dolar alan oldu. Adam dünyayı gördü. İşim olmaz sorunlarla dedi.

İlk anlatıda evli birisinin eşini bırakıp yurtdışına gitmesi anlatılır. İkincide ise yurtdışına giden, başka ülke gören ve para kazanarak geri gelen Alevi Arapların kavga ortamına karışmadığı ifade edilmektedir. Ekonomisi düzelen Alevi Arapların etnik çatışmadan da uzaklaştığı ifade edilir.

Komşu ülke Suriye'nin bir Arap ülkesi olması ve Arap ülkelerine gidip gelenlerin de olması Arapçayı canlı tutan etkenlerin bazılarıdır. Arapça bilen ve konuşanlar için haliyle Türkçe konuşmaları esnasında şiveleri de etkilenecektir:

M.H.: "Mesela Arap ne kadar Türkçe bilse de bizim Araplardan olduğu anlaşılır."

M.A.: "Konuşmamızdan anlıyorlar zaten. Bilader şunu verir misin, dedi. Bizim şive mahalleden mahalleye bile değişiyor. Şaşırsınız. İki adım atıyorum farklı insanlar. Bu bize rahatlık veriyor. Rahatça, kız arkadaşım ile rahatça Cumhuriyet mahallesinde gezerim."

Cumhuriyet mahallesi, Sünni Türklerin oturduğu bir mahalledir. Alevi Arap olan M.A. da herhangi bir tehdide uğramadan burada gezebildiğini anlatır. Bu mahallede Türkçe konuştuğu zaman onun Arap olduğunu anlarlar ama kimse Arap diye ona karışmaz. Antakyalılar konuşma başlayınca kimin hangi mezhepten olduğunu anlarlar. Yani konuşulan kişi Arapça biliyorsa bu da o kişinin şivesine yansımaktadır.

Ö.K.: "Alevi-Sünni birbirini sevmez. Müslüman onu solcu görür. Alevinin konuşmasıyla dalga geçen bile var. Benim alakam yok, işimdeyim."

Cengiz'in (2006: 72) çalışmasında da kentte Arapça bilenlerin Türkçe konuşmaları esnasında bazen vurgu nedeniyle Arapça bildiklerinin anlaşıldığı bazen de dizinsel transfer ya da kelime ödünç alma yoluyla cümleler kurulduğu belirtilmektedir.

Örnek 22- *E, tamam tamam*

Yukarıdaki cümlede yer alan "e" belirteci aslında Arapça'da evet anlamına gelmektedir. Arapça bilen bireyler, dil kolaylığı açısından evet kelimesine göre daha kısa ve kolay olan "e" belirtecini kullanmayı tercih etmektedirler. Yine aynı cümle içerisinde kullanılan "tamam" kelimesinin bir ikileme olarak "tamam tamam" şeklinde ve son hecelerin uzatılarak söylenmesi ise Arapça'nın etkilerini üzerinde taşımaktadır.

Hatay'da Alevi Arapların ya da Sünni Arapların konuşmalarından Arapça bildikleri anlaşılır. Bunun üzerine de kimse kimseye etnisitesini ya da mezhebini sorma gereği duymaz.

N.D.: "Konuşma tarzından şiveden. Antakyalıların 4-5 şivesi var.

Şehir dışına çıkan Hataylılara bazen aksanlı konuşmalarından ötürü bazen de kentin etnik yapısına yönelik sorular yöneltilir:

M.B.: "Gözlemciye Hataylıyım dedim. Yan gözle baktı bana. Pek tekin değil Hataylılar dedi."

A.E.: "Buradan Antakya'dan çıktın mı soruyorlar Arap mısın diye."

M.Z.: "Plaka 31 oldu mu diyorlar ki bu Arap."

H.G.: "Ben İstanbul'u, İzmir'i gezdim. Hatay deyince Sen Arap değil misin? Arapça biliyor musun? diyorlar."

F.Ç.: ""Kayınvalidem Arap sandı bizi."

M.B.: "Askere giden arkadaşlarım var. Alevi misin diyorlar. Arap mısın diyorlar."

Kent dışına çıkan insanlar "*Arap mısın?*" sorusuyla karşı karşıya kalırlar. Hatay içerisinde bu soruyu insanlar alenen birbirine sormaz. Kendi mezhebinden ya da etnisitesinden olan insanlar yeni tanıştıkları ya da tanıdıklarının yanında olan kişinin mezhebini anlamak için geliştirdikleri yöntemler vardır. Roman toplumu üyesi M.K. Romanlar tarafından kullanılan kodlamayla ilgili bilgi verir:

M.K.: "Türkler için Tıkni derler (deriz). Araplara Klara."

Roman toplumu üyesi B.K. üç dillidir (trilingual). Antakyalı bir Roman toplumu üyesi Roman dilini, Arapçayı ve Türkçeyi bilir.

B.K. "..... (futbol) oynarken Arap'ım dedim. 5 yaşındaki çocuk bizim evde 3 dil konuşur."

Roman toplumun bir üyesi olan B.K., kent dışına çıktığında Roman olduğunu söylemek yerine Arap olduğunu söylediğini belirtmektedir. Mademki Türk olmadığı

anlaşılabilecekse o halde Arap olmayı tercih etmektedir. Roman toplumunun üyelerine Antakyalıların "kurbat" dediğini daha önce belirtmiştik. Roman toplumu ise kendisi için "Dom" kelimesini kullanır. Kurbat kelimesi ise hakaret içeren bir kelimedir. Roman toplumu üyesi olan M.K., görünüşte herkesin kendilerine eşit vatandaşmış gibi davrandığını ama yeri geldiğinde hakaret etmekten geri kalmadıklarını da belirtmişti:

M.K.: "Yine de arkamızdan bırak şu kurbatları derler."

Türkler de birisinin Alevi olup olmadığını öğrenmek için tanımadığı kişiyi işaret ederek işaret parmağını kanca ya da çengel haline getirerek kaş göz işareti yapar. Anlamı şudur: "Bu kişi Alevi mi?" Türkçe konuşulması esnasında Arapça bilen birisinin karşısındaki kişiye göre Arapça konuşmaya başlamasına da Türkler bunu "kanal değiştirdi" diye nitelerler, tıpkı televizyon kanalını değiştirip de bambaşka bir yayınla karşılaşmak gibi. İ.Z. de Sünni Türklerin, birisinin Alevi olup olmadığını öğrenmek için işaret parmağını kanca şekline getirerek sorulduğunu belirtti.

İ.Z.: "Eskiden yanında birini görünce böyle mi derlerdi. Eskiden bir de Alevilerin sofrasına oturmayın derlerdi."

Alevi Araplar da yeni tanıştıkları kişinin ya da yabancıların kendilerinden mi, yani kendi mezheplerinden mi olduğunu öğrenmek isterler ve tanıdıkları kişiye Arapça sorarlar:

"Hada mın inzidne?"

Anlamı şudur: "Bu kişi bizden mi?" Hatta sosyal iletişim platformu Facebook sitesinde Alevi Araplar için oluşturulan "mınnına" yani "bizden" anlamına gelen bir grup vardır. Anlaşmanın, iletişim kurmanın kentte kendisine göre bir takım şifreleri vardır. Herkes daha rahat konuşmak için şifreli iletişim yöntemini kullanır. Burada

dikkati çeken nokta şudur. Kimin kendinden olduğunu öğrenmek ya da bilmek önemlidir. Baştan alınan bu önlemle ortaya çıkabilecek ihtilaflar en başından önlenmiş olur. Aslında bu iletişim önlemi çıkabilecek sorunları da engellemeye yönelik bir çabanın ürünüdür. Dolayısıyla her ne kadar tasnif edici veya mezheplere ayırma gibi görünse de işlevi bakımından önemlidir. Yukarıdaki anlatılarda görüldüğü gibi Antakya veya Hatay dışında başka bir kente gidildiğinde orada ise doğrudan sorulur: "Arap mısınız?". Sahadaki görüşmelerimde de Antakya dışındakilerin Antakya ve civarı söz konusu olduğunda Antakyalılara Arap mısınız diye sorduklarını belirtmişlerdi:

Y.Y.: "Hanımın kardeşi tanışmak için gelecek buraya İzmir'den. Demişler ki Hatay'ın çoğu Arap. Hani dedi Arap yok. Dedim işte Arap çok, konuşuyorlar işte burada. Meğer zenci arıyormuş etrafta."

H.Ç.: "Eskiler bilmiyor. Ben kurayla Antakya'yı çektim. Antakya'ya ilk geldiğimde başkentte, kültür seviyesi yüksek olan bir yerde bile bilmiyorlardı."

Antakya'da ise kişiyi ya tanıyorsunuzdur, ya konuşmasından anlarsınız ya da punduna getirip yakın arkadaşlarınıza tanımadığınız kişi hakkında soru sorarsınız. Hatay dışına çıkıldığında kişilere doğrudan yöneltilen "Arap mısınız?" sorusu rahatsız edicidir. Etnisiteyi anlamak amacıyla kişiye yöneltilen soru ötekileştiricidir. Bu nedenle de Sünni Araplar ve Alevi Araplar için Antakya ve genelde de Hatay daha güvenli bir ortamdır.

Alevi Araplar için Arapça'nın kullanımı cemaatin devamı ve geleneklerin sürdürülmesi açısından kurucu bir işlev görür. Cengiz (2014: 123) Hatay ilindeki facebook kullanıcılarına ait incelediği gruplarda Arapça'nın geleneklerin sürdürülmesinde etkili olduğunu belirtmektedir. Alevi Arapların ziyaret ettiği facebook gruplarında ritüeller ve geleneklere ait birçok Arapça terim yer almaktadır.

Bu gruplarda cemaat üyelerinin bağlarını güçlendirmesi için de Arapçayı öğrenmeleri ve geliştirmeleri gerektiği öğütlenir (Fotoğraf - 23) (Cengiz; 2015: 124).

Fotoğraf - 23: Hatay'la İlgili Bir Facebook grubunda Arapça Öğrenmeye Teşvik Eden Bir İfade

Gumperz (1997: 6), eski etnik bağların dile sadakatle sağlanacağını ve böylelikle azınlık toplumlarının çoğunluk toplumuna karşı ayakta kalabileceğini ifade eder. Doğruel (2013: 283) de Arapça konuşan toplumlar için ulusal seviyede, Arapçanın ikinci planda kaldığını, fakat yerelde bağlar kurmak için önemli bir etken olduğunu belirtir. Doğruel'e göre Arapça birincil olarak iş anlamında bağlar kurmak için önemli bir etkidir; ikinci olarak da Arap toplumları arasında ağlar kurulmasına katkı sağlar. Bir Hristiyan olan Y.A., Arapça'nın ana dilleri olduğunu belirtmişti:

Y.A.: "Buranın Hristiyanlarının ana dili Arapçadır. Biz Şam'a bağlıyız. Bizim Rumlarla bir ilgimiz yok. Biz sünnet oluruz onlar olmaz. Biz domuz yemeyiz onlar yer."

Suriye'yle yakın bağların ve ilişkilerin olması da Arapçanın canlı kalmasını sağlar. Suriye'de bulunan akrabalık ve ticaret ilişkileri Arapça kullanımını gerektirir. Arapçanın konuşulduğu Suriye'den gelenlerle ve Suriye'ye gidildiğinde yapılan konuşma pratiği dili canlı tutar.

F.Ç.: "Eskiden alışverişe Suriye'ye giderlermiş. Anneannemin bütün çeyizi Halep'ten gelirmiş. Doktora, alışverişe Suriye'ye giderlermiş."

H.G.: "Bizim yemeklerimiz, oruk şudur budur, Suriye'yle aynıdır. Arapça konuşmayı bilmek onlarla içiçe olduğumuz için."

Bunun yanı sıra Cengiz (2006: 54), Suriye'ye ait televizyon kanallarının da Arapça bilenler tarafından izlendiğini belirtir. Suriye'ye ait televizyon kanallarının sinyalleri normal bir antenle alınmakta ve Suriye kanallarını bu şekilde takip etmek mümkündür. Gündelik yaşamın konuşmaları kullanıcılar tarafından bu şekilde takip edilebilir.

Kentteki herkes Arapça bilmeyebilir fakat daha önce müzikle ilgili bölümde ele alındığı gibi Arapça müzikler kentteki tüm gruplar tarafından dinlenir; yani Arap olmayanlar tarafından da dinlenir:

M.O.: "Arapça şarkılar bizim köyde düğünlerde çalar. Arapça olmasa oynamazlar. Hani ben şeyi de anlamam. Dışarıda Arap mısın diyorlar. Değilim deyince şaşırmalarını anlamıyorum."

A.A.: "Arapça müzik dinlenir. Arapça bilmez ama Arapça müzik dinler. Arapça bilmez ama Arap kültürü oraya da işlemiş."

M.Ü.: "Antakya'nın müziği yok. Ben Arap değilim ama herkesin bir Arapla bağı vardır. Bugün buradan çıkalım, 365 gün düğüne gidelim. Arap müziği olmayan düğün yoktur."

Ö.K.: "Genelde pop dinliyorum. Arapça müzik düğünlerde halaylarda çok severim. Bir kaç kelime bilirim."

Kişiler Arapça bilmesede Arapça müziklerle oynar, dans eder ve eğlenirler. Arapça, eğlence kültürünün önemli bir parçasıdır.

M.D.: "Modern müzikle aramız yok. Arap olduğumuz için davul dümbelek. Bizim düğünlerimizde Arapça şarkılar çalınır."

O.A.: "Antakya'nın hamamlarını dinledin mi sen? Antakya'nın müzikleri genelde Arapçadır. Her düğünümüzde muhakkak Arapça çalacak (çalınır)."

M.Ü.: "Buranın en iyi müzik aleti darbukadır. Hamama gidilir, darbuka çalınır. Gidiyorsun, çal bir Arap havası oynatalım diyorsun."

R.D.: "Antakya insanı Arapça müzik sever. Ben pop ve yabancı dinliyorum. Ama oynak olduğu için Arapça müzik düğünlerde, kınalarda çalar.

H.G.: "Harbiye tarafında bir düğüne davetliydim. Hep Arapça çaldılar. Bizim kınalarda da söylerler."

Alevi Araplar için müziklerinin kabul edilmesi gibi şarkılarda yer alan Arapçanın kabul görmesi de etnisiteler arasındaki uyumun sağlanması anlamında önemli bir etkidir.

F.U.: "Mardin çok güzel bir şehir. Güneşin batışı çok güzel. Ama adam niye orada yaşamıyor. İnsanlarından dolayı. İsteddiği gibi yaşayamıyor. İsteddiği gibi giyinemiyor. Ne yapayım ben güneşin batışını."

Kişiyi mekâna bağlayan asli unsurlardan birisinin dil olduğu satır aralarında saklıdır. Anadilinde insanlarla konuşmak, sıcak ilişkiler kurmak ve anlaşılmak son derece önemlidir. Alevi Arap olan F.U. kendisini Antakya'ya bağlayan unsurları anlatırken bunu açıkça ifade eder.

F.U.: "İlk geldiğimde sohbet ettiğim insanları. Beni buraya bağlayan işim değil. Buradaki insanların sıcakkanlılığı. Başka yerde bulamam. Beni buraya çeken insanlar, çevrem, ailem. Ben vazgeçsem ailem vazgeçmez. Bu Antakya'da öyle bir bağlılık var ki insanların birbirine olan saygısı ve güveni. Başka bir yerde aç kalsan ilgilenmez. Ama bu Antakya halkı böyle değil."

Daha önce Antakya'da geleneksel yapının korunmasıyla ilgili bölümde el aldığımız bir örneğe burada da yer verebiliriz:

L.A.: "İsparta'da ben Alevi olduğumu söyledim. Siz pis insanlarsınız diyen de oldu. Mum söndüyü soranlar da oldu. Bizim için önemli olan kardeşlik. Herkese kardeşim derim

ben...Isparta'da garibime gitti. Alevi olmam niye insanların garibine gitti anlamadım. Kesinlikle garibine gitti.

Y.Ç.: "Bana defalarca gel dediler. Alanya'dan, Mersin'den teklif edilen işler var. Niye gitmediğimi ben düşünüyorum. Buradan şu çıkıyor. Her nereye gittiysem kimlik farklılığına rağmen o sıcaklığı bulamadım. Aile mefhumu çok önemli. Ait olduğun kimlikten dolayı. Biz Aleviyiz. Buradan Sünnisi de gitmiyor. Buradan beyin göçü var, iş göçü var. Gidenler geri dönüyor ama ister Alevi ister geçmişte 79'u da yaşadık, 80'i de yaşadık. İki grup, yoğunluk anlamında Hristiyan geri dönüyor. Korkuyu ekle buraya, karşıdan gelecek tepkiye karşı. Burada iki yoğun grup var."

Antakya veya Hatay dışında Arap olmak, Alevi olmak zor zanaattır.

T.S.: "Biz Antakyalılar olarak, zihin olarak her türlü fikre açığız. Görüş özgürlüğü oluyor."

Her türlü fikre açık olmanın içerisinde ana dilde yani Arapça konuşulmasına tepki gösterilmemesi de yatar. Hoşgörünün bir ayağı da "dilsel hoşgörü"dür. Cengiz (2006: 77), Arapçanın Kuran dili olmasının da Sünni Türkler üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ve bu yüzden de Arapça kullanımının Sünni Türkler tarafından kabul gördüğünü belirtir. Kocamahhul (2003: 133) de konuşma esnasında Arapçadan Türkçeye ya da Türkçeden Arapçaya geçiş (language shift) konusunda toplumun olumsuz bir etkiye sahip olmamasını Arapçanın aynı zamanda din dili olmasına bağlamaktadır. Fakat aynı müsamahanın Kürtçeye gösterilmeyeceğinin işaretleri vardır:

R.D.: "Ben polisime taş atan adama destek vermem. Orada cahil çok (doğuda). Oradakiler aydınlanmamış."

M.Ü.: "Arap uzaktan da olsa akraba. Ama bir Kürdü gelse posta koyabiliyorsun. Mesela Samanyolu düğün salonuna geldiler. Biz de gittik protesto ettik."

M.D.: "Şimdi Türkiye'de Kürt meselesi var. Özünde belki iyi insan. Ama Kürdüm dedi mi duruyorsun."

L.Z.: "Kürtler gelip yerleşene dek el öptüler. Sonra evle ilgili sorunlar çıktı."

F.T.: "1960'ta önce Kürtler geldi. Onlar bizim dilimizi öğrendi. Ama biz onlarınkini öğrenemedik."

İfadelerden şunu anlayabiliriz: şehirde Kürt olsa da kent güvenli bir yerdir; aslında Kürtler çok güvenilir, tekin adamlar değildir ama eğer Hatay'da ya da Antakya'daysa sorun yoktur. L.A.'nın ifadesi bize bunu gösterir.

L.A.: "...Yabancı var mı diye düşünmüyorsun. Hristiyan da olsa, Kürt de olsa biliyorum ki **bu şehirde güvendedim.**"

K.K.: "Bizimkiler (Türkler) 1460'larda gelirken Kürtleri de getirip Hayno'ya yerleştirmişler."

Verilen mesaja göre ülkenin kurucu unsuru Türkler gelirken yanlarında Kürtleri de getirmişlerdir. İşte bu gelen Kürtleri Hayno'ya yerleştirmiş, onlara yaşamaları için yer yurt vermişlerdir.

C.Ç.: "Turunçlu'nun üstünde Kürt mahallesi vardı. Bir tek tanesi ben Kürdüm diyemez."

Y.Ç.: "Kapıyı bir bayan açtı. Klasik eşarp. Adama dedim ki: yemek Arap, sen Türk gibi duruyorsun. Ama Kürtsün. Döndü, nasıl anladın dedi."

Turunçlu'nun üstündeki yerleşim yerinde yaşayan Kürtlerin de Kürt olduklarını söylemediklerini öğreniyoruz. Arap olduklarını söylemek belki de daha tekin bir davranıştır. Araplığın kabul gördüğünü ama Kürtlüğün çok kabul görmediğini anlıyoruz.

K.K.: "Antakya'da hiç Kürt yok. Antakya'ya yerleşemedi. Antakya izin vermedi."

Peki aynı müsamahanın Kürtçeye gösterilmeyip de Arapçaya gösterilmesinin sebebi nedir? Yukarıdaki açıklamalara bakarak Alevi Arap toplumunun şiddet olaylarının içinde yer almaması ve bunu tasvip etmediklerini gösteren ifadeler bunun önemli bir sebebi olabilir.

Kentte gündelik yaşamda Sünni Türkler tarafından kullanılan Türkçe özel bir kullanıma sahiptir. Kalaycıoğlu (2011: 155), Antakya'da konuşulan Türkçenin yereldekiler tarafından "Antekece" diye tanımlandığını belirtir. Sünni Türkler, Antakya'ya yerel ağızla "Anteke" derler. Dolayısıyla konuşulan dilin adı Antekecedir. Hem saha çalışmalarımda hem de kentteki gözlemlerimde Antakyalıların Antekece tabir edilen şiveyle konuşmaktan keyif aldıklarını ve bu kullanımda yer alan bazı özel kelimeleri kullanarak eğlendiklerini gözlemleme fırsatı buldum. Sünni ve Alevi Araplar nasıl ki Arapça konuşmaktan keyif alırlarsa Antekeli Türkler de Antekece konuşmaktan keyif alırlar. Antekece konuşmak da kimliğin ifşası için son derece önemlidir.

Dilsel topluluk (speech community) ifadesi ilk olarak 1916 yılında Saussure ve 1933 yılında Bloomfield tarafından kullanılmıştır (Ahearn; 2012: 105). Whorf, dil-içi dünya görüşü ya da "Kültürel Görelilik" kavramı ile bir dili kullananların kendilerine ait özel bir dilsel repertuar ve zihinsel anlamlandırmalara sahip olacaklarını belirtmişti. Cengiz (2006: 48) "bayram" kelimesinin Alevi Araplar ve Sünni Türkler için farklı anlamlara gelebileceğini göstermiştir. Bir kelime farklı gruplar için farklı anlamlara sahip olabilir. Gumperz (Ahearn; 2012: 105) özel bir dilsel topluluğun kendisine has bir dizi sözel işaretlerle diğerlerinden ayrıldığını belirtir. Ahearn (2012: 106) bazı bilim insanlarının dilsel topluluğun özellikleri ile görüşlerini şu maddelerde toplar: 1) Üyelerinin sıklıkla birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu bir topluluk, 2) Bireylerin birbiriyle her zaman aynı stili, diyalekti veya hatta dili konuşmamasına rağmen eylemsel repertuara sahip olması, 3) Uygun dil kullanımına bağlı olarak dilsel topluluğun üyelerinin bir dizi sosyal normları paylaşması - ki dil antropologları buna dil ideolojileri adını verir. Ahearn,

Gumperz'in dilsel bir topluluğun üyelerinin yüzde yüz aynı dilin konuşulması ve bunların da aynı anlamlara gelmesinden çok ikinci maddede yer alan eylemsel olarak aynı repertuara sahip olması gerektiğini belirtir.

Antakya'da kültürler olduğu kadar diller de iç içe geçmiştir. Kültürel etkileşim dile de yansımış, kelimeler her iki dilde de kendilerine yer bulabilmektedir. Netice itibarıyla kültürel hoşgörünün, dilsel hoşgörüye de yansıdığını ya da kapsadığını görebiliriz. Flulaşan kimliklerin gündelik yaşama nasıl yansıtacağını şimdilik tahmin etmek zor fakat birlikte yaşama kültürü ya da hoşgörü olarak tanımladığımız davranış şeklini Antakya'da iletişimsel alanda "dilsel hoşgörü" olarak görmek mümkün. Dil, tüm grupların ötekini tanınması kadar kendilerini de farklılıkları üzerinden tanımasına yardım eder ve bireysel ve kolektif kimliğin inşasında Antakya'da önemli bir yer tutar.

10. BİR YERLİ OLMAYI BEDEN, MUTFAK VE YEMEK ÜZERİNDEN İMLEMEK

Leonardo da Vinci'nin, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki akşam havarileriyle yediği yemeği anlatan ünlü eseri "Il cenacolo or l ultima cena", Türkçe'deki bilinen adıyla "Son Akşam Yemeği" hâlâ dünyanın en bilinen sanat eserleri arasında yer almaktadır. Yemek masasında bulunanların ne yiyip ne içtikleri de önem konusudur; ayrıca kimin kiminle konuştuğu, ne dediği ve kimin kime bakıyor olduğu da...

"Aziz Pavlosun açıkladığı gibi ortak bir masa etrafında toplanmak Son Akşam yemeğinin bir yankısıydı. Üstelik modern kilise tarihçisinin sözleriyle kilise – ev gruplarında yemek yemek temel önemdeydi; çünkü yemek başkalarıyla kurulan toplumsal ilişkilerin işaretiydi." (Sennett; 2011:120)

Yemeğin yalnızca bedenin biyolojik işleyişini sürdürmeye değil, bireyin uzam ve zamandaki temel referans noktalarından birini biçimlendirerek birey ve dünya arasındaki ilişkiyi biçimlendiren birini somutlaştırmaya yaradığını söyler Certeau (2009: 221). Evet, yemek ya da daha sade bir ifadeyle besin anlamında yiyecek, fizyolojik olarak bireyin hayatta kalmasını sağlayan önemli bir gereksinim maddesidir. Fakat yiyeceği ve onun insan hayatındaki, gündelik yaşamdaki yerini açıklamak işte bu kadar da basit değildir. Certeau (2009: 237), birlikte yemek yemek üzerine, "masa bir zevk yeridir, eski bir icattır, ama gerçekliğini ve gizemini korur, çünkü yemek yemek her zaman yemek yemekten daha fazlasıdır", derken yemenin biyolojik işlevine değil ama sosyal işlevine temas etmektedir. Günümüzde kültürel Antropolojide yiyeceğin salt bir nesne olarak görülmekten uzaklaşıp yemeği bir pratik (deneyim) olarak görmeye doğru kaydığını söyleyen Farquhar (2006: 149), geleneksel bir literatürden mahrum olsa da her insanın az ya da çok yiyecek, onun hazırlanış şekliyle ve yaşadığı toplumun yemek tarihi hakkında bilgi sahibi olduğunu ve yemek çeşitlerinin de belirli bir coğrafyaya işaret ettiğini belirtir. Böylelikle, bu coğrafi kodlama yöntemiyle de yabancılarla komşuları birbirinden ayırabildiğini ve kişinin cisimleşmiş bir yeme yararlılığı anlayışına sahip olacağını ifade eder. Mesela belirli bir yemek belirli bir coğrafyanın sınırları içerisinde tanınmakta ve bilinmektedir. Bu da bize yemeklerin de kültürel farklılıkların belirlenmesinde önemli bir yeri olduğunu gösterir. Yemekler üzerinden kişi kendisini ve ötekini de konumlandırabilecektir. Yemek, kişinin kendi kültürel özelliklerini farketmesine yol açarken başkalarını da kendisinden ayıran özellikleri ile görebilecektir. Bu nedenle yemek, yemek hazırlama süreçleri, yenmesi gibi özellikleri ve süreçleriyle kültürel ve sosyal açılardan incelenmeyi hak eder.

Yemek ve Antakya kelimelerini yan yana getirdiğimizde ise olay daha da karmaşık bir hal alacaktır. Antakya için yemek başlı başına ayrı bir konudur. Antakya'daki yemek çeşitliliği oldukça fazladır:

Y.Y.: "Bir Antep var bir burası. Urfa üçüncü planda kalır yemekte. Hanımın amcası İzmir'de kalıyor. Kendisine menü koydular. Baktı baktı baktı. 50 çeşit meze var. Senin bildiklerinden çıkar dedi. (Garsona) Dedim ki Hatay'ı tanıtım amaçlı tepsi yap, getir seçsin dedim."

Görüşülen kişi meze çeşitlerinin fazla olmasından gururlu bir edayla bahsetmektedir. Yiyecek çeşidinin fazla olması bir gurur ve övünç kaynağıdır. Çok sayıda yemek çeşidine sahip olmak Antakyalılar için gurur kaynağıdır. Kente gelen misafir de ne yemek seçeceğini bilemez, bunun üzerine ev sahibi konumundaki Antakya'lı, restoran çalışanından bazı temel mezelerden örnek olarak getirmesini ister. Yemek çeşitlerinin fazla oluşunu ise kentin Ortadoğu'ya açılan yollar üzerinde bir kavşak görevi görmesine bağlayabiliriz. Bir başka sebebi de muhtemelen geçmişten bugüne kentte yer alan farklı kültürlerden ve dinlerden insanların bıraktığı izlerdir. Kent sakinleri de kültürlerin birbirlerine etkileri ve bu kültürlerin birbirleri üzerinde iz bırakması fikrini olumladıkları görülür:

P.C.: "Buranın yemekleri daha çok Suriye'den gelme. Halep, Şam damak tadı aynı. Tadı oradan alma."

Y.Ç.: "Yemek konusunda burası çok geriye gittiğiniz zaman 74 sene önce burası sadece siyasi olarak Türkiye'ye ait ama burası Şam'la bağlantılı."

H.N.: "Ermeninin, Arapların ortak kültürü. Sen Ermenisin, onu almış. Ortak, birbirinden almış. Yani tek bir kültür değil. İpek yolu var, bir de baharat yolu."

M.D.: "Baharat yolu burada, Mezopotamya, İran yolu. Böyle Hatay'dan geçiyor."

Kimileri Antakya'nın 'İpek Yolu' kimileri de 'Baharat Yolu' üzerinde olduğundan yemek çeşidinin bu kadar fazla olduğunu ileri sürmektedir. Hatta bazıları yemek kültürünün Hatay'ın ayrı bir devlet olmasına kadar geçen süre içinde Antakya'da kalan Fransızlardan etkilendiğini düşünenler de vardır:

M.C.M.: "Fransız, Halep özellikle de Halep ve Türk mutfağının karışımı. Sentez."

F.Ç.: "Bizim burası yemeye içmeye meraklıdır. Hatay'a Fransızların kültürü de gelmiş."

H.G.: "Bu çökelek Fransızlara aitmiş. Küflü çökelek."

Antakyalıların yemeklerinin lezzetiyle ve yemek çeşitliliğinin fazlalığından tabiatıyla çok mağrur olduklarını belirtmek gerekir. Certeau (2009: 184), hayatın bir parçası olan yemek yapmanın da geleneksel olarak üstün kabul edilen müzik ya da dokuma gibi etkinlikler kadar zekâ, hayal gücü ve bellek gerektirdiğinden bahseder; yemek yapmak kültürün güçlü noktalarından birisidir ve yemek yapma işinin beceri istediğini vurgular:

"Kadınların, onları, "eylem ağaçları" (Rilke), yüz kollu, becerikli, tutumlu tanrıça Şivalar halinde çoğaltan işi:..." (Certeau; 2009: 190)

Certeau, yemek yapan kadını her yere ve her şeye yetişen birçok kolu olan Hindu tanrısı "Shiva"ya benzetir. Mutfakta becerikli olan kadın, Tanrıçanın ta kendisidir. Hangi yiyeceğin ne kadar pişeceğini ayarlamak, kızaranları zamanında ateşten almak, doğru karışımları yapmak, doğru baharatları uygulamak ve en nihayetinde yemeği bekleyenlere lezzetle sunmak... David E. Sutton da yiyeceklerle gündelik uğraşın birisinin yeteneklerini göstermesi için iyi bir fırsat olduğunu belirtir. Ona göre, hem kadınlar hem de erkekler için yiyeceği iyi fiyata ve kalitelisini yani tazesini ve semiz olanlarını almak, yemeği hazırlamak yine zekâ ve beceri isteyen bir iştir (Sutton; 2011: 21). Bir grup halinde yapmış olduğumuz görüşmede

H.G. de yemek konusu açıldığında Antakya kadınının çok becerikli olduğunu söylemişti; hatta ona göre yemek yapma biraz da zekâ işiydi:

H.G.: "Yemek olayı zekâ olayıdır. Kadın zekiyse yemeklerden yemek çıkarır. Burada kadınlar çok zekidir. 50 tane yemek yapar. Oruktan eşkili aş çıkırmış. Etle buğdayı karıştırmış, bu nasıl olur demiş. Antakya kendi geçmişini sağlamış."

Yaşamak için yemek gibi biyolojik işlevinin ötesinde yemek yemek Antakya'da eğlence kültürünün de önemli bir parçasıdır.

M.S.: "(Antakyalı) Yemeyi içmeyi sever. Yeme içme kültürü."

V.A.: "Burada herkes rahat, parasını kazanır. Harbiye'de restorana gider. 25-30 tl'ya karnını doyurur. Müzikli, canlı müzikli restoranlara gidebilirsiniz. Ekonomik."

İnsanlar eğlenmek için aileleriyle, arkadaş çevreleri ve dostlarıyla restoranlara giderler. Yukarıdaki ifade de görüldüğü gibi bu restoranlarda daha önce müzikle ilgili bölümde de belirtildiği gibi yerel sanatçılar tarafından seslendirilen Arapça ve Türkçe şarkılar dinlenir, bu şarkılara eşlik edilir.

V.A.: "Arsuz deniz kıyısında. Harbiye'de misafirlerimi ağırlarım. Lokantaların üstü otel, orada kalabilir de. Eşinizle gidersiniz, kimse yan gözle bakmaz, laf atmaz..."

M.S.: "Kuzeytepe, Güzelburç lokanta beldeleri. 500 lokanta var. Gecede ortalama 20 bin kişi içer. Lokantalarda aile yeri diye bir yer yoktur. Emniyet kayıtlarına bakın sarhoşlukla ilgili kayıtlar çok düşüktür. Bu okul okuma kültürü değil yaşama kültürü."

Antakya'ya 40 kilometre mesafedeki Kırıkhan ve Reyhanlı ilçesindeki restoranlarda eşi ve çocuklarıyla gelenler için "aile yeri" denilen ayrı bölümler vardır. Restoranın diğer bölümlerinde ise yanlarında eşleri olmayan ya da bekâr erkekler oturur. 'Aile yeri' adı verilen bölümler evli çiftlerin, bekârların gözlerini üzerlerinde hissetmeden yemek yemelerine olanak tanır. Antakya'da ve Harbiye'deki restoranlarda ise böyle bir durum yoktur. Bu da kentin eğlence kültürü içerisinde

kadınların ve erkeklerin bir arada yer aldığını gösterir. Kırk kilometre ötedeki dini muhafazakârlığın pratikteki hali Antakya'da ve yakın periferisindeki yerleşim yerlerinde daha esnektir. Antakya kent merkezine 20 kilometre mesafedeki Serinyol'da yapmış olduğum görüşmede M.N. de bulundukları yerde insanların alkol alma kültürüne sahip olduğunu ve alkol alıp daha sonra sorun çıkartmayan insanlar olduklarını anlatmak istemişti:

M.N.: "Bir öğretmen geldi, tayini buraya çıktı. Baktı evinin altında masalar dizilmiş, herkes biralar içiyor. Eyvah dedi, burada her gün içiyorlar. Kavga dövüş olur dedi. Zaman geçti baktı ki kavga dövüş yok. Herkes kendi halinde."

Yemek yemek ya da eğlenme amaçlı olarak önceleri sadece Harbiye yerleşim yerinde restoranlar bulunmaktaydı. Fakat son on senedir kentin de büyümesiyle restoranlar kentin farklı aksları üzerinde dağılım göstermektedir. Artık, Güzelburç ve Kuzeytepe yerleşim yerlerinde bulunan restoranlar da oldukça revaçtadır. Eğlenmek ve yemek yemek isteyen kent sakinleri 10 kilometre mesafedeki Harbiye'ye gitmek yerine şehir merkezine dört kilometre mesafedeki Kuzeytepe'de ve Güzelburç'ta bulunan restoranları tercih edebilmektedirler (Fotoğraf- 24). Fotoğrafta, Harbiye, Kuzeytepe ve Güzelburç'un konumlarına bakıldığında kentin üç ayrı bölgesinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Fotoğraf - 24: Yemek Kültürüyle İlgili Restoranların Yoğunlaştığı Yerleşim Yerleri

Bunlara ek olarak 'Eski Antakya' olarak bilinen kent merkezinde bulunan Zenginler Mahallesi civarındaki eski evler de kentsel dönüşüm çerçevesinde restoranlara ve kafelere dönüştürülmektedir (Cengiz'in; 2014: 128). Özetle, son dönemlerde buradaki restoranların yıldızının parlamadığını söyleyebiliriz.

Bu bölümün başında Antakya'da farklı dinlerden ve kültürlerden insanların olmasının yemek çeşitliliğine yansımaları üzerinde durulmuştu. Bu farklı dinlerden ve kültürlerden insanların birçok dini ritüeli vardır ve bu ritüellerde yiyeceğin kullanımı da yer alır. Bu da yiyeceğe, salt beslenme nesnesi olmasının üzerinde yeni anlamlar kazandırmaktadır. Mary Douglas (2005: 90) ritüel kelimesinin dikkatli ve tutarlı bir şekilde kutsal olana yönelik sembolik eyleme göndermede bulunmak üzere kullanıldığını söyler. Sutton (2001: 19) da ritüelin doğrudan simgeyi, gündelik olanın da eylem pratiğini anırtması pragmatikliğine yol açmasından kaçınmamızı ister. Sutton, ritüelin ve gündelik olanın birbirini güçlendirdiğini belirtir. Burada simge dediğimizde Clifford Geertz'in "yoğun betimleme" tanımına başvurmamız yerinde olacaktır. "Yoğun betimleme" ile Geertz (1973: 10) bir toplumdaki kültürel katmanların çoklu yapılarına atıf yapar. Kültürel repertuar içerisindeki davranış örüntüleri ilk bakışta son derece karmaşık görünür. Her şey hem birbiri ile bağlı hem de birbirinin içindedir. İstedığımız bilgiyi elde edebilmek için bu çoklu katmanlar arasında gezinmemiz gerekir. Bir nesneye değgin simgeselliğin arkasındaki anlamı çözümleyebilmek için de işte bu kalın yapıların, çoklu katmanların arasında gezinti yapmak, perdeleri bir bir aralayarak ışığın geldiğini görene dek devam etmek gerekir.

N.G.: "Noelde tavuk çorbası, yaprak sarması, oruk, börek, su böreği, içli pilav, fırında tavuk yapılır. Meze olarak cevizli biber."

Müslümanlarda olduğu gibi Hıristiyanlarda da dini etkinliklere göre yenilen yiyecekler belirlidir:

N.G.: "6 Ocak Vaftiz Bayramında etli Aşur, Hırise yapılır. Yılbaşından sonra "Kabak Boraniye" veya kelle paça. Yılbaşının ertesi günü. Gelenek olarak yapılır... Paskalyada yumurta yapılır. Cumartesi günü herkes yumurtaları getirir. Kuru bir dala iplikle yumurtalar asılır. Yumurtalar boyanır."

Burada simgesellik üzerinden en çok ilgiyi Arap Alevi toplumunun ritüelleri hakeder. Nusayri kimliğinin simgesel oluşumu adlı yüksek lisans çalışmasında Tarık Özbek (2006) Arap Alevilerin dini ritüellerinde yer alan besinlere ve bunların kullanılış şekillerini simgeselliği yönünden inceleyerek ele almıştır. Özbek (2006: 48), Alevilerin dini kitabı olan Kitabu'l Mecmu'da yer alan 'Reyhan' duasının okunması esnasında kullanılan reyhanın "meyvesi yenmeyen (reyhan) ve meyvesi yenen (hembelez)" biçiminde ikiye ayrıldığını, bunun da erillik ve dişillik üzerine kurulduğunu belirtir. Özbek, meyvesi yenmeyen yani dişi olanın dışarıda bırakıldığını belirtir. Kadının doğurganlık özelliğinden dolayı dişi olan nesne ritüelin dışına itilir. Özbek (2006: 49) Arap Alevilerin bayram, dine giriş ayini veya adak gibi özel günlerde kestikleri kurbanları da eti yenen ve yenmeyen şeklinde ikiye ayırdıklarını belirtir. İşyerinde görüştüğümüz Alevi Arap olan M.H. de dişi hayvanın etinin yenmediğini belirtmişti:

M.H.: "Ben Esentepe'den gidip et almam. Bizim Aleviler dişi et yemez. % 99.9'u etini seçer. Tanıdığında daha pahalı olsa gider oradan alır."

Douglas (2005: 78) çobanlı toplumlarda çatal tırnaklı ve geviş getiren toynaklıların yemek için uygun bir model olduğundan bahseder. Ayrıca toplumsal yasaların hayvanları üç elementte - su, hava ve toprakta - ne şekilde yaşadıklarına göre tasnif etmeye giriştiğini belirtir (Douglas; 2005: 79) Bu noktada nelerin neden

yenmeyeceğini öğrenmek amacıyla kirlilik nosyonunu biraz daha açarak devam edelim. Douglas (2005: 153), vücuttan dışarı atılan nesnelerin kirlilik nosyonu ile anıldığını belirtir.

"Bedensel deliklerin, bedenin özellikle savunmasız noktalarını simgelemesi muhtemeldir. Bu noktalardan çıkan maddelerin marjinal maddeler olduğu gün gibi ortadadır. Tükürük, kan, süt, idrar, dışkı ve gözyaşı dışarı çıkarak bedenin sınırlarına karşı gelir. Bedensel kabuklar, deri, tırnak, saç kırpıntıları ve ter için de bu böyledir."

Bedensel deliklerden dışarı çıkan her türlü nesne kirlilikle birlikte anılmaktadır. Douglas, günümüz toplumlarında bu atıkların sağlığa uygunluk nedeniyle kirli kabul edildiğini belirtirken ilkel toplumlarda bunların salt atık oldukları için kirli kabul edildiklerini ifade eder. Bedensel kirlenmeyi anlamamız için ve toplumdaki tehlikelerden bedensel temalara ilişkin bilinen ayrımlara doğru bir değerlendirme yapmamızı ve nasıl bir uygunluk olduğunu saptamamız gerektiğini belirtir (Douglas; 2005: 153). Douglas, kirlilik nosyonunun, biçim saldırıya uğradığında devreye girdiğini belirtir (2005: 133). Yazarın belirttiği kadarıyla kirlilik nosyonu toplumu dışsal etmenlere karşı görevi koruma görür. Özbek'in (2006: 45) çalışmasında görüştüğü kişinin ifadesi yasaklamaların ve sınırlamaların ortaya çıkışı ile ilgili bize bilgi verir.

"Baskılardan dolayı bizler, inancımızı gizlemek zorunda kaldık. Bu baskılara kadınların ve çocukların dayanamayacaklarını düşündüğümüz için inancımızı onlara açıklamayız. Onlar; zayıf, güçsüz varlıklardır, erkek gibi değildirler. Ayrıca kadın, şeytana uyarak inancımızı açıklayacağından da korkarız. Sonuçta kadının ağzı sıkı değildir." (...) "Kadınlar, tıpkı Havva'nın cennette şeytan tarafından kandırıldığı gibi, kolayca baştan çıkabilirler. Bundan dolayı da kadınlara sır öğretilmez." (...) "Kadınların başka mezheplere gidecekleri düşüncesinden dolayı sır anlatılmaz."

Shields'in (2011: 11) Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan Alevi ve Dürzi gibi toplumları şizmatik toplumlar olarak tanımladığını belirtmiştik. Bu toplumlar, diğer Müslüman toplumlara göre inanışları bakımından farklı olmaları nedeniyle marjinal sayıldıklarından dolayı geçmişte inançlarını saklamak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle de dini ritüellerin gizli kalmasına çalışılmıştır. Bu da ritüellerin uygulamasına Douglas'ın da belirttiği gibi besinle ilgili durumlarda yasaklamaların sayıca artmasına sebep olmuştur. Buna örnek olarak da Musevilerdeki, Hindistan'daki ve Polinezya'nın bazı bölgelerindeki katı tutumları örnek gösterir. Douglas (2005: 186), Lele toplumunda adet gören kadının kocasını hasta edebileceğinden dolayı ona yemek pişiremediğinden ya da ocağa yaklaşmadığından bahseder. Ayrıca ayin yöneticisi erkekler uğursuzluk getireceğini düşündüklerinden dolayı bir gece öncesinden adet gören eşleriyle birlikte olmazlar. Özbek (2006: 49) de aynı şekilde kadınların eğer adet görüyorlarsa Hırise yapımında görev almamaları gerektiği ile ilgili bilgi verir.

Mary Douglas, bir topluluktaki yasaklamaların ve sınırlamaların toplumun okunmasına olanak tanıdığını bizlere gösterir. Douglas (2005: 13), tabuların toplum çağındaki bir tür suç ortaklığına dayandığını ve toplumun mensuplarının ona sözleşmeyle bağlanmadıkça ayakta kalamayacağını vurgular. Tabuların kurucu özelliğini vurgulamaktadır:

"Tabu, saldırıya açık ilişkileri kuşatmaya yönelik uzamsal sınırlardan, fiziksel ve sözel işaretlerden oluşan bir söz dağarı bina eden kendiliğinden bir kodlama pratiğidir. (Douglas; 2005: 14)

Douglas'a göre tabu, yani yasaklamalar ve sınırlamalar toplumu sınırlar ama toplumun kurallarının sınırlarını da çizmiş olur. Bu kurallara uyan birey kendi

toplumunun da asli bir bireyi olmayı hak eden kişidir aynı zamanda. Bununla ilgili aşağıdaki görüşme ifadelerine bakalım:

N.D.: "Bu bayramı yapamadığın için kötülük geliyor başıma diye düşünüyorlar."

M.Z.: "Demirel gelmiş. Hırıseler kaynıyor kazanda. Antakya'da deprem olmuş ama onların kazanları kaynadığı sürece onlara bir şey olmaz demiş."

Yukarıda yer alan her iki ifadedeki açıklama şudur: Arap Aleviler bir dileğinin yerine gelmesi için ya da istediği bir dileği yerine geldiği için kurban keser ve buna da "adak", "adak adamak" ya da "bayram" derler. Ekonomik durumu iyi olanlar her yıl aynı tarihte bu adağı tekrarlar ve bir hayvanı kurban ederek etini çevredekilere, ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. İşte bu ifade de bunu görüyoruz, adağı ertesi yıl sebepsiz yere gerçekleştirmeyen kişi başına kötü bir şey gelmesinden korkar. İkinci cümlede de kesilen adağın, yani yerine getirilen ritüelin kötülükleri savdığını görürüz. Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: yenmemesi gerekenler, kirli olan nesneler ya da bazı yiyecekler kültürel bellekte belirli kodların oluşmasını sağlarlar. Douglas (2005: 18) kirlilik ya da pislik nosyonunun kültürel olarak belirlendiğini vurgular. Kirli ya da pis sayılan nesne, toplumların zihinlerinde belirlenmektedir. Yazar, kirliliğe ilişkin fikirlerin sembolik sistemlerin bir ifadesi olduğunu düşündüğünü belirtir ve kirin olduğu yerde bir sistem olduğunu da ekler (Douglas; 2005: 58-59). Kir ve simgesellikle ilgili olarak kir nosyonunun olduğu yerde bir düşünce sisteminin olduğunu da ifade etmektedir. Kirle, düşünce sistemine ait ya da uygun olmadığı düşünülen nesne ya da varlık dışarlanmaktadır. Douglas (2005: 14) öte yandan tabuyla muhafaza edilen kuralların toplumun önde gelen bireylerinin istediği ölçüde baskıcı olduğunu belirtir.

Besinlerin belirli bir süre yasaklanması yani oruç konusunda ise üç dinin, Müslümanlığın, Hristiyanlığın ve Museviliğin uygulamalarını ayrıca ele almak gerekir. Müslümanlıkta Ramazan ayında bir ay boyunca günün belirli saatleri arasında herhangi bir besin alınmaz. Hristiyanlıkta ve Musevilikte de benzer uygulamalar mevcuttur.

N.G.: "Oruçta, Noel orucu, 40 gün hayvansal gıda yenmez. Paskalyadan 50 gün önce hayvansal gıda alınmaz...11-15 Ağustos arası Meryem Ana Bayramı, bu tarihler arasında hayvansal gıda alınmaz."

Douglas, Epstein'in Babil Talmud'una ilişkin İngilizce notlarına ve yazdığı popüler Yahudilik tarihine bakmamızı önerir:

"Her iki kurallar dizisi de aynı amaca yöneliktir... Kutsiyet. Olumlu emirler erdem kazandırmaya, hakiki dini ve etik yaşamı diğerlerinden ayıran daha güzel niteliklerin teşvik edilmesine yönelikken, olumsuz emirler ahlaksızlıkla mücadele ve insanın kutsallığa ulaşma çabasına ters düşen diğer kötü eğilim ve içgüdüleri bastırma amacına yönelik olarak belirlenmiştir.....İsrailoğullarını, kutsallığın zorunlu ilk aşaması olarak görülen nefse hakim olma konusunda eğitmektir." (Epstein; 1959'dan akt. Douglas; 2005: 67-68)

Belirli yiyecekleri yememenin bir sebebi de nefse hakim olmayı öğretmektir. Nefse hakim olmak, sabırlı olmayı da öğrenmek demektir. Yani toplumun iyi bir bireyi olma yolunda atılan önemli bir adımdır. Nefsine hakim olan birey, her istediğini yapmamayı da öğrenir, böylece başkalarının özel alanına da nüfuz etmemiş olur. Böylelikle de iyi bir vatandaş, yani bulunduğu toplumun iyi bir bireyi olacaktır. Oruç tutmanın, sosyal düzeni kurmada önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Oruç tutarak dini bir mesaj da bilinçaltına işlenir: Dinin buyruklarına uyarsanız sorun yaşamazsınız, ama uymadığınız zaman başınıza kötü şeyler gelebilir.

Antakyalılar yemek konusunda konuşmayı severler. Mevzu yemek olduğunda anlatacak bolca malzemeye sahip olduklarını görebilirsiniz. Yemek yapımı konusunda anılar da dinleyebilirsiniz. Certeau (2009: 190), yemek yapmanın mütevazı, devamlı, zamanda ve mekânda sürekli tekrarlanan, ötekilerle ve insanın kendi kendisiyle ilişkilerinin dokusuna kök salmış, “aile romanının” ve her bireyin hikâyesinin damgasını vurduğu, ritimler ve mevsimler olduğu gibi çocukluk anılarıyla da iç içe geçmiş bir etkinliğin (pratiğin) aracıdır", der.

S.E.: "Ben yurtdışında çalıştığım için yemekler çok kötüydü. Burada yemek seçimi yapmıyorum. Arabistan'da su iyi değildi. Buranın kendine özgü yemek tadı, damak tadı var. Güveç, dolma, kağıt kebabını seviyorum."

E.Ç.: "Belki de dünyada böyle yok. Nereye gitseniz Antakya yemekleri gibisi yok. Künefesi mesela."

L.A.: "Bayramlarda uzun süredir göremediğim insanı görüyorum. Bir asırdır konuşmayan insanlar konuşuyor. 25 senedir dedemle konuşmayan adam geliyor. Dersin ki bunlar düşman değil. İçkisini içiyor, şerefe kadeh kaldırıyor. Ama sonra konuşmuyor."

Yemek yapmak salt yemek pişirmekten ibaret değildir. Sutton (2001: 31), yemek işlemlerinin gelecekteki muhtemel anıları hazırladığını belirtir. Sutton, yemek hazırlama işlemlerinin ve süreçlerinin gelecekteki anıları kurduğunu belirtirken beslenmenin geleceği inşa ettiğine vurgu yapmaktadır. Yemeklerin, yemek yapılan aletlerin, kullanılan malzemelerin, bu malzemelerin cinsinin ve yemek için malzemelerin uğradığı değişimlere verilen yerel adlar vardır. N.G. ile işyerinde yaptığımız görüşmede geçmişte annesinin ve aile büyüklerinin yiyecek hazırlamasıyla ilgili bilgiler vermişti:

N.G.: "Testi basarlardı. Cara peyniri. Nenelerimiz zamanında... Bazen tutyalara konurdu.

Peynirler, zeytin, tuzlu yoğurt cam kavanoza konurdu. Bir de attun yapılırdı (siyah

zeytin)...Ceviz reçeli, kebbet, turunç reçeli, hep evlerde yapılırdı... Karpuz çekirdeği kavrulur, kudama (leblebi - nohut) kavrulurdu...Kuzbarayı, bamya ve ıspanakta, katıklı ekmekte kullanılır daha çok...Taze olarak baharat alınır. Kakula, et habbehal...Kaytaz böreği evde yapılırdı."

Yukarıda yer alan konuşma metninde aynı görüşmede gerçekleşen birçok konuşma cümlesinin içinden seçilen ifadeler bir araya getirilmiştir. Bu metinde yer alan, yiyecek ve yiyecek yapımıyla ilgili kelimeler bölgeye özgüdür. Yine bu kelimeleri o bölgenin insanı bilebilir: Testi anlamına gelen 'cara', yiyeceği muhafaza eden testi benzeri küçük nesne 'tutya', siyah zeytin 'attun', turunçgillerin bir türünden yapılan reçel 'kebbet', kavrulmuş nohut 'kudama', kişniş baharatının bölgedeki adı 'kuzbara', yemeğe ve kahveye koyulan baharat 'habbehal', yerel bir yiyecek olan 'kaytaz böreği'. İşte tüm bunlar ve çok daha fazlası Antakya'nının kültürel repertuarı içerisinde yer alır. Yiyecekler ve yiyecek yapımında kullanılan kelimeler bölgeye özgüdür. Komşu şehirlere hatta komşu ilçelere gittiğinizde ise terminolojinin farklılaştığına şahit olabiliriz. Certeau (2009: 217), Levi-Strauss'un, mutfağın, “her toplumun kendisinin ne olduğunun en azından bir kısmını açıklanmasına olanak sağlayan mesajları düzgülediği bir dil” yani toplumun bilincinde olmadan, kendi yapısını açıkladığı bir dil” teşkil ettiği varsayımına ulaştığını belirtir. Levi-Strauss yemeklerle ilgili jargonu bir dil gibi okur. Toplumun kendisini açımladığı bir dil. Certeau, her dilde, yemek tariflerinin kendi iç düzeni, kısalığı ve düşük seviyedeki belirsizliğiyle tanımlanan, önceden bilinmesi gerekli, “terbiye etmek”, “ütülemek” (tavuğu), “ıslatmak” (kuru fasulyeyi), “alaca soymak” (patlıcanı) vb. teknik terimleri bir kenara bırakan bir çeşit minimal metin teşkil ettiğini belirtir. Sutton da Jakobson'ın dil üzerindeki yorumundan yola çıkarak bireylerin linguistik bir analogiyle bir dizi hatlar üzerindeki paralellik ve benzerliklere odaklanarak her

benzerliğe ve farklılığa önem verdiğini ifade eder. Sutton aslında yemeğin neden akılda kaldığı üzerine kafa yormaktadır. Bunu da bu bölümün başında belirttiğimiz gibi yemeğin coğrafi benzerlikler ve farklılıklar üzerinden betimlendiğini belirtmektedir. Yalnız bunu belirtirken de dil dizgelerinin karşılaştırmasından yararlanır. Jennie Germann Molz (2007: 79) farklılıkların çoğunlukla hareketlilik vasıtasıyla üretildiğini ve tüketildiğini söyler. Yani belirli yiyeceklerin tüketildiği bir yerleşim bölgesinden farklı yiyeceklerin veya yemeklerin tüketildiği bir başka yerleşim yerine giden kişi coğrafi durumun dışında kültürel olarak da farklı bir yerde olduğunun farkına varacaktır. Gibson (Cook & Crang, 1996'dan akt. Gibson 2007: 14) yiyeceğin simgesel inşayı sağladığını belirtir. Gibson (2007: 15), yiyeceğin maddeselliğinin, pişirme yöntemlerinin ve yeme şekillerinin biz ve onlar arasındaki sınırı ortaya koyduğunu belirtir ve Appadurai'nin (1981) gastropolitik terimini kullandığını belirtir. Aşağıdaki ifadelerde de Antakya yemeği ile başka bir yerlerin yemeklerinin karşılaştırıldığını gösteren ifadeler yer almaktadır:

B.Z.: "Karşılaştıramazsın. Hep orada (Hollanda'da) arıyorum zaten yemin ederim. Paradan iki katı ödüyoruz, gidip Hatay yemeği yiyelim diye."

A.S.: "Antalya'da yemek yediğimiz zaman pek hoşumuza gitmiyor. Biz orada döner yemeye gittikten sonra bu döner mi dedik. Ama adamlar çok beğeniyor."

C.N.: "Kıbrıs'ta 52 kilodan 47 kiloya düştüm. Yağsız, tuzsuz nasıl bir yemek. Hiç alışamadım."

Hollanda'da çalışan B.Z., devlet dairesindeki işinden dolayı Antalya'da yaşayan A.S. ve bir müddet Kıbrıs'ta yaşayan C.N. Antakya dışında bulundukları zaman yedikleri yemeklerden şikayet etmişlerdi. Görüldüğü gibi yiyecek ve beslenme kültürü biz ve onlar arasındaki sınırı belirlemenin en güçlü yollarından

birisidir (Lupton, 1996, pp. 25-26'den akt. Gibson; 2007: 15) ve yiyecek kültürel toplulukların sınırları üzerinde metaforik olarak bir köprü gibi işlev görür (van den Berghe, 1984, p. 393'den akt. Gibson; 2007: 15). Görüldüğü kadarıyla bir tarafta Antakya yemekleri ve öte tarafta da '*diğerleri*' vardır. Gibson'ın belirttiği gibi yemekler konusunda izafi coğrafi bir sınır vardır ve Antakya'luların açıklamalarına bakarak bu sınırın oldukça farkında olduklarını söyleyebiliriz. Yemek, coğrafi sınırların belirgin olarak görünmesine katkı sağlar.

Geldiğimiz bu noktadan Antakyalının yemek yapma ve tüketme alışkanları üzerinden devam edelim. Görüşmeciler ifadelerinde başka şehirlerde yemek yemekten hoşlanmadıklarını belirtmişlerdi. Sutton (2001: 120), Kalimnos'lu biriyle evlenen ve Kalimnos adasında yaşayan bir Asya kökenli Amerikalı kadının bir restoranda yiyecek tedariki üzerine çalıştığını ve Kalimnos'lulara yeni yiyecekler ve hatta eskileri yeni değişikliklerle sunmanın zorluklarından şikâyet ettiğini belirtmektedir.

M.Ü.: "Atıyorum mesela bu kadar dürümcü, dönerci var. Yemek yiyorsun, diyorsun busu eksik şusu eksik. En iyisini arıyorsun. Alıştığın bir ağız tadı var."

Yukarıda yer alan ifade ve Sutton'ın verdiği örnek birbiriyle benzeşmekten de öte aynısıdır. Kalimnoslular da yeni yiyecekler tatmaktan pek hoşnut kalmazlar. Sutton (2001: 39) Kalimnos'lu bir çiftin Atina'ya ziyaretlerinde geleneksel yiyecekleri olan Kolliva'nın hazır alındığını görmekten hiç de memnun kalmadıklarını anlatır. Çünkü onlara göre Atina artık Avrupa sistemindedir ve yemeğe verilen önem azalmıştır. Sutton'ın (2001: 27) bir başka örneği de Kalimnosluların Atina'ya veya başka bir yere seyahat ettiklerinde yemek porsiyonlarının küçük olmasından şikâyet etmeleridir ve oralarda yemek yapılmasına

daha az ilgi duyduklarını belirtir. Antakyalılar da başka şehirlerde doyamadıklarından ve porsiyonların küçüklüğünden dem vururlar:

M.M.: "Yok canım. Yemekleri sıradan Antakya yemeğine göre. Aşam döner yerim Ankara'da ya da kebab çünkü güvenebileceğim bunlar. Ankara, İstanbul mutfağını sevmem."

S.A.: "İnsanların cana yakın olması. Bizim arkadaşlarımız var Malatyalı. Mesela bizim lahmacun kötü dediler. Dedirtmedik. Bizim lahmacun kötü mü? Kaysıdan başka bir şey yok, gelip burada hava atıyorlar. Lazlar gibiler. Neyiniz var diye soruyoruz. Kuru kayısı, çikolatalı kayısı."

Yeni bir lezzet arayışı lezzete değer vermekten çok statü arama ve bireysellik arayışı ile ilişkilendirilmektedir (MacClancy; 1992:201'dan akt. Sutton, 2001). Antakya'da yeni açılan bir restoran oldukça rağbet görür. Kısa zamanda kentli hayatına renk katmak için bu yeni restoranları uğrak yeri yapar. Öte yandan, bu yeni açılan restoranlar da geleneksel Antakya yemekleri sunmaktadır. Restoranlar yeni olsa da mönü eskidir. Yine aynı mezeler, yine aynı ana yemekler vardır. Yemekten sonra garsonlar her zamanki gibi "künefe alır mısınız" diye sorarlar. Buradan yemeklerin zaman içindeki değişmezliğini ele alalım. Sutton, Kalimnos adasında dini ritüellerde kullanılan geleneksel yiyecek olan Kolliva üzerinden toplumu da tanımlar:

"Hem simge ve sosyal eylem pratiği olarak Kolliva seremonileri, açıkça devamlılık üzerinedir... Anma törenine katılanlar çay ve kahve içip bir dizi tatlılardan (peynirli kekler) yerler. İnsanlar, törene katılamayanlar için eve götürmek üzere peçetelerine kekleri sarar, çantalarına Kolliva'yı koyarlar. (Sutton; 2001: 39-40)

Sutton, ilk olarak ritüelin işlevinin devamlılık olduğunu belirtir. Burada, yiyecek de artık cisimleşmiş bir maddi kültür nesnesi işlevi görür. Yiyecek, sadece yiyecek değildir, daha fazlasıdır. Yiyecek, dini ritüelin bir parçası olarak kutsallık

özelliği kazanmıştır. Kutsal olan nesne, dini etkinliğe katılanlar tarafından alınarak bir başka noktaya götürülür. Kutsal olanın transferini görürüz. Yiyecek de ritüelin devamlılığının önemli bir parçasıdır. Bunun aynısını Antakya'daki dini toplumların yiyecekleri kullanma şekillerinde de görebiliriz:

N.G.: "6 Ocak Vaftiz Bayramında etli Aşur, Hırise yapılır. Yılbaşından sonra "Kabak Boraniye" veya kelle paça. Yılbaşının ertesi günü. Gelenek olarak yapılır... Ekmeğe mahlep konur, mezeke, sakızı konur. Kilisede papaz dağıtır. Evde kendi ekmeğini getiren adağa sunar."

Antakya Ortodoks cemaatinin Hıristiyan bir üyesi olan N.G. dini etkinliklerle anılan yemekleri sıralamıştı. Dini bayramlar aklına gelince bu yemekleri de hatırlıyordu. Hıristiyanların dini bayramlarında yaptıkları yemekler de dini ritüelle birlikte anılmakta ve kültürel repertuarda yerini almaktadır. Özbek (2006: 70) Alevi Arapların, et ve buğdayı karıştırarak yaptıkları Hırise'nin de simgesel anlamlarla yüklü olduğunu belirtir. Özbek, Hırise'de kullanılan etin kemikten ayrılmasının zihnin bedenden ve kâfirden arındırılmasına denk düştüğünü ifade eder.

"Yani, hırisinin ve cemaatin birlikteliği etle kemiğin birbirinden ayrılarak etin alınıp kemiğin dışarıda bırakılmasıdır. Burada, etin kendisi cemaatin bütünlüğünü (özellikle erkekleri), kemik de batin alanın dışında bırakılan hem kadını ve çocukları hem de ötekini temsil etmektedir."

Yiyecek, tıpkı Kolliva gibi burada da ritüelin oldukça önemli bir parçasıdır. Yiyecek topluluğun devamlılığını sağlamada önemli bir araçtır. Kalimnosluların Kolliva'sı gibi Antakya'da Alevi Arapların adak veya bayram için yaptıkları Hırise ya da Aşur da aynı işlevi görür. Bazen ölen kişilerin anısına yapılan Aşur konu komşuya, eşe dosta, ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Yemek büyük kazanlarda yapıldıktan hemen sonra genellikle küçük beyaz plastik kovalara konulur ve ev

ahalisi tarafından dağıtılır. Sutton (2001: 40), ölen birisi için yapılan bu dağıtma işleminin önemine değinir. Sutton'a göre dağıtım, ölen kişinin imajının düzeltilmesini sağlar. Bir şeyler sunulması etkinliği ölen kişinin toplum içinde iyi hatırlanması adına yapılır. Toplumun bu kişi ile ilgili hatıralarına bir çeki düzen vermesi sağlanır. Yapılan hayır etkinliği vasıtasıyla hem bir şeyler yer hem de yediğimiz kişiye şükran duyarız. Aslında hayatını kaybeden, aramızdan göçüp giden kişinin iyi birisi olduğunu hatırlarız. Hediye, insanların nezdinde verilmesiyle değer kazanır (Beidelman 1989'dan akt. Sutton; 2001). Yiyeceğe saygı göstermenin tek bir boyutu yoktur, onu vermek kadar kabul etmenin de önemli bir kurucu işlevi olduğunu görürüz. Yiyecek, dini ritüeller aracılığıyla toplulukların kolektif kimliğinin inşasını da sağlamaktadır (Battaglia; 1991: 47'den akt. Sutton; 2001).

Antakya'da yiyeceğin gelenekselliği üzerine bir başka fasıl daha açabiliriz. Halâ bazı yiyecekler eskide olduğu gibi geleneksel yollarla hazırlanmaktadır. Cengiz'in (2014: 121) Eski Antakya evleriyle ilgili çalışmasında bu geleneksel yiyecek hazırlama yöntemlerini görebiliriz:

L.B.: "Yani serbest. Yani bir komşu, bahçedeki yaşantısıyla apartmandaki yaşantısı çok farklı, sana ne yaptın diyen yok. Özgür, bahçe özgürlüktür. Yani ben burada kışlığını hazırlıyorum. Bunu apartmanda yapamıyorum. Mesela ne diyeyim. Bir misafirim geldiği zaman masa diziyorum, rahatça oturuyorum."

A.S.: "Salça mesela, ev yapımı. Yapımı zahmetli ama."

Görüldüğü gibi insanlar, bahçelerinde kışlık yiyeceklerini hazırlayabilmektedirler. Sutton, Douglas'ın da yemek yeme sistemleri veya örüntülerinin farklı ritimlere sahip olduğunu belirttiğini ifade eder. Buna göre yiyecek hazırlamanın haftalık, yıllık ve daha uzak ara baktığımızda tüm yaşam boyu bir döngüye sahip olduğunu belirtir. Sutton, vaftiz keki, evlilik pastası veya cenaze

töreni için pişirilen etlerin bu döngünün bir parçası olduğunu belirtir. N.G.'nin ifadeleri geçmişte Antakya ve civarında yiyecek hazırlama ile ilgili ilginç bilgiler vermiştir

N.G.: Şarap (yapan) şimdi yok. Eskiden dedelerimiz yapardı. Getirir ezerlerdi. Samandağ'da yapan var. Rahmetli doktor İlyas Azaroğlu yapardı, ondan alırdık. Peynir hala yapıyoruz. Basar, tuzlar. Eskiden onları tuzlar, kavanozlara koyarlardı. Testi basarlardı. Cara peyniri. Nenelerimiz zamanında. Şimdi yapan yok. Hanım çalışıyor, ben çalışıyorum. Eskiden testiye basarlardı, kille ağzını kapatıp toprağa gömerlerdi. Sıvar ağzını. Daha çok mağaralara gömerlerdi. Bahçeye de gömen olurdu. Eski Antakya evlerinde ağacın yanına gömerlerdi. Zeytin gelirdi. Buğday zamanı satın alınırdı. Halepli diye bir adam çalışırdı. El arabasıyla gezerdi. Buğdayı çekerdi. Burgul (bulgur) olurdu. Zeytin zamanı, zeytin yeşil olarak gelirdi. Halhalı bir kısım, bir kısım da kırılarak yapılırdı. Tatlandırılırdı. Zeytinyağının üzerine turunc yaprağı konur ve ağzı kapatılırdı. Haziran'da buğday gelir. Nisan ve Mayıs aylarında peynir, tereyağı bir de tuzlu yoğurt basılırdı. Kışa hazırlık bunlar.

Yukarıda belirtilen ifadelerin tümü geçmişte Antakya'daki dönemsel yemek hazırlıklarına aittir.

N.G.: Zeytinyağı yıllık habelerde alınırdı. İçi görünmez, ışık geçirmez. Pirinç, buğday, zeytinyağı. Hep bunlara konulurdu. Bazen tutyalara konurdu. Peynirler, zeytin, tuzlu yoğurt cam kavanoza konurdu. Bir de attun yapılırdı (siyah zeytin). Evlerde çuvala konulur, taş koyarlar üstüne suyunu süzsün diye. Tuzlanır ve öyle yapılırdı.

Geleneksel yapıda her şey fazlasıyla alınır ve biriktirilir. Sutton (2001: 23) Kalimnos'lu meyve ve sebze satıcılarının adaya gelen yabancıları aldıkları gülünç sayıdaki sebze ve meyve miktarı aracılığıyla hemen anladıklarını belirtir. Az miktarda sebze ve meyve alanlar muhakkak adaya sonradan gelen yabancılarıdır. Yeni gelenler, sadece kısa süreli ihtiyaçlarını karşılamak üzere alışveriş yapmaktadırlar. Onun için de her şeyden azar azar alırlar. Anlatılanlara göre yakın

geçmişte Antakyalıların alışveriş alışkanlıkları da Kalimnos adası sakinleriyle benzerlik gösterir. Her şey fazlasıyla alınır ve zor zamanlar ya da kış şartları için bir köşede muhafaza edilir. Geleneksel yolla hazırlanan tüm bu yiyecekler emek istediği gibi hazırlamak için bolca zamana da sahip olmayı gerektirir. N.G. zamanla bu geleneksel özelliklerin kaybolduğunu gösterir bize:

N.G.: "Testi basarlardı. Cara peyniri. Nenelerimiz zamanında. Şimdi yapan yok. Hanım çalışıyor, ben çalışıyorum."

Bir yandan da yiyecek hazırlama konusundaki geleneksel yapının zaman içerisinde değişim gösterdiğini de görmekteyiz. Geçmişte evde yapılan birçok yiyecek şimdi hazır alınmaktadır. Eskiden evlerde yapılan yiyeceklere ulaşmak için bir restorana gitmek yeterlidir.

N.G.: "Ceviz reçeli, kebbet, turunç reçeli, hep evlerde yapılırdı. Bunlar ikramlık. Çilek, ayva ve kayısı, vişne bunlar da kahvaltılık. Patlıcan reçelini de ekle... Eskiden hazır tavuk yoktu. İki gün önce gelir, yolunur, tütsülenir, içi açılır, temizlenir ve pişerdi. Gaz ocakları vardı. Bakır tencereler kullanılırdı... Her şey evde yapılırdı. Hummus, bakla, abugannuş. Şimdi herkes her şeyi dışarıdan alıyor."

Antakya'da ev yapımı yiyecekleri hâlâ bulmak mümkündür. Ceviz reçeli, bir tür turunçgillerden olan ve yerelde kebbet adı verilen reçel - turunç reçeli hala yapılır ve tüketilir.

N.G.: "Limon likörü, nar, ambari (vişne) likörü, kamkuat likörü, hambelez likörü yapılır. Fulya çiçeği likörü yapılır. Bayramlarda likör bardaklarında çikolatayla birlikte misafirlere ikram sunarız. İskenderun'da da var. Ama başka yeri bilmiyorum."

Hristiyanların dini bayramlarında ev yapımı likörlerin gelenlere ikram edildiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra görüşmelerde yer almasa da yerelde farklı meyvelerden rakı da üretilmektedir:

M.T.: "Ben Antakya'ya gidiyorum diyorum. Bana boğma (rakı) getir diyorlar. Dedem yapıyor mesela tını."

Çeşitli meyvelerden yapılan rakı büyük bir çoğunlukla Alevi Araplar tarafından yapılmaktadır. Antakya'ya dair yeme içme kültüründe yer alan bir başka özellik de gelen misafire hemen kahve ikram edilmesidir. Gittiğiniz her yerde kahve içer misiniz diye sorulur, berberde, kuaförde, terzide kahve ikram edilir. Sutton (2001: 47) "Kalimnos'a günübürlük ziyaretlerinizde birisini ziyaret ettiğinizde mutlaka bir şeyler yiyip içmeniz gerekir" der. Antakya'da da benzer kültürel örneklere rastlayabiliriz. Daha yukarıda ele alındığı gibi vermek kadar almak da sosyal yapının bir parçasıdır. Kendisine sunulanı alan da verileni alarak sosyal yapıda zincirin son halkasını oluşturur. Vermek ve almak sosyal ilişkileri güçlendirir. En nihayetinde, Antakya yemeklerinin bir Antakyalının hayatında çok özel bir yeri vardır. Hayattan, dolayısıyla da yaşadığı kent Antakya'dan zevk alması için önemli bir nedene sahiptir. Antakya yemekleri, Antakyalıyı kente bağlayan önemli bir etmendir.

Süskind'in (1997), "Koku" adlı romanında parfümcü ve eldivenci Guiseppe Baldini'nin imalâtı kokunun nasıl baştan çıkardığına şahit oluruz. Walter Benjamin (2008: 234), Pasajlar'da "bir koku, anımsattığı kokuya nice yılları gömebilir" derken kokunun ne kadar güçlü bir imge olduğunu bizlere hatırlatır. Şu ana kadar yemekleri salt lezzet üzerinden ele almıştık. Söz konusu Antakya olunca yemeklerin yaydığı koku ve baharatlara da değinmek yerinde olur. İşte bu yüzden Antakya'nın baharatları salt kendileri değildir. İçinde daha fazlasını barındırır. Antakyalılar, yemeklerinde baharatın önemli bir yer tuttuğunu da belirtmişlerdi:

Y.G.: "Dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan yemekler. Hani kültür zenginliği var ya hepsi birbirinden komşularıyla yapılan alışverişlerden. Komşum bunu yaptı getirdi. Boraniye.

Yemeklerimiz çok lezzetli. Bol baharatlı, bol acılı. Her yemeğe baharat olmaz. Kuru fasulyeye koymayız."

M.C.M.: "Bir kere meze kültürü farklı. Bizim acı farklıdır. Ben nice Urfa, Adana acısı gördüm. Bizimki farklı. Kendine özgü baharatlarımız var."

N.D.: "Yemekler, baharatlar, tadı tuzu salçası yok. Türkiye'nin her yerini gezdim."

Antakyalılara göre yemeklere lezzetini veren en nihayetinde baharatlardır. M.C.M., kentin kendine özgü baharatları olduğunu söylemişti. N.D. ise Türkiye'nin başka yerinde yemeklerde Antakya'daki gibi baharat kullanıldığını görmediğini belirtmişti.

P.C.: "Ankara'da ketçap istedim. Yok dediler. Hardal verdiler. Salça vazgeçilmez. Nane, fesleğen, habak denir. Köftede kullanırız."

A.S.: "Baharatlar bizim yemeklerimizin vazgeçilmezi. Bizim kendimiz için. Kargaya yavrusu şahan görünürmüş ya bizim için de çok iyidir."

Baharat Antakya yemeklerinin vazgeçilmezidir ve farklı yemeklerle farklı baharatlar kullanılır:

N.G.: "Tatlılarda, yemeklere, sütlü tatlılara ıtır yaprağı koyulur ki hoş koksun. Habe. Reyhan...Karanfil reçellerde çok kullanılır. Genellikle karışık baharat kullanılır. Yeni bahar. Dokuz baharatın karışımından bir baharat kullanılır. Ette o kullanılır. Baharatçılara gidersen orada var. Pilavın üstüne. Öyle ama, biraz az bir şey konur. Öyle ama (fazla değil). Servis yapılırken. Hem kokusu için hem tad verir."

N.G.'nin "öyle ama, biraz az bir şey konur" ifadesi bize eklenecek baharatın ölçüsünü de gösterir. Ölçü öyle kitaplardaki veya internet sitelerindeki gibi "bir tutam", "bir kaşık" benzeri ifadelerden değildir. "Öyle ama", yani bir miktar. Cenovalı Kaptan'ın "Güneş Ülkesi"nde yemek yapmak bir sanattır ve baharatlar da bu sanatın bir parçası:

"Bu ülkenin insanları aşçılık sanatında ustadırlar. Yemeklere biber, bal, yağ ve bir sürü kuvvetli ve güzel kokulu baharat koyarlar. Yemeklerin ağırlığını ekşilerle giderirler." (Campanella; 2009: 76)

Campanella, "Güneş Ülkesi"nde sanki Antakya'yı anlatır. Orada, "Güneş Ülkesinde" yemekler gayet iyidir ve yemeğin çeşnisi de baharatlardır. Antakyalıların hangi baharatları daha çok kullandığını anlamak ve dokuz çeşit baharatın izini sürmek için tez çalışması kapsamında Antakya'da "Uzun Çarşı" içerisinde yer alan baharatçılarla da görüşülmüştür:

Baharat Satıcısı: "Genellikle pul biber, summak, kimyon karabiber alırlar. Yemeklere genellikle konulan bunlar çünkü. En çok bunlar tüketiliyor. Kimyonu mesela kahvaltıda kullanırız. Salatalarda. Karabiber de genellikle yine salça türü yemeklerde kullanılır. Pul biberi yine salça türü".

Baharatçıya göre en çok kullanılanlar, pul biber, sumak, kimyon ve karabiberdir.

B.S.: "Ete koymak için karışık baharat var, bu yedi çeşit dediğimiz. Bu yedi çeşit, karabiber, tarçın, karanfil, muskat. Onların karışımı. Hem ete konulur hem sucuk baharatı. Bütün etli yemeklere, dolmalara, sarmalara konulur... Hazır değil. Kendimiz karıştırıyoruz veriyoruz. Günlük ama taze taze. Öyle veriyoruz gramla... Yedi çeşit genellikle. Dokuz çeşit nasıl oluyor. Kendi eliyle, yani nasıl diyim, evinde. Zahteri, tuzu da ekler. Öyle dokuz çeşit oluyor yani. Kendi ekliyor evet."

Baharat satıcısına göre baharat çeşidi aslında dokuz değil yedidir; baharatı satın alanın isteğine göre bu sayı değişebilmektedir.

N.G.: "Kuzbarayı, bamya ve ıspanakta, katıklı ekmekte kullanılır daha çok. Buradaki bamya hep küçüktür. İlk önce kızartılır. Sonra pişirilir... Taze olarak baharat alınır. Kakula, et habbehal. Bir de tarçın, bir de yenibahar. Et haşlanırken kokusunu alır. Etin o zah

kokusunu alır. Kaynarken köpüğü çıkar, o köpük çıktıktan sonra temizlenir ve baharat atarsın."

Baharat, ete tat vermesi, kötü olduğu iddia edilen kokuyu gidermesi ve pişerken yaydığı kokusu gibi işlevlerinden ötürü kullanılır. Ama ete verdiği lezzet ve hatırlattıkları hepsinin üzerindedir. Yemeklerin kokuları da lezzetini çağrıştırdığı için önemli bir kültürel unsurdur. Hangi baharatın nerelerde kullanıldığı bilinir. Dolayısıyla baharat aynı zamanda bir hatırlatma unsurudur da. Bu özelliğiyle kültürel repertuarın bir unsuru olan yemeklerin önemli bir parçasıdır. Yemek yapmanın önemli bir parçası olarak baharatların da Antakyalılar için önemli bir yer kapladığını görüyoruz. Koku ve tatlardan bahsetmişken acı'dan bahsetmemek de olmaz:

M.C.M: "Bir kere meze kültürü farklı. Bizim acı farklıdır. Ben nice Urfa, Adana acısı gördüm. Bizimki farklı Kendine özgü baharatlarımız var."

Y.G.: "Dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan yemekler. Hani kültür zenginliği var ya hepsi birbirinden komşularıyla yapılan alışverişlerden. Komşum bunu yaptı getirdi (getirir). Boraniye. Yemeklerimiz çok lezzetli. Bol baharatlı, bol acılı. Her yemeğe baharat olmaz. Kuru fasulyeye koymayız."

S.Y.: "Benim sevdiğim acı köfteyi yazsana."

Akdeniz'de yemek kültüründe acı önemli bir yer tutar. Baharatçıların da belirttiği gibi acı olan pul biber en çok satılan baharatlar arasında yer alır. Acı, yemek kültürünün içerisinde öyle çok yer kaplar ki acı yememesi gerekenler yine de dayanamayıp yer. Sonuç ise ortadadır:

H.V.: "Kadın tansiyon hastası. Yine de biber yeme dedik. Yedi bayıldı."

Antakya'yı, Antakyalıların gözünde Antakya yapan önemli unsurlardan birisi yemekleri ise o halde bu yemeklerin mütemmim cüzü de baharatlardır. İnsanlar merakla öğle yemeği saatini, akşam yemeği saatini ve dört gözle de mönüyü

beklerler. Baharatlar bu ziyafete lezzet katan tamamlayıcıdır. Her yemeğin sonunda damakta kalan bu lezzet şu güzel Antakya'da yaşama mutluluğunu perçinler:

P.C.: "Burada yemeklerde baharat çok önemli. Mesela ben baharatsız yiyemem. Ama Hatay'ın dışında çok baharat görmedim.

Antakya'da kasaplar da sadece kasap değildir. Aynı zamanda bir aşçı gibi de çalışırlar:

M.S.: "Ufak tefek işler yapar, para almaya utanırsız bazen. Antalya'da 14 sene kaldım. Maydanoz kıydıramadım (kasapta). Sarımsak kıymadı. Dükkân kokar dedi. Antakyalı birbirine hizmet eder. Yemeyi içmeyi sever. Yeme içme kültürü... Yaşam rahatlığı var. Bazen trafikten şikâyet ediyoruz. Alo diyorsun gelip alıyorlar, katıklını getiriyorlar. Kasaba gidersin, domates, biber, soğan verirsın. Sana yemek yapar verir. 40 sene önce de vardı, şimdi de var. Sadece pişirme parası var. Hatır gönül var."

A.Z.: "Emeği rezil deriz biz."

Antakya'daki kasaplar kendilerine gelen müşterilerinin etlerini baharatlarla birleştirir ve pişmeye hazır hale getirirler. Kasapların dükkânlarında her türlü baharat hazır bulunur. Yukarıda başka bir şehre giden Antakyalı o şehrin kasaplarından şikâyetçidir.

Ç.D.: "Tepsi kebabı. Fırın kültürü güzel."

Kasaplar eti baharatıyla birlikte hazırlayarak tepsiye koyar ve pişmesi için de fırına gönderirler. Aşağıda da yemeğin pişmiş halinin kasap tarafından tamamlandığı anlatılıyor.

H.A.: "Yemeklerine diyecek yok. Kasaba verirsın, fırından gelir. Pratik yemek yapmada çok beceriklidirler."

Ayrıca, Antakya'da yemek kültürünün bir başka örneği de kimi kasapların restoran işlevi görmesidir (Fotoğraf - 25). Kasapların içlerinde masalar bulunur. Bu

kasaplar gösterişli ve konforlu değildir ama lezzeti yerinde tatmak isteyenler için bir duraktır. Son zamanlarda kente gelen yerli turistlerin de ilgisini çektiği için "Uzun Çarşı"da yer alan bu tür kasapların sayısında artış görülmektedir. Harbiye ve Samandağ'a giden yol üzerinde bulunan kimi kasaplarda isteyenler yanlarında kendi içeceklerini de getirebilirler ki bu da çoğunlukla yerel rakı ve biradır. Bu da yeme içme kültürünün Antakya'daki değişik bir özelliğidir.

Fotoğraf - 25: Antakya Uzun Çarşı'da Bir Kasap-Restoran

Misafire künefe ikram edilmesi de yine Antakya'da yemek alanında ayrı bir gelenektir. Antakyalı künefeyi sever ve gelen misafirlerine ikram etmeyi de sevdiği görülür:

R.Y.: "Antakya'da en önemli şey yemekleri. Hayat felsefesi. Buraya gelen ilk başta beğenmedim filan der. İlla yemeğini suyunu içmesi lazım. Künefeyi bir yedikten sonra böyle bir tat yok diyor. Sonra sini sini (tepsi) sipariş geliyor."

M.M.: "Tatlılardan en meşhuru peynirli künefe".

H.A.: "Evde misafire künefe yapılır. Olmazsa olmaz."

Sutton (2001: 117), Baumann'ın postmodern tüketici insanı duyuların alıcısı olarak tanımladığını belirtir. Böylece kişi her zaman için "yeni", geliştirilmiş", kendisini daha yüksek duymusal lezzetlere ulaştıracak ürünlere ve deneyimlere açık olur. Sutton, Baumann'dan yaptığı alıntıyla post modern toplumda yeni yiyecekler

denemenin, lezzet sevmekten çok yeni deneyimlere açık olmakla ilgisi olduğunu vurgular. Yani, yeni lezzetler denemek popüler kültürün bir ürünüdür. O halde geleneksel yemeklere sahip çıkmak toplumun popüler tüketim kültürüne henüz tamamıyla sahip olmadığını da gösterir. Bu anlamda tersinden baktığımızda Antakya'da farklı yemeklerin olduğu restoranların olmayışı ya da azlığı Antakya'nın yemek anlamındaki kültürel muhafazakârlığının izlerini önümüze serer. Certeau (2009: 104), modernleşmenin ve standartlaşmanın insanlar üzerinde tedirginlik oluşturduğunu belirtmektedir. Douglas (2005: 60), zaman içerisinde deneyimlerimiz arttıkça etiketleme sistemine gittikçe daha fazla yatırım yaptığımızı ifade eder. Böylelikle de muhafazakâr bir önyargının inşa edildiğini yazar. Douglas'a göre alışkanlıklar, eski deneyimler ve gelenekler muhafazakârlaştırır. Geleneksel yiyecek üretimi çok zahmetli ve zaman almasına rağmen Antakyalı üretmek yerine tüketerek muhafazakârlığını değişen günümüz şartlarında muhafaza etmeye devam eder. Ortak davranış özellikleri ile de kolektif kimliğine yatırım yapmayı sürdürür.

S.Y.: "Sayni kebab. Yemekler ey nazlı hilâl uğruna ya Rab ne güneşler batıyor."

Sayni kebab, Arapça "sini" Türkçe'de "tepsi" kelimesidir. Tepsi kebab dizelerin dökülüşüne kaynak olur.

"Kasap restoranlar" özgün birer ticari işletmedir. Hem kasaptır, hem de yemek yenilebilen ve alkol tüketilebilen yerdir. Mahalle kasabında yemek yiyebilir, hem sağınızdaki solunuzdakiyle sohbet edebilirsiniz. İşte bu özgürlük ve özgünlük kent insanını cezbeden bir başka özelliktir. Bir Antakyalı bir kasapta yaptıklarını bir başka kentin kasabında yapamayacaktır. Kasap, hem yemek üreten, yemek yapan hem de sizler için pişiren bir yerdir. İşte tüm bunlar Antakya'yı bir Antakyalının

gözünde ayrıcalıklı bir yere yerleştirir. Antakya'yı sevmesi ve başka şehirlerden ayrıcalıklı tutması için bir başka nedeni daha vardır: "Kasap restoranlar".

Antakya'yı anlatmanın, onu başka yerlerden ayıran özellikleri belirlemenin önemli araçlarından birisidir yemek Antakyalılar için. Salt beslenme işlevini yerine getirmenin ötesinde yemek ve yemeğe lezzet katan baharatlar. Gündelik yaşamın sosyal ve kültürel ilişkileri ve dini pratikler içerisinde etkin bir görev görür. Yemeğin üretilmesi ve tüketilmesi de bu pratiklerle birleşerek anlatılar arasında yerini alır. Bu anlamda Antakyalı olmak, yemek üstüne konuşacak epey bir şeyleri olmak da demektir.

11. “BİZİM DÜĞÜNLERİMİZDE ARAPÇA ÇALINIR”

Anadolu'nun her tarafında farklı müzik aletlerini dinlemek mümkündür. Fakat farklı kültürel grupların bir arada yaşadığı Hatay ilinde farklı sesleri de duymak mümkündür, özellikle de Arapçayı:

M.D.: "Modern müzikle aramız yok. Arap olduğumuz için davul dümbelek. Bizim düğünlerimizde Arapça şarkılar çalınır."

Ö.K.: "Genelde pop dinliyorum. Arapça müzik düğünlerde halaylarda çok severim. Bir kaç kelime bilirim."

R.D.: "Antakya insanı Arapça müzik sever. Ben pop ve yabancı dinliyorum. Ama oynak olduğu için Arapça müzik düğünlerde, kınalarda çalar."

Tez çalışması esnasında görüştüğüm gençler müzikle ilgili görüşlerini belirtirken yabancı ve Türkçe pop müzik dinlediklerini öte yandan, Arapça şarkıları da sevdiklerini söylediler. Tatar (2006: 102), müzikal anlamda Antakya ve çevresinde yer alan her topluluğun birbirinden etkilendiğini belirtir. Yazara göre Türk düğünlerinde Arapça şarkılar, Arap düğünlerinde Türkçe şarkılar, Ermeni

düğünlerinde ise hem Türkçe hem Arapça şarkılar söylenmektedir. Çerkezleri ise bu grubun dışında tutar; Çerkezlerin, ilişkide bulundukları toplumla etkileşime girme konusunda daha zayıf olduklarını ima eder.

"Ama Türk-Sünni, Kürt-Sünni ve Ermeni – Hristiyan düğünlerinde ezgi olarak Arap türkülerinin sıklıkla çalınması ve söylenmesi, yöredeki Arap kültürü etkisini ortaya koyar. Arap müzikleri, Antakya ve çevresinin en yaygın müziklerini oluşturur. Bunun yanında Arap müzisyenlerin beğendikleri bir Türkçe parçayı Arapçaya çevirerek okumaları ve Türk müzisyenlerin de Arapça bir parçayı Türkçeye çevirerek okumaları sıkça görülen bir şeydir."

(Tatar; 2006: 102)

Türk (2009a: 43) de bu etkileşimden bahseder ve düğünlerdeki oyun müzikleri ve halay müziklerinin benzer olduğunu ifade eder:

"Düğünlerde Arapça hareketli şarkılar eşliğinde oynanan oyunlar ve halaylar da oldukça benzerdir. Kız bakma, kız isteme, söz kesme, nişan, gelin hamamı, çeyiz çıkartma, kına gecesi, düğün töreni ve düğün sonrası kutlamalar Hatay genelindeki ortak ve benzer evlenme gelenekleridir."

Düğün hangi kültüre ait olursa olsun görüldüğü üzere mutlaka Arapça şarkılar çalınmaktadır. Arapça şarkılar, ritmi ve hareketli ezgileri ile düğünlerin, kınaların, kadınların ev partilerinin, kabul günlerinin, tebrik günlerinin katalizörü gibidir. Arapça müzik dinleyenlerin simyasına etki eder ve ortamları canlandırır. H.V. düğünlerde Arapça müzik duyduğunda kimsenin yerinde duramadığını söylemişti:

H.V.: "Kalkarsın halaya oynarsın."

O.A.: "Antakya'nın hamamlarını dinledin mi sen? Antakya'nın müzikleri genelde Arapçadır.

Her düğünümüzde muhakkak Arapça çalacak (çalınır)."

Türk (2009a: 43), kına gecesinde genelde Türkçe okunan kına türkülerinin yanı sıra, çoğunlukla Arapça okunan "ha ha" denilen kinayeli atışma manilerinin de

evlenme geleneklerinde ilginç bir etkileşim örneği oluşturduğunu ileri sürmektedir. Düğün müziklerinde Türkçe ve Arapça türkülerin de birlikte okunduğunu ekler. Tez çalışması boyunca görüştüğüm kişiler de Arapça şarkıların düğün, kına gibi etkinliklerde çalınıp söylendiğini belirtmişlerdi:

A.A.: "Arapça müzik dinlenir. Arapça bilmez ama Arapça müzik dinler. Arapça bilmez ama Arap kültürü oraya da işlemiş."

A.A.'ya göre düğüne gidenler belki Arapça konuşmayı ve yazmayı bilmez ama eğlenirken Arapça dinlemekten de geri kalmaz. Arapça müziğin ritmi gelenleri coşturmak için yeterlidir, gelenler sözleri anlamasa da olur. M.Ü. de aynısını söyler; Arap değildir ama Arapça müziği severek dinler. Antakya'nın tek bir müzik türü olmadığını söylerler; yani dinlenen müzik türü sadece Türkçe ya da sadece Arapça değildir:

M.Ü.: "Antakya'nın (tek bir) müziği yok. Ben Arap değilim ama herkesin bir Arapla bağı vardır. Bugün buradan çıkalım, 365 gün düğüne gidelim. Arap müziği olmayan düğün yoktur. Buranın en iyi müzik aleti darbukadır. Hamama gidilir, darbuka çalınır. Gidiyorsun, çal bir Arap havası oynayalım diyorsun."

H.G.: "Harbiye tarafında bir düğüne davetliydim. Hep Arapça çaldılar. Bizim kınalarda da söylerler."

Burada dikkati çeken nokta kişilerin Arapça bilmemesine rağmen Arapça müziği severek dinlemesidir. Müzik tınıları bir kültürün cisim bulmuş halidir. Antakya'da birçok farklı kültürün bir arada yaşadığını göz önüne aldığımızda Arapça bilmeyenlerin başka bir kültürün aktarıcısı olarak karşılırlarına çıkan Arapça şarkılara tepki göstererek reddetmek yerine dinlemeleri ve bundan keyif almaları önemlidir. Şarkıya tepki göstermek, şarkının temsil ettiği kültürü de reddetmek anlamına gelecektir. Burada şarkının kabulü, şarkının temsil ettiği kültürün de kabul görmesi

anlamına gelir. Karşılıklı olarak kültürlerin, düğün, nişan, kına ve benzeri farklı etkinliklerde birbirlerine ait şarkıları çalmaları kültürlerin uyumunu da ortaya koyar. Tatar (2006: 106), oyunsal anlamda da her topluluğun birbirini etkilediğini ama en önemli şeyin hangi kültürel gruba ait olursa olsun insanların halay tutmaları ve çiftetelli oynamalarının her düğünde mutlaka görüldüğünü belirtirken sadece Çerkezlerin bu halkanın dışında kaldığını ifade eder.

Antakya ve civarında müzik, restoranların da önemli bir tamamlayıcısıdır. Özellikle Harbiye bölgesinde bulunan restoranlara gelen müşteriler canlı olarak çalınan ve söylenen şarkılar eşliğinde yemeklerini yiyebilirler. Halen Harbiye'de bulunan birçok restoran müşterilerine bu imkânı sunmaktadır. Kentin ekonomik oluşunu ele alırken kullandığımız bir ifadeye burada müzikle ilgili bölümde tekrar yer veriyoruz. V.A., ifadesinde bize Harbiye'deki canlı müzik yapan restoranlar ile ilgili bilgi verir:

V.A.: "Harbiye'de restorana gider (iz). 25-30 Lira'ya karnını doyurur. Müzikli, canlı müzikli restoranlara gidebilirsiniz."

Restoranlarda yemeklere piyanist şantörler de şarkılarıyla eşlik eder. Şarkıları söyleyenler de genelde Arapça bilen yöreden kişilerdir. Arapça çalınan şarkılara farklı kültürlerden olan müşterilerin alkış tutarak kimi zaman da danslarla ve halaylarla eşlik etmesi bize müziğin evrenselliğini, siyasetüstü ve kültürlerüstülüğünü gösterir. Arapça şarkıların, Türkler tarafından sevilerek dinlenilmesinin kentte uzlaştırıcılık görevi gördüğünü de söyleyebiliriz. Şarkıların Türkler tarafından beğenilmesi ve kabul görmesi muhtemelen Sünni Araplar ve Alevi Araplar tarafından da memnuniyetle karşılanmaktadır. Görüşmelerim esnasında Alevi ve Sünni Araplar, Arapça müziğin herkes tarafından dinlendiğini

kıvançla ifade etmişlerdi. Arap kültürünün bölgedeki somut temsillerinden birisi olan Arapça şarkıların çalınması ve söylenmesi kültürlerin de reddedilmediğini aksine kabul gördüğünü ortaya koyar. Bu anlamda her kültürden insan tarafından çalınan ve söylenen şarkılar kentteki kültürler arasında bir köprü görevi de görür.

Kına, nişan, ev kutlamaları, sünnet gibi etkinlikler de müzikal etkinliğin önemli bir parçasıdır. H.G. geçmişten bahsederken Antakya türkülerinin de söylendiğini ve eskiden kına geceleri düzenlendiğini belirtmişti. Aynı görüşmede bulunan F.Ç. de gelinin kına gecesi akşamında ağlatılmaya çalışıldığından bahsetmişti. Ayrıca, H.G. de kına gecelerinde geleneksel olarak gelenlere çerez dağıtılıp ikramlarda bulunulduğundan bahsetmişti.

B.Z.: "Sünnet hamamına gidilir. Hamamda eğlenceler olur, bir hafta eğlenilir. Ön hazırlıklar yapılır. Özellikle bayanlar gezmeyi eğlenmeyi sever."

M.C.M.: "Biz genelde alkol alemlerine takılıyoruz. Piknik alanı çok burada. Karaksı, Soğukoluk, Kuzeytepe, Ballıöz, Çevlik, Meydan köyü. Memleketin insanında problem de yok. Akşam 70'liğini içer. Sabah kalkar namazını kılar. Babamın arkadaşları da böyle. Kimse de neden böyle yapıyorsun demez. Ama son 4-5 yılda bu değişmeye başladı. Değişenler var. Antakya'nın Türk Sanat Müziği alemi var. Biz yaşatmaya çalışıyoruz."

Pikniğe gitmek, geçmişte Antakya'da "seyrana gitmek" ya da seyrana çıkmak" olarak adlandırılmaktadır. Pikniğe gitmek bugün baharda ve sıcak yaz aylarında halen Antakyalılar tarafından etkin bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Karaksı, Batıyaz, Ballıöz, Harbiye, deniz kenarındaki Meydan köyü, Çevlik sahili ve Kuzeytepe'nin devamında zeytin ağaçlarının bulunduğu koruluklar piknik için gidilen yerlerdendir. Piknik yapılan alan da müzik eşliğinde oynanılan yerler arasında yer alır. Antakya belediyesinin Habibin Neccar Dağı eteklerinde ve İzmir caddesinin üst bölgesinde yaptırmış olduğu ahşaptan piknik alanları Antakyalılar

tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Pikniğe gidenler kimi zaman darbuka ya da def gibi kendi müzik aletlerini yanlarında getirirler ya da kimi zaman geldikleri araçların ses düzeninden Arapça ve Türkçe şarkıları yüksek sesle dinleyerek eğlenirler. Geleneksel yapının izlerinin işaret edildiği bölümde Antakya'da hamama gitme geleneği ele alınmıştı. Arı (2013: 170), eğlence aracı olarak hamama def, zil, darbuka, keman, davul ve zurna getirilmekle birlikte orkestra çağırıldığını da belirtir. Sahada görüştüğüm M.C.M. de yakın geçmişteki kına gecelerinden ve hamama gidilmesinden bahsetmişti:

M.C.M.: "Erkek kına geceleri vardı meşhur. Klasik sazlar eşliğinde. Sabaha kadar devam ederdi. Erkek sünnet olacağı zaman çocuğu sütle yıkarlar. Erkek hamamında gündüz kadınlar, akşam erkekler eğlenir."

Hamamlarda eğlence, gündüz kadınlar için akşamları da erkekler içindir. Hamamlarda şarkılar türküler söylenir. İpek (2003: 31), ildeki türkü sayısının en çok Antakya'da olduğunu söyler. Bu da kentin müziksel üretiminin oldukça fazla olduğunu gösterir. Müziksel üretimin fazla oluşu da bize kentin sanatsal ve kültürel yaşamının geçmişteki canlılığı hakkında bilgi verir.

Antakya "ha ha"lamaları için ayrı bir bölüm açmak da yerinde olur. Tatar (2006: 70) "haha" denilen atışmaların, çeyizlerin herkesin göreceği şekilde taşınması esnasında pohurlar (buhur) yakarak ve zılgıtlar çekilerek yapıldığını belirtir. "Ha ha"lar da Cille'ler gibi bir nevi taşlamalardır. H.G., haha'ların kına ve nişan gibi etkinliklerde önemli olduğunu belirtmiş ve bize de bununla ilgili bir örnek vermişti:

"Ha ha gidem gelen yere
Kıymetim bilen yere
Yüküm cevahir yükü
Satarım alan yere"

Bunları biz büyüklerimizden öğrenmişiz."

N.B. de Harbiye'de kendi çocukluğunda bir nişanda duymuş olduğu Arapça bir haha'lamayı hatırlamıştı:

"Ha ha 3inna tancra mibrume

Ha ha fiyya lahme mitrume

İl abiyhib il3aris vil3arus

Allah vib3atlo 3ille"

N.B., Harbiye'deki kınalarda ve daha çok da düğünlerde söylenen "haha"lamaların gelin ve damada yapılan övgüleri içerdiğini belirtmişti Yukarıdaki Arapça "haha"lamanın Türkçesi yine N.B.'nin katkısıyla gerçekleşmiştir ve şu şekildedir:

"Haha bir tencerem var

Haha içinde kıyma etimiz var

Gelinle damadı sevmeyene

Allah illet göndersin"

Her iki dilde de söyleyiş "haha" ile başlamaktadır. Türkçe de olduğu gibi "haha"lamanın Arapçasının okunuşu da kendi içerisinde bir kafiye sahiptir. Her iki dilde de kafiye sahiptir ve içerdiği kelimeler itibarıyla dinleyenleri gülümsetmede başarılı olurlar. Hangi geleneğin eski olduğu ya da hangisinin diğerinden etkilenecek oluşturulduğu konusunda net bir bilgiye sahip değiliz. Fakat her ikisi de gülümsetme, akılda kalma ve bir söz sanatı olmaları bakımından işlevlerini yerine getirirler. "Haha"lamalar sosyal olarak insanlara keyifli anlar yaşatırlar ve Antakya ve çevresine özgüdür. Görüştüğümüz F.Ş., geçmişte babasının arkadaşlarıyla akşamları oturup karşılıklı atışma havası taşıyan "cille" söylediğini belirtir. Aklında kalan bir cille'yi ise bir çırpıda söyleyiverdi:

"Ha ha var evlerinde var kilim

Ha ha nakışı dilim dilim

Ha ha ...'yı evlendirdik

Osman'a Allah kerim."

Bir başka paragrafı da Antakya'nın Arap ozanları için açmak gerekir. Akademik kayıtlarda Arap ozanlar için yeterince belge yoktur. Finnen adı verilen Arap ozanlar, Arapça şiirler okumaktadır. 2013 yılında belgesel haline getirilen 'Finnen' filmi Arap ozanları anlatmaktadır. Serinyol'da yapmış olduğum görüşmede S.Y. de Finnen'lerle ilgili bilgi vermişti:

S.Y.: "Suriye'de koca Suriye'de 4-5 Finnen var. Irak'ta iki tane var. Nazım-ı Gazel, Leyliye Bayda. Buranın müzik kültürü Suriye'nin etkisi altında. Kültürümüz birbirine yakın. Düğünlerde Arapça da olur Türkçe de olur."

Finnen'ler geçmişten bugüne tarihin aktarıcısı olma işlevi taşırlar. Görüldüğü gibi müzik Antakya'nın sosyal hayatında önemli bir yer tutar. Yemekli restoranlarda, eğlencelerde, kına, sünnet, düğün gibi etkinliklerde Arapça şarkılar çalınır. Dolayısıyla günlük yaşamda çalınan Arapça şarkılar da yukarıda sayılan etkinlikleri, yani eğlenceli ve güzel anları hatırlatır her daim. Bu anlamda müzik, Antakya'nın yaşamında önemli bir yer tutar. "Haha" manileri, geçmişte gerçekleştirilen ve tekerleme gibi söylenen ve kimi zaman kafiye de içeren "cille"ler eğlenceli anılar içerir. Bu anlamda müziğe bağlı etkinlikler nedeniyle müzik Antakya sosyal yaşamında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Antakyalı başka yere de gitse yine kendi müziğini ve kendi eğlencesini arar. Onu, bu güzel kente - Antakyasına bağlayan unsurlardan birisi de müziktir.

12. GÜVENLİ KENT ANTAKYA

Jane Jacobs (1961: 31), “The Death and Life of Great American Cities” adlı çalışmasında, bir kentin caddelerinin şiddetten ve korkudan azade olduğu ölçüde güvenli bir yer olduğunu belirtir ve ekler: “insanlar kentin veya bir bölümünün tehlikeli olduğunu söylediklerinde öncelikle kastettikleri şey kaldırımlarında kendilerini güvende hissetmedikleridir”. Tilley (1994: 26) de bireyin bir yerde ve onun etrafında vakit geçirmesiyle o uzamın bireylerin nezdinde güç kazandığını belirtir. Bu alanda geçirilen zamanın, bireyin bulunduğu yerle ilgili anlamlar üretmesine sebep olduğunu, işaretlerin ve kodların çözümünün bilinç düzeyinde pratik seviyede işlerin nasıl yürüdüğünü çözmeye veya bu işlerin nasıl olacağını söylemsel olarak ürettiğini belirtir. Tilley’in, bu konudaki konumuzla ilgili en anlamlı ifadesi ise bir yere aşina olmanın aidiyet hissini güçlendirmesi üzerine olmalıdır. Kişilerarası ilişkilerin olumlu yapısı ve uzamda geçirilen zaman, bir yerli olmayı, Tilley’in ifadesiyle kişinin köklerini orada hissetmesini güçlendirir ve inşa eder. Bu bölümde de Antakyalıların kentlerini güvenli bulmaları üzerinden kente olan aidiyetleri değerlendirilecektir.

Kent sakinleri Antakya ve çevresinin güvenli bir yer olmasının kendilerine huzur verdiğini ifade eder:

P.C.: "Burada insanlar çok yakın davranırlar. Hemen tanıştığınız bir insan yakın davranır.

Hemen bir şey paylaşabilirsiniz. Güven. Evet burası güven veriyor."

L.H.: " Haberlerde çıkmayız hiç, olay olmaz yani....Eskiden yalnız başıma gece 1’de 2’de çıkardım sokağa."

L.A.: Antakya güvenli bir şehir (son olaylara kadar) ; Bir kız tek başına dışarı çıkabiliyor.

Bana laf atacaklar kaygısı yok.

V.A.: Eşinizle (restorana) gidersiniz, kimse yan gözle bakmaz, laf atmaz.

Yukarıdaki ifadelere bakıldığında kentin kadınlar için korkutucu bir yer olmadığı, rahatlıkla şehir hayatına karışabildikleri, taciz edilmedikleri anlaşıyor. Aynı şekilde erkeklerin de kadınlarla dışarı çıktıklarını, eğlence yerlerine gittiklerini ve başkalarının bakışlarının kendilerini rahatsız etmeden vakit geçirebildiklerini ve eğlenebildiklerini anlıyoruz. L.A. da Antakya ve civarını güvenli bir yer olduğu için sevdiğini söylemişti:

L.A.: Harbiye’de, Samandağ’da tanıdıklarımla oturup konuşmak. Sakinliği almak. Bu şehirde gezmek güzel. Yabancı var mı diye düşünmüyorsun. Hristiyan da olsa, Kürt de olsa biliyorum ki bu şehirde güvendesim.....Tarihini çok bilmiyorum ama. Terör olayına rastlamadım burada. Deprem görmedim. Belki de şehrin çekiciliği burada. Sorun yok. Gelin kaçırma olayı yok.

Kent yaşayanları bildikleri, tanıdıkları mekânlarda gezmekte, alışveriş yapmakta, restoranlara ve kafelere gitmektedirler. Bu mekânları, çalışanlarını, belki sahiplerini tanımak, tanışmak anlaşıldığı kadarıyla insanlara güven telkin etmektedir.

M.M. : "Çocuklarımın huzurlu bir yerde büyümesini istiyorum. Buradan göç etmek istemiyorum."

Antakyalı bir Hristiyan olan M.M. kendisini bir azınlık olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de bir azınlık için Antakya kentinin güvenli bir yer olduğunu ve sorun yaşamadığını da belirtmektedir. Kenti, başka kentlerden ayrıcalıklı kılan yönü belki de farklı etnisitelerden insanların sorun yaşamadan bir arada yaşamasıdır.

M.A.: "Rahatça, kız arkadaşım ile rahatça Cumhuriyet mahallesinde gezerim."

Antakya’da Cumhuriyet Mahallesi kent merkezindedir ve genellikle Sünni ve görece daha muhafazakâr insanların yaşadığı bir semttir. Armutlu mahallesi ise Alevilerin yoğunlukla yaşadığı ve yine kent merkezinde Cumhuriyet mahallesine

oldukça yakında bir başka semttir. Armutlu mahallesinde ikamet eden ve Alevi olan M.A., Sünnilerin yoğun yaşadığı bir semtte rahatlıkla gezebildiğini ve herhangi bir sorun yaşamayacağından emin olduğunu ifade etmektedir. M.Ü. de Antakya'yı bir başka şehirle karşılaştırarak farkı göstermek istemişti:

M.Ü.: "Burada saat sabah beşe kadar oturabilirsin. Kendi memleketinde kafan rahat.

Cebinde paran olmasa da kendine güveniyorsun. Ama dışarıda böyle bir şey yapılabilir mi?"

Kenti iyi tanımak ve bilmek Antakyalılara güven vermektedir. Lynch (2010), iyi bir çevresel imgenin aynı zamanda duygusal olarak güven de verdiğini belirtir. Antakyalılar, güven vermekten de öte Antakya'nın bildikleri ve tanıdıkları semtlerinde kendilerine bir zarar gelmeyeceğinden emindirler. Bu güven ve güvenlik hissi de bireylerin kentte daha rahat ve özgür hareket etmelerine olanak tanımaktadır. "Kim güvenli bir kentte sevdikleriyle huzur içinde yaşamak ve çocuklarını büyütmek istemez ki?" diye de sorarlar. İşte en nihayetinde Antakyalının, Antakya'sını çok sevmesi için bir başka neden daha ortadadır. Başka bir kente gidip geri gelen Antakyalı derin bir nefes alır, artık önünü, arkasını, sağını ve solunu kolağan etmek zorunda değildir; güvende olduğu ve huzur bulduğu yerdedir: "Antakya'da". Kentin güven veren ortamı yaşayanları nezdinde güçlü bir kent imgesine sahip olmasını güçlendirir ki bu da kentlinin Antakya'ya olan bağlılığını ve kendisini burada başka yerlerden daha fazla güvende hissetmesini sağlar. Kentlinin algısında yer alan güvenli kent imgesi Antakyalı olma durumunun inşasına katkı sağlar.

13. SONUÇ

Bu tez çalışmasına, araştırmanın sorunsalı ve tez konusu bölümünde de belirttiğim gibi Antakyalıların kentleriyle kurdukları sıkı ilişki üzerinden yola çıkarak başladım. Kentte geçirdiğim yıllar içerisinde edindiğim izlenimlere göre Antakyalılar her fırsatta kentlerini övmeyi ve yüceltmeyi seviyorlar ve kentle ilgili eleştirileri ise hoş karşılamıyorlardı. Kent onlara göre harika ve şahane bir yerdi. Antakyalıları bu şekilde düşünmeye itenleri araştırırken Antakyalı olmanın, “bir yerli olma”nın ne olduğunu veya bir yerli olmayı belirleyen unsurları bulmayı hedefledim.

Antakya’da sahadaki görüşmelerimde ilk dikkatimi çeken görüştüğüm kişilerin örneklemelerini veya açıklamalarını tarihi bir anlatıya dayandırarak ifade etmeleri idi. Görüştüğüm kişilere kentin tarihi hakkındaki bilgilerini sorduğumda hemen herkesin kent tarihi ile ilgili oldukça çeşitli anlatıları vardı. Bu tez çalışması kapsamında belki de Antakyalı olma ile ilgili en belirgin ve öne çıkan özelliğin anlatılar olduğunu söylemek mümkün. Belirttiğim gibi anlatılar çeşitlilik de göstermekteydi ve görüşmelerimde anlatılar arttıkça bu anlatıları tarihsel olarak dönemlere ayırarak ele aldım. Geçmişten bugüne ele alındığında en başta kentin Roma dönemi, daha sonra Hristiyanlıkla ilgili anlatılar dikkati çekiyordu. Görüştüğüm Alevi Araplar doğrudan kendi etnisitelerini ilgilendiren anlatıları aktarmışlardı. Görüşmelerimde farklı kültürlerden birçok görüşmeci Fransızların kentte kaldığı dönemle ilgili anlatılar da aktardılar. Diğer temel anlatılar yakın geçmişteki Hatay devleti, Harbiye yerleşim yerinde türbesi bulunan Yusuf El Hekim üzerineydi ve ayrıca kentle ilgili anlatılarda yedi rakamı birçok defalar telaffuz edilmişti. Antakya’ya ait anlatıların yediden yetmiş farklı kişilerce dilden dile aktararak yaşamını sürdürdüğü görülmektedir ve bu anlatılar Antakyalı olmanın asli

bir unsur gibi işlev görür. Antakyalı, bu anlatıları dilden dile aktararak anlatıları yaşatırken kentli olmaya ilişkin kimliğini de her seferinde yeniden kurar; öte yandan da bu anlatıları her seferinde yeniden anlatırken anlatı zincirinin bir halkası olarak yer aldığının çok da farkında değildir. Yani bir anlatı dünyasının içinde yer aldığının bilincinde değildir. Bu çalışmada da Antakyalılar tarafından anlatılanların doğruluğu ya da yanlışlığından çok bu anlatıların kentli üzerindeki ve bir yerli olmaya dair etkileri incelenmiştir. Kentte araba sayısının çokluğu, kentin zenginliği, modernliği, kentin yedi defa depremlerle yerle bir olduğu gibi bir miktar klişe ifade de Antakyalıların söyleminde yer tutar. Bu klişeleşmiş ifadeleri de tarihsel anlatılarla aynı kapsamda düşünebiliriz. Bu klişe ifadeler Antakyalının kenti anlatırken Antakyalı olmaya dair ipuçlarını da bizlere gösterir. Klişeler de bu bağlamda anlatılarla Antakya'yı anlatırken Antakyalı olmanın tanımlanmasında aynı işlevi görürler. Dini pratikleri de kapsayacak şekilde kentteki farklı kültürlere ait anlatıların çokluğu ve söylemde yerini koruyan çok sayıdaki klişeleşmiş ifadeler, kentlinin ritüel zengini bir uzamda yaşadığını hissetmesine yol açar ki bu da kentin diğer yerlerden farklılaşmış, ritüelleşmiş bir yer olarak algılanmasına katkı sağlar. Ritüelleşmiş kentin yaşayanlarını da ritüelleşmiş bireyler olarak görebiliriz. Simgeleştirilmiş mekânlarda seyreden ritüelleşmiş anlatılar ve bu anlatıların öznesi ritüelleşmiş bireyler, uzam-yer ilişkisi bağlamında bize köklülüğün – köklerini bir yere ait hissetmenin, “bir yerli olma”nın ipuçlarını verir.

Antakyalıların kenti anlatırken ön plana çıkarmayı sevdikleri bir başka konu ise kentte insanlar arasındaki ilişkilerin sıcaklığıdır. Görüştüğüm farklı mezheplerden ve dinlerden kişiler ilişkilerin mezheplerüstü olduğunu, herkesin herkesle iyi anlaşacağını belirtmişlerdi. Buradaki ilişkilerin canlılığını hem Akdeniz insanının

karakteristik özelliği hem de çok kültürlü bir kentte etnisiteler ve dinler arası ilişkilerin etkililiği ile değerlendirebiliriz. Çok kültürlü bir kentte farklı kültürlerin birbirleri ile iyi anlaşması önemli olduğu gibi azınlık kültürlerinin Antakya’da başka kentlere göre daha rahat hareket ettikleri dikkate alındığında insanlar arası ilişkilere yapılan vurgu belki daha net bir şekilde anlaşılabilir. Antakyalı olmak bireyler için bir anlamda konuştuğu insanlarda aradığı sıcaklığı bulmak demektir. Gittiği her yerde bu sıcaklığı ve karşılıklı anlaşılmayı bekleyen bir Antakyalının komşuluk ilişkilerine vurgusunu da bu şekilde okumak gerekir.

Kent pek tabii ki dinamik bir yerdir, devingendir ve her daim değişir, yenilenir. Bu tez çalışması esnasında Antakya’da görüştüğüm pek çok kişi kentle ilgili anılarını anlatırken kentin geleneksel yapısına işaret eden pratiklerden de bahsetmeyi tercih ettiler. Bunların bir kısmı yakın zamana kadar gerçekleştirilen uygulamalardı bir kısmı ise hala devam etmekteydi. Burada dikkat çekici olan Antakyalının anlatılarında kullandığı kozmik zamanın argümanlarını şimdiye taşıma arzusuuydu. Kentin geleneksel yapısını ve pratikleri işaret eden anlatılar kent insanının hem geleneklerini muhafaza etme arzusunu hem de yakın zamanda geleneksel yapının kademeli değişimine işaret eder. Bu bölümde Antakyalının evlilik tercihleri de ele alınmıştır. İnsanlar arası ilişkileri anlatırken bireyler aynı zamanda evlilikleri de anlatmışlardı. Birçok farklı dinden ve mezhepten insanın yaşadığı bir yerde evlilik dolayısıyla da kültürel bir olgu olarak sadece iki kişinin kararının da ötesindeydi. Görüşmecilerden birisinin Arapçasını söylediği “milletinden almayan illetinden ölür” sözü belki de evlilik nosyonunun kültürlerarası etkisini ve algılanma biçimini gösterir. Bunlara insanlar arası ilişkilerde dedikodunun işlevini de ekleyebiliriz. Antakya çevresindeki ilçelere göre daha gelişmiş bir yerdir, öte yandan

nihayetinde bir taşra kentidir. Dedikodunun Antakyalı üzerindeki etkisi de anlatılanlara göre oldukça baskındır; kişilerin davranışlarını da bir anlamda sınırlar. Yine görüştüğüm kişilerin bazılarının açıklamaları kişilerin yükseköğrenim görse dahi aile işini sürdürmek için bu kişilerin Antakya geri dönmesine dair. Yükseköğrenim gördükten sonra öğrenim gördüğü bilinçli tercihini seçmeyerek aile işine dahil olmak büyük bir özveri ister. Buradan baktığımızda aile ilişkilerinin de Antakyalının yaşamında önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkün.

Saha görüşmelerimde dikkatimi çeken bir başka özellik de görüştüğüm insanların Antakya üzerine ve kente dair mekânlar üzerine konuşmaktan büyük keyif almalarıydı. Görüştüğüm Antakyalılar bir yandan Antakya'nın eskiliğini anlatırken bir yandan da bu eskiliği gösteren mekânları bir bir sayıp döküyorlardı. Bir görüşmecinin ifadesinin oldukça çarpıcı olduğunu düşünüyorum: *“Kimse tarihin farkında değil. Dünyada 3 büyük şehir varmış. Roma, İskenderiye ve Antioç.”* Antioç diye bahsedilen şehir pek tabii ki Antakya'dır. Antakyalılar kentin eskiliğini vurgularken geçmişten bugüne var olan bir yer olduğunu da ön plana çıkarıyorlardı. Yani Antakya, yaşamak için hep tercih edilen özel bir yer olmuştu. Bu kentte doğup büyümüş olmak, buralı olmak, özetle Antakyalı olmak da burada bahsedilen değerlere sahip olmakla eşdeğer tutulmaktaydı. Antakyalı olmanın aynı zamanda kent soylu, kentli ya da kentlileşmiş olma kavramlarına da denk düştüğünü söylemek mümkün. Görüşmelerimde Antakyalıların açıklamalarına göre kendilerini çevredeki ilçelerde yaşayanlardan ayrı bir yerde konumlandıklarını görebiliyordum. Kentin eskiliğinin vurgulanmasında güncel binalardan değişik bir forma sahip “Eski Antakya Evleri”ni de ekleyebiliriz. Yakın geçmişte bu evlerin Antakyalıların yaşamında, ilişkilerinde ve zihinlerinde yer kapladığını da görüyoruz.

Görüştüğüm kişilere Antakya’da neyi ve ne yapmayı sevdiklerini sorduğumda verilen yanıtlar kentin sakin ve güvenli bir yer olduğu ve ikliminin yaşamak için uygunluğu üzerineydi. Çoğu görüşmeci kendilerini bu kentte başka yerlerden daha fazla güvende hissettiklerini söylediler. Belki bir başka kentin insanı da bildiği ve tanıdığı mekânlarda bulunmayı kendisi için güvenli bir yer olarak tanımlayabilir. Bu anlamda, mekân – insan ilişkisinin bireyin bir yere ait olma konusundaki görüşlerini etkilediğini söyleyebiliriz. Diğer yandan, Antakyalının kentin farklı mekânlarına erişimi konusundaki kolaylıkların da aidiyetine etki ettiğini ekleyebiliriz. Antakyalının, evine, işyerine, sayfiye yerlerine, eğlence mekânlarına erişim konusunda yaşadığı kolaylık aidiyetini de etki eder. Tüm bunlara ekleyebileceğimiz bir başka kategori de sosyal hayatın bir parçası haline gelen müziğidir ve görüşmecilerin yoğun olarak belirttiği bu müzik de Arapçadır ve herkes tarafından benimsenmektedir. Arapçanın farklı kültürler tarafından benimsenmesi birlikte yaşama kültürünü ve farklı etnisitelere ve dinlere ait kültürel unsurların da kabul edildiğini dolaylı da olsa gösterir.

Belki de bu tez çalışmasında yer alan en çarpıcı kavram görüşülen kişilerin neredeyse tamamının Antakya’yı ve ilişkileri anlatmada dile getirdiği “hoşgörü” kavramıdır. Antakya’yı tanımlarken bireyler kentin hoşgörülü bir yer olduğunu ve ilişkilerin hoşgörüye dayandığını belirtmişlerdir. Hoşgörü kelimesi düz anlamıyla birilerini ya da bir şeyleri anlayışla karşılamak ve müsamaha göstermek anlamına gelir. İşte tam da bu anlamıyla birlikte yaşama söz konusu olduğunda arızı bir durum içerir. Bu tanımla birlikte aslında uygun olmayan bir durumu görmezlikten gelme ya da kabul etme anlamını verir. Görüşmelerden edindiğim bilgiler doğrultusunda hoşgörü kelimesinin düz anlamının parantez içine alınarak kullanıldığını

söyleyebilirim. Hoşgörü kelimesiyle kent yaşayanlarının birbirleriyle olan ilişkilerinde kişilerin etnisitelerini, dinlerini ya da mezheplerini ön planda tutmadan hareket etmeleridir. Farklı kültürlerden insanlar, dinsel pratiklerini ve ritüellerini uygulamalarında herhangi bir sorunla karşılaşmazlar. İş yaşamında da görünürde ciddi bir ayrımcılık yoktur. Türkiye'nin geri kalan şehirleri ve yakın coğrafyadaki - Suriye'de yaşanan etnik ve mezhepsel çatışmalar - sorunlar göz önüne alındığında Antakya bu anlamda yaşayanları için uyumlu bir kenttir. Bu uyumu hoşgörü kelimesinin düz anlamından öte *“birlikte yaşama kültürüne sahip olma”* diye tanımlamayı daha uygun buluyorum. Birlikte yaşama kültürü özellikle genel çoğunluk olan Sünni Türk grubun dışında kalan etnik gruplar için Antakya'yı da daha cazip bir yaşam alanı haline getirmektedir. Yukarıda sıralanan tüm bu etkenler Antakyalının kentine bağlanmasında önemli bir yer tutar.

Bu tez çalışması için saha çalışmalarına ilk olarak 2012 yılı yaz aylarının başlarında başladım. 2013 yılının Mayıs ayında Hatay ili Reyhanlı ilçesinde büyük bir patlama yaşandı ve 50'nin üzerinde insan hayatını kaybetti. Yine yukarıda belirtildiği gibi İstanbul'da başlayan "Gezi Parkı olayları" Antakya'yı da etkiledi ve burada gerçekleşen olaylar Alevi Arapların açıklamalarına da yansımıştır. Sünniler ve Aleviler bu olaylarla gerilse de kentte tartışma anlamında dahi olsa bir sorun yaşanmamıştır. Bu da kent insanının olaylar karşısında mutedil ve ihtiyatlı davranma eğilimini gösterir. Bir başka köklü olay da 30 Mart 2014 yerel seçimleriyle birlikte Hatay ili büyükşehir statüsünde yönetilen bir il olmuştur. Buna göre de Antakya kent merkezi, Antakya ve Defne ilçesi olarak ikiye bölünmüştür. Buna göre 2013 yılı içerisinde görüşme yapılan Armutlu Mahallesi, Sümerler Mahallesi ve Harbiye belediyesi sakinleri bir anda Antakyalı olmaktan çıkıp Defne ilçesinden olmuşlardır.

Buna rağmen belirtilen yerlerde ikamet eden kişilerin ifadeleri bu tez çalışmasında doğup büyüdüğü yer esas alınarak değişikliğe gidilmemiş ya da çalışmadan çıkarılmalarına gerek duyulmamıştır. Ayrıca, bu tez çalışmasına başladıktan sonra Suriye'de yaşanan sorunlardan dolayı kente çok miktarda mülteci gelmiştir. Mültecilerin kente gelişi ve etkileri çok yeni olduğundan dolayı bu çalışma kapsamına alınmamış ve dışında bırakılmıştır. Diğer yandan, kimi Antakyalılar kente gelen Sünni Arap olan Suriyelilerin ülkelerinde kalmaları gerektiğini düşünürken kimileri de Suriyelilerin hayatta kalmak için Türkiye'ye gelmeye mecbur kaldıklarını düşünmektedir. Mülteci kampında kalmayarak şehir içinde yaşayan bazı Suriyeliler gündelik işlerde sigortasız ucuz işçi olarak da çalışmaktadırlar. Hoşgörü kenti olarak tanımlanan Antakya için Suriyelilerin kentte ikamet etmesi ve ucuz işçi olarak çalışması da bu hoşgörünün ironik yanını göstermesi bakımından ilginçtir.

Antakya kenti nüfusu hem göçlerle hem de merkeze olan ilgiden dolayı son yıllarda hızla artmaktadır. Hızlı nüfus artışının gelecekte kentteki ilişkilerin yapısını etkileyebileceğini de dikkate almak gerekir. Bu tez çalışması boyunca görüşmelerden edindiğim bilgiler doğrultusunda Antakyalı olmanın ve Antakyalı olmayı belirleyen etmenlerin neler olduğunu bulmaya çalıştım. Pek tabii ki aynı çalışma bir başka kentte yapıldığında etmenler değişiklikler gösterebilir. Nihai olarak çalışmada Antakyalıların anlattıkları, anlatıları üzerinden aidiyetin oluşumu incelenmiş, bir yerli olma ve bir yere ait olmayı belirleyenlerin neler olduğu anlamaya çalışılmıştır. “Bir yerli olma”nın ne” olduğunu ve bir yerli olma nosyonunu inşa eden unsurları bilebilmek bize bu süreçte anlatıların ve imgelerin nasıl aktarıldığını ve kullanıldığını, bireyin yaşadığı uzamla ve yaşadığı yerdekilerle olan ilişkilerini nasıl anlamlandırdığını ve anlama süreçlerini daha iyi görebilmemize katkı sağlayabilir.

Bir toplum için söz konusu ön kabuller ve bulgular pek tabii bir başka toplum için özdeş olmayacaktır; öte yandan çok kültürlülüğün ve kültürel çeşitliliğin korunması bağlamında sosyal sınırların da varlığını koruyacağını göz önüne alarak “bir yerli olma’yı ve onu oluşturan kategorileri bilmek yine birlikte yaşama kültürünü daha iyi anlamamıza olanak sağlayacağından bu çalışma yardımıyla elde edilen bilgiler bir başka çalışma veya çalışma alanı için katkı sağlayabilir. Ayrıca, ileride yapılacak benzer çalışmalar için de katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Ada, S., (2005), **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahearn, (2012), **Living Language An Introduction to Linguistic Anthropology**, UK: Wiley-Blackwell.

Akbay, V.A., (2006), Antakya Örneğinde Tarihi Ev Bahçeleri, **MKÜ Ziraat Fak. Ens. Peyzaj Mimarlığı A.B.D. Y.L. Tezi.**

Akyol, E.D., (2010), **Sınırdaki Kimlikler - İlhak Sürecinde Hatay**, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Alptekin, A.B., (2013), "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Anlatılan Efsanelerin Motif ve Tip Yapısı", **TÜBAR-XXXIII-2013-Bahar.**

Anderson, B., (2011), **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Beşinci Basım 2009: İstanbul: Metis Yayınları.

Antakya Gazetesi, 20 Mart 2012, Sayı: 13976, s.1.

Antakya Gazetesi, 30 Mart 2012, s.3.

Antakya Gazetesi, 30 Mart 2012, s.4.

Antakya Gazetesi, 05 Mayıs 2012, s.6.

Antakya Gazetesi, 07 Mayıs 2012, Sayı: 14017, s.1.

Antakya Gazetesi, 10 Ağustos 2012, Sayı: 14099, s.1.

Antakya Gazetesi, 13 Ağustos 2012, Sayı: 14101, s.1.

Antakya Gazetesi, 17 Ağustos 2012, Sayı: 14105, s.1

Antakya Gazetesi, 04 Eylül 2012, s.3.

Antakya Gazetesi, 05 Eylül 2012, s.3.

Antakya Gazetesi, 15 Eylül 2012, s.4.

Antakya Gazetesi, 28 Eylül 2012, Sayı: 14139.

Arı, B., (2013), Türk Kültüründe Hamam ve Antakya'da Hamam Geleneği, M.K.Ü.

Yayınları No:47, İskenderun: Color Ofset Yayıncılık.

Arnold, W. (2006), "Antiochia Arabic", Kees Versteegh ve diğerkleri (Yay.) **Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics I** (111-119). Leiden, Boston: Brill.

Aslan, C., (2005), **Fellahların Sosyolojisi Arap Uşakları Nusayriler Hasibiler Kilaziler Haydariler Arap Alevileri**, Adana: Karahan Kitabevi.

Auge, M. (1997), **Yer-Olmayanlar**, Çev. Turhan Ilgaz, Kesit Yayıncılık.

Austin, J.L. (2009), **Söylemek ve Yapmak**, İstanbul: Metis Yayınları.

Bacon, F., (2011), **Yeni Atlantis**, Çev. Hamdullah Benzer, 1. Basım, İstanbul: Arya Yayıncılık.

Barth, F., (1969), **Ethnic Groups and Boundaries – The Social Organization of Culture Difference**, Boston: Little Brown and Company.

Barthes, R., (2011) **Çağdaş Söylenler**, Çev. Tahsin Yücel, Dördüncü Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Bartlett, W., (1961), **Asi Kenarlarında**, Çev. Edip Kızıldağı, Ankara: Yargıçoğıu Matbaası.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA 298 / 21989), 8 Mayıs 1309.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (MU-48/MU 54), 21 Ekim 1909.

Bell, C., (2009), **Ritual Theory - Ritual Practice**; NY: Oxford University Press.

Benjamin, W., (2008), **Pasajlar**, Çev. Ahmet Cemal, İstanbul: YKY.

Benjamin, W., (2012), **Son Bakışta Aşk**, İstanbul: Metis Yayınları,

Boran, A. (2009), "Hatay'da Hristiyan Bayramları", **Etkileşim ve Değişme Boyutunda Antakya Geleneksel Kültürü İnançlar Gelenekler ve Ritüeller**, (Edit. Hüseyin Türk), s.313-354.

Boyraz, Ş. (1998), Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, VII. Sayı, Sivas, s. 107- 138.

Bourdieu, P., (2003), **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Braudel, F., (2008), **Akdeniz Tarih, Mekân İnsanlar ve Miras**, İkinci Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Calvino, I., (2012), **Görünmez Kentler**, Çev. Işıl Saatçioğlu, 12. Baskı, İst.: YKY.

Campanella, T., (2009), **Güneş Ülkesi**, Çev. Hasan Erdem, 1. Baskı, İstanbul: Arya Yayıncılık.

Can, R. (2013), "Hatay Cumhuriyetinde Sağlık Hayatı: Yerel Yenigün Gazetesindeki Yansımalar, **Lokman Hekim Journal**, 3(1):34-52.

Cengiz, A.K. (2006), "Dil Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İkidillilik", **MKÜ SBE Antropoloji A.B.D. Y.L. Tezi**.

Cengiz, A.K. (2013), "Dolmuş İçi ve Dışı Nesneler ve Yazılar Aracılığıyla Kimliğin İfşası", **Ankara Üni. D.T.C. Fak. Antropoloji Dergisi**, Sayı:25, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Cengiz, A.K. (2014), "Eski Antakya Evlerinin İkâmet Edenler Tarafından Günümüzde Kullanımı ve Anlamlandırılma Biçimleri, **MKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11 Sayı:25 s.111-130.

Cengiz, A.K. (2015), "Hatay Kentiyle İlgili Facebook Gruplarında Franco-Arab İzleri, **Doğu Araştırmaları Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, Sayı/Issue: 13-14, 2014/1-2014/2.

Certeau, M., (2008), **Gündelik, Hayatın Keşfi-I**, Çev. Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost Yayınevi.

Certeau, M., Giard, L., Mayol, P. (2009), **Gündelik Hayatın Keşfi-II**, Çev. Çağrı Eroğlu, Erkan Ataçay, Ankara: Dost Yayınevi.

Coşkun, B. (2007), "Asi Nehri ve Kaybolan Martılar", **Güneyde Kültür Dergisi**, Cilt 17 Sayı 164 Mart Nisan, s.29.

Çelebi, Y. (1982), "Bir Grup Eski Antakya Evi", **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı 17, s.163-201.

Çelenk, S. (1997), *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, **Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayını** No:3, Antakya: Zirem Basımevi ve Bilgisayar Merkezi.

Çetin, B. (2012a), "Hatay'da Kentleşmenin Seyri (1940-2009) ve Mekânsal Dağılışı", **Doğu Coğrafya Dergisi** - 28 s.231-258.

Çetin, B. (2012b), "Antakya ve İskenderun-Dörtyol Çevresinde Suburbanizasyon", **Doğu Coğrafya Dergisi** - 28 s.259-283.

Çığ, İ.M., (2012), **Gilgames Tarihte İlk Kahraman**, 5. Basım, Kaynak Yayınları

Çobanoğlu, Ö. (2003), "Türk Folklorunda Kaybolan Otostopçu Hayalet Kız Efsanesi", **Türkbilig**, 2003/6 s.41-55.

Çoruhlu, Y., (2012), **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, 1. Basım, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Dağıstan, E., (2004), "Hatay İlinin Sosyo-Ekonomik ve Tarımsal Yapısı", **MKU Ziraat Fakültesi Dergisi** 9 (1-2): s.73-84.

Demir, A., (1996), **Çağlar İçinde Antakya**, İstanbul: Akbank Kültür Sanat Müdürlüğü.

Doğruel, F., (2005), **Hatay'da Çoketnili Yaşam Kültürü İnsaniyetleri Benzer**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Doğruel, F.(2013), "Antakya Sınır Kentinde Otantik Bir Çokkültürlülük Deneyimi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIII/26 Bahar, s. 273-295.

Dorian, N. C. (1970)), A Substitute Name System in the Scottish Highlands, **American Anthropologist**, Volume 72 – Issue 2, pp. 303-319.

Douglas, M., (2005), **Saflık ve Tehlike Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi**, Çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları.

Downey, G., (1961), **A History of Antioch in Syria: from Seleucus to the Arab conquest**, U.S.A: Princeton University Press.

Dönmez, M. (2010), "Hatay Aleviliğinde İnanç Önderlerinin İbadeti İdrak Ediş Tarzları", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı:54, s.213-224

Eğimli, A.T. (2012), "Akdeniz’de Çokkültürlülüğün Yükselen Sesi: Antakya Medeniyetler Korosu", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 21 Sayı 2, s. 49-67.

Eliade, M., (2009), **Dinler Tarihine Giriş**, 2. Basım, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Eraslan, A. 2009 "Antakya ve Çevresinde El Zanaatları", **MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 12, s. 373-402.

Ergun, P., (2012), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını:417.

Farquhar, J. 2006 "Food, Eating and the Good Life", **Handbook of Material Culture**, (Edit. Chris Tilley), London: Sage Publications.

Geertz C., (1973), **The Interpretation of Cultures**, U.S.A.: Basic Books.

Gellner, E., (2008) **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Büşra Ersanlı Günay Göksu Özdoğan, 2. Baskı, İstanbul: Hil Yayınları.

Gellner, E., (2009), **Milliyetçiliğe Bakmak**, Çev. Simten Coşar Saltuk Özertürk Nalan Soyarık, 3. Baskı 2009, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gibson (2007), "Food Mobilities: Travelling, Dwelling and Eating Cultures", **Space and Culture**, Vol: 10 pp. 4-21.

Goffman, E., (2009), **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, Çev. Barış Cezar, 1. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Gumperz, J., (1997), **Language and Social Identity**, Edit. John Gumperz, 9. Baskı, United Kingdom: Cambridge University Press.

Hall, S., (2003), **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**, 7. Baskı, London: Sage Publications.

Hatay Gazetesi, 19 Nisan 2012, Sayı: 20586, s.1.

Hatay Gazetesi, 15 Mayıs 2012, Sayı: 20608, s.1.

Hatay Gazetesi, 02 Temmuz 2012, s.8.

Hatay Gazetesi, 08 Ekim 2012, s.4.

Henrich, J., (2001), In Search of Homo Economicus: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies, **American Economic Review**, Vol. 91 No.2, pp. 73-78.

Hobsbawm, T., (2006) **Geleneğin İcadı**, Edit. Eric Hobsbawm Terence Ranger, Çev. Mehmet Murat Şahin, 1. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hoijer, H. (1953), "The Relation of Language to Culture", **Anthropology Today - An Encyclopedic Inventory**, Edit. A.L. Kroeber, The University of Chicago Press.

İpek, S.A., (2003), **Antakya Türküleri**, Antakya: Mehmet Tekin Yayınları.

Jacobs, J. (1961), **The Death and Life of Great American Cities**, New York: Random House.

Jung, C.J., (2003), **Dört Arketip**, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kahlıoğulları, K., (2012), **Dünyanın Cennet Köşesi Hatay (Gelenekler, İnançlar, Ritüeller, Kültürel Hazinemiz)**, Ankara: Ürün Yayınları.

Kalaycıoğlu, M., (2011), **Hatay Halk Bilimi**, Antakya: Antakya Belediyesi Kültür Yayını.

Kara, M. (2009), "Türkiye-Suriye Turizm Bölgelerinin Gelişmesi Önündeki Engeller (Doğu Akdeniz Bölgesine Yönelik Bir Alan Araştırması", **Ç.Ü. S.B.E. Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, s. 281-297.

Karasu, M., (2010), **Antiochea'dan Daphne'ye Tarih Mitoloji**, 1. Baskı, Ankara: Ürün Yayınları.

Kasaba, R. , (2006), Diversity in Antakya - A Historical Perspective, **The Mediterreanean World The Idea, The Past and The Present**, Edit. Kudret Emiroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaya, M., (2011), **Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri**, 2. Basım, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kaypak, Ş. (2010), "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", **MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7 Sayı: 14, s. 373-392.

Kızıldağlı, E., (1943), **Antakya Kapılarında**, İstanbul: Başarı Matbaası.

Kızıldağlı, E., (1994), **Dr. Edip Kızıldağlı'nın Derlediği Hatay Masalları**, Haz. Mehmet Tekin, Antakya: Kültür Ofset Basımevi.

Kocamahhul, J. S. (2003), **Language Choice, Code-Switching and Language Shift in AntakyaTurkey**, Ph.D. Dissertation Thesis - University of Canterbury.

Köselleck, R. (2002), **The Praticce of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts**, California: Stanford University Press.

Latham, J.A. 2006 "The City and the Subject: Benjamin on Language, Materiality, and Subjectivity", **Epoché: University of California Journal for the Study of Religion** 24, pp. 49-67.

Lefebvre, H., (2010), **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev. Işın Gürbüz, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Lefebvre, H., (2013), **Kentsel Devrim**, Çev. Selim Sezer, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Levi-Strauss, C., (2013), **Mit ve Anlam**, 1. Baskı, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul: İthaki Yayınları.

Lynch, K., (2010), **Kent İmgesi**, Çev. İrem Başaran, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mansour, G., (1993), **Multilingualism and Nation Building**, Bristol: Multilingual Matters Ltd.

Mertcan, H., (2013), **Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler**, İstanbul: Karahan Kitabevi.

Molz, J. G. (2007), "The Cosmopolitan Mobilities of Culinary Tourism", **Space and Culture**, Vol:10 No:1, p.77-93, Sage Publications.

More, T., (2013), **Utopia**, Çev. Sabahattin Eyuboğlu, 16. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nora, P. 1989 “Between Memory and History: *Les Lieux de Memoire*” (trans. Marc Roudebush), **Representations**, No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory (Spring).

Ong, W.J., (2012), **Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi**, İstanbul: MetisYayınları.

Özbek, T. (2006), Nusayri Etnik Kimliğinin Simgesel Oluşumu, **MKÜ S.B.E. Sosyal Antropoloji A.B.D. Y.L. Tezi**.

Özkaya, A. (2004), "Antakya'da Sıcak Demircilik", **MKÜ S.B.E. Dergisi**, Cilt 1 Sayı: 2.

Özkaya, A., (2009), "Antakya ve Çevresinde Akraba Evliliği", **Etkileşim ve Değişme Boyutunda Antakya Geleneksel Kültürü - İnançlar Gelenekler ve Ritüeller**, (Edit. Hüseyin Türk), Antakya Kent Akademisi Yayını.

Özveren, E. (2006), Giriş: Zaman İçinde Avrupa, Akdeniz Dünyası ve Antakya Üzerine Düşünceler, **Akdeniz Dünyası – Düşünce, Tarih, Görünüm**, Edit. **Kudret Emiroğlu, Oktay Özel, Eyüp Özveren, Süha Ünsal**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları:, s.13-26.

Özyurt Gazetesi, 14 Ocak 2012, s.6.

Özyurt Gazetesi, 30 Mart 2012, Sayı: 6536, s.1.

Özyurt Gazetesi, 16 Nisan 2012.

Özyurt Gazetesi, 15 Mayıs 2012, Sayı: 6575, s.1.

Pamir, H. (2009), "Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci", **MKÜ S.B.E. Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 12, s. 258-288.

Payaslı, V. (2011), Hatay'da Harf İnkılabının Kabulü ve Yeni Alfabenin Uygulanması (1928-1938), **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 6/1 Winter, p. 1697-1712, Turkey.

Riceour, P., (1966), Freedom and Nature: The Voluntary and The Involuntary, USA: Northwestern University Press.

Riceour, P., (1984), Time and Narrative - Volume-I, London: The University of Chicago Press.

Riceour, P., (2011), **Zaman ve Anlatı: Bir Zaman Olayörgüsü Üçlü Mimesis**, Çevirenler Mehmet Rifat - Sema Rifat, İkinci Baskı, İstanbul: YKY.

Riceour, P., (2012), **Hafıza, Tarih, Unutuş**, Çev. M. Emin Özcan, İstanbul: Metis Yayınları.

Rodinson, M. (2011), "İslam ve Kapitalizm", **Bilim ve Ütopya Aylık Bilim Kültür ve Politika Dergisi**, Sayı: 208, s. 6-26.

Rosnow, R.L. (2005), Rumor and Gossip Research, <http://www.apa.org/science/about/psa/2005/04/gossip.aspx> INTERNET ERİŞİMİ

Sanjian, A.K. (1956), The Sanjak of Alexandratta (Hatay) A Study in Franco-Turco-Syrian Relations, Dissertation Thesis - University of Michigan.

Sapir, E., (1931), Language, Race and Culture, **The Making of Modern Man**, (Edit. by F. Calverton), pp. 142-154, NY: Randon House.

Sarı, Z., (1994), **Hatay'da Efsane ve Menkıbeler Antakya**, Hatay Gazetesi Ofset Tesisleri.

Sarı, Z., (2000), **Hatay'ın Kurtuluş Albümü**, Rotary Kulübü Yayın No:2.

Sennett, R., (2011), **Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir**, Çev. Tuncay Birkan, 4. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Shields, S., (2011), **Fezzes in the River - Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the Eve of World War**, NY: Oxford University Press.

Sofuoğlu, A., (2008), **İşgalden Katılma Hatay "Atatürk'ün Dış Politika Zaferi**, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Stilwell, R. (1961), Houses of Antioch, **Dumbarton Oaks Papers**, Vol. 15 pp. 45+47-57.

Sumbas, A. (2006), Antakya'daki Etnik Yapılanmanın Siyasal Hayata Etkileri, **Hacettepe Üni. SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yön. A.B.D. Yüksek Lisans Tezi**.

Sutton, D.E., (2001), **Materializing Culture - Remembrance of Repasts - An Anthropology of Food and Memory**, Berg: Oxford.

Süskind, P., (1997), **Koku**, İstanbul: Can Yayınları.

Swift, J., (2014), **Guliver'in Gezileri**, Çev. İrfan Şahinbaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tatar, E.P. (2006), Antakya ve Çevresindeki Düğünlerin Sosyal/Kültürel Değişim ve Etkileşimleri, **MKÜ S.B.E. Antropoloji A.B.D. Yüksek Lisans Tezi**.

Tavil, G., (2000), **Arap Alevilerinin Tarihi Nusayriler**, Çev. İsmail Özdemir, Adana: Çivi Yazıları.

Tekin, M. (1992), Efsanelerin Dilinden Hatay, **Güneyde Kültür Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 45 Kasım, s.2.

Thompson, E.P. (1967), Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism, **Past & Present**, No. 38 (Dec., 1967), pp. 56-97, Oxford University Press.

Tilley, C. (1994), Place, Paths and Monuments: A Phenomenology and Landscape, Berg Publishers, UK: Oxford.

Toptaş, H.A. (2011), Taşranın da Ötesinde, **Taşraya Bakmak**, Edit. Tanıl Bora, s.259-270, İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, F.A. (2010), "Nusayrilerde Gadir Hum, Fıraş ve Muhabele Bayramları", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı 54, s.291-298.

Türk, H., (2005), **Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri**, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Türk, H., (2009a), **Etkileşim ve Değişme Boyutunda Antakya Geleneksel Kültürü İnançlar Gelenekler ve Ritüeller**, Antakya Kent Akademisi Yayınları.

Türk, H., (2009b), **Kültürlerin Bin Yıllık Hoşgörüsü Evliyalar Diyarı Hatay**, Adana: Karahan Kitabevi.

Türkeş, A.Ö. (2011) “Orda bir taşra var uzakta...”, **Taşraya Bakmak**, Edit. Tanıl Bora, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkmen, A.F., (1937), **Mufasssal Hatay Tarihi**, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Uluçay, Ö. , (2011), **Nusayrilik İnanç Esasları Tenasüh**, 2. Baskı, Adana: Gözde Yayınları.

Usluoğlu, T., (2012), **Arap Hristiyanlar Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hristiyan Kültürü**, 1. Baskı, Ankara: Ütopya Yayınları.

VanderHaagen, S.C., (2013), **Philosophy and Rhetoric**, Volume 46, Number 2, pp. 182-206, Penn State University Press.

Vorderstrasse, T. (2010), Trade and Textiles from Medieval Antioch, **Al-Masaq: Journal of the Medieval Mediterranean**, 22:2, 151-171.

Weber, M., (2009: 30), **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Ankara: Ayraç Kitabevi.

Yalkın, S., (1998), **Sabahı Düşünmek**, Ankara: Karşı Matbaası.

Yalkın, S., (2012), **Çok Dualı Kent**, Ankara: Ürün Yayınları.

Zeybekoğlu, K.E. (2004), Aile Şirketlerinde Kuşaklar Arası İlişkiler Üzerine Antakya’da Bir Araştırma, M.K.Ü. S.B.E. İşletme A.B.D. Y.L. Tezi.

http://www.bu.edu/mzank/Michael_Zank/Jerusalem/ E.T. 26.02.2016

<http://www.sabah.com.tr/fotohaber/yasam/nusayriler-kapilarini-aktuele-acti?tc=26&page=5> E.T. 26.02.2016

ÖZET

Antakya kenti sakinleri yaşadıkları kenti çok sevmekte ve yaşadıkları kenti yücelten ifadeler kullanıp, kente sıkı bir bağlılık göstermektedirler. Ayrıca, gündelik yaşamda Antakya'da kentin medeniliği, zenginliği, kadimliği, yemeklerin güzel oluşu gibi geçmişten bugüne pek çok klişe ifade de bulunmaktadır. Bu anlatılar beraberinde pek çok imgeyi de içermektedir. Bu tez çalışması, gündelik yaşamda bireylerin aktardıkları anlatılar ve bu anlatılarda yer alan imgeler üzerinden bir yerli olmayı, bir yere ait olmayı belirleyen unsurların Antakya üzerinden ortaya koyulmasını hedeflemektedir. Tez çalışması kapsamında Antakya ve çevresinde yaşayan farklı dinlerden, etnisitelerden ve mezheplerden - Müslüman, Hristiyan, Yahudi olmak üzere Sünni Arap, Alevi Arap, Sünni Türk ve Roman topluluklarından - doksan farklı kişiyle karşılıklı görüşmeler yapılmıştır. Tez, etnografik yönelimli bir çalışma olmuştur ve görüşülen kişilerle derinlemesine mülakatlar yapılmış ve görüşülen kişilere kentle ilgili farklı sorular yöneltilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antakya, İmge, Anlatı, Bir Yerli Olma, Aidiyet

ABSTRACT

Dwellers of Antakya like their homeland pretty much and show strict loyalty to Antakya and glorify the city. Besides, in daily life great numbers of clichés - stereotypes such as civilized, ancient and wealthy city, the city which has the best food, are also in use. These expressions include lots of images as well. This dissertation study aims to present what it means to be from and belong to somewhere on the basis of the myths and images with the narrations that people told and transferred to each other on the grounds of Antakya. In the frame of the study, 90 people from different religions (Muslim, Christian and Jewish), ethnicities and sects such as Sunni Arab, Alawite Arab, Sunni Turk and Roman society are interviewed. The study is an ethnographic based research and deep interviews are made and participants are asked various questions related to the city.

Key words: Antakya, Image, Narrative, Being From Somewhere, Belonging